

Markku Mattila & Jaana Anglé

Vieraskieliset lapset eteläisellä Pohjanmaalla

Markku Mattila & Jaana Anglé

Vieraskieliset lapset eteläisellä Pohjanmaalla

Lastemme hyvinvointi on ensiarvoisen tärkeä asia. Siitä viime kädessä riippuu tulevaisuutemme. Tässä tutkimuksessa keskitytään vieraskielisiin lapsiin ja nuoriin, eli heihin, joiden juuret ovat muualla kuin Suomessa. Nyt he asuvat täällä ja ovat osa paikallista lasten ja nuorten yhteisöä. Lisäksi he ovat nopeasti kasvava joukko sekä lukumääräisesti että suhteellisesti. Taustastaan johtuen heillä kuitenkin on omanlaisiaan haasteita, joiden tunnistamiseen tämä tutkimus tähtää.

Tutkimuksessa selvitetään lasten ja nuorten elämässään kokemaa hyvinvointia, ikäviä kokemuksia, voimavaroja ja jaksamista, kiinnittymistä paikallisyhteisöön, minäkuva, onnistumisen kokemuksia ja tulevaisuuden suunnitelmia. Lapsia ja nuoria tarkastellaan niin kasvatusjärjestelmän osana kuin vapaa-ajallaankin, osana omaa perhettänsä ja osana vertaisryhmäänsä.

Tutkimus toteutettiin eteläisellä Pohjanmaalla, eli Etelä-Pohjanmaan maakunnassa ja Vaasan kaupungissa.

ISBN 978-952-7167-23-6 (painettu)

ISBN 978-952-7167-24-3 (eBook)

ISSN 2343-3507 (painettu)

ISSN 2343-3515 (eBook)

www.siirtolaisuusinstituutti.fi

**Markku Mattila
&
Jaana Anglé**

Vieraskieliset lapset eteläisellä Pohjanmaalla

Julkaisuja 9, 2017

Julkaisija: Siirtolaisuusinstituutti – <http://www.siirtolaisuusinstituutti.fi>
Copyright © Siirtolaisuusinstituutti & kirjoittajat

Taitto: Jouni Korkiasaari

Kannen kuva: freeimages.com (gummy-bear-riot-1-1306400)

ISBN 978-952-7167-23-6 (printed)

ISBN 978-952-7167-24-3 (eBook)

ISSN 2343-3507 (printed)

ISSN 2343-3515 (eBook)

Painosalama Oy, Turku 2017

Sisällysluettelo

Esipuhe	5
Johdanto	7
Tutkimuksen toteuttaminen ja aineiston edustavuus	13
Aineiston keruun ja käsittelyn menetelmät sekä tutkimusetiikka	13
Aineiston edustavuus	19
Lapset ja nuoret koulutusjärjestelmässä	24
Päivähoidossa, koatihoidossa ja varhaiskasvatuksen piirissä	25
Maahanmuuttajalapsi koulutusjärjestelmässä	32
Peruskoulussa	33
Toisen asteen koulutuksessa	35
Oppilaana peruskoulussa	38
Luokan synergia	38
Koulun ja kodin yhteistyö	42
Koulupudokkuus ja sen torjunta	44
Aikuisuuden kynnyksellä	47
Lapset vapaa-ajalla	50
Harrasteet	50
Nuorisotilojen käyttö	56
Kaupungilla ”hengailu” ja näyttäytymisen kulttuuri	60
Kotipaikan vapaa-ajan viettomahdollisuudet – lisätoiveita	62
Ikävät kokemukset ja niiden ehkäisy	66
Ennakkoluulojen kokeminen	66
Kiusaamisen kohteena	72
Kokemukset rasismista ja syrjinnästä	76
Suvaitsevaisuuskasvatuksella ennakkoluuloja ja rasismia vastaan	81

Voimavarat ja jaksaminen	86
Elintaso	86
Sosiaaliset suhteet	92
Psykososiaalinen hyvinvointi	99
Tämä hetki ja tulevaisuus	105
Suomalaisuuden kokemus	105
Tulevaisuuden suunnitelmia	113
Opiskelu, varusmiespalvelu vai työelämä?	114
Naimisiin ja perhe	117
Missä haluaisin asua	118
Tulevaisuuden Suomi	121
Lasten ja nuorten kanssa työskentelevien näkökulma	124
Syrjäytymisen ehkäisy	124
Osallisena yhteisössä	127
Ammattihenkilökunnan työyhteisö ja sen rooli	131
Oman työn merkitys	134
Yhteenveto ja toimenpidesuosituks	137
Kielen oppiminen ja ystävystyminen	138
Koulu	140
Psykososiaalinen hyvinvointi	141
Kehitysehdotuksia	143
Lähteet ja kirjallisuus	146
Liitteet	160

Esipuhe

Lapset ovat meidän ihmisten tärkein asia. Jos heitä ei olisi – mitä varten silloin työskentelemme, ketä varten rakennamme. Tämä pätee myös populaatioihin, kansakuntiin ja koko ihmiskuntaan. Siksi lasten hyvinvointi on ensiarvoisen tärkeä asia. Siitä viime kädessä riippuu tulevaisuutemme.

Tämä tutkimus keskittyy vieraskielisiin lapsiin ja nuoriin, eli heihin, joiden juuret ovat muualla kuin Suomessa. Nyt he asuvat täällä ja ovat osa paikallista lasten ja nuorten yhteisöä. Lisäksi he ovat nopeasti kasvava joukko sekä lukumääräisesti että suhteellisesti. Taustastaan johtuen heillä kuitenkin on omanlaisiaan haasteita, joiden tunnistamiseen tämä tutkimus tähtää.

Lasten ja nuorten merkityksen on tiedostanut myös Suomen Kulttuurirahaston Etelä-Pohjanmaan rahasto: lapset ja heidän hyvinvointinsa on ollut rahaston painopiste jo usean vuoden ajan. Nyt kädessäsi valmiina oleva tutkimus nimettiin tekovaiheessaan Etelä-Pohjanmaan rahaston vuoden 2015 apurahojen jaossa maakunnan kärkihankkeeksi ja myös sai kärkihankkeelle suunnatun rahoituksen. Tutkimus on toteutettu tämän apurahan turvin. Lausumme rahoittajalle mitä lämpimimmän kiitoksen!

Tässä yhteydessä lausumme syvät kiitokset myös käsikirjoituksen lukeneille ja siitä erinomaiset kommentit antaneille kollegoille, dosentti Ismo Söderlingille, tutkimusjohtaja, dosentti Elli Heikkilälle ja Siirtolaisuusinstituutin johtajalle, dosentti Tuomas Martikaiselle. Heidän kommentointinsa merkitys käsikirjoituksen loppuun saattamisessa ja hionnassa on ollut suuri. Se on myös nostanut työn laatua merkittävästi. Saamastamme avusta ja kommenteista huolimatta kirjoittajat kuitenkin kantavat tekstistä lopullisen vastuun: sen puutteet ja heikkoudet luettakoon yksinomaan kirjoittajien kontolle.

Markku Mattila ja Jaana Anglé

1.

Johdanto

Aina 1990-luvulta lähtien Suomen ulkomaalaistaustainen¹ väestö on kasvanut nopeasti. Vuonna 1990 maassa oli noin 38 000 ulkomaalaistaustaista ihmistä. Vuonna 2014 heitä oli lähes 323 000 henkeä.² Tulijoiden määrä on siis kasvanut 8,5-kertaiseksi, kun koko väestön määrä ei suhteellisesti ole siihen verrattuna kasvanut nimeksikään, vain noin neljä prosenttia.³ Hyvin usein ulkomaalais-taustaiset ihmiset puhuvat äidinkielenään jotain muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia. Paikallisen kielen hallinta on käsityksemme mukaan sosiaalistumisen keskeinen avain. Ilman riittävää kielitaitoa pääseminen mukaan suomalaiseen paikallisyhteisöön ja yhteiskuntaan on hankalaa, suorastaan mahdotonta.

Maahanmuuttajien joukossa erityisen kiinnostavia ovat lapset ja nuoret. Kiinnostavuus kumpuaa kolmesta seikasta. Ensinnäkin, he ovat nopeasti kasvava yhteiskuntamme uusi ihmisryhmä: kun vuonna 1990 heitä oli maassa miltei 4 000 henkeä, oli heitä vuonna 2014 yhdeksäntoista kertaa enemmän, miltei 76 500 henkeä.⁴ Samalla ajanjaksolla kantaväestön samanikäisten lasten ja nuorten ryhmän koko ei ole kasvanut lainkaan – päinvastoin – se on pienentynyt lähes 11 prosenttia.⁵ Toiseksi, maahanmuuttajataustaisilla lapsilla ja nuorilla tiedetään sosiaalistumisessaan olevan sellaisia haasteita, joita kantaväestön lapsilla ei ole. Mainitaksemme vain yhden, ilmiselvän esimerkin: puutteellisen suomen tai

---

1 Tilastokeskuksen käyttämän luokittelun mukaan ulkomaalaistaustainen = 1) ulkomaalaistaustainen, syntynyt ulkomailla; 2) ulkomaalaistaustainen, syntynyt Suomessa. Luvussa ovat siis itse Suomeen muuttaneet sekä muuttajille täällä syntyneet lapset.

2 Väestörakenne-tietokanta.

3 Vuonna 1990 Suomen väkiluku oli 4 960 860 henkeä ja vuonna 2014 se oli 5 149 042 henkeä.

4 Väestörakenne-tietokanta. Luvut osoittavat 0–19-vuotiaiden määrää.

5 Vuonna 1990 kantaväestön lasten ja nuorten määrä oli 1 263 611 henkeä ja vuonna 2014 se oli 136 830 henkeä pienempi (1 126 781 henkeä). Väestörakenne-tietokanta. Luvut osoittavat 0–19-vuotiaiden määrää.

ruotsin kielen taidon takia koulunkäynti saattaa olla paljon vaativampaa kuin kantaväestön lapsilla. Kolmanneksi, näistä lapsista ja nuorista varttuu suhteellisen lyhyessä ajassa uusia täysivaltaisia jäseniä asuinkuntiinsa.¹ Kuntien kannalta on merkityksellistä, miten he ovat päässeet mukaan paikallisyhteisöön ja suomalaiseen elämänmenoon. Mitä suurimmalla todennäköisyydellä valtaosasta kasvaa myös täysivaltaisia Suomen kansalaisia.²

Näemme maassa olevat, maahanmuuttajataustaiset lapset ja nuoret yhteiskuntamme voimavarana, jonka hyvinvointiin ja pärjäämiseen pitää kiinnittää huomiota. Näin on tietenkin asia kaikkien lasten ja nuorten kohdalla, olivatpa nämä maahanmuuttajataustaisia tai kantaväestötaustaisia. Mutta maahanmuuttotutkijoina katseemme kuitenkin kohdistuu maahanmuuttajataustaisiin lapsiin ja nuoriin.

Tässä tutkimuksessa kiinnitämme huomiomme niihin maahanmuuttajataustaisiin lapsiin ja nuoriin, joilla todennäköisesti on suurimpia vaikeuksia sosiaalistumisen suhteen. He ovat helpoimmin löydettävissä niiden maassa asuvien joukosta, joiden äidinkieleksi väestörekisterijärjestelmään on merkitty jokin muu kieli kuin kotimainen kieli (suomi, ruotsi tai saame). Väestörekisterissä äidinkieliä voi olla vain yksi ja se perustuu ilmoitukseen. Aikuisen maahanmuuttajan kohdalla se perustuu omaan, suomalaiselle rekisteriviranomaiselle annettuun ilmoitukseen, alaikäisten muuttajien kohdalla pääsääntöisesti huoltajan ilmoitukseen. Suomessa syntyneen äidinkielen ilmoittavat vanhemmat. Äidinkieli on aina ilmoitusasia: rekisteriviranomainen ei sitä millään tavalla kontrolloi tai tarkista.³

Ilmoitukseen perustuva suomalainen rekisterikäytäntö tarkoittaa sitä, että mitä suurimmalla todennäköisyydellä maahan muuttaneen ja myös täällä maahanmuuttajalle syntyneen lapsen äidinkieli on väestörekisterissä jokin muu kuin kotimainen kieli.⁴ Tämän tutkimuksen tarpeisiin riittävällä tarkkuudella

---

1 Asuinkunnan täysivaltaiseksi jäseneksi pääsyyn ei vaadita Suomen kansalaisuutta. Vakituinen asuminen kunnassa riittää.

2 Suomen kansalaisuuslain henki on se, että alaikäisinä maahan saapuville tai täällä ei-kansalaisille syntyneille pyritään varaamaan oikeus kansalaisuuteen, mikäli erityiset syyt eivät sitä estä. Ks. Kansalaisuuslaki (16.5.2003/359).

3 Del Angel 2015, 13–14; Vrt. Alastalo et al. 2016, 69. Mikäli kieltä ei ilmoiteta, rekisteriviranomainen merkitsee lapsen äidinkieleksi lapsen äidin kielen. Kansainvälisen adoption kautta maahan tulleen lapsen äidinkielen ilmoittavat adoptiovanhemmat. Näin ollen se mitä suurimmalla todennäköisyydellä on joko suomi tai ruotsi.

4 Silloinkin kun kyseessä on avioliitto, jossa toinen puoliso on suomen tai ruotsinkielinen ja toinen puhuu vierasta kieltä, ainakin osassa niistä lasten äidinkieleksi ilmoitettaneen vieras kieli.

vieraskieliset samaistuvat maahanmuuttajataustaisiin. Joukossa on sekä Suomeen itse muuttaneita että Suomessa syntyneitä.

Tässä tutkimuksessa halutaan selvittää, miten tutkimusalueen vieraskieliset lapset ja nuoret voivat. Edeltävässä tutkimuksessa on havaittu, että maahanmuuttajataustaisilla lapsilla voi olla valtaväestön lapsista poikkeavia hyvinvointiriskejä. Taustalla voivat olla jo lähtömaassa saadut epäsuotuisat vaikutukset, joita lapsi 'kantaa mukanaan' uuteen kotimaahan. Tällaisia seikkoja voivat olla esimerkiksi aliravitsemus – se tuottaa lapsen terveille fyysiselle ja psyykkiselle kehitykselle vahinkoa – tai traumatisoivat kokemukset, esimerkiksi kokemukset sodasta. Toiset riskitekijät liittyvät itse muuttamisen prosessiin ja sen mukanaan tuomiin seikkoihin. Maasta ja sosiaalisesta ympäristöstä toiseen muuttaminen on sinällään lasta kuormittavaa. Sen lisäksi seuraavat usein esimerkiksi uuden kielen oppiminen ja mahdolliset kokemukset erilaisuudesta, ennakkoluuloista ja syrjinnästä.¹ Maahanmuuttajaperhe voi myös kokea taloudellista ahdinkoa. Esimerkiksi Suomessa kolme viidesosaa vieraskielisistä lapsista asuu kotitaloudessa, joka kuuluu väestön köyhimpiin osiin, eli kahteen alimpaan tulokymmenykseen. Kantaväestön lapsista näihin tulokymmenykseen kuuluu vain joka viides.² Nämä kaikki tekijät voivat asettaa maahanmuuton kokeneet tai maahanmuuttajille kohdemaassa syntyneet lapset keskimääräistä haavoittuvampaan asemaan.

Perinteisesti hyvinvoinnin osatekijät on jaettu karkeasti kolmeen kokonaisuuteen: terveyteen, materiaaliseen hyvinvointiin ja koettuun hyvinvointiin. Terveydellinen hyvinvointi käsittää terveyteen liittyviä seikkoja, kuten sairaus, terveys ja niiden erot eri ihmisryhmien välillä. Materiaalinen hyvinvointi tarkoittaa elinoloja ja toimeentuloa. Koettu hyvinvointi tarkoittaa kokijan kokemusta omasta asemastaan vertaisryhmäänsä verrattuna, ja se lähestyy elämänlaadun käsitettä. On esitetty, että kattava kuva hyvinvoinnista edellyttää näiden kaikkien kolmen ulottuvuuden samanaikaista tarkastelua.³

Etenkin pohjoismaisissa hyvinvointitutkimuksissa on usein sovellettu suomalaisen sosiologin Erik Allardtin 1970-luvulla kehittämää mallia. Siinä hyvinvointi jaetaan kolmeen osaan, jotka kuvaavat yksilön elintaso, sosiaalisia suhteita ja psykososiaalista hyvinvointia. Allardt itse käytti niistä englanninkielisiä

---

1 Vrt. esim. Malin 2011.

2 Malin & Anis 2013, 149–150.

3 Vaarama et al. 2010, 11–14.

nimityksiä *having*, *loving* ja *being*.¹ Myöhemmin kolmijakoa on laajennettu nelijaoksi, kun Allardtin alun perin *being*-osioon sisällyttämä merkityksellinen tekeminen – sellainen työ tai tekeminen, jossa voi nauttia oman toimintansa lopputuloksesta – on nostettu omaksi osiokseen nimellä *doing*.²

Tässä tutkimuksessa sovelletaan allardtilaista lähestymistapaa. Olemme kuitenkin rajanneet ja suunnanneet näkökulmaamme. Emme esimerkiksi tarkastele terveyteen liittyvää hyvinvointia varsinaisesti lainkaan. Keskeinen peruste tähän on se, että sitä on juuri tarkasteltu laajassa tutkimuksessa, jossa myös meidän maantieteellinen tutkimusalueemme oli edustettuna.³ Materiaaliseen hyvinvointiin liittyviä seikkoja tarkastellaan hieman. Syy suppeaan tarkasteluun on se, että tutkimuksemme kohde ovat lapset ja nuoret. Heidän elämälleen materiaaliset puitteet tarjoavat heidän huoltajansa: lapset ja nuoret itse eivät ole niistä vastuussa. Näin ollen materiaalisen hyvinvoinnin perinpohjainen tutkiminen olisi siirtänyt tutkimuksen painopistettä lasten ja nuorten huoltajien toimeentulon tarkastelemiseen. Olemme rajanneet näkökulmamme niin, että päähuomiomme kiinnittyy koettuun hyvinvointiin ja siinä erityisesti sosiaalisiin suhteisiin ja psykososiaaliseen hyvinvointiin. Pyrkimys on tämän hyvinvoinnin kokonaisvaltainen tarkastelu. Kokonaisvaltaisuus tarkoittaa sitä, että hyvinvointia ja sen kokemusta tarkastellaan elämän jokaisella osa-alueella: kotona, koulussa ja vapaa-ajalla.

Tutkimuksessa selvitetään lasten ja nuorten elämässään kokemaa hyvinvointia, ikäviä kokemuksia, voimavaroja ja jaksamista, kiinnittymistä paikallisyhteisöön, minäkuva, onnistumisen kokemuksia ja tulevaisuuden suunnitelmia. Tutkimuksen tärkeimmät tarkasteltavat kokonaisuudet ovat:

1. Miten lapset ja nuoret voivat koulussa, kotona ja vapaa-ajalla?
  - omasta mielestään
  - heidän kanssaan työskentelevän ammattihenkilöstön mielestä
2. Mitkä ovat heidän voimavaransa ja heidän jaksamisensa lähteet?

---

1 Allardt 1976; Allardt 1993; Allardt 1998, 38–47. Allardtilla *Having*-osio sisältää elintasoon vaikuttavia ja sitä kuvaavia seikkoja, kuten tulotason, asumisen, terveyden ja työllisyyden. *Loving*-osio sisältää yhteisyyssuhteisiin vaikuttavia ja sitä kuvaavia seikkoja, kuten ystävien lukumäärä, kontaktit paikallisyhteisössä ja yhteydet järjestöissä. *Being*-osio sisältää ihmisenä olemiseen vaikuttavia ja sitä kuvaavia seikkoja, kuten poliittinen aktiivisuus, korvaamattomuus työssä, aktiiviset harrastukset ja toiminta luonnossa.

2 Esim. Helne et al. 2012, 79–81.

3 Castaneda et al. (toim.) 2012.

3. Miten he kiinnittyvät paikallisyhteisöön?

- ystäväsuhteiltaan
- harrastuksiltaan
- hyljeksitäänkö heitä vai otetaanko heidät mukaan sosiaalisiin verkostoihin
- onko heillä esimerkiksi omaan vieraskieliseen taustaansa liittyviä ikäviä kokemuksia ja jos, niin minkälaisia

4. Mikä on heidän käsityksensä itsestään?

- minäkuvansa
- kuvansa mahdollisuuksistaan ja tulevaisuudestaan

Tutkimuksen kohteena on se, miten lapset ja nuoret tuntevat viihtyvänsä omassa elämässään ja omassa elinympäristössään. Mielestämme hyvän viihtymisen kokemus näissä asioissa on hyvän elämän ja hyvän sosiaalistumisen merkki. Samalla se on myös edellytys kasvamiselle kohden tasapainoista aikuisuutta oman paikallisyhteisönsä täysivaltaisena jäsenenä.

Tutkimusalueeksi olemme valinneet eteläisen Pohjanmaan. Eteläisellä Pohjanmaalla tarkoitamme Etelä-Pohjanmaan hallinnollista maakuntaa sekä Vaasan kaupunkia¹. Alueeseen kuuluvat seuraavat kunnat: Alajärvi, Alavus, Evijärvi, Ilmajoki, Isojoki, Karijoki, Kauhajoki, Kauhava, Kuortane, Kurikka, Lappajärvi, Lapua, Seinäjoki, Soini, Teuva, Vimpeli, Ähtäri ja Vaasa. Näistä perinteisessä mielessä kaupunkeja ovat Vaasa ja Seinäjoki. Loppuja kuntia voi perinteisellä termistöllä luonnehtia maaseutukunniksi tai kirkonkyliksi, vaikka usea niistä käyttää kaupungin nimikettä.

Tutkimusalueen valintaa ja rajausta perustelemme seuraavasti. Ensinnäkin, maahanmuuttajatutkimus on Suomessa keskittynyt hyvin voimakkaasti suuriin kaupunkikeskuksiin, joissa maahanmuuttajia on määrällisesti paljon – esimerkiksi pääkaupunkiseudulle ja Turkuun. Maahanmuuttajuutta on kuitenkin myös näiden kasvukeskusten ulkopuolelle. Vaikka se siellä ei ole lukumääräisesti yhtä suurta kuin suurissa kaupunkikeskuksissa, voi muuttajien osuus kuitenkin olla huomattava. Esimerkiksi Vaasan väestöstä vieraskielisiä oli vuonna 2015 kahdeksan prosenttia ja Närpiön väestöstä 12 prosenttia. Vertailun vuoksi mainittakoon, että samana vuonna pääkaupunkiseudun (Helsinki–Espoo–Vantaa) väestöstä oli vieraskielisiä 14 prosenttia ja Turun väestöstä 10 prosenttia. Koko maan väkiluvusta vieraskielisiä oli kuusi prosenttia.² Toiseksi, tarkoituksemme on saada kokonaiskuva tutkimusalueen koko vieraskielisen lapsi- ja nuorisoväestön tilasta. Tätä tarkoitusta varten eteläinen Pohjanmaa on erinomainen

---

1 Vaasan kaupunki sijaitsee Pohjanmaan hallinnollisessa maakunnassa.

2 Väestörakenne-tietokanta.

tutkimuskohde. Alueella on vieraskielistä väestöä, mutta sen määrä on vielä niin pieni, että koko väestön tarkastelu on mahdollista. Tutkimusjoukkoa ei tarvitse rajata esimerkiksi koskemaan vain toista sukupuolta tai jotain (joitain) kieliryhmiä. Tutkimuksen perusjoukoksi voidaan saada niin sanotusti kokonaisotos. Ja kolmanneksi, eteläinen Pohjanmaa tarjoaa tutkimusalueen sisäistä vertailua. Siellä on Suomen mittapuulla vanha maahanmuuttajakeskus (Vaasan kaupunki) ja myös uudempaa maahanmuuttajuutta: alueella on sekä kaupunkeja (Vaasa, Seinäjoki) että maaseutumaisempaa asutusta (karkeasti Etelä-Pohjanmaan maakunnan muut kunnat kuin Seinäjoki). Tutkimusalueena se on hyvin monipuolinen sosiaalinen alue, jonka kontekstissa voidaan tutkia niin kaupunkeja kuin maaseutuakin, tutkia niin vanhempaa maahanmuuttokeskusta kuin uudempia kohdealueitakin.

Tutkimuksen metodiseksi lähtökohdaksi olemme ottaneet laadullisen ja määrällisen tutkimusaineiston yhdistämisen. Nykyisessä yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa niiden yhdistämistä kutsutaan termillä *triangulaatio* tai *mixed methods*.¹ Yhdistämällä kahdenlaatuista tutkimusmateriaalia ja analysoinnin tapaa toivomme saavuttavamme aiheestamme syvemmän käsityksen, kuin turvautumalla vain jompaan kumpaan metodologiseen lähestymistapaan.

---

1 Ks. esim. Jick 1979; Johnson et al. 2007; Clark & Creswell (eds.) 2008; Eskola & Suoranta 2008, 68–74. Triangulaation ja mixed methods -tutkimuksen välille on haluttu tehdä myös eroa, ks. esim. Denzin 2012.

2.

Tutkimuksen toteuttaminen ja aineiston edustavuus

Aineiston keruun ja käsittelyn menetelmät sekä tutkimusetiikka

Aineiston keruun menetelmiksi valittiin tutkimuslomakkeella tehtävä kyselytutkimus, suppeammalle joukolla tehtävä teemahaastattelu ja etnografinen osallistuva kenttähavainnointi. Lisäksi haastateltiin lasten ja nuorten parissa työskentelevää ammattihenkilöstöä.

Kyselylomakkeen laadinnassa noudatettiin alan vakiintuneita käytäntöjä.¹ Kyselylomake esiteltiin suppealla joukolla tutkijakollegoita, joiden antaman palautteen perusteella lomaketta kehitettiin. Teemahaastatteluja varten laadittiin teemahaastattelurunko, jota haastattelussa käytettiin pohjana (Liite 1). Teemahaastattelu on menetelmä, jossa etukäteen laaditun rungon kaikki osa-alueet käsitellään haastattelussa. Haastattelu ei silti kulje 'perinteisen' kysymys-vastaus-kaavan mukaan, vaan on enemmänkin keskusteleva, vapaamuotoinen.² Kun haastateltavana on lapsi ja kun hän edustaa eri kulttuuria kuin haastattelija (esim. maahanmuuttajan haastattelu), asettaa se omia haasteitaan.³ Vaikka tilanteiden mahdollinen haasteellisuus oli etukäteen tiedossa, haastateltaessa ilmenneet vaikeudet jouduttiin ratkaisemaan heti ja tilannekohtaisesti. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja nauhoitteet litteroitiin. Havainnoinnin työtavat perustuivat etnografiseen kenttätätöperinteeseen.⁴ Havainnoitaessa tehtiin kirjallisia kent-

---

1 Ks. esim. Ahola ym. 2002.

2 Teemahaastattelusta, ks. esim. Hirsjärvi & Hurme 2011.

3 Esim. Alasuutari 2005; Rastas 2005; Kyrönlampi & Määttä 2013.

4 Ks. esim. Emerson ym. 2011; Lappalainen ym. (toim.) 2007.

tämuistiinpanoja ja ääninauhoitteita. Muistiinpanot ja nauhoitteet kirjoitettiin puhtaaksi yleensä samana tai seuraavan päivänä.

Tutkimusjoukko kerättiin siten, että Väestörekisterikeskukselta tilattiin poiminta ihmisistä ja postiosoitteista. Poiminta-alueeksi määriteltiin tutkimus-alueeksi valittu Vaasan kaupunki ja Etelä-Pohjanmaan maakunnan kunnat. Poiminta tehtiin toukokuussa 2015. Sen kriteerit olivat seuraavat:

- äidinkieleksi merkitty joku muu kieli kuin kotimainen kieli
- iältään 3–17-vuotias
- yksi poiminta per postiosoite
- sisarusparvesta poimitaan vain yksi, aina vanhin ehdot täyttävä

Määrällinen kysely tehtiin sähköisellä nettilomakkeella. Varmistaaksemme mahdollisimman suuren vastaajien määrän tuotimme viidelle suurimmalle osoitteiston kieliryhmälle omakielisen kirjallisen materiaalin: sekä yhteydenottokirje toimintaohjeineen (Liite 2) että netissä ollut kyselylomake olivat omakielisiä. Suurimmat kieliryhmät olivat venäjä, eesti, thai, somali ja albania. Muille yhteydenottokirje lähetettiin suomeksi ja englanniksi, joilla kielillä kyselylomake oli myös netissä. Yhteydenottokirje postitettiin osoitteistossa olleille elokuun alkupuolella 2015 – koulut alkavat elokuun alkupuolella ja ajatuksena oli, että pääosin kouluissa oleva tutkimusjoukkomme olisi tuolloin tavoitettavissa. Net-tikaavakkeeseen piti vastata 23.8.2015 mennessä.

Kyselylomake (Liite 3) oli pääosin strukturoitu, eli vastaajat vastasivat valitsemalle heille annetuista vastausvaihtoehdoista oman vastauksensa. Näin siksi, että kyselylomake oli laaja, se täytettiin sähköisesti verkossa ja analysoitiin tilastollisesti. Laajuus merkitsee myös sitä, että jos vastaajia olisi pyydetty antamaan vastauksensa omin sanoin (avovastaus), olisi omin sanoin annettujen vastausten yhtenäistäminen, luokittelu ja saattaminen tilastollisesti analysoitavaan muotoon ollut suuri työ. Sähköinen asiointi verkossa merkitsee sitä, että käytetty ohjelmisto muodostaa strukturoiduista vastauksista heti analyysikelpoisen tiedoston, tässä tapauksessa excel-muotoisen tiedoston.

Tutkimuslomake jakaantui seitsemään aihepiiriin: 1) tausta ja perhesuhteet; 2) asuminen; 3) työ (laajasti käsitettynä – esim. lapsen työ = koulunkäynti jossain oppilaitoksessa ja jollain luokalla); 4) vapaa-aika, arki ja harrastukset; 5) ystävyys-suhteet; 6) voimavarat ja jaksaminen; 7) yhteiskunnallinen toiminta. Kaikkiaan kysymyksiä oli 54 kappaletta. Osa niistä oli monivalintatehtäviä, joissa esimerkiksi otettiin kantaa esitettyihin väitteisiin. Esimerkiksi kysymys numero 42 koostui 23 väittämästä ja viisiportaisesta arvioinnista. Näin ollen vastattavia kohtia oli huomattavasti enemmän kuin kysymysten määrä. Kyselylomakkeessa tiedusteltiin myös vastaajan halukkuutta olla mahdollisen haastattelun kohteena.

Kerätty laadullinen aineisto koostui haastatteluista, kentällä tehdystä havainnoinnista ja niiden yhteydessä käydyistä keskusteluista sekä viranhaltijoilta saaduista tiedonannoista. Haastateltavina oli sekä vieraskielisiä lapsia ja nuoria (vanhempineen) että kuntien viranhaltijoita. Tiedonantoja saatiin kuntien viranhaltijoilta.

Haastatellut lapset ja nuoret valittiin kyselytutkimukseen vastanneiden ja siinä yhteydessä vapaaehtoisiksi ilmoittautuneiden joukosta. Näitä haastatteluja tehtiin kaikkiaan kymmenen kappaletta. Haastateltujen tarkempi esittely on tiivistetty taulukkoon 1. Huomattavaa on, että haastatteluaineistosta puuttuvat kokonaan iältään alakouluikäiset haastatellut. Syy tähän on se, että yksikään tämän ikäinen kyselytutkimukseen osallistunut ei ilmoittautunut halukkaaksi haastatteluun. Puolet haastatteluista tehtiin puhelimitse, puolet henkilökohtaisesti eri paikoissa marraskuussa 2015.

Taulukko 1. Haastateltujen vieraskielisten lasten ja nuorten tiivistetty esittely.

Haastatellun väestöllinen ominaisuus	Määrä	Haastatellun väestöllinen ominaisuus	Määrä
Tyttö	5	Tulkin kanssa haastatteluja	2
Poika	5	Ilman tulkkia haastatteluja	8
Yhteensä	10	Yhteensä	10
Haastateltu yhdessä vanhemman kanssa	5	Haastateltu alle kouluikäisen kanssa	2
Haastateltu yhdessä vanhempien kanssa	1	Haastateltu alakoulussa	4
Haastateltu yksin	4	Haastateltu yläkoulussa	—*
Yhteensä	10	Haastateltu iältään toisella asteella	4
		Yhteensä	10
Kotipaikka Vaasa	6		
Kotipaikka Seinäjoki	3	Ollut maassa alle vuoden	1
Kotipaikka muu Etelä-Pohjanmaan kunta	1	Ollut maassa 1–2 vuotta	2
Yhteensä	10	Ollut maassa 4 vuotta	1
		Ollut maassa 9–15 vuotta	3
Haastattelu haastatellun kotona	1	Syntynyt Suomessa	3
Haastattelu julkisessa tilassa	2	Yhteensä	10
Haastattelu tutkimuslaitoksen tiloissa	2		
Haastattelu puhelimitse	5		
Yhteensä	10		

* = kukaan yläkouluikäinen ei ilmoittautunut halukkaaksi haastatteluun, joten heitä ei voitu haastatella.

Viranhaltijoita haastateltiin viisi. Lisäksi viisi viranhaltijaa antoi tiedonantoja. Heidät on esitelty taulukossa 2.

Taulukko 2. Haastateltujen ja tiedonantoja antaneiden viranhaltijoiden tiivistetty esittely.

HAASTATELLUT		
Virka	Paikkakunta	Henkeä
Maahanmuuttajien opettaja, koulussa	Vaasa	2
Maahanmuuttajien opettaja, koulussa	Seinäjoki	1
Lastentarhanopettaja	Seinäjoki	1
Leikkikenttäohjaaja	Seinäjoki	1
Yhteensä		5

TIEDONANTOJA ANTANEET

Virka	Paikkakunta	Henkeä
Varhaiskasvatusjohtaja	Seinäjoki	1
Nuorisotoimen työntekijä	Seinäjoki	1
Liikuntatoimen työntekijä	Seinäjoki	1
Nuorisotoimen työntekijä	Vaasa	2
Yhteensä		5

Havainnointi painottui Seinäjoelle (Taulukko 3), koska havainnointilupien saaminen Vaasan kaupungilta osoittautui hankalaksi: päättäviä viranhaltijoita oli vaikea tavoittaa ja vaikea oli myös saada määritellyksi henkilöä tai henkilöitä, jolla olisi ollut valtuudet lupia myöntää. Tämä osoittautui niin aikaavieväksi, että ajan säästämiseksi työläästä lupien hankinnasta luovuttiin. Näin ollen Vaasassa

Taulukko 3. Havainnointien tiivistetty esittely.

Paikkakunta	Paikka	Kertaa	Koska
Vaasa	keskustan julkiset tilat	3	syys-lokakuu 2015
Seinäjoki	päiväkoti (kunnallinen)	8	syys-lokakuu 2015
Seinäjoki	leikkikenttä* (kunnallinen)	15	kesä-elokuu 2015
Seinäjoki	nuorisotalo** (kunnallinen)	6	syys-lokakuu 2015
Seinäjoki	keskustan julkiset tilat	1	heinäkuu 2015

* = leikkikentän käyttäjäkunta koostui arviolta 3–12-vuotiaista.

** = nuorisotalon käyttäjäkunta koostui arviolta 9-vuotiaista aina täysi-ikäisiin asti.

havainnointia tehtiin vain keskusten julkisessa tilassa. Kentällä tehtiin havainnointia kaikkiaan noin 200 tuntia.

Harkitsimme myös havainnointien tekoa koulussa. Siitä luovuttiin, koska havainnointia ei käsityksemme mukaan olisi jouhevasti saatu järjestymään Vaasan koululaitokseen. Toinen syy oli se, että tutkimuksellisesti antoisin havainnointiympäristö olisi ollut välitunti ja ruokatunti. Välitunnit ovat kuitenkin lyhyitä ja havainnoinnin järjestäminen niin pienissä, tunneittain toistuvissa pätkissä olisi ollut työekonomisesti epäviisasta. Ruokatunti on kerran päivässä. Oppituntien yleistä havainnointia päädyimme pitämään aiheemme kannalta epäinformatiivisena: vaikkapa matematiikan tunnin seuraaminen ei kertoisi meille mitään. Havainnointia olisi voitu tehdä joillakin oppilaiden sosiaalisia suhteita paremmin valottavilla oppitunneilla (esimerkiksi taideaineet tai liikunta), mutta harkinnan jälkeen tästäkin luovuttiin. Näin koulu jäi havainnoinnin ulkopuolelle.

Sekä haastatteluaineistot että havainnointipäiväkirjat litteroitiin.¹ Lasten ja nuorten litteroituja haastatteluja kertyi 124 sivua, viranhaltijoiden haastatteluja 72 sivua ja tiedonantoja 15 sivua. Litteroitua havaintopäiväkirjamateriaalia kertyi yhteensä 74 sivua. Alkuperäiset haastatteluäänitteet ja myös litteroitu materiaali on talletettu Siirtolaisuusinstituutin arkistoon.

Aineiston analyysissä käytettiin sekä tilastollista analyysiä että laadullisen tutkimuksen menetelmiä. Kyselylomakeaineisto analysoitiin tilastollisesti. Tämä tarkoittaa sekä kysymyskohtaisten jakautumien tarkastelua että vastausten ketjuttamista ja niiden ristiintaulukoimista.² Haastatteluiden ja kenttämuistiinpanojen analyysissä ja tulkinnessa käytettiin tavanomaisia laadullisen aineiston analyysin menetelmiä, kuten tyypittelyä ja ryhmittelyä.³

Sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa on alettu yhä enemmän korostaa eettisiä näkökohtia. Etiikan painotus kohdistuu tutkimuksen koko 'elinkaareen'. Se on mukana tutkimuksen suunnittelussa, aineiston keruussa, aineiston analyysissä, tulosten raportoinnissa ja julkaisemisessa sekä myös tutkimusaineiston jatkokäsittelyssä (säilytys, arkistointi).⁴ Haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tutkiminen vaatii erityistä eettistä otetta. Tässä työssä tutkimuksen kohteena

---

1 Muotona oli A4-liuska, fonttina Times 12, rivinvälinä 1,5 ja normaalit marginaalit.

2 Käytetty tutkimuslomakeohjelma – Survey Pal – toki laskee automaattisesti jokaisen kysymyksen jakautuman. Tätä ominaisuutta ei kuitenkaan käytetty, vaan kaikki tilastollinen käsittely tehtiin itse vastausten excel-tiedostosta. Tämä mahdollistaa tutkimusaineiston analysoimisen juuri tutkijan haluamalla tavalla, esimerkiksi eri kysymyksistä peräisin olevien tietojen yhdistämisen ja ketjuttamisen analyysissä.

3 Ks. esim. Eskola & Suoranta 2008, 137–207; Ruusuvuori ym. (toim.) 2010; Hirsjärvi & Hurme 2011, 135–183

4 Esim. Kuula 2006; Hallamaa ym. 2006; Clarkeburn & Mustajoki 2007.

ovat lapset ja nuoret, jotka jo ikänsä puolesta ovat tämän kaltaisia tutkimuskoh- teita. Kun siihen vielä liitetään heidän maahanmuuttajataustansa ja kielellinen tai kulttuurillinen vähemmistöasemansa, eettinen lähestymistapa on erityisen tarpeen.

Tutkimuksen ohjenuorana on noudatettu Tutkimuseettisen neuvottelu- kunnan eettistä ohjeistusta.¹ Esimerkiksi haastatteluita tehtäessä vain 15-vuot- ta täyttäneitä on haastateltu ilman vanhempien läsnäoloa. Sitä nuorempien haastatteluissa on aina ollut mukana joko toinen vanhemmista tai molemmat vanhemmat. Mitä nuorempi haastateltava oli iältään, sitä hallitsevampaa oli vanhempien osuus. Nuorimpien tutkimushenkilöiden kohdalla haastateltavina ovat itse asiassa olleet kokonaan lapsen vanhemmat. Myös kyselylomakkeen täyttämisen suhteen toimii sama logiikka: nuorimpien tutkimushenkilöiden lomake on vanhempien kokonaan täyttämä. Tutkimushenkilön iän karttu- essa vanhempien osuus oletettavasti vähenee. Tämä asia oli huomioitu itse kyselylomakkeessa. Siinä sanallisesti ohjeistettiin vanhempia täyttämään lo- make nuorimpien vastaajien puolesta. Vaikka tutkimuslomakkeen vastaukset ja useimmat haastattelut heijastavat näin myös vanhempien näkemyksiä ja tulkintoja, uskomme, että tutkimusmateriaali on silti edustavaa ja kertoo lasten ja nuorten kokemuksesta, ajatuksista ja maailmasta.

Tutkimustulosten raportoinnissa on niin ikään noudatettu tutkimuseettikan periaatteita. Tutkimushenkilöiden persoonallisuus on häivytetty, eikä heitä pysty tunnistamaan. Kvantitatiivisesti analysoidun tutkimuslomakkeen raportoinnissa tämä on helppoa: numerot eivät yleensä paljasta ihmisiä. Haastattelulainauksen kohdalla tunnistetietoja on aineistolainauksista poistettu. Lisäksi arkaluon- toisia aiheita – esimerkiksi kiusaamiskokemuksia – käsiteltäessä haastatte- lulainauksen viitetiedot on supistettu minimiin, jopa karsittu kokonaan pois: tällöin viitetietona mainitaan vain ”Haastattelu”. Lainauksen tekstuaalista asua on suomenkielistetty ja oikeakielistetty kohden yleiskielistä ilmaisua. Tällä on kaksi päämäärää. Toisaalta se lisää lainauksen ymmärrettävyyttä ja lukemisen sujuvuutta. Toisaalta se häivyttää sellaisia kielellisiä tai ilmaisullisia ominais- piirteitä, joiden perusteella puhuja saatettaisiin tunnistaa.

Vanhempien kanssa tehtyihin haastatteluihin viitattaessa ei ole erikseen osoitettu sitä, mikä on lapsen esiin tuomaa ja mikä vanhemman. Haastatteluja yksilöittäessä on vanhemman tai vanhempien kanssa käytyjen haastattelujen kohdalla mainittu normaalien viitetietojen – lapsen sukupuoli, ikä, asuinpaikka – lisäksi merkitty määre ”vanhemmat” – esimerkiksi näin: Haastattelu: poika, 10 vuotta, Vaasa (vanhemmat). Kun haastattelussa on ollut 15 vuotta täyttänyt, on viitetieto muotoa Haastattelu: tyttö, 17 vuotta, Vaasa.

---

1 TENK 2009.

Raportoinnissa on lisäksi noudatettu seuraavia periaatteita: Analysoitua laadullista ja määrällistä materiaalia on käsitelty samanaikaisesti. Pyrkimyksenä on yhdistää kummankin tyyppinen aineisto yhdeksi yhtenäiseksi tutkimusraportiksi. Tähän tavoitteeseen ovat sisältyneet myös tekstin luettavuus ja ymmärrettävyys. Taulukoita laadittaessa vastaan tuli pienen vastaajamäärän aiheuttama 'prosenttiongelman': pienissä joukoissa ei pitäisi laskea prosenttijakautumia, sillä yhdenkin havaintoyksikön siirtyminen kategoriasta toiseen aiheuttaa suuren prosentuaalisen muutoksen. Tällöin on yleensä toimittu niin, että taulukoissa, joissa vastaajajoukkoa tarkastellaan yhden ominaisuuden mukaan (esimerkiksi sukupuolen mukaan), käytetään prosentteja. Taulukoissa, joissa vastaajajoukkoa tarkastellaan usean ominaisuuden mukaan (esimerkiksi sukupuolen ja syntymäpaikan mukaan), käytetään mittayksikkönä vastaajien lukumäärää. Näin siksi, että tämän laatussa taulukoissa prosentteja jouduttaisiin laskemaan muutaman vastaajan muodostamasta joukosta. Tekstissä on käytetty myös murtolukuilmaisuja – esimerkiksi tyyliin 5/9 vastaajasta.

Aineiston edustavuus

Lomakekyselyä varten tehdyn poiminnan tuloksena oli 875 henkilöä käsittävä osoitteisto. Tälle joukolle postitettiin yhteydenottokirje, jossa heitä pyydettiin osallistumaan tutkimukseen ja vastaamaan kyselylomakkeeseen. Kyselylomakkeeseen vastasi 92 vastaajaa. Näin ollen vastausprosentti on 11 prosenttia. Vastausprosentti jäi alhaiseksi. Syyt saattavat olla seuraavanlaisia: 1) Tunnetusti vapaaehtoiseen osallistumiseen perustuvassa tutkimuksessa maahanmuuttajien osallistuminen on vähäisempää kuin kantaväestön keskuudessa. Maahanmuuttajat tulevat maailman joka kolkalta – siis myös sellaisilta alueilta, joissa ei ole minkäänlaista kyselytutkimusperinnettä. He saattavat myös tulla alueilta, joissa kaikenlaiseen virallisuuntoiseen kyselyyn suhtaudutaan jo alun alkaenkin epäluuloisesti. 2) Vaasan kaupunki on melko hiljakkoin ollut osa laajaa maahanmuuttajatutkimusta. Kyse saattaa olla väsymisestä toistuviin tutkimuksiin, mikä aiheuttaa niihin osallistumattomuutta. 3) Yleensäkin ihmisten halukkuus vastata lomakekyselyihin on viime aikoina ollut laskusuuntainen. 4) Oma merkityksensä on myös systemaattisella kadolla.

Systemaattinen kato koski somalinkielisiä vastaajia. Vaikka somalin kieli kuului niihin viiteen keskeiseen kieleen, joille tuotettiin omakielinen tutkimusmateriaali, yksikään somalinkielinen ei kyselylomakkeeseen vastannut. Somalinkielisiä yhteydenottokirjeitä lähti kaikkiaan 46. Kaikkien kirjereiden määränpää oli Vaasa. Systemaattinen kato siis paikallistui tutkimusalueen yh-

teen osaan ja siellä asuviin tietyn kielisiin. Kadon takia tämä tutkimus ei kerro somalinkielisistä lapsista ja nuorista yhtään mitään.

Vastausten edustavuutta voidaan pelkän vastausprosentin lisäksi tarkastella myös toisista näkökulmista: esimerkiksi vastaajan äidinkielen tai maantieteellisen alueen suhteen. Alueellisesti tarkasteltuna voidaan todeta, että kyselyyn vastaaminen näyttää olleen maantieteellisesti kattavaa (Taulukko 4). Kolmea kuntaa lukuun ottamatta vastauksia saatiin tutkimusalueen kaikista kunnista. Vain Karijoki, Soini ja Vimpeli jäivät kokonaan kyselyyn osallistujia vaille. Näiden kuntien osuus perusjoukosta oli kuitenkin vähäinen, sillä niihin postitettiin yhteensä viisi yhteydenottokirjettä.

Taulukko 4. Kyselytutkimuksen kuntakohtaiset vastausprosentit.

Kunta	Vastanneita	%	N	Kunta	Vastanneita	%	N
Jalasjärvi	5	50	10	Ilmajoki	1	9	11
Lappajärvi	2	18	11	Vaasa	48	9	511
Evijärvi	1	17	6	Kurikka	2	8	25
Kuortane	1	17	6	Alajärvi	1	7	15
Isojoki	1	14	7	Kauhava	3	7	41
Ähtäri	1	14	7	Alavus	1	6	16
Lapua	5	13	38	Karijoki	0	–	1
Teuva	1	13	8	Soini	0	–	1
Kauhajoki	3	12	25	Vimpeli	0	–	3
Seinäjoki	16	12	133	Yhteensä	92		875

Kuntakohtaisesti tarkasteltuna Etelä-Pohjanmaan maakunnan kunnissa oli hyvin korkeinkin vastausprosentin kuntia (Taulukko 4). Näiden kuntien vastausprosentin korkeuden takana oli kuitenkin se, että niissä asui alunperinkin lukumäärällisesti vähän osoitteistoon kuuluneita, jolloin jo pienellä vastausmäärällä – esimerkiksi Jalasjärven viidellä ja Lappajärven kahdella vastaajalla – saavutetaan korkea vastausprosentti. Vielä selvempänä pienten lukujen suuri vaikutus vastausprosenttiin näkyi Evijärvellä, Kuortaneella, Isojoella ja Ähtärisissä. Kussakin kunnassa asui kuusi tai seitsemän yhteydenottokirjeen saanutta. Kustakin kunnasta vastasi täsmälleen yksi vastaaja. Silti kuntakohtaiset vastausprosentit ovat 17 ja 14 prosenttia. Yleisesti parhaana kuntakohtaisena vastausprosenttina voidaan pitää Seinäjoen 12 prosenttia, jonka se saavutti kuudelta vastaajalta. Vaasan yhdeksän prosentin vastausprosenttia voidaan pitää pettymyksenä. Sitä kompensoi osaltaan se, että lukumäärällä mitattuna Vaasasta tuli eniten vastauksia, kaikkiaan 48 vastausta.

Vastanneiden joukko oli äidinkielellisesti monitahoinen (Taulukko 5). Yhteensä vastaajat puhuivat äidinkielenään kaikkiaan 33:a eri kieltä: osoitteistossa oli mainittu kaikkiaan 83 eri äidinkieltä. Joissakin kieliryhmissä saatiin myös hyvin korkeita edustavuusprosentteja. Mukana oli niin eurooppalaisia, afrikkalaisia kuin Lähi- ja Kaukoidän kieliä. Kielten kirjo ja kielikohtaiset korkeat vastausprosentit yhdistettynä maantieteelliseen kattavuuteen antavat lomaketutkimuksen tuloksille reliabiliteettia. Lisäksi kielten kirjo kertoo myös siitä, että lomakkeeseen vastaajien joukko oli fyysiseltä habitukseltaan hyvin vaihteleva. Ulkonäöllä voidaan ajatella olevan merkitystä esimerkiksi syrjäntäkokemusten suhteen tai joukkoon sulautumisen kokemuksessa.

Taulukko 5. Vastaajien äidinkielenään puhumat kielet (aakkosjärjestys) ja eri kielisten vastaajien osuus oman kielensä tutkimusjoukkoon kuuluneista, (%).

Kieli	%	Kieli	%	Kieli	%
inguusi	100	hindi	25	romania	13
kimongo	100	yoruba	25	albania	13
nemeng	100	liettua	25	swahili	11
igbo	67	bulgaria	24	unkari	9
indonesia	50	thai	22	arabia	8
japani	50	burma	20	espanja	8
karenni	50	urdu	20	kiina	8
tsekki	50	dinka	17	eesti	6
saksa	40	ukraina	17	englanti	6
italia	33	puola	14	vietnam	6
kongo	33	venäjä	14	kurdi	3

Huom! Taulukossa on mukana 86 vastaajaa, joiden äidinkieli tunnetaan. Kuutta vastausta ei pystytty yhdistämään osoitteiston taustatietoihin, kuten siellä mainittuun äidinkieleen.

Näkemyks aineiston edustavuudesta vahvistuu, kun aineiston ja osoitteiston joitakin keskeisiä väestöllisiä piirteitä verrataan toisiinsa (Taulukko 6). Sukupuolijaon, ikäryhmäjaon, kotipaikan, puhuttujen äidinkielen ja syntymäpaikan (Suomessa vai ulkomailla) suhteen vastanneet ovat edustava joukko osoitteistoon nähden.

Taulukko 6. Eräiden keskeisten väestöllisten piirteiden vertailu osoitteiston ja vastaajien kesken, (%).

Ominaisuus	Erittely	Osoitteisto, %	Vastanneet, %	Osoitteisto, N	Vastanneet, N
Sukupuoli	Pojat	48	45	423	41
	Tytöt	52	55	452	51
	Yhteensä	100	100	875	92
Ikäryhmä	leikki-ikä	22	15	197	14
	alakoulu	32	31	281	28
	yläkoulu	29	39	250	36
	toinen aste	17	15	147	14
	Yhteensä	100	100	875	92
Kotipaikka	Vaasa	59	52	511	48
	Seinäjoki	15	17	133	16
	Muu*	26	31	231	28
	Yhteensä	100	100	875	92
Puhutuimmat kielet, osoitteisto	venäjä	14	18	121	17
	eesti	11	8	98	7
	thai	6	12	49	11
	somali	5	—	46	—
	albania	5	5	43	5
	arabia	5	3	40	3
	unkari	4	3	34	3
	englanti	4	2	31	2
	kurdi	4	1	31	1
	bulgaria	3	7	25	6
	Yhteensä	61	59	518	55
Syntynyt	Ulkomailla	67	76	589	70
	Suomessa	33	24	286	22
	Yhteensä	100	100	875	92

Muu* = Etelä-Pohjanmaan muut kunnat paitsi Seinäjoki.

Jos jotain eroavaisuuksia haetaan, niin voidaan todeta, että vastaajien joukko puhuu hieman enemmän yläkouluikäisten äänellä, kuin osoitteiston perusteella voisi olettaa. Vastanneiden joukosta kuuluu myös 'maaseudun' ääni hieman selvempänä kuin osoitteisto antaa odottaa, koska Etelä-Pohjanmaan maakunnan kunnilla (pois lukien Seinäjoki) on hienoinen yliedustus. Vastanneet edustavat myös suuremmassa määrässä muualla syntyneitä ja sieltä tänne muuttaneita kuin osoitteisto (76 % vs. 67 %). Tutkimuksen kannalta tämä lienee pelkästään positiivinen asia: maahanmuuttajien kokemus ja ääni terävöityvät.

3.

Lapset ja nuoret koulutusjärjestelmässä

Suomen vieraskielisiä koululaisia on tutkittu jonkin verran, mutta eteläisellä Pohjanmaalla heitä ei ole tarkasteltu lainkaan.¹ Seuraavassa keskitytään vieraskielisiin lapsiin ja nuoriin tutkimusalueemme koulutusjärjestelmässä lähtien varhaiskasvatuksesta ja päätyen toiselle asteelle. Tarkoituksena on piirtää kuva siitä, kuinka koulutusjärjestelmä toimii ja miten vieraskieliset lapset ja nuoret sekä heidän vanhempansa sen kokevat.

Lasten ja nuorten kulttuurinen ja kielellinen monimuotoistuminen tuo päiväkotien ja koulujen toimintoihin uuden ulottuvuuden. Vielä muutama vuosikymmen sitten päiväkoteihin ja kouluihin tulevien kulttuurinen tausta oli hyvin yhtenäinen – erilaisuus oli harvinaista. Nykyään on arkipäivää, että päiväkotilaisilla ja koululaisilla on mitä moninaisimpia kulttuurillisia taustoja, jotka ovat keskenään hyvinkin erilaisia. Tässä tilanteessa ei enää voida soveltaa entisiä, itsestään selvinä pidettyjä oletuksia lasten ryhmäytymisestä ja ystävyys-suhteiden syntyemisestä. On tarpeen, että erilaisia kulttuurisia taustoja omaavien ihmisten välille saadaan rakennettua toimiva vuorovaikutus. Sen rakentamisessa ratkaisevaa on henkilökunnan tietämys eri kulttuureista, kulttuureihin liittyvä osaaminen ja taito toimia monikulttuurisissa ympäristöissä, siis korkea kulttuurinen kompetenssi.² Kulttuuriseen kompetenssiin kuuluu esimerkiksi ymmärrys erilaisten kulttuurien ja niihin liittyvien ajattelu- ja toimintatapojen olemassaolosta sekä tietämys siitä, miten tämän erilaisuuden kanssa toimitaan.

---

1 Koulua ja koululaisia ovat tutkineet esim. Säävälä (2012) ja Klemelä ym. (toim.) (2011). Eteläisen Pohjanmaan osalta emme tunne vieraskielisiin koululaisiin kohdistuvaa tutkimusta.

2 Ks. Säävälä 2012, 26; Kulttuurisesta kompetenssista erit. hoivatyössä, ks. Häkkinen 2009, 15–16, 81–90.

Koulutuksen tulee antaa päiväkodeissa ja kouluissa lasten kanssa työskenteleville avaimet toimia yhä paremmin eri kulttuureista tulevien oppilaiden kanssa. Kulttuurisen kompetenssin on sisällyttävä tiukemmin heidän koulutukseensa.¹ Tiedetään, että monesti opettajat itsekkin toivovat lisätietoa kulttuuriseen kompetenssiin liittyvissä asioissa.² Opettajat ja muu henkilöstö kertoivat tämän tutkimuksen haastatteluissa, että olisivat mielestään tarvinneet lisäkoulutusta monikulttuurisuuteen liittyvissä seikoissa alkaen käytännön opetustilanteista aina vanhempien kohtaamiseen. Tämä luonnollisesti korostui kunnissa, joissa vielä oli suhteellisen vähän taustoiltaan erilaisia oppilaita.³

Monikulttuuriseen ammatillisuuteen kasvaminen edellyttää, että on itse valmis pohtimaan eri tilanteissa syntyneiden ristiriitojen tuottamia kysymyksiä. Esimerkiksi, ”miksi juuri tämän oppilaan kanssa en pysty hallitsemaan itseäni, vaan sanon hänelle jotain, mitä sitten joudun katumaan”. Tai ”miksi maahanmuuttajataustaisten vanhempien kohtaaminen tuottaa minussa pelkoa”. Kulttuurisen kompetenssin omaksuminen edellyttää työskentelyä monikulttuurisessa ympäristössä ja samanaikaisesti oman kasvuprosessin seuraamista. Prosessi vaatii kuitenkin myös aikaa, sillä monikulttuurinen ammatillisuus muodostuu vasta toiminnan ja laaja-alaisen ajattelun sekä vastavuoroisuuden, tarkkuuden ja oppimistaitojen myötä.⁴ Henkilökunnan kulttuurinen kompetenssi on tärkeää myös siksi, että esimerkiksi opettajalla on tärkeä osuus oppilaan ”ehjän minän” rakennusvaiheessa.⁵

Päivähoidossa, kotihoidossa ja varhaiskasvatuksen piirissä

Lain mukaan ”oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuotena lapsen on osallistuttava vuoden kestävään esiopetukseen tai muuhun esiopetuksen tavoitteet saavuttavaan toimintaan”. Vastuu osallistumisesta on lapsen huoltajalla.⁶ Esiopetusikäinen maahanmuuttajalapsi voi saada myös perusopetukseen valmistavaa opetusta.⁷ Esiopetusta eli varhaiskasvatusta annetaan esimerkiksi

---

1 Soilamo 2008.

2 Yle 18.1.2016.

3 Haastattelu: lastentarhanopettaja, Seinäjoki; Haastattelu: S2- opettaja, Seinäjoki.

4 Talib 2007. Monikulttuurisen ammatillisuuden katsotaan rakentuvan asteitta oman identiteetin, kulttuuri-identiteetin, sosiaalisen tietoisuuden ja ammatillisen reflektion kautta yhteiskunnalliseen ja globaaliin vastuuntuntoon ja vaikuttamiseen.

5 Soilamo 2008.

6 Perusopetuslaki (21.8.1998/628), 26 §.

7 Opetushallitus 2016a.

päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle on lain mukaan laadittava henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma.¹ Tavallisinta on, että varhaiskasvatukseen lapset menevät päiväkotiin. Pienten lasten hoitokäytännöistä saatujen tutkimustulosten mukaan yli kolmevuotiaat maahanmuuttajalapsen lapset ovat hieman harvemmin päiväkodissa kuin kantaväestön lapset.² Tutkimukseemme osallistuneista 3–6-vuotiaista lapsista lähes kaikki olivat kuitenkin päivähoitossa.³

Haastattelujemme valossa vieraskielisten lasten vanhemmat pitivät alle kouluikäisille tarjottua suomalaista kasvatusta järjestelmää laadukkaana. Ulkomailta kotoisin olevat vanhemmat vertailivat suomalaista varhaiskasvatusta järjestelmää usein omien kotimaidensa järjestelmiin. Monet pitivät suomalaista järjestelmää erinomaisena ja kehuivat sen useita puolia. Erityisesti kiiteltiin sitä, että varhaiskasvatusta on käyttäjilleen taloudellisesti edullista ja antaa rahalle paljon vastinetta, esimerkiksi ilmaisen ruuan sekä leikki- ja opetusvälineet. Myös subjektiivinen päivähoito-oikeus oli asia, jota kiiteltiin. Haastatellut vanhemmat kokivat myös suomalaisen järjestelmään kuuluvan kodin ja päiväkodin yhteisen, kiinteän kasvatuskumppanuuden hyvänä ja toimivana asiana. Positiivisena asiana nähtiin myös se, että jokaiselle lapselle laaditaan oma varhaiskasvatussuunnitelmansa.⁴ Myös päiväkodin henkilökunta koki, että varhaiskasvatussuunnitelma auttoi heitä erityisesti heidän työssään ulkomaalaistaustaisten lasten kanssa.⁵

Puhuin lastentarhaopettajan kanssa [...] meidän yhteisessä palaverissamme. Hän sanoi rehellisesti, kuinka työskentelevät meidän lastemme kanssa.
(Haastattelu: tyttö, 6 vuotta, Vaasa (vanhemmat))

Suomalainen kasvatusta järjestelmä ei kuitenkaan toiminut toisenlaisten kulttuurien kanssa tyystin ilman hankauskohtia. Kulttuurista sensitiivisyyttä ja asioiden huomioon ottamista ei kanssakäymisessä voi koskaan olla liikaa. Sellaiset asiat, jotka suomalaisesta perspektiivistä helposti mielletään universaaleiksi, kaikkialla samoin oleviksi ja koetuiksi perusasioiksi, eivät välttämättä olekaan sellaisia. Esimerkiksi käsitys ajasta tai ajallisesta täsmällisyydestä ei ole universaali, vaan

---

1 Varhaiskasvatustalaki (19.1.1973/36), 1 § ja 7 a §.

2 Sarvimäki & Kangasharju 2006, 21, 23.

3 Päivähoitossa oli 12 lasta ja kotihoidossa yksi lapsi. Lisäksi tutkimusjoukkoon sisältyi vielä yksi iältään leikki-ikäinen lapsi, josta ei tiedetä, oliko hän päivähoitossa, kotihoidossa vai missä.

4 Haastattelu: tyttö, 6 vuotta, Vaasa (vanhemmat).

5 Havainnointipäiväkirja, 46.

se on kulttuurisidonnainen. Näin ollen käsitys saattaa olla tyystin erilainen kuin Suomessa. Lastentarhanopettaja:

Onhan se vähän eri, kun kellokin on vähän eri, että kun on vähän niin kuin noin, suurin piirtein. [...] Kyllä siinä on ollut aika monta kertaa [vanhemmilla] takuttavaa, jos on auringon mukaan tai vähän niin elänyt. [Silloin] Kyllä [lapsen vanhempi on] tietysti saanut hakea tuota päivärytmiä ja muuta. (Haastattelu: lastentarhanopettaja, Seinäjoki)

Myös käsitys esikoulusta kasvatusjärjestelmän osana ja käsitys sen luonteesta saattavat poiketa suomalaisesta näkemyksestä:

Kyllä semmoisia[kin vanhempia] on monesti ollut, [jotka ajattelevat], että tämä [esikoulu] on paljon koulumaisempaa [kuin se on]: tullaan [paikalle] silloin kun se [päiväkotipäivä] alkaa ja haetaan [lapsi] kun se loppuu [eli päiväkodin aukiolo illalla päättyy]. (Haastattelu: lastentarhanopettaja, Seinäjoki)

Haastattelun arvion mukaan taustalla tällöin usein on vanhempien kokemus oman maansa esikoulusta. Suomalaiseen verrattuna heidän järjestelmänsä on usein koulumaisempi, muodollisempi ja aikataulutetumpi. Suomalaisten aikataulujen joustavuutta tässä suhteessa heidän on vaikea heti ymmärtää.

Päiväkodin henkilökunnan mukaan kulttuurisista seikoista johtuvien sekaannusten tai vaikeuksien syynä oli usein vanhempien tietämättömyys tai silkka asioiden tai viestien väärin ymmärtäminen. Siis sellaiset syyt, jotka olisi voitu välttää paremmalla kommunikaatiolla. Esimerkiksi päiväkodin rutineihin kuuluva vanhempien ja henkilökunnan välinen alkukeskustelu olisi maahanmuuttajavanhempien kyseessä ollessa syytä hoitaa erityisellä huolella – esimerkiksi tulkkia on syytä käyttää aina, kun on pieninkin epäily, ettei asia muuten tule ymmärretyksi.

Kodin ja koulutusjärjestelmän välinen kommunikaatio ja yhteydenpito on aina haasteellista. Maahanmuuttajaperheiden kohdalla se on erityisen haasteellista, koska mukana lisäksi ovat kulttuurierot ja mahdolliset kielelliset vaikeudet. Siksi maahanmuuttajaperheiden kyseessä ollessa on kiinnitettävä erityistä huomiota kommunikaation tapaan, sen laatuun ja riittävyteen sekä siihen, että henkilökunnan viesti varmasti tulee halutussa muodossa kotona ymmärretyksi.

Myös toisen suuntaisessa kommunikaatiossa saattaa olla haasteita. Lastentarhanopettajat kertoivat, että huoltajien, jotka eivät osanneet ilmaista itseään suomen tai englannin kielellä, saattoi olla vaikeaa kertoa lapsen kuulumisia esimerkiksi hoitopäivän alussa. Ongelmia saattoi aiheuttaa esimerkiksi kerrominen jostain lääkityksestä, jota tuli päivän aikana tietyllä tapaa noudattaa.

Henkilökunta kertoi, että tällaiset tilanteet olivat erityisen haastavia ilman yhteistä kieltä.¹

Joissakin haastatteluissa lasten vanhemmat toivat näkemyksensä esiin myös sen, että päiväkodin henkilökunnalta puuttui kulttuurista kompetenssia. Heidän mukaansa päiväkodin henkilökuntaa ei oltu riittävästi koulutettu toimimaan monikulttuurisessa ympäristössä. Arvostelua esittäneiden vanhempien mukaan suomalainen koulujärjestelmä ei vielä ota huomioon erilaisuutta ja persoonallisuuksia.²

Että juuri sillä tavoin, että pistetään kaikille se muotti. Näin mennään, vaikka sanotaan, että kaikki otetaan huomioon. Totta kai otetaan huomioon, mutta kyllä kaikki yritetään samaan muottiin [painaa]. (Haastattelu: tyttö, 5 vuotta, Seinäjoki (vanhemmat))

Haastateltujen vanhempien esittämää arvostelua voidaan tulkita niin, että he kokivat suomalaisen järjestelmän 'suomalaistavan' liian voimakkaasti toisesta kulttuurista tulevia lapsia: kaikki pyritään painamaan samaan 'suomalaiseen' kulttuuriseen muottiin. Suomalaisen järjestelmän sivutuotteena lapsen 'kulttuurinen persoonallisuus' muuttuu toiseksi, kuin hänen vanhemmillaan on. Eräällä tavalla vanhemmat ehkä kokevat, että suomalainen järjestelmä riistää heiltä heidän lapsensa. Lapset eivät enää ole vanhempiensa oman kulttuurin tuotteita ja kantajia.³ Tähän samaan päätelmään on tultu myös toisessa tutkimuksessa.⁴ Kyse on koulun yleisestä, oppilaita muovaavasta vaikutuksesta. Pohjimmiltaan sama ilmiö on ollut nähtävissä myös suomalaisen kantaväestön keskuudessa, kun työväenluokan lapset alkoivat eriytyä vanhempiensa edustamasta kulttuurista juuri koulutuksen takia. Koulutetut lapset elivät erilaista elämää kuin vanhempansa, eivätkä vanhemmat enää välttämättä tunnustaneet lapsistaan omaa taustaansa: lasten ja vanhempien arvot, ihanteet ja maailmankuva poikkesivat suuresti toisistaan.⁵

Maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten väliset kulttuuriset erot näkyivät myös käsityksissä lasten kasvattamisesta. Suomalaista kasvatuskulttuuria ja -ympäristöä saatettiin pitää "kylmänä".

---

1 Haastattelu: lastentarhanopettaja, Seinäjoki.

2 Haastattelu: tyttö, 6 vuotta, Vaasa (vanhemmat); Haastattelu: tyttö, 5 vuotta, Seinäjoki (vanhemmat).

3 Vrt. Rinne & Kivirauma (toim.) 2003, 46–49; Bourdieu 1986, 243–248.

4 Säävälä 2012, 42–45.

5 Rinne & Kivirauma (toim.) 2003, 124–127

Minulla oli vaikeaa päiväkodissa. Ajatus oli – myöskin [maan nimi poistettu] on mahdollista olla siellä hänen [lapsen] kanssa kaksi viikkoa. Hän on aika helppo lapsi, mutta kun [hän] ei ollut tottunut siihen paikkaan [uuteen päiväkotiin], huomasin, että se tarvitsee enemmän aikaa. [Muutos] oli liian nopea. Ja sitten [erään] päivän aikana [lapsi] rupesi itkemään todella paljon. Ja kaikki sanoivat minulle, että se on normaalia, että kaksi viikkoa se itkee ja sitten kaikki on ok. [...] silloin kun lapsi itkee, se tarvitsee jotain, vanhempia tai ihmisen lämpöä. (Haastattelu: tyttö, 5 vuotta, Seinäjoki (vanhemmat)

Toiset lapset tarvitsevat pidemmän harjoitteluajan vanhemmista erossa oloon. Usein haastateltujen toiveena olikin, että vanhemmat olisivat voineet olla lapsen kanssa päiväkodissa ainakin kaksi ensimmäistä viikkoa.¹ Näin siksi, että lapsi olisi ehtinyt tutustua päiväkodissa oleviin aikuisiin sekä muihin lapsiin ja alkanut kokea ympäristön turvalliseksi ilman vanhempiansa läsnäoloa. Vanhemmat kokivat, että päiväkodin henkilökunta oletti vanhempien jättävän lapsensa päiväkotiin itkemään ja poistuvan ”kylmästi” paikalta. Henkilökunnan rauhoittaviksi tarkoitettut puheet siitä, että kyllä lapsi ajan myötä rauhoittuu ja myös tottuu aamuisin luopumaan tuojastaan ilman itkua, eivät vakuuttaneet vanhempia. Ne eivät saaneet vanhempia myöskään uskomaan, että itkevän lapsen jättäminen oli lapsen kehityksen kannalta suotuisaa. Vanhemmat eivät tunteneet oloaan hyväksi: heidän kulttuurissaan ei ole normaalia itkettä lasta tällä tavoin tai ”hylätä” itkevää lasta poistuen itse paikalta.²

Lapsen jääminen itkemään, kun vanhempien on poistuttava, heijastaa usein myös henkilöresurssien niukkuutta. Päiväkotien henkilömitoitus on tiukka: lapsia on paljon ja henkilökuntaa vähän. Tiukka henkilöstömitoitus aiheuttaa sen, että yksikin yllättävä poissaolo tuottaa huomattavan henkilöstövajeen. Kun henkilökuntaa on liian vähän tai niukasti, on yksittäistä lasta vaikea huomioida kokoaikaikaisesti, sillä muutkin lapset odottavat huomiota ja aikaa. Näin silloinkin, kun lapsi kokee itsensä onnettomaksi ja on itkuinen. Myös vanhempien läsnäolo saattaa vielä lisätä työtehtäviä, kun heidän kanssaan pitäisi keskustella ja antaa myös heille työntekijän aikaa ja huomiota.

Itkuisen lapsen jääminen aamulla päiväkotiin vanhemman poistuessa ei suinkaan ole seurausta lapsen tai vanhempien kulttuurisesta taustasta. Lapsen aamuinen itkemään jääminen on aivan tavallista myös kantaväestön lasten keskuudessa. Sen sijaan vanhempien suhtautuminen asiaan saattaa vaihdella kulttuurillisen taustan mukaan. Ulkomaalaistaustaiset vanhemmat saattavat

---

1 Tutkimusalueen useissa päiväkodeissa kahden viikon ’pehmeä lasku’ oli jo käytössä, mutta ei kaikissa. Käytäntö koskee tietenkin kaikkia päiväkotilaisia etnisestä taustasta riippumatta.

2 Haastattelu: tyttö, 5 vuotta, Seinäjoki (vanhemmat).

reagoida asiaan voimakkaammin tai sensitiivisemmin, kuin kantaväestön 'suomalaista' kulttuuria edustavat vanhemmat. Tässä näkyy suomalaisen "kylmäksi" luonnehditun tavan ero 'lämpimään' tapaan kohdella lapsia. Varsinkin kollektiivisen kulttuurin¹ maista saapuneille vanhemmille saattoi olla vaikeaa ymmärtää suomalaisten, individualistisempaan kulttuuriin pohjaavien päiväkotien kasvatustapoja.²

Esimerkki Suomea maantieteellisesti lähellä olevasta, mutta kollektiivisempaa kulttuuria edustavasta maasta on Venäjä.³ Venäläiset arvostavat hyvää koulutusta – lasten koulunkäynti on tärkeää ja sitä tuetaan kotoa. Venäläinen kasvatuskulttuuri kuitenkin eroaa suomalaisesta monella tavalla. Esimerkiksi vanhempien ja ammattihenkilöstön välinen kasvatuskumppanuus on venäläisessä kasvatuskulttuurissa erityisen tärkeä asia. Tavoitteena on yhteistyö, joka tukee lapsen kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista. Venäläisille on tärkeää, että lapsi oppii määrättyt asiat tietyssä iässä. Opettajan oletetaan tarkkailevan lapsen kehitystä ja raportoivan vanhemmille, tapahtuuko se toivotussa aikataulussa. Jos tavoitteista tunnutaan jäätävän jälkeen, opettajien ja vanhempien tehtävä on harjaannuttaa lasta tälle vaikeissa asioissa, jotta suotuisa kehitys varmistetaan. Venäläinen vanhempi saattaa olla Suomessa huolissaan, jos hänestä tuntuu, että päiväkodissa tai koulussa lapsen kehitystä ei tarkkailla tai tueta tarpeeksi. Kohtaamisissa venäläisten kanssa pitäisi ennen kaikkea kuulla vanhempien huoli lapsen hyvinvoinnista. Tärkeää on saavuttaa luottamuksellinen suhde vanhempiin, jotta avoin keskustelu mahdollistuisi.⁴

Lasten ryhmäytyminen, oman ikäryhmän ja taitotasojen mukainen seura ja leikki sekä uusien taitojen oppiminen ja harjoittelu on tärkeä osa päiväkotikäisen elämää. Maahanmuuttajataustaiselle oppilaalle heikko tai olematon suomen kielen taito saattaa asettaa lisähaasteen. Toisten leikkeihin ja toimintaan on hankala päästä mukaan, ja pahimmillaan kielimuuri johtaa lapsen eris-

---

1 Kollektiivisessä kulttuurissa perheen käsite on suomalaista perhettä laajempi. Kollektiivisen kulttuurin maissa perheeseen lasketaan kuuluvaksi vanhemmat, isovanhemmat, sedät, tädit, serkut, pikkuserkut ja näiden jälkeläiset. Joissain kollektiivisissä kulttuureissa myös aviopuolison suku lasketaan mukaan omaan perheeseen. Kollektiivisessä kulttuurissa yhteiskunta on usein hierarkkisesti rakentunut. Hierarkkia pätee myös perheessä. Vanhempia totellaan kyselemättä. Myös aikuiset lapset uskovat vanhempiaan eivätkä sano näille vastaan, vaikka olisivatkin eri mieltä asioista. Kollektiivisessä kulttuurissa ihminen kantaa aina perheensä nimeä mukanaan, minkä vuoksi yksittäisen ihmisen sopimaton käytös tuo häpeää hänen koko perheyhteisölleen. Ks. Hofstede & Hofstede 2005, 74–109.

2 Vrt. Hofstede & Hofstede 2005, 96–99.

3 Suomen ja Venäjän sijoittuminen suhteessa kollektiiviseen kulttuuriin, ks. esim. Hofstede & Hofstede 2005, 78–79, 83.

4 Esim. Korhonen 2007.

täytymiseen. Eristäytymiskehitystä voidaan ehkäistä ja osallisuuden kynnyksiä madaltaa niin sanotulla ryhmättömällä toiminnalla. Siinä päiväkodin lapsia ei tavalliseen tapaan jaeta ikänsä mukaisesti leikki- ja toimintaryhmiin, vaan lapset ovat yhtenä joukkona. Näin eri ikäiset lapset ovat kaiken aikaa tekemisissä keskenään. Välillä toki työskennellään pienimuotoisemmin, ikä- ja kehitystason mukaisissa pienryhmissä. Ryhmätön toiminta on nähty hyvänä ja tarkoituksenmukaisena tekemisen tapana varsinkin sellaisille päiväkodeille, joissa on runsaasti vieraskielisiä lapsia. Ryhmätön toiminta perustuu yhteisökasvatuksen pedagogisille näkemyksille.¹

Tutkimusalueellamme ryhmätön toiminta on ollut käytössä muun muassa eräässä Seinäjoen kansainvälisimmistä päiväkodeista. Siellä siitä on saatu hyviä kokemuksia.² Henkilökunnan mielestä se on hyvä ja toimiva järjestelmä.

Opettaja kertoo, että kerran kuukaudessa on kaikkien ikäryhmien yhteinen aamujumppatuokio, jolloin keräännytään normaalisti esikoululaisten puolelle, mutta tällä kertaa mennään pienten puolelle. Näin siirtymistä saadaan rauhallisia. Kokeilusta on tykätty ja saatu hyviä tuloksia aikaan, joten sitä on jatkettu. (Havainnointipäiväkirja, 62)

Tutkimusaineistomme tukee näkemystä ryhmättömän toiminnan eduista maahanmuuttajien kyseessä ollessa. Ryhmättömässä toiminnassa suomea taitamattomat lapset oppivat kieltä nopeasti. Tämä johtui siitä, että kielitaidon puute ei ollut toiminnasta eristävä tekijä. Jos kielitaito ei vielä riittänyt suomenkieliseen kommunikaatioon omassa ikäryhmässä, niin siitä oli helppoa siirtyä mukaan nuorempien leikkeihin. Lapset oppivat myös kärsivällisyyttä ja suvaitsevaisuutta, oppivat ymmärtämään erilaisia toimintatapoja. Tämä näkyi erityisesti isompien lasten suhtautumisessa pienempiinsä. Päiväkodissa olevien eri-ikäisten ja eri kehitystasolla olevien lasten kiinnostuksen kohteet ovat keskenään hyvin erilaiset. Ryhmättömässä toiminnassa isommat lapset joutuivat kestäämään pienempien lasten sekaantumista heidän leikkeihinsä. Isommat lapset eivät kuitenkaan kokeneet pieniä lapsia ärsyttävänä kiusankappaleina, vaan isot oppivat auttamaan pienempiään näiden leikeissä ja touhuissa. He myös sovittelevat pienempien keskinäisiä riitoja ja opettivat heille uusia taitoja.³

Osa lapsista on päiväkodin sijaan kotihoidossa. Tämän tutkimuksen vieraskielisistä lapsista kotihoidossa oli yksi lapsi. Opetusalan ammattilaisten mielestä maahan muuttaneiden alle kouluikäisten lasten pitäisi niin pian kuin mahdol-

---

1 Ks. esim. Kaipio 1999, 47–53. Yhteisökasvatus on vielä suhteellisen harvinaista Suomessa.

2 Haastattelu: lastentarhanopettaja, Seinäjoki.

3 Haastattelu: lastentarhanopettaja, Seinäjoki.

lista mennä päiväkotiin. Näin ennen kaikkea siksi, että lapset mahdollisimman nopeasti oppisivat siellä puhutun kotimaisen kielen. Näin sosiaalistuminen paikallisyhteisöön voisi alkaa välittömästi ja kotoutuminen olisi helpompaa.¹

Kotihoidon tueksi eri tahot saattavat järjestää toimintaa. Vaasassa ja Seinäjoella kaupunki järjestää kesäisin valvottua leikkikenttätointia. Vaasassa toiminta on suunnattu alle kouluikäisille lapsille, sitä on kolmisen tuntia päivässä ja se on maksullista. Seinäjoella käyttäjäkunnan ikähaitari ulottuu alle kouluikäisistä aina kymmenvuotiaisiin lapsiin saakka, toimintaa on koko päivän ja toiminta on käyttäjille maksutonta. Myös yksityiset tahot järjestävät toimintaa. Esimerkiksi Mannerheimin Lastensuojeluliitto järjestää Seinäjoella maksutonta päiväkerhotoimintaa sekä myös lyhytaikaista hoitoa. Hoidosta peritään pieni maksu. Myös evankelisluterilaiset seurakunnat järjestävät vastaavanlaista, kotihoitoa tukevaa toimintaa Vaasassa, Seinäjoella ja suurimmassa osassa Etelä-Pohjanmaan maakunnan kuntia, muun muassa Kauhajoella, Kauhavalla, Lapualla, Alavudella ja Ilmajoella. Seurakuntien päiväkerhotoiminta on usein ilmaista, jos edes toinen vanhemmista kuuluu evankelisluterilaiseen seurakuntaan. Muilta kävijöiltä peritään pieni maksu.

Vaikka kotihoidon tueksi on järjestetty monenlaista toimintaa, voi vieraskielisillä vanhemmilla olla korkea kynnyks hyödyntää sitä. Usein voi myöskin olla niin, että he eivät yksinkertaisesti tiedä, että sanotunkaltaista toimintaa ylipäättään tarjotaan lapsiperheille tai että sitä järjestetään juuri heidän asuinalueellaan. Kysymys voi olla myös siitä, etteivät vieraskieliset vanhemmat uskalla tai halua lähteä toimintaan, jossa on kantaväestön vanhempia. Kontaktia heidän kanssaan saatetaan arastella. Ehkä odotetaan aikaa, jolloin kielitaito olisi parempi tai hetkeä, jolloin paikkakunnalle olisi sopeuduttu paremmin. Ongelma on lapsiperheiden kotoutumisen kannalta keskeinen. Siihen ei kuitenkaan vielä ole kehitetty pätevää ratkaisua.

Maahanmuuttajalapsi koulutusjärjestelmässä

Suomalaisessa koulutusjärjestelmässä sanotaan vallitsevan tasa-arvon. Tasa-arvo on kuitenkin näennäistä. Käytännössä esimerkiksi asuinpaikkakunta ja perheen taloudellinen asema sanelevat ehtoja sille, millaiset koulutusvalinnat nuorelle ovat tai näyttäytyvät mahdollisina. Koulutuspolitiikka ja koulutusjärjestelmä eivät poista esimerkiksi alueellista epätasa-arvoa tai perheen sosioekonomisen ja kulttuurisen pääoman vaikutusta yksilön kouluttautumiseen: koulutustaso periytyy. Alueellinen epätasa-arvo tarkoittaa sitä, että varakkaissa

---

1 YLE 18.1.2016.

kunnissa koulutustarjonta on laajempaa ja koulunkäyntiin liittyvät tukitoimet runsaampia kuin varattomammissa – tai haluttomammissa – kunnissa. Ryhmänä tarkasteltuna maahanmuuttajataustaiset oppilaat altistuvat näille riskitekijöille enemmän kuin kantaväestö.¹

Useassa tutkimuksessa on todettu, että maahanmuuttajat niin muualla kuin Suomessakin arvostavat koulutusta. Tästä huolimatta maahanmuuttajien lapset menestyvät koulussa usein huonommin kuin valtaväestön lapset ja heidän koulutustasonsa jää yleensä valtaväestöä matalammaksi.² Vuoden 2009 monikansallisessa PISA-tutkimuksessa pystyttiin ensi kertaa tarkastelemaan maahanmuuttajia omana ryhmänään myös Suomen kohdalla. Mainittu tutkimus keskittyi lukutaidon arviointiin. Tuloksena oli, että suurimmassa osassa tutkimukseen osallistuneita maita maahanmuuttajat suoriutuivat valtaväestöä heikommin. Suomen kohdalla ero maahanmuuttajien ja valtaväestön tulosten välillä oli yksi suurimmista. Sama trendi on jatkunut PISA 2012-tutkimuksessa, jonka kohteena olivat lukutaito, luonnontieteet ja matematiikka.³

Peruskoulussa

Jokainen vakituisesti Suomessa asuva oppivelvollisuusikäinen (7–17-vuotias) on suomalaisen oppivelvollisuuden piirissä. Niin sanottujen maahanmuuttajaoppilaiden⁴ opetusta koskevat samat lait ja asetukset kuin kantasuomalais-tenkin opetusta. Opetuksessa noudatetaan opetushallituksen laatimia opetus-suunnitelman perusteita. Samalla kuitenkin huomioidaan oppilaiden taustan ja lähtökohtien erilaisuus, kuten äidinkieli, kulttuuri, maahanmuuton syy ja maassaoloaika. Opetuksen tavoitteena on tukea kasvamista sekä suomalaisen kieli- ja kulttuuriyhteisön että oppilaan oman kieli- ja kulttuuriyhteisön aktiiviseksi ja tasapainoiseksi jäseneksi.⁵

Pääsääntö on, että maahanmuuttajaoppilas sijoitetaan suoraan ikäänsä sekä tietojaan ja taitojaan vastaavalle koululuokalle. Jos oppilaan taito opetuksessa käytetyssä kielessä ei ole äidinkielen tasoinen kaikilla kielitaidon osa-alueilla, hänelle opetetaan koulun äidinkielen tuntien sijasta suomea tai ruotsia toisena kielenä (ns. S/R-2 opetus). Tämän lisäksi maahanmuuttajaoppilaalle voidaan tarvittaessa järjestää myös oppimista tukevaa muuta toimintaa. Hänelle voidaan

---

1 Myrskylä 2009; Teräs & Kilpi-Jakonen 2013, 184–185; Larja ym. 2015.

2 Teräs & Kilpi-Jakonen 2013, 185, 187; Larja ym. 2015.

3 PISA 2012, 40, 42; Valtiontalouden tarkastusvirasto 2015.

4 Maahanmuuttajaoppilailta tarkoitetaan sekä Suomeen muuttaneita että Suomessa syntyneitä maahanmuuttajataustaisia lapsia ja nuoria. POPS 2004, 36.

5 POPS 2004, 36; Opetushallitus 2016a.

esimerkiksi antaa perusopetukseen valmistavaa opetusta. Sen tavoitteena on tukea oppilaan tasapainoista kehitystä ja kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan sekä antaa valmius siirtyä normaaliin perusopetukseen, eli tavalliseen luokkaan. Valmistavan opetuksen kesto vaihtelee oppilaan tarpeen mukaan: pisimmillään se voi kestää yli vuoden.¹

Oppilaalle tulee mahdollisuuksien mukaan järjestää oman äidinkielen opetusta. Eri aineiden tukiovetusta voidaan antaa myös oppilaan omalla äidinkielellä.² Lisäksi oppilaalla on oikeus saada oman uskontokuntansa mukaista opetusta. Tämä on yleinen säännös, joka koskee kaikkia uskontokuntia, eikä siis ole kiinni oppilaan maahanmuuttajataustasta. Oman uskontokunnan opetusta on järjestettävä, jos vähintään kolmen oppilaan ryhmä saadaan kokoon ja jos huoltajat opetusta pyytävät. Uskonnon opetus voi olla järjestetty oppilaiden omalla äidinkielellä.³

Maahanmuuttajaoppilaat ovat tietenkin oikeutettuja kaikkiin perusopetuksen tukitoimiin siinä missä muutkin oppilaat. Tällaisia ovat kodin ja koulun yhteistyö, ohjaustoiminta, tukiovetus, oppilashuolto ja kerhotoiminta. Myös maahanmuuttajaoppilaalle voidaan laatia henkilökohtainen oppimissuunnitelma (HOPS), joka voi olla osa hänen kotouttamissuunnitelmaansa. Sen laatimiseen on matalampi kynnyks, kuin 'tavallisilla' oppilailla on. Oppimissuunnitelman laatimista ohjeistavat koulukohtaiset opintosuunnitelmat.⁴

Maahanmuuttajaoppilas voidaan tarvittaessa myös määritellä erityistä tukea tarvitseväksi oppilaaksi. Tällaisia oppilaita ovat muun muassa ne, jotka tarvitsevat psyykkistä tai sosiaalista tukea tai joilla on opetuksen ja oppilashuollon asiantuntijoiden sekä huoltajan mukaan kehityksessään oppimiseen liittyviä riskejä. Tällaisen oppilaan opiskelua tuetaan eri tavoin oppimisvaikeuden laadun ja laajuuden mukaan. Mikäli tukiovetus ei riitä, annetaan osa-aikaista erityisopetusta. Oppilas voidaan myös siirtää kokoaikaiseen erityisopetukseen. Ennen erityisopetuspäätöstä on muun muassa kuultava oppilasta ja tämän huoltajaa tai laillista edustajaa sekä tehtävä pedagoginen selvitys, jonka laadintaan osallistuvat sekä oppilaan opetuksesta vastaavat opettajat että oppilashuollon ammattilaiset. Erityisopetukseen otetulle laaditaan henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS), jossa oppimäärät ja opetusjärjestelyt sekä tukipalvelut määritellään. Käytännössä siihen kirjataan oppilaan tarvitsemat resurssit, yhteistyötahot ja niiden vastualueet sekä kehityksen ja kasvun seuranta. HOJKS korvaa mahdollisesti jo laaditun HOPSin.⁵

---

1 POPS 2004, 36; Opetushallitus 2016a.

2 POPS 2004, 36; Opetushallitus 2016a.

3 Perusopetuslaki (21.8.1998/628), 10 § ja 13 §.

4 POPS 2004, 7–12, 36.

5 POPS 2004, 9, 12–14; Perusopetuslaki (21.8.1998/628), 17 § ja 18 §.

Maahanmuuttajaoppilaan opetuksessa on otettava huomioon oppilaan aikaisempi oppimishistoria sekä oppilaan oman kulttuurin kasvatus- ja opetusperinteet. Kodin ja koulun välisessä yhteistyössä otetaan huomioon perheiden kulttuuritausta ja kokemukset lähtömaan koulujärjestelmästä. Huoltajat tutustutetaan suomalaiseen koulujärjestelmään, koulun toiminta-ajatukseen, opetussuunnitelmaan, arviointiin, opetusmenetelmiin sekä oppilaan oppimissuunnitelmaan.¹

Tutkimukseemme osallistuneista lapsista ja nuorista peruskouluikäisiä oli 59, mutta muutaman sijoittumisesta koulutukseen ei ollut tietoa. Kaikkiaan 55 lapsen ja nuoren asema peruskoulussa tiedetään (Taulukko 7). Heistä hieman alle puolet oli alakoulussa ja vähän useampi yläkoulussa. Alakoulun oppilaista hieman useampi oli poika kuin tyttö. Yläkoulussa puolestaan tyttöjä oli hieman enemmän kuin poikia.

Taulukko 7. Tutkimusjoukon jakaantuminen peruskouluun sukupuolen mukaan, (vastaajaa).

	Pojat	Tytöt	Yhteensä
Alakoulu	15	11	26
Yläkoulu	12	17	29
Yhteensä	27	28	55

Huom! Tutkimusjoukossa oli lisäksi neljä iältään peruskouluun sopivaa nuorta, joiden koulutukseen sijoittumisesta ei ole tietoa. He eivät sisälly tässä esitettyyn taulukkoon.

Toisen asteen koulutuksessa

Peruskoulun oppimäärän suorittamisen jälkeen nuoret voivat vapaasti hakeutua haluamaansa koulutukseen ja valitsemaansa oppilaitokseen. Valinta ei ole sidoksissa kotikuntaan kuten peruskoulussa. Jos kouluttautumista haluaa jatkaa, tarjolla on ainakin lukiokoulutus tai ammatillinen peruskoulutus.² Koulutusta puolestaan tarjoavat lukiot, ammatillisen peruskoulutuksen oppilaitokset ja esimerkiksi opistot ympäri maan. Mahdollista on myös lopettaa koulunkäynti ja pyrkiä suoraan mukaan työelämään.

Koulutuspolun jatkuvuus ei ole itsestäänselvyys, sillä kouluvalmiudet eivät ole kaikilla peruskoulusta valmistuneilla oppilailla tarvittavalla tasolla. Sen

1 POPS 2004, 16.

2 Mahdollista on myös hakeutua ns. kymppiluokalle, mikäli haluaa parantaa peruskoulun päättötodistuksen arvosanoja. Läheskään kaikki kunnat eivät järjestä kymppiluokan opetusta. Pääsääntöinen syy tähän on rahan säästäminen.

tähden lukioon tai ammatilliseen koulutukseen tähtäävä oppilas voi hakeutua myös niihin valmistavaan koulutukseen. Maahanmuuttajille ja vieraskielisille järjestettävän lukiokoulutukseen valmistavan koulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijalle lukiossa opiskelemisen vaatimat kielelliset ja muut taidot. Jokainen lukio on oikeutettu järjestämään tätä valmistavaa koulutusta.¹ Valmistavaan koulutukseen voidaan ottaa oppilas, joka 1) on maahanmuuttaja tai vieraskielinen; 2) on suorittanut peruskoulun tai sitä vastaavan oppimäärän; 3) ei omaa riittäviä kielellisiä valmiuksia suoriutuakseen lukio-opinnoista suomeksi tai ruotsiksi; 4) aikoo mennä oppilaaksi lukioon; 5) ei ole suorittanut suomalaista yliopistotutkintoa tai ammatillista perustutkintoa tai ulkomaista lukion tasoista koulutusta. Tämän lisäksi voi vielä olla lukiokohtaisia soveltuvuuskokeita tai muita ehtoja.² Valmistavan koulutuksen kesto on yksi vuosi. Suoritetuista opinnoista annetaan todistus.³

Lukiossa opiskelevien maahanmuuttajien ja muiden vieraskielisten kohdalla noudatetaan opetushallituksen laatimia opetussuunnitelman perusteita ja paikallista lukion omaa opetussuunnitelmaa. Näiden oppilaiden kohdalla opetuksessa huomioidaan heidän taustansa ja lähtökohtansa, kuten kotimaisen kielen taito, oppilaan oma äidinkieli ja kulttuuri, maassaoloaika ja aikaisempi koulunkäynti. Opetus ja opiskelu tukevat opiskelijan kasvamista sekä suomalaisen että opiskelijan oman kieli- ja kulttuuriyhteisön aktiiviseksi ja tasapainoiseksi jäseneksi. Näille oppilaille voidaan kotimaisen äidinkielen (suomi tai ruotsi) sijasta antaa S/R-2 opetusta, jos se katsotaan tarpeelliseksi. Mahdollisuuksien mukaan voidaan järjestää myös oman äidinkielen opetusta. Tarvittavaa tukea pitää saada niin, että oppilaat selviytyvät lukio-opinnoistaan edellytyksiään vastaavalla tavalla. Oppilaita on jo lukio-opintojen alussa informoitava heidän opiskelumahdollisuuksistaan, tukijärjestelyistä sekä heidän oikeuksistaan ylioppilastutkinnossa.⁴

---

1 Lukiolaki (21.8.1998/629), 2 §, 3 §.

2 Lukiolaki (21.8.1998/629), 20 §. Lakitekstissä on tässä esitetyn lisäksi vielä pieniä yksityiskohtia (on suorittanut peruskoulun oppimäärän tai sitä vastaavan oppimäärän tai jolla katsotaan muutoin olevan vastaavat tiedot ja taidot), joita ei tekstin sujuvuuden vuoksi ole otettu tässä yleisten periaatteiden kuvauksessa esiin.

3 Lukioasetus (6.11.1998/810), 3 § ja 8 §.

4 LOPS 2003, 22 ja Liite 4; Lukiolaki (21.8.1998/629), 8 §.

Myös ammatillisen koulutuksen puolella on olemassa vastaavan kaltainen järjestelmä ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavana koulutuksena ja maahanmuuttajat huomioivana ammatillisena koulutuksena.¹

Tutkimusjoukkomme toisen asteen koulutuksessa olleista kaksi kolmesta oli suunnannut lukioon, lähes joka kolmas ammattikouluun ja yksi opistoon (Taulukko 8). Tyttöjen ja poikien valintojen välillä oli selvä ero. Tytöt olivat suunnanneet lähes yksituumaisesti lukioon ja loput ammattikouluun. Pojat olivat olleet vähemmän lukiohakuisia ja suunnanneet laajemmin koulutustarjonnan kentälle, sillä lukion ja ammattikoulun ohella koulutuspalettiin kuului myös opisto.

Taulukko 8. Vastanneiden sijoittuminen toisen asteen koulutukseen sukupuolen mukaan, (vastaajaa).

	Pojat	Tytöt	Yhteensä
Lukiossa	4	7	11
Ammattikoulussa	3	2	5
Opistossa	1	–	1
Yhteensä	8	9	17

Huom! Tutkimusjoukossa oli lisäksi kaksi iältään toisen asteen koulutukseen sopivaa nuorta, joiden koulutukseen sijoittumisesta tai mahdollisesta työelämässä olemisesta ei ole tietoa. He eivät sisälly tässä esitettyyn taulukkoon.

Aineistomme koulutusvalinnat käyvät yksiin sen kanssa, mitä tiedetään suomalaisten nuorten valinnoista yleensä ja maahanmuuttajataustaisten valinnoista erityisesti. Lukioon menon suhteen maahanmuuttajien lapset ovat tilastoissa usein vähintään samalla tasolla kuin valtaväestön lapset. Toisaalta ammatilliseen koulutukseen maahanmuuttajien lapset jatkavat hieman valtaväestöä harvemmin. Tutkimusjoukkomme toiset asteen koulutusvalinnat näyttävät seuraavan tätä trendiä: enemmän lukioon ja vähemmän ammatilliseen koulutukseen. Aineistomme suurempi koulutushakuisuus suomalaiseen

1 Laki ammatillisesta peruskoulutuksesta (21.8.1998/630); Opetushallituksen määräys 5/011/2015, passim; Teräs & Kilpi-Jakonen 2013, 191–192. Eri ammattialojen tutkinnon perusteista, ks. URL http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetus-suunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/amatilliset_perustutkinnot/tutkinnon_perusteet_2014, ja sieltä aukeavat linkit.

väestöön nähden säilyy myös vertailtaessa eri sukupuolten koulutusvalintoja koko väestön tasolla.¹

Oppilaana peruskoulussa

Luokan synergia

Mitä nuorempana maahanmuuttajataustainen lapsi pääsee mukaan ikäistensä sosiaaliseen elämään, sitä paremmin hän sinne sopeutuu. Esimerkiksi ne vieraskieliset lapset, jotka ovat aloittaneet suomalaisen koulutiensä jo alakoulussa, ovat suomalaiseen sosiaaliseen verkostoon kiinnittymisen suhteen paremmassa asemassa kuin lapset, jotka esimerkiksi tulevat oppilaiksi vasta yläkouluun. Tämä näkyy muun muassa kantasuomalaisten ystävien hankinnassa: mitä nuorempana on aloittanut, sen helpompaa ystävyystyminen on ollut. Ystävyys-suhteet ja kaveriporukat muotoutuvat usein jo alakouluiässä, ja sama piiri jatkaa ystävyys-suhteitaan yläkoulussakin.² Opettajat ja muut haastatellut kertoivat lähes poikkeuksetta samankaltaista tarinaa.

Hän on saanut tosi hyvät luokkakaverit. Ne pojat ovat aloittaneet täällä, kun meillä alkoi tämä [nimi poistettu] päiväkotivuonna [vuosi poistettu]. Ja hänen kaikki koulukaverinsa, jotka [hänellä] on nyt, ne ovat olleet lapsesta asti yhdessä, niin kolmevuotiaasta lapsesta. Ne tuntevat toisensa tosi hyvin. Ja tytötkin ovat [olleet], mitä niillä luokassa on. Lapsena he ovat leikkineet tyttöjen kanssa enemmän, mutta nykyään he eivät tykkää niistä tytöistä. [...] Mutta kyllä melkein sanoisin näin, että olisiko [vain] neljä tai viisi oppilasta, jotka olisivat tulleet eri koulusta. Päiväkodista kaikki pojat lähtivät samaan kouluun. (Haastattelu: poika, 10 vuotta, Vaasa (vanhemmat))

Ylipäätään yläkoulu on alakoulua hankalampi paikka uuden tulokkaan integroitua luokkaa, luokkayhteisöön ja sosiaalisiin suhteisiin. Hyvin suurelta osalta tämä johtuu siitä, että yläkouluikäiset ovat omassa yksilönkehityksessään ja kasvamisessaan hyvin herkässä identiteetin muodostumisvaiheessa, murros-

---

1 Teräs & Kilpi-Jakonen 2013, 195–196; Larja ym. 2015; 58–59; Koulutukseen hakeutuminen 2016. Tämä tilastokeskuksen aikasarja kattaa vuodet 2008–2014.

2 Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa; Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, alakoulu, Vaasa; Vrt. Myllyniemi (toim.) 2015a, 67.

iässä. Oma identiteetti on vielä hauras, eikä kukaan halua erottua erilaisena.¹ Tutkimuksemme osallistuneet opettajat ja nuorisotyöntekijät kertoivat omista kokemuksistaan käsin, että näinä identiteetin muodostumisvuosina uuden tulokkaan on erittäin hankala päästä ”sisälle piireihin”. Identiteetin hauraus ja erottautumisen pelko koskevat tietenkin jokaista tämän ikäistä: myös kantaväestön nuorten elo ja olo on vaikeaa murrosiässä.² Maahanmuuttajataustaisten lasten identiteetin rakennusprosessi voi kuitenkin olla huomattavasti raskaampi ja työlämpi, kuin kantaväestön lapsilla on. Maahanmuuttajuus, toiseus ja niiden kautta joukosta erottuminen sekä mahdolliset kulttuuriset ristipaineet voivat tehdä identiteetin rakennustyön erittäin vaativaksi ja voimia kuluttavaksi.³ Opettajien mukaan myös luokan ryhmädynamiikka vaikuttaa siihen, kuinka vieraskieliset ystäväystyvät kantaväestön lasten kanssa. Jos luokassa on turvallinen ja välitön tunnelma, antaa se hyvän kasvualustan myös orastaville ystävyysuhteille. Kun luokassa ja luokkakavereiden kanssa viihdytään, voivat kaveruussuhteet syventyä ystävyudeksi, jolloin aikaa vietetään yhdessä myös koulun ulkopuolella. Tämä on opettajien mielestä ensiarvoisen tärkeää. Asia nousi esiin myös lasten ja nuorten haastatteluista.

Luokassani meillä on tosi hyvä porukka. Me olemme tutustuneet toisiimme niin, että olemme tosi läheisiä. Ei voisi tulla läheisimmiksi. Mutta riippuu tosi paljon missä ryhmässä on ja minkälaiset fiilikset siinä [ryhmässä] on. (Haastattelu: tyttö, 17 vuotta, Vaasa)

Kyllä se riippuu paljon siitä ryhmästä, millainen [se ryhmä] on. Jos on hyvä henki voivat [vieraskieliset] saada kavereita, joiden kanssa sitten voi viettää aikaa lounastauolla ja välitunneillakin. (Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa)

Integroitumisen kannalta haastavaa on myös yläkouluikäisten itse harjoittama ryhmäytymisen kulttuuri. Oppilaat jakaantuvat yläkouluaikaan nuorison itsensä jaottelemiin ryhmiin. Sosiaalisen ominaisuutensa mukaan ne voidaan nimetä seuraavasti: suosikit, erilaiset ja tavalliset eli ”tavikset”. Suosikit pukeutuvat ja käyttäytyvät tietyllä – ’muodikkaalla’ tai ajankohtaisella – tavalla. He esimerkiksi käyttävät kalliita merkivaatteita ja heidän kiinnostuksensa kohteet ovat oikealla tavalla ajankohtaisia ja ’oikean kaltaisia’ asioita. Vertaisryhmässä suosikkeja ihaillaan ja he erottuvat joukosta edukseen. ”Tavikset” muodostavat

---

1 Esim. Dunderfelt 1992.

2 Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa; Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, alakoulu, Vaasa; Haastattelu: nuorisotyöntekijä, Seinäjoki.

3 Talib 2002; Talib & Lipponen 2008.

suuren tasalaatuisen 'massan'. He ovat "hajuttomia ja mauttomia", eivätkä eroa joukosta. Erilaiset voivat esimerkiksi yleiseltä habitukseltaan – pukeutuminen, ulkonäkö – olla selvästi muista poikkeavia. He voivat olla erilaisia myös mielenkiinnon kohteiltaan, ajattelutavoiltaan tai harrastuksiltaan. Heidän kohdalla vertaisryhmä ei kuitenkaan pidä joukosta erottumista edukseen erottumisena.¹ Nämä nuorison itsensä tekemät ryhmittelyt ja sisäiset luokittelut "suosittuihin" ja "epäsuosittuihin" saattavat vaikeuttaa ulkomaalaistaustaisen nuoren integroitumista. Jo pelkän maahanmuuttajataustan takia nuori saattaa nimittäin helposti tulla sijoitetuksi erilaisten ryhmään. Jos taustaan vielä liittyy muita erilaisten ryhmään yhdistettyjä piirteitä – esimerkiksi pukeutuminen tai harrastukset – leimautuminen erilaisten ryhmään kuuluvaksi on entistä todennäköisempää. Tällöin maahanmuuttajan kaveripiiri alkaa yhä varmemmin muodostua muiden vieraskielisten joukosta.²

Pienillä paikkakunnilla, missä vieraskielisiä ei ole kovinkaan paljon, nuori saattaa helpommin saada kavereita myös paikallisväestöstä. Haastattelussa eräs pitkän uran nuorisotyöntekijänä tehnyt kertoi vuosien varrella nähneensä maahanmuuttajataustaisia lapsia ja nuoria, jotka olivat päässeet hyvin "porukkaan mukaan". Pojille mukaan pääseminen näytti olevan helpompaa kuin tytöille, joilla on vahva niin sanottu bestis-kulttuuri, eli sydänystävä-kulttuuri. Haastatellut ammattilaiset puhuivatkin tästä bestis-kulttuurista kaikkien nuorten tyttöjen ongelmana.³

Toisaalta, pienellä paikkakunnalla voi myös käydä niin, että kaikki 'poikkeavuus' tai poikkeavuudeksi katsottu nostaa kantajansa yleiseksi silmätikuksi. Suurissa asutuskeskuksissa läsnä oleva "massaan sulautuminen" ja sen suoma näkymättömyys ja anonymiteetti puuttuvat. Esimerkinomaisesti voi mainita, että tutkimuksen mukaan homoseksuaalisesti suuntautuneet kokevat maaseudun yleisesti ja pienet paikkakunnat erityisesti ahdistavina asuinaalueina, joissa asuessa moinen piirre on syytä salata. Muutto suurempaan kaupunkiin tuo muassaan erilaisen vapauden olla oma itsensä. Tämä koskee myös nuoria ja koulumaailmaa.⁴

Integroitumisen prosessi on kaksisuuntainen tie. Koululuokassa siihen vaikuttaa se, millainen uusi luokkaan tulija on ja toisaalta myös se, millainen se luokka on, johon hän saapuu. Tätä yhteispeliä eräs valmistavan luokan opettaja kuvasi näin:

---

1 Kulmalainen 2015.

2 Kulmalainen 2015.

3 Haastattelu: nuorisotyöntekijä, Seinäjoki; Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa; Ks. myös Kulmalainen 2015.

4 Lehtonen 2003, 167–204; Lehtonen 2006, 18–26.

Se [koululuokkaan integroituminen] riippuu tästä oppilaasta, joka siirtyy [valmistavalta luokalta tavalliselle luokalle] ja se riippuu kanssa siitä luokasta, johon tämä oppilas siirtyy. Luokassa voi olla hyvinkin vahvat keskinäiset toverisuhteet. Silloin voi olla, että tämä [integraation taso] vaihtelee. Ei voi sanoa, että [integraatio] aina onnistuu. Eikä voi sanoa niinkään, että aina epäonnistuu. Siinä on aina kaksi osapuolta. Opettajien kanssa on yritetty ottaa tämä integroituminen vakavasti. [...] Joskus on [kuitenkin] ollut se tilanne, että on todettu, että nyt oppilaasta johtuen [se ei onnistu], että se [oppilas] on ollut hirveän ujo tai jotain tämmöistä. Tai sitten vastaanottavan luokan ominaispiirteistä johtuen [integroituminen ei onnistu]. [Silloin] on jouduttu palaamaan siihen alkuasetelmaan uudestaan [palauttamaan oppilas takaisin valmistavaan luokkaan] ja kokeilemaan myöhemmin jonkun toisen ryhmän kanssa uudestaan. Että kyllä pyritään huolehtimaan, että integroituminen todellakin toimisi sillä tavalla [...] että sillä olisi se hyvä sisältökin. (Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, alakoulu, Vaasa)

Suurissa kouluissa uudelle tulokkaalle voi olla tarjolla useita mahdollisia ryhmiä ja luokkia, johon mennä. Tällöin koulun henkilökunnan harkinta ja tekemä valinta mahdollisten rinnakkaisluokkien välillä korostuu. Kuten edellisestä haastattelulainauksestakin käy ilmi, henkilökunnan pitää pystyä valitsemaan se luokka, jonne uuden tulijan on kaikkein helppointa solahtaa.

Haastattelumateriaalissamme koulun välitunnit mainittiin erityisinä kavereiden suhteiden muotoutumistilanteina ja -paikkoina. Vieraskielisiä päätoimisesti opettavien mukaan välitunneilla pelien ja leikkien kautta solmitut kontaktit kantaväestöön kantoivat hedelmää ja kavereussuhteita syntyi.

Meillähän välitunnit ovat myös tämmöisiä integroitumistilanteita. Aika paljon lapset [välitunnilla] leikkivät. Löytävät jonkun leikkiverin saman ikäisten parissa. Kohtuullisen luontevasti, ainakin minun havaintojen mukaan. (Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, alakoulu, Vaasa)

Koulussa solmittujen kavereussuhteiden jatkuvuuden ja ylläpidon vuoksi olisi tärkeää, että kaverukset olisivat kanssakäymisessä keskenään myös kouluajan ulkopuolella. Muutoin tutustuminen ja kavereus jää kovin pintapuoliseksi, eikä ystävyys pääse kehittymään kovinkaan syvälliseksi. Vapaa-aikana koetut yhteiset asiat ovatkin ystävyystymisen kannalta tärkeitä asioita.¹

---

1 Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, alakoulu, Vaasa; Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa

Koulun ja kodin yhteistyö

Suomessa on tyypillistä, että vanhemmat solmivat vahvat kontaktit lapsensa kouluun ja esittävät aktiivisesti näkemyksiään lastensa yksilöllisten tarpeiden huomioimisesta.¹ Maahanmuuttajataustaiset vanhemmat ovat tässä suhteessa heikommassa asemassa kuin kantaväestö. He tuntevat jo lähtökohtaisestikin suomalaista koulutusjärjestelmää ja sen käytänteitä kantaväestöä heikommin, eivätkä he siten osaa valvoa omien lastensa yksilöllisten tarpeiden huomioimista. Toisaalta vanhempien oma koulutustaso tai sosiaalinen tausta saattaa olla sellainen, että he eivät tiedä tai ylipäätään osaa edes odottaa tällaista mahdollisuutta.²

Maahanmuuttajalasten vanhemmat käyvät harvemmin vanhempainillassa kuin kantasuomalaisten lasten vanhemmat.³ Havaintoa tukee myös tämän tutkimuksen aineisto. Sekä opettajien että oman kertomansa mukaan vieraskielisten lasten vanhemmat arastelevat osallistua koululla järjestettyihin, lapsen koulunkäyntiä koskeviin tilaisuuksiin. Näin varsinkin silloin, jos vanhemmat itse eivät uskoneet pärjäävänsä siellä omalla kielitaidollaan. Osa haastattelemistamme opettajista olikin alkanut kutsua tulkkeja näihin tilaisuuksiin, jotta paikalle tulemisen kynnyks olisi matalampi.⁴

Toinen seikka oli, että joskus vieraskieliset vanhemmat eivät ymmärtäneet esimerkiksi vanhempainiltojen tarkoitusta tai merkitystä. Toki vanhemmat saivat lainmukaista perehdytystä suomalaiseen koulujärjestelmään. Kun maahanmuuttajaoppilas saapui uuteen koululuokkaansa, vanhemmat tapasivat perehdyttämisestä vastaavan henkilön ja heille kerrottiin koulun käytännöistä ja rutiineista. Tapaamisessa saattaa kuitenkin olla niin paljon uutta tietoa, että vanhemmat eivät pysty kaikkea kerralla sulattamaan. Niinpä myös opettajat ovat alkaneet selittää uuden oppilaan vanhemmille koulun toimintoja ja perehdyttää heitä niihin. Tämä asioiden kertaus vanhempien ja opettajien välillä on osoittautunut hyväksi ratkaisuksi. Samalla se on toiminut myös luottamuksen rakentajana opettajan ja vanhempien välillä.⁵

Vanhempainvartit ovat kaikkia oppilaita valtakunnallisesti koskevia opettajan, oppilaan ja vanhemman yhteisiä keskusteluhetkiä. Niissä kohdataan kasvokkain. Tutkimusalueella pidetyissä vanhempainvarteissa oli maahan-

---

1 Esim. Säävälä 2012; Souto 2011.

2 Peltola 2014, 19; Larja et al 2015, 62–64, 66–67.

3 Esim. Peltola 2014, 19.

4 Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa; Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, alakoulu, Vaasa.

5 Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa; Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, alakoulu, Vaasa.

muuttajaoppilaan kyseessä ollessa usein mukana myös tulkki helpottamassa kommunikointia. Sekä haastattelemamme vieraskielisten lasten vanhemmat että opettajat pitivät vanhempainvartteja tärkeinä sujuvan, päivittäisen yhteydenpidon kanavina.¹

Moni opettaja käyttää huoltajien kanssa kommunikoimiseen niin sanottua reissuvihkoa. Se on vihko, jota oppilas kantaa kodin ja koulun väliä ja johon sekä kotiväki että opettaja kirjoittavat viestejään. Reissuvihkoon merkitään päivän kuulumiset, läksyt ja erityiset asiat, vaikkapa opintoretket. Oppilaiden tehtävä on antaa vihko kotona vanhemmilleen. Vieraskielisten lasten kohdalla reissuvihon käyttö saattaa olla ongelmallista. Jos vanhempien kielitaito on heikko, saattaa jäädä oppilaan osaksi kertoa, mitä reissuvihossa sanotaan – tulkata ja selittää koulun viestit vanhemmilleen. Tästä vaikeudesta huolimatta reissuvihon käyttö koettiin opettajien piirissä pääosin toimivana järjestelmänä. Näin asiasta kertoi yläkoulun opettaja:

Me [yläkoulun opettajat] ilmoitamme oppilaille, sitten oppilaiden tehtävä [on kertoa vanhemmilleen], että tänään on tullut näin paljon läksyjä. [...] me ilmoitamme oppilaille, että heidän velvollisuutensa on kertoa vanhemmille. Siinä on kyllä vielä ehkä parannettavaa, että jossakin määrin ei voi vaatia liikaa, että jokainen opettaja jokaisesta aineesta jokaiselle oppilaalle kirjoittaa itse [reissu]vihkoon. Se on kohtuuton [työ]määrä. (Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa)

Koulut ovat jo pääsääntöisesti ryhtyneet käyttämään sähköisiä viestintämuotoja. Suurimmalla osalla ihmisistä on pääsy tietokoneelle, joten sähköisen viestintän on huomattu helpottavan myös kodin ja koulun yhteistyötä.² Maahanmuuttajavanhemmat eivät opettajien haastattelujen mukaan kuitenkaan välttämättä olleet innostuneet tästä viestintämuodosta. Tämä johtui esimerkiksi puutteellisesta suomen kielen taidosta tai siitä, että kotona ei ollut tietokonetta, eivätkä vanhemmat käyttäneet julkisia tietokoneita tähän viestintään.³ Edeltävässä tutkimuksessa onkin kysytty, onko sähköiseen tiedotukseen siirtymisellä eriarvoistavia vaikutuksia, jos kaikki vanhemmat eivät osaa käyttää sujuvasti sähköisiä viestintävälineitä tai jos kielitaidossa on suuria puutteita.⁴

---

1 Haastattelu, poika, 10 vuotta, Vaasa (vanhemmat); Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, alakoulu, Vaasa.

2 Haastattelu: S2-opettaja, Seinäjoki; Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa.

3 Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa; Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, alakoulu, Vaasa.

4 Larja ym. 2015, 67.

Koulupudokkuus¹ ja sen torjunta

Yhteiskunnallisen syrjäytymisen ehkäisyn ensisijainen keino on koulutus.² Koulutuksesta on myös tullut välttämätön ehto työmarkkinoille kiinnittymiseksi. Nuorten odotetaan tekevän peruskoulun jälkeen valintoja ja päätöksiä jatkokoulutuksen suhteen. Koulutuspaikan valinta tai sinne pääseminen ei silti ole aina itsestään selvää.³ Tutkijat puhuvat alkuvaiheen syrjäytymisriskistä, joka ajoittuu peruskoulun päättövaiheeseen. Tämä ei vielä tarkoita lopullista koulutuksesta putoamista tai laajempaa yhteiskunnallista syrjäytymistä. Siirtymävaiheessa on kuitenkin tehtävä paljon töitä, jotta näiltä välttyään, varsinkin, jos nuoren elämässä on paljon syrjäytymiseen liittyviä riskitekijöitä.⁴

Koulupudokkuus koskettaa niin kantaväestön kuin maahanmuuttajataustaisten väestön nuoria. Maahanmuuttajanuorten keskuudessa se on kuitenkin yleisempää kuin kantasuomalaisten.⁵ Koulupudokkuuden takana olevat syyt ovat hyvin pitkälle samankaltaisia niin kantaväestön kuin maahanmuuttajataustaisten kesken. Peruskoulun jälkeisen koulutuksen ulkopuolelle jääneiden nuorten taustalta on löydettävissä esimerkiksi nuorten koulutustoiveiden, omien resurssien ja tarjolla olevien koulutusmahdollisuuksien kohtaamattomuus. Muita syitä ovat nuorten selkiytymättömät koulutustoiveet sekä koulutukseen liittyvien ongelmien takaa löytyvät laaja-alaisemmat ongelmat. Tällaisia ovat esimerkiksi päihteiden käyttö, elämänhallinnan vaikeudet tai kotioloihin liittyvät ongelmat. Koulukiusaaminen on myös yksi suuri ongelma, joka voi aiheuttaa nuoren jäämisen koulutuksen ulkopuolelle. Peruskoulussa koettu kiusaaminen voi aiheuttaa koulupakoa ja voi viedä vuosia, ennen kuin nuori uskaltautuu opiskelemaan.⁶

Koulupudokkuus ja sen torjunta on myös taloudellinen kysymys. Tiedämme, että 1990-luvun lama ja sen muassa tuomat rahoitusleikkaukset vauhdittivat koulupudokkuutta merkittävästi.⁷ Tekemissämme vaasalaisten opettajien haastatteluissa tuotiin voimakkaasti esiin nykyisen laman aiheuttaman rahoituksen

---

1 Koulupudokkuudella tarkoitetaan peruskoulun koulunkäynnin keskeyttämistä ennen oppivelvollisuuden suorittamista tai sitä, että oppivelvollisuusaikana ei suoriteta peruskoulun koko oppimäärää. Seuraavassa tekstissä termiä laajennetaan tarkoittamaan myös koulutusjärjestelmästä pois putoamista siirryttäessä peruskoulusta toiselle asteelle.

2 Myrskylä 2012, 2.

3 Hautala 2005, 38–39.

4 Esim. Pirttiniemi 2004, 24.

5 Larja ym. 2015, 56–58.

6 Kivelä & Ahola 2007, 136; Kuronen 2010, 18; Teräs & Kilpi-Jakonen 2013.

7 Esim. Vaarama 2011, 17–18; Allianssi 2016.

leikkauksen turmiollinen vaikutus. Rahoituksen leikkaus tuo muassaan toiminnallisia supistuksia. Vaasassa tämä on näkynyt erityisesti alakouluissa olleiden nivelluokkien lakkautuksena. Nivelluokka on maahanmuuttajille rakennettu ”rinnakkainen oppimisympäristö”. Sinne siirretään sellaiset oppilaat, jotka valmistavan luokan jälkeen eivät vielä ole olleet valmiita menemään tavanomaiselle luokalle: oppilaiden kielitaito tai taitotaso on liian heikko. Oppilas jatkaa nivelluokalla, kunnes hänellä on riittävä valmius siirtyä tavalliseen luokkaan. Tarvittaessa oppilas voi siis käydä koko peruskoulunsa nivelluokalla. Tavoitteena on myös saada valmiudet jatko-opintoihin.¹

Haastateltujen opettajien arvion mukaan alakoulun nivelluokkien lakkauttamisen todennäköisenä lopputuloksena on koulupudokkaiden lukumäärän kasvu. Määrärahojen leikkaus on haastateltujen mukaan lyhytnäköistä politiikkaa, koska koulupudokkuus ja syrjäytyminen kasvattavat yhteiskunnan sosiaali- ja terveystalouden. Näiden menojen kasvu ei näy heti, mutta se näkyy muutamien vuosien päästä. Eräs opettaja arvioi näin:

[...] meillä oli suuria ongelmia, kun [rahan puutteen takia] ei ollut tätä eikä ollut tuota, että oli vain tuo valmistava[n opetuksen luokka] ja [...] pudokkaita oli todella paljon. Toivottavasti [nivelluokkien pito] jatkuu vielä kaikesta huolimatta [...] Se olisi harmi, jos lakkaisi. Sitten he [nivelluokkaa tarvitsevat maahanmuuttajaoppilaat] olisivat yhteiskunnan ulkopuolella ja heistä kasvaa näitä sossuluukun asiakkaita, jotka makaavat sängyssä ja huumeita ja kaikkea ja muuta. (Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa)

Rahoituksen leikkaus ja toiminnan supistuminen voivat haastateltavan mukaan osoittautua vieläkin lyhytnäköisemmiksi, kun turvapaikanhakijoiden määrän kasvamisen myötä myös maahanmuuttajaoppilaiden määrän voidaan odottaa kasvavan.

Meillä Vaasassa on ollut nyt aika hiljaista näiden kouluikäisten kannalta tai yläkouluikäisten. Ei todellakaan tullut mitään ryntäystä, mutta todennäköisesti ne [turvapaikanhakijat] ovat jossain muualla. Että odotetaan [niitä] tännekin sitten, että kasvaa se oppilasmäärä kaiken seurauksena. (Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa)

Vaasassa opettajakunta koki hyvin vahvasti, että juuri nivelluokka olisi tehokas keino maahanmuuttajataustaisten koulupudokkaiden määrän minimoimiseen. Seinäjokiset opettajat puolestaan toivoivat saavansa kouluihinsa nivelluokat: nyt

---

1 Nivelluokalla opetus on vuosiluokatonta, eli kaikki oppilaat ovat yhdessä ja samassa opetusryhmässä. Opetusta annetaan kaikissa oppiaineissa.

niitä ei vielä ollut. Varsinkin, koska nivelluokan tehokkuus oli jo käytännössä Vaasassa osoitettu. Myös Kauhavalla nivelluokista on positiivisia kokemuksia.

Peruskoulussa suoriutuminen ja siellä saavutetut oppimistulokset vaikuttavat siihen, jatketaanko lukioon vai siirrytäänkö ammatilliseen koulutukseen tai lopetetaanko kenties koulunkäynti kokonaan. Maahanmuuttajien lasten koulumenestystä on pyritty selittämään monilla eri tekijöillä, joista osa pätee myös valtaväestön lapsiin. Tekijät voidaan karkeasti ryhmitellä ympäristö- ja perhetekijöihin. Ympäristötekijöitä ovat esimerkiksi vastaanottavan maan koulutusjärjestelmä, työmarkkinat, maahanmuuttajiin kohdistuvat asenteet tai oma etninen ryhmä ja sen luoma sosiaalinen pääoma. Perhetekijöitä ovat esimerkiksi vanhempien sosioekonomiset voimavarat (kuten tulot ja koulutus), perheenjäsenten psyykkinen tila, maahan tulon syy (vapaaehtoisuus vai pakko, eli käytännössä pakolaisuus), maassaoloaika ja maahantuloikä sekä kielelliset voimavarat ja koulutusasenteet.¹

Perheen sosioekonominen asema ja kotoa saatu kannustus näyttävät olevan oppimistulosten kannalta tärkeitä seikkoja.² Myös vuosikymmeniä maahanmuuttajien kanssa työskennelleiden opettajien näkemysten mukaan ne ovat keskeisiä. Usein ne myös kietoutuvat yhteen:

Kyllä minä sanoisin, että [perheen sosioekonominen asema] vaikuttaa tai varsinkin ehkä niin päin, että semmoiset kaikista motivoituneimmat [oppilaat], niin ne eivät ehkä ihan köyhistä perheistä tule. (Haastattelu: S2-opettaja, Seinäjoki)

Sosioekonominen asema on oppimistulosten kannalta tärkeä, mutta ei kuitenkaan tärkein seikka. Tärkeimpänä yleiseen koulunkäyntihalukkuuteen ja koulumenetykseen vaikuttavana tekijänä nähtiin nimenomaan lapsen vanhemmiltaan saama tuki ja kannustus. Ne puolestaan tuottavat motivaatiota, jonka voidaan katsoa olevan ensisijainen oppimistuloksiin vaikuttava asia. Opettajat summasivat asiaa näin:

Enemmän [on kyse] siitä henkilöstä ja hänen omasta motivaatiostaan ja perheen tavoitteista ja tällaisesta enemmänkin se kyse sitten on. (Haastattelu: S2-opettaja, Seinäjoki)

Jos kotoa ei jakseta kannustaa riittävästi, niin se näkyy lapsessakin. (Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, alakoulu, Vaasa)

---

1 Teräs & Kilpi-Jakonen 2013, 185–190; Ks. myös Arvonen ym. 2010.

2 Vrt. Larja et al 2015.

Yhteisenä tärkeänä asiana kaikki haastatellut opettajat korostivat oppilaiden riittävää kotimaisen kielen taitoa. Tähän pitäisi yhdistyä myös oman äidinkielen vahva osaaminen. Kun nämä perusasiat ovat kunnossa, on opiskelukin mielekkäämpää ja tehokkaampaa.

Että oikeasti varmistetaan, että se kielitaito olisi hyvä, että ei lähdettäisi eteenpäin huonolla suomen kielen taidolla. (Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa)

Lisäksi opettajat pitivät tärkeänä myös sitä, että oppilas kohdataan kokonaisuutena ihmisenä, eikä ainoastaan vain koulua käyvänä persoonallisuuden osana. Opettajien pitää olla oppilaiden tukena kaikissa oppilaan elämään liittyvissä asioissa, siis myös muissakin asioissa kuin suoranaississa kouluasioissa. Aikaa ja halua tulee järjestää myös muiden kuin kouluasioiden käsittelemiseen. Oppilaiden mahdollisiin ongelmiin pitää puuttua heti, kun niitä ilmenee, olivatpa ongelmat minkä laatuisia tahansa.

Ehkä nimenomaan se, että oikeasti sitten puututaan ja välitetään. Sen minä näen [keinona]. [...] Semmoinen totuuksien laukominen ja asioista saarnaaminen, se ei auta varmasti [...] Täällä on ollut yläkoulussa sitä, että [tarvittaessa oppilas] haetaan aamulla kotoaan [opettajien voimin]. (Haastattelu: S2-opettaja, Seinäjoki)

Aikuisuuden kynnyksellä

Peruskoulun oppimäärän suorittamisen jälkeen nuoret voivat vapaasti hakeutua haluamaansa koulutukseen ja valitsemaansa oppilaitokseen.¹ Näin ollen toisen asteen koulutus – ja myös kouluttautumisen lopettaminen ja töihin hakeutuminen – tarjoaa mahdollisuuden muuttaa lapsuudenkodistaan pois, asua esimerkiksi oppilaitoksen asuntolassa tai opiskelupaikkakunnalta hankittuun omaan asunnossa. Monella tapaa nuori on tässä elämänvaiheessa oman itsenäisen elämän – aikuisuuden – kynnyksellä.

Lukion valinneet haastatellut nuoret kokivat opiskelun siellä työläänä. Lukion työläys tuli monelle yllätyksenä. Erityistä kuormitusta aiheuttivat kotitehtävät:

---

1 Mikäli nuori ei tunne kouluvalmiuksiensa olevan koulutuspolun seuraavan etapin vaatimassa kuosissa, hän voi hakeutua myös siihen valmistavaan opetukseen. Tutkimusalueen lukioissa ja ammattikouluissa on mahdollisuus osallistua noin yhden lukuvuoden kestäväseen valmistavaan opetukseen.

niitä koettiin olevan usein liikaa. Myös kokeisiin valmistautuminen ja itse koheet koettiin suhteellisen työläiksi ja haastaviksi. Työmäärä yläkouluun nähden koettiin moninkertaiseksi. Muutama haastateltava kertoi kielitaidon puutteen vaikeuttavan osaltaan opiskelua. Useat lukion valinneista haastatelluista ilmoittivat tähtäävänsä jatkossa korkeakouluun: joko ammattikorkeakouluun tai yliopistoon. Melkein kaikilla oli jo selkeä ajatus tulevasta ammatistaan.¹

Ammattikoulua käyvien haastateltujen nuorten keskuudessa opinnot koettiin lukiota ”rennommiksi”, eivätkä ne olleet niin kuormittavia. Tästä huolimatta haastateltavat kokivat joutuvansa tekemään töitä myös ammattiin tähtäävässä koulutuksessa. Yläkouluun verrattuna ammattiin valmistava koulutus oli haastateltujen mielestä selvästi työläämpää.²

Toisella asteella opiskelevat haastatellut kokivat kaverisuhteensa kantaväestön lujemmiksi kuin esimerkiksi yläkoulussa ollessaan. Toiselle asteelle siirryttäessä ja varsinkin ammattikouluun mentäessä, yläkoulun vanhat vakiintuneet ”porukat” hajosivat. Uudessa opinahjossaan kaikki oppilaat aloittivat sosiaalisen elämänsä opiskelutovereiden kanssa puhtaalta pöydältä. Uusia kavereuksia ja ystävyysuhteita oli tällöin entiseen verrattuna helpompi rakentaa.³

Kuten jo todettua, aikuisuuden kynnykseen kuuluu myös mahdollisuus muuttaa lapsuuden kodista pois ja asua omillaan. Yksi haastateltu asui omassa asunnossaan, eikä hänellä ollut sukulaisia Suomessa. Muut aikuisuuden kynnyksellä olleet haastatellut asuivat vielä kotona huoltajiensa luona. Tutkimusaineistoon kuului muitakin aikuisuuden kynnyksellä olevia, jotka asuivat ainakin viikot poissa vanhempien luota ammattiopiston asuntolassa.

Haastatteluissa keskusteltiin kotitöiden tekemisestä. Tytöt mainitsivat poikia useammin tekevänsä päivittäin kotitöitä (siivous, pyykin pesu ja ruoan laitto). Pojat kertoivat tekevänsä niitä joskus. Pojat eivät välttämättä tehneet perinteisiä kotitöitä lainkaan, paitsi roskien vientiä. Yksi haastateltu poika kertoi, että on seurannut vierestä äitinsä tekemisiä ja suoriutuisi sivusta seuraamistaan askareista omasta mielestään itsenäisesti, sitten kun lähtisi opiskelujen perässä kotoa pois toiselle paikkakunnalle.

Kyllä minä osaan tehdä lasagnea. Tai no, olen monesti nähnyt, kun isä ja äiti tekee lasagnea, että kyllä niin kuin pystyisin toistamaan. Mutta kyllä minä, en minä nälkään kuolisi. Kyllä minä osaan laittaa puuroa ja makaronia ja kaikkea tällaista. Uunia osaan käyttää ihan hyvin. (Haastattelu: poika, 17 vuotta, Seinäjoki)

---

1 Haastattelu: tyttö, 16 vuotta, Vaasa; Haastattelu: tyttö, 17 vuotta, Vaasa; Haastattelu: poika, 17 vuotta, Seinäjoki.

2 Haastattelu: tyttö, 16 vuotta, Seinäjoki; Haastattelu: tyttö, 16 vuotta, Vaasa.

3 Haastattelu: tyttö, 17 vuotta, Vaasa. Vrt. Teräs & Kilpi-Jakonen 2013, 197–198.

Myös työnteon aloittaminen – joko siirtymällä suoraan työelämään tai tekemällä esimerkiksi kesätöitä – kuuluu tähän elämänvaiheeseen. Kukaan tutkimukseen osallistuneista nuorista ei tietomme mukaan vielä ollut siirtynyt työelämään. Tässä aineistomme poikkeaa jo saaduista tutkimustuloksesta, jonka mukaan aikainen työelämään siirtyminen on ulkomaalaistaustaisilla nuorilla melko tavallista.¹

Yleisesti tiedetään, että nykyään nuorten on vaikea työllistyä ja jopa kesätyöpaikkojen saanti on hankalaa. Maahanmuuttajien työllistymisessä suhdeverkostojen merkitys korostuu entisestään. Etelä-Pohjanmaata koskevan tutkimuksen perusteella tiedetään, että suhdeverkostot ovat merkittäviä: mitä enemmän tuttavuussuhteita maahanmuuttajalla on ja mitä enemmän niihin kuuluu kantasuomalaisia, sitä paremmin maahanmuuttajataustainen työllistyy.²

Suurin osa haastatelluista aikuisuuden kynnyksellä olevista nuorista olisi halunnut tehdä kesätöitä tai tienata taskurahaa opintojensa ohella. Useinkaan se ei ollut mahdollista työpaikkojen vähäisyyden vuoksi. Haastatellut kokivat myös, että (kesä)työpaikat jaettiin suhteilla, jolloin maahanmuuttajataustaiset olivat selkeästi kantaväestön nuoria huonommassa asemassa.³ Haastatellun sanoin:

No, ei minulla kesätöitä ole. Mutta olen lentopallossa tuomari ja rajatuomari, niin saan sieltä palkkaa. Mutta kesätöitä on todella vaikeaa saada. Minä olen vaikka kuinka monta hakemusta lähettänyt ja kaikista [paikoista] sanotaan vaan "täynnä". Vaikka talvella [hakemuksen] lähettää niin silloin jo on "täynnä". [...] No, ehkä tutuilta [tuttujen kautta tai tuttaville] on helpompi päästä [kesätöihin]. Kun moni pääsee tutuilta [tuttujen kautta tai tuttaville] johonkin työpaikkaan, niin minulle se on vähän vaikeaa, kun ei oikein [ole] sukulaisia täällä. (Haastattelu: poika, 17 vuotta, Seinäjoki)

Mahdollista on myös lähteä kesätöihin ulkomaille. Vieraskielisille nuorille sen voi ajatella olevan kantaväestöä helpompi ratkaisu, sillä heillä on jo valmiiksi vieraan kielen taitoa ja valmista kontaktipintaa esimerkiksi vanhempiansa tai sukulaistensa kautta. Kaksi haastateltua kertoikin lähtevänsä "usein" kesäksi vanhempiansa kotimaahan, jossa työllistyminenkin oli helpompaa.

Mutta [vanhempien kotimaassa] kyllä saa töitä, jos minä menen sinne. (Haastattelu: poika, 17 vuotta, Seinäjoki)

---

1 Larja ym. 2015, 59–60.

2 Häkkinen & Mattila 2011, 65–68.

3 Esim. haastattelu: tyttö, 17 vuotta, Vaasa; Haastattelu: poika, 17 vuotta, Vaasa.

4.

Lapset vapaa-ajalla

Ihmiselle on tärkeää kuulua johonkin yhteisöön. Vapaa-ajan puuhat ja harrastustoiminnot tuottavat sosiaalista pääomaa, rakentavat sosiaalisia verkostoja ja niissä syntyvää luottamusta ja vastavuoroisuutta. Tämä pääoma voi vuorostaan kehittyä sosiaalisesti voimavaraksi, joka uusiintuu ja vahvistuu jokaisessa arkipäivän kanssakäymisessä. Sosiaalinen pääoma on aina sidoksissa yhteisöön. Lapsille ja nuorille monenlaiset suhteet toisiin lapsiin ja nuoriin ovat sosiaalittumisen kannalta elintärkeitä. Eräs keskeinen ikätoverien ja vertaisryhmien kohtaustaikka ovat harrastukset ja vapaa-ajan vietto.¹ Lapsuus ja nuoruus onkin parasta etsikkoaikaa toisiin ihmisiin tutustumisessa ja tätä kautta sosiaalittumisessa yhteiskuntaan.

Maahanmuuttajataustaisten nuorten harrastamisesta ja vapaa-ajasta tiedetään, että kantaväestön tavoin ne heilläkin kytkeytyvät toisiinsa. Usein ollaan monessa mukana. On kuitenkin havaittu, että heille harrastuksiin osallistuminen voi eri syistä olla haasteellisempaa kuin kantaväestön nuorille.² Tässä luvussa käsitellään vieraskielisten lasten ja nuorten vapaa-ajan viettoa kahdella tasolla. Toisaalta tarkastellaan, mitä lapset vapaa-ajallaan harrastavat ja mitä tekevät. Toisaalta seurataan sitä, kuinka harrastukset ja vapaa-aika vaikuttavat lasten ja nuorten sosiaalisiin suhteisiin, erityisesti vertaissuhteisiin.

Harrasteet

Kyselylomakkeessa ja haastatteluissa tiedusteltiin vastaajien harrastamisesta. Harrastamisen käsite osoittautui kuitenkin monitulkintaiseksi. Analyysivaiheessa kävi ilmi, että vastaajat usein ymmärsivät harrastamisella viitattavan

---

1 Ellonen 2008, 157–167; Korkiamäki & Ellonen 2010; Cotterell 2007, 51.

2 Ks. esim. Harinen (toim.) 2005; Honkasalo ym. [2007].

nimenomaan järjestettyyn tekemiseen. Omaehtoista ja -lakista toimintaa ei aina mielletty harrastamiseksi.¹ Tämä tuli esiin erityisesti haastatteluissa, kun keskustelua käytiin harrastamisesta. Esimerkiksi eräs tyttö pohti omia harrastuksiaan ja sanoi, ettei oikeastaan harrasta mitään. Keskustelun jatkuessa hän kuitenkin luetteli monia asioita, joita teki vapaa-ajallaan ja joita voidaan kutsua harrasteiksi.²

Minä leikin paljon sisarusteni kanssa ja autan heitä asioissa. Käyn myös lenkillä ja silleen kuntosalilla. (Haastattelu: tyttö, 16 vuotta, Seinäjoki)

Tyttö viihtyi paljon kotona – ei siksi, ettei hänellä olisi kavereita – vaan hänestä oli mukavaa viettää kiireetöntä elämää vaativan koulutyön ulkopuolella. Hänen perheessään arvostettiin koulutusta. Arvostus tarkoitti myös sitä, että koulu tuli tytön elämässä ensin ja tämän jälkeen harrastukset ja vapaa-aika.

Haastattelujen perusteella näyttää siltä, että varsinkin jotain lajia ennen vakavasti harrastaneet ja sen säännöllisen harrastamisen sittemmin lopettaneet nuoret olivat niitä, jotka useinkaan eivät kokeneet harrastavansa mitään, vaikka todellisuudessa heillä oli harraste. Kilpaurheilijamaisesti harrastetun lajin – harjoittelua monta kertaa viikossa usean vuoden ajan – jälkeen ‘tavallinen’, satunnaisesti tapahtuva tai ulkoa päin ohjaamaton tekeminen ei enää tuntunut harrastamiselta.³ Haastatteluissa niin lapset ja nuoret kuin heidän vanhempiensaakin puhuivat harrastuksista ensin juuri tuon ohjatun tekemisen näkökulmasta.

Moni säännöllisen, ohjatun harrastuksensa lopettanut oli toki korvannut vanhan harrasteen uudella tekemisellä.

Tutkija: *Ihan jos lähdettäisiin tuosta vapaa-ajasta liikenteeseen, niin onko sinulla harrastuksia?*

Haastateltava: *Oli, mutta lopetin.*

Tutkija: *Mitä harrastit?*

Haastateltava: *Tanssin.*

Tutkija: *Tanssia harrastit?*

Haastateltava: *Joo, ja sitten koripalloa.*

[...]

Tutkija: *Onko sinulle sitten tullut mieleen, että aloittaisit [tanssimisen] vielä joskus uudestaan?*

---

1 Vrt. Myllyniemi (toim.) 2015b, 50.

2 Vrt. Honkasalo ym. [2007], 22–23.

3 Vrt. Stenvall 2009, 89–91.

Haastateltava: *Oikeastaan ei. Mutta haluaisin – kun silleen – vaikka lope-
tin sen, mutta harrastan itsekseni. Se [tanssi] on yksi unelmista, mitä olen
unelmoinut pienenä.*

[...]

Haastateltava: *Joo. Ja sitten kun tulen kotiin niin teen itselleni ruokaa. Ja
sitten minulla on – teen – ostin itselleni käsipainoja, niin jumppaan. Ehkä
joskus, silloin tällöin, menen lenkille.* (Haastattelu: tyttö, 17 vuotta, Vaasa)

Katkelma on koostettu haastattelun eri kohdista. Siitä käy ilmi, että haastateltu oli korvannut tanssi- ja koripalloharrastuksensa omaehtoisella voimailulla ja lenkkeilyllä. Hän ei kuitenkaan puhunut voimailusta ja lenkkeilystä mitään silloin, kun häneltä suoraan kysyttiin harrastamisesta: kuntoilu tuli esiin myöhemmin haastattelussa muun asian ohessa, kun häneltä kysyttiin, mitä yleensä teet koulun jälkeen kotona. Kuntoilun satunnaisuuden vuoksi nuori ilmeisesti ajatteli sitä puuhailuksi, ei niinkään harrastukseksi.

Lähes kaikki kyselylomakkeeseen vastanneet ilmoittivat, että heillä oli jokin harrastus. Vain kaksi vastaajaa (2/92) ilmoitti, ettei heillä ollut harrastusta. Toisaalta nämä samat vastaajat olivat kuitenkin valinneet ehdotettujen harrastusten joukosta vastausvaihtoehdon ”joku muu”, mutta eivät kuitenkaan olleet jatkaneet täydentämällä annettuun tilaan, mikä tämä jokin muu harraste oli. Tämä antaa olettaa, että itse asiassa myös heillä oli jokin sellainen säännöllinen toiminta, jota voidaan kutsua harrasteeksi.

Harrastetta koskevassa lomakekysymyksessä vastaajat saattoivat valita usean vastausvaihtoehdon. Vastaajien harrastemieltymykset olivat melko samankaltaisia asuinpaikasta riippumatta (Taulukko 9). Suosituin harraste oli urheilu ja liikunta. Sen saamien mainintojen osuus oli viidennes kaikista maininnoista. Toiseksi suosituinta oli kavereiden tapaaminen tai elokuvien ja television katselu. Kolmannella sijalla olivat taiteelliset harrastukset: musiikki sekä piirtäminen ja maalaus. Kaikkein vähiten harrastettiin näyttelystä: sitä harrastettiin vain Vaasassa. Myös kalastuksen ja metsästyksen harrastaminen oli vähäistä. Sen sijaan luontoa ja retkeilyä yleensä harrastettiin selvästi enemmän kuin kalastusta ja metsästystä.

Ikäryhmittäin tarkasteltaessa (Taulukko 10) havaittiin, että kahden nuorimman ikäryhmän keskeiset harrasteet olivat keskenään samantyyppiset ja erosivat kahden vanhemman ikäluokan keskeisimmistä harrasteista, jotka puolestaan olivat keskenään samanlaiset. Nuorimmissa ikäryhmissä tärkeässä asemassa olleet pelit ja leikit menettivät vanhimmista ikäryhmissä asemiaan. Tilalle nousivat kavereiden tapaaminen, elokuvien ja television katselu sekä musiikki. Urheilu ja liikunta olivat keskeisessä asemassa jokaisessa ikäluokassa.

Harrasteet

Taulukko 9. Vastaajien vastauksissa mainitut harrasteet, osuus harrasteen ja kotipaikan mukaan, (%).

Harraste	Asuinpaikka			Kaikki
	Vaasa	Seinäjoeki	Muu	
Elokuvat & TV:n katselu	12	10	12	12
Kalastus & metsästys	1	–	2	1
Kavereiden tapaaminen	10	14	12	12
Konsoli- /verkkopelit	6	5	6	6
Lukeminen	7	8	8	7
Luonto & retkeily	6	2	6	5
Musiikki	9	10	8	9
Muu	2	4	2	2
Näyttelemine	1	–	–	1
Pelit & leikit	8	8	7	8
Piirtäminen & maalaus	9	7	9	9
Shoppailu	5	7	5	5
Sosiaalinen media	5	5	4	5
Urheilu & liikunta	19	20	19	19
Yhteensä	100	100	100	100
N, vastausta	169	59	118	346

Muu = asuu muualla Etelä-Pohjanmaan maakunnassa kuin Seinäjoella.

Taulukko 10. Vastaajien vastauksissa mainitut harrasteet, osuus harrasteen ja ikäryhmän mukaan: vähintään 10 % osuuden saaneet, (%).

Leikki-ikä		Alakoulu		Yläkoulu		Toinen aste	
Harraste	%	Harraste	%	Harraste	%	Harraste	%
Piirtäminen	23	Urheilu	21	Urheilu	19	Urheilu	20
Urheilu	13	Pelit	12	Kaverit	13	Kaverit	15
Pelit	13	Elokuvat	12	Elokuvat	12	Musiikki	14
Luonto	13			Musiikki	10	Elokuvat	10
Elokuvat	13						
Kaverit	10						
Yhteensä, %	85		45		54		59
N, vastausta	40		112		135		59

Piirtäminen = piirtäminen & maalaus; Urheilu = urheilu ja liikunta; Peli = pelit & leikit; Luonto = luonto & retkeily; Elokuvat = elokuvat & TV:n katselu; Kaverit = kavereiden tapaaminen.

Nämä vastaukset noudattavat ikäryhmien yleistä tapaa kehittyä. Vartuttaessa lapsuudesta nuoruuteen kaverisuhteiden merkitys kasvaa.¹

Harrasteita kysyttäessä oli erääksi vastausvaihtoehdoksi varattu ”jotain muuta, mitä?”. Viisi vastaajaa käytti tilaisuutta hyväkseen ja kertoi sellaisesta harrastuksesta, jota ei oltu otettu huomioon vaihtoehtoja laadittaessa. Kaksi heistä – yläkouluikäinen tyttö ja aikuisuuden kynnyksellä oleva poika – ilmoitti harrastavansa valokuvausta. Myös kerhotoimintaa harrastettiin: alakouluikäinen tyttö ilmoitti käyvänsä kokkikerhossa ja yläkouluikäinen tyttö puolestaan kertoi olevansa itse monitoimikerhon ohjaajana. Lisäksi yksi yläkouluikäinen tyttö harrasti käsitöiden tekemistä.

Lasten ja nuorten urheiluharrasteet painoutuivat vahvasti joukkuelajeihin. Kolme viidestä kohtaan vastanneesta (31/50) ilmoitti harrastavansa joukkueurheilua. Joka viides (10/50) harrasti yksilöurheilua ja lähes joka viides (9/50) ilmoitti harrastavansa kumpaakin. Sukupuolella, asuinpaikalla tai iällä ei näytännyt olevan merkitystä siinä, harrastiko joukkue- vai yksilöurheilua. Joukkuelajeihin painottumista voidaan pitää sosiaalistumisen ja kotoutumisen kannalta edullisena.² Joukkueurheilijoilla on todettu olevan yksilöurheilijoita enemmän ystäviä.³ On ilmeistä, että joukkueurheilijat sosiaalistuvat yksilölajeja harrastavia helpommin, koska he urheillessaan joutuvat yhdessä – joukkona eli joukkueena – ponnistelemaan yhteisen päämäärän eteen.⁴

Joukkueurheilua harrastaneiden lasten vanhemmat ja myös nuoret itse kertoivat, että saivat oman urheilujoukkueensa muista jäsenistä kavereita. Näiden kanssa vietettiin paljon aikaa myös harrastamisen ulkopuolella. Usein näillä lapsilla ja nuorilla oli myös muita kavereita.

Kyllä hän paljon leikkii kavereiden kanssa, joiden kanssa urheilee. Mutta on hänellä myöskin muita kavereita. Koulussa ja sitten tässä kotipihassa. (Haastattelu: poika, 8 vuotta, Vaasa (vanhemmat))

Kyllä minulla on paljon kavereita. On koulussa ja sitten kun pelaan lentopalloa, niin siellä on niitä hyviä kavereita. (Haastattelu: poika, 17 vuotta, Seinäjoki)

Muiden tutkimuksien⁵ ja tässä tutkimuksessa haastateltujen opettajien lausuntojen perusteella voidaan arvioida, että suomalaisten lasten ja nuorten liikun-

---

1 Stenvall 2009.

2 Zacheus ym. 2012, erit. 89–100.

3 Liimatainen 2000, 89.

4 Suonperä 1973, 29.

5 Esim. Stenvall 2009; Aira ym. 2013, 23.

nan harrastaminen on yhä syvemmin jakautunutta. Osa lapsista ja nuorista ei harrasta liikuntaa juuri ollenkaan. Toisaalta ne, jotka sitä harrastavat, liikkuvat hyvin paljon. Suomalainen erityispiirre on se, että iän karttuessa liikunnan harrastaminen vähenee nuorten keskuudessa. Yläkouluiässä nuoret usein lopettavat liikuntaharrastuksensa. Esimerkiksi viidesluokkalaiset harrastavat liikuntaa enemmän kuin yhdeksäsluokkalaiset.¹ Tämä oli nähtävissä myös tässä tutkimusaineistossamme. Ne, jotka tekivät, harrastivat ja puuhailivat paljon alakoulussa, mutta lopettivat useasti harrastamisen yläkoulussa tai toisella asteella.²

Toisessa maahanmuuttajia koskevassa tutkimuksessa on todettu, että harrastamisen ja vapaa-ajan merkitys ei avautunut kaikille haastatetuille samalla tavalla kuin se suomalaisessa kulttuurissa yleensä avautuu, jossa aktiivinen kansalaisuus määrittyy paljolti yhteiskunnallisen osallisuuden ja kollektiivisen tekemisen kautta. Vaikka nuoret eivät harrastaisi mitään aktiivisesti, se ei kuitenkaan tee heistä automaattisesti passiivisia. Moni nuori esimerkiksi lukee, kuuntelee musiikkia, leikkii sisartensa kanssa kotona ja on yhteydessä internetin välityksellä maailmalla oleviin ystäviin ja sukulaisiin.³ Tämä havaittiin myös nyt käsillä olevassa tutkimuksessa.

Vietän tosi paljon aikaa kotona. Jos joku kavero haluaa tulla viettämään aikaa kanssani, niin sitten hän tulee tänne. Jos käyn kaupungilla, niin vaan menen ostamaan sitä juttua, mitä tarvitsen ja menen taas kotiin. (Haastattelu: tyttö, 17 vuotta, Vaasa)

Tämä on tyypillinen esimerkki nuoresta, joka oli lapsuudessaan harrastanut säännöllisesti eri lajeja, mutta jättänyt ne yläkouluiässä. Nyt hän vietti paljon aikaansa kotona jumppaillen, lenkkeillen ja kavereidensa kanssa leffoja katsellen. Säännöllisen harrastustoiminnan puute ei kuitenkaan tarkoittanut osallistumattomuutta tai passiivisuutta.

Osa vanhemmista kertoi, että sähköinen maailma on mullistanut kaverisuhteiden ylläpidon. Vanhemmat kokivat, että sähköisten 'vempaimien' käyttö oli tuonut uuden harrastuksen lapsille ja nuorille. Samalla 'vempaimet' itse asiassa olivat kaverisuhteiden ylläpidon välineitä. Lapset ovat jatkuvasti yhteydessä toisiinsa, vaikka eivät samassa tilassa olekaan.

Vaikka ne pojat eivät olisikaan yhdessä koulun jälkeen, niin ne saattavat lähettää tekstiviestiä, että hei mennään [...] ja nehan on koko ajan yhdessä,

---

1 Aira ym. 2013. 9–11.

2 Haastattelu: tyttö, 16 vuotta, Seinäjoki; Haastattelu: tyttö, 17 vuotta, Vaasa.

3 Honkasalo ym. [2007], 10.

kun on se instagrammi ja whatsappi. (Haastattelu: poika, 10 vuotta, Vaasa (vanhemmat))

Haastattelussa harrastuksista puhuminen sai lapset ja nuoret miettimään elämänsä syvemmin. Esiin nousi lähestulkoon aina myös harrastamisen sosiaalinen ulottuvuus. Harrastusten kautta saadut ystävät olivat ”samanhenkisiä”, joten heidän kanssaan vietettiin usein vapaa-aikaa harrastusten ulkopuolellakin.

Nuorisotilojen käyttö

Kotikunnassaan olemassa olevista lapsi- tai nuorisotiloista ei kaikilla kyselyyn vastanneilla ollut oikeaa tietoa. Osa kyselylomakkeeseen vastanneista ei tiennyt oman asuinpaikkakuntansa nuoriso- tai lapsitilojen olemassaolosta (Taulukko 11). Paras tilanne oli Seinäjoella, jossa vain viidesosa vastaajista oli epävarma siitä, onko kunnassa tämmöisiä tiloja. Vaasassa kolmasosa vastaajista ei tiennyt tai oli epävarma tilojen olemassaolosta. Muualla Etelä-Pohjanmaan maakunnassa asuneista lähes kolmasosa ei tiennyt tai oli epävarma. Tietämättömien ja epävarmojen vastaajien joukossa oli sekä tyttöjä että poikia ja tutkimuksen kaikkien ikäryhmien edustajia.

Taulukko 11. Vastaajien tietämys oman asuinpaikkakuntansa olemassa olevista nuoriso- tai lapsitiloista, (%).

	Ei tiennyt	EOS	Tiesi	Yhteensä	N
Vaasa	8	25	67	100	48
Seinäjoki	–	19	81	100	16
Muu	11*	21	68	100	28
Kaikki	8	23	69		92

* = jokaisessa niissä kunnassa, jossa nämä ei-vastaajat asuivat oli kyseinen palvelu.

EOS = en osaa sanoa.

Nuorisotilojen käyttöä tarkasteltaessa mukaan otettiin vain leikki-ikä vanhemmat kysymykseen vastanneet.¹ Lähes kaksi kolmesta (38/59) tällaisesta vastaajasta ilmoitti, ettei käy nuorisotalossa koskaan. Siitä kolmanneksesta (20/59) vastaajista, jotka käyttivät nuorisotaloa, valtaosa (16/20) kävi siellä joskus. Vain viidesosa (4/20) nuorisotaloa käyttäneistä ilmoitti käyvänsä siellä usein. Nämä

1 Yhteensä heitä oli 59: ”ei koskaan” vastasi 38 vastaajaa, ”en osaa sanoa” vastasi 1 vastaaja, ”joskus” vastasi 16 vastaajaa ja ”usein” vastasi 4 vastaajaa.

usein käyneet olivat kaikki muualla kuin Suomessa syntyneitä poikia. Kaksi heistä oli yläkouluikäisiä ja kaksi aikuisuuden kynnyksellä. Pojista yksi asui Vaasassa, yksi Seinäjoella ja kaksi muualla Etelä-Pohjanmaan maakunnassa. Nuorisotaloa joskus käyttäneiden suurin ryhmä (9/16) olivat muulla syntyneet yläkouluikäiset tytöt. Heistä kaksi kolmasosaa (6/9) oli vaasalaisia ja yksi kolmannes (3/9) asui muualla Etelä-Pohjanmaan maakunnassa kuin Seinäjoella.

Tärkeimmät huomiot nuorisotalojen käytöstä voidaan tiivistää kolmeen kohtaan. Ensinnäkin, taloja käyttivät suhteellisen harvat vastaajat. Toiseksi, nuorisotaloja käyttäneet vastaajat olivat yksinomaan Suomen ulkopuolella syntyneitä: Suomessa syntyneet vastaajat eivät niitä käyttäneet. Tämä tulos selittää osaltaan myös alussa esitettyä havaintoa siitä, että taloja käyttivät suhteellisen harvat. Kolmanneksi, nuorisotalojen käyttäminen ei näytä olleen paikallinen ilmiö: taloissa käytiin niin Vaasassa, Seinäjoella kuin Etelä-Pohjanmaan maakunnan muillakin alueilla.¹ Lisäksi nuorisotaloihin voitiin matkustaa oman asunpaikan ulkopuolelle. Tätä osoittaa se, että niiden vastaajien joukossa, jotka ilmoittivat, ettei heidän asuinpaikallaan ole nuorisotaloa, oli kuitenkin myös niitä (2/6), jotka ilmoittivat käyvänsä nuorisotalossa. Heidän siis täytyi käydä nuorisotalossa, joka sijaitsi jossain muualla kuin heidän asuinkunnassaan. Se, että nuorisotaloissa käytiin myös oman asuinkunnan ulkopuolella, vahvistui niin havainnoinneissa kuin haastatteluissakin.

Nuorisotaloja käyttäneiltä tiedusteltiin heidän kantaansa siihen, saako nuorisotalosta heidän mielestään ystäviä. Selvästi yli puolet (13/19) kysymykseen vastanneista ilmoitti, että niissä heidän mielestään saa ystäviä. Joka viides (5/19) vastasi, ettei osaa sanoa. Vain yksi vastanneista vastasi, että ystäviä ei saa. Ystävien saamista koskevan kysymyksen rajalinja näytti olevan sukupuolisidonnainen. Tyttöjen ryhmässä hieman useampi (8/11) kuin poikien ryhmässä (5/8) ilmoitti saavansa nuorisotalossa ystäviä.

Nuorisotalossa kävijät arvioivat myös nuorisotalon ryhmähenkeä. Suuri enemmistö (14/20) vastasi, että ryhmähenki oli ”hyvä”. Neljäsosa vastaajista (5/20) ei osannut sanoa.² Kukaan nuorisotalossa käyneistä ei vastannut, että ryhmähenki olisi ”huono”. Kaikkien vastaajien joukossa sen sijaan oli yksi vastaaja (1/59), joka ilmoitti, että ryhmähenki oli ”huono”. Hän oli kuitenkin edellä vastannut, ettei käy nuorisotalossa. Tämä yksittäistapaus ei kuitenkaan kaada nuorisotaloista yleisesti esitettyä positiivista kokemusta. Sukupuolittain tarkasteltuna näkemyksessä ei ollut eroa. Sekä pojat että tytöt raportoivat lähes yhtä suurella yksimielisyydellä ryhmähengen olevan ”hyvä” (pojat: 6/8 vs. tytöt: 8/12).

Ystävystymistä ja ryhmähenkeä luodanneiden kysymysten vastaukset näyttävät heijastavan tyttöjen ja poikien erilaista näkemystä ystävydestä ja ryhmään

---

1 Kävijät asuivat kahdeksassa Etelä-Pohjanmaan maakunnan kunnassa.

2 Lisäksi yksi vastaaja (1/20) ei vastannut tähän mitään.

kuulumisesta, toisin sanoen erilaisia sosiaalisuuden strategioita. Tyttöillä on enemmän läheisiä ystävyysuhteita kuin pojilla. Tyttöille oma ryhmä on läheisten kaverisuhteiden verkko. Pojilla puolestaan on tyttöjä laajempi kaveripiiri, mutta heitä vähemmän läheisiä ystäviä. Poikien ryhmäytymisessä korostuu ryhmän sisäinen solidaarisuus. Lisäksi poikien suhde läheisiin ystäviinsä on keskimäärin etäisempi kuin tyttöillä.¹ Voi luonnehtia, että poikien ryhmä on kuin 'metsästäjäläuma' tai 'työporukka', tyttöjen ryhmä on 'sydänystävien tiukka joukko'. Näin ollen tyttöjen poikia runsaampi ystävystyminen ja toisaalta kummankin sukupuolen raportoima hyvä ryhmähenki heijastavat sukupuolille tyypillisiä sosiaalisuuden strategioita.

Haastatelluista nuorista harvat kävivät säännöllisesti nuorisotaloissa. Pääsääntöisesti näin tapahtui siksi, että muut harrastukset veivät heidän vapaa-aikansa. Myös edeltävässä tutkimuksessa on todettu, että paljon harrastavat nuoret harvoin käyvät nuorisotaloissa.² Monet haastatellut olivat kuitenkin joskus käyneet nuorisotalossa. Heidän kokemuksensa olivat pääsääntöisesti positiivisia, mutta heidän aikansa ei vain riittänyt säännölliseen siellä käyntiin.

Muutama haastateltu koki, että nuorisotalossa ei ystävysty uusien ihmisten kanssa, joten he eivät siellä sitten käyneet. Tämä näkemys liittyi siihen, että nuorisotalot koettiin "kuppikuntaisina" paikkoja, eli paikkoina, joissa kävijät pitäytyivät tiukasti jo ennakolta muodostuneissa kaveriporukoissa ja ryhmissä, eikä ryhmärajoja rikota. Vaasa koettiin kaikkein "kuppikuntaisimmaksi" paikaksi. Seinäjoki oli tässä suhteessa paljon vapaampi paikka. Pienten maalaiskuntien nuorisotaloissa kaveriporukat ja "kuppikunnat" olivat selkeästi vielä löyhempiä kuin Vaasassa tai Seinäjoella.³

Haastateltava: Koska [vaasalainen] teinitalo [nuorisotalo] on juuri sellainen missä tutustutaan toisiin ja yritetään tuntea toisia ja yritetään molemmat olla toisen ystäviä: mutta siellä kun ei ole sellaista. Siellä tulee joku vaikka viiden tytön porukka, joka tuntee toisensa ja on toisissa kiinni ja ne eivät halua tuntea ketään [muuta]. Ja ne menevät istumaan nurkan taakse, puhumaan toisista niin blää blää blää blää. Se ei ole mitenkään hyödyllistä, niin se on ihan turhaa. Ja joku taas voi mennä sinne nuorisotaloon yksin ja se ei tunne ketään, sitten se joutuu istumaan siellä yksin ja [tuntee, että] mitä mä täällä teen?

Tutkija: Niin, elikkä siellä ei tutustu kuitenkaan sitten ihmisiin?

---

1 Rubin 1980, 92; Laine 1997, 176.

2 Kivijärvi 2015, 49.

3 Vrt. Kivijärvi. 2015, 131–133.

Haastateltava: *Ei. Kävin siellä juuri kerran vaan katsomassa minkälainen tilanne siellä on. Huomasin, että mä vaan silleen. Eih!* (Haastattelu: tyttö, 17 vuotta, Vaasa)

Havainnoinnissa ja siihen liittyneissä keskusteluissa nousi esiin, että varsinkin Seinäjoella ja pienissä maalaiskunnissa nuorisotalot olivat yhteinen kohtaupaikka. Erityisesti pienten maalaiskuntien nuorisotalot olivat niitä paikkoja, joihin mentiin katsomaan kavereita ja erityisesti "tsekkaamaan", olisiko siellä uusia tuttavuuksia. Pienemmältä paikkakunnalta myös helposti lähdettiin toiselle paikkakunnalle tutustumaan uusiin ihmisiin. Tyypillisesti tällöin mentiin paikalliseen nuorisotaloon. Liikkuminen oli vaivatonta, varsinkin yli 15-vuotiaille, jotka saattoivat jo kulkea ilman vanhempiensa kyydityksiä. Liikkumiseen käytettiin muun muassa mopoja, mopoautoja ja traktoreita.¹

Ajan auton pihaan ja ihmettelen traktoreiden määrää nuorisotalon pihassa. Minua alkaa naurattaa. Niin tietenkkin, nämä nuorethan ovat tulleet traktoreilla 'kylille'. On pihassa mopoautoja ja mopojakin. (Havainnointipäiväkirja, 59)

Nuoriso-ohjaajat kertoivat, että etenkin Etelä-Pohjanmaan maakunnassa nuorisotaloilla oli selkeä tehtävänsä muutoin niukan harrastustarjonnan vuoksi. He kertoivat, että talot ovat tärkeä paikka, joissa nuoret saavat olla keskenään, mutta kuitenkin aikuisten valvovan silmän alla. Nuorisotilojen käyttäjäkunnan ikä vaihteli alakouluikäisistä aina täysi-ikäisiin saakka. Maaseudun kunnissa nuorisotalot olivatkin lähes ainoa paikka, missä nuoret pystyivät aikaansa viettämään. Nuoret yläkoululaiset ja jopa juuri täysi-ikäistyneet teinit viettivät niissä varsinkin viikonloppuiltojaan.² Täysi-ikäiset menevät normaalisti myös baariin tapaamaan kavereitaan ja "hengaillemaan".³

Nuorisotilojen ohjaajat kokivat nuorisotilojen olevan turvallinen vaihtoehto viikonloppujen vapaa-ajan viettopaikaksi. Päihteettömyys oli luonnollisesti ehdoton edellytys toimintaan osallistumiselle. Tätä sääntöä noudatettiin yleensä hyvin. Esimerkiksi tupakalla käytiin "kaupungilla", jolloin oltiin pois nuorisotalon alueelta. Katkelma havainnointipäiväkirjasta:

Lisää nuorisoa valuu paikalle hiljalleen. He seilaavat edestakaisin, tulevat ja menevät. Osa nuorista katselee elokuvaa, joten päätän mennä siihen heidän viereensä istumaan ja keskustelemaan.

---

1 Havainnointipäiväkirja, 59.

2 Tiedonanto: nuorisotoimen työntekijä, Seinäjoki; Havainnointipäiväkirja: nuorisotalon havainnoinnit, passim.;

3 Vrt. havainnointipäiväkirja, 72.

Tutkija: *Mihin kaikki menevät?*

Nuoret: *Tupakilla käyvät tuolla kaupalla.*

Tutkija: *Ai tupakilla? Mutta onko se luvallista?*

Nuoret: *Joo, siis, tässä pihalla ei, mutta kaikki menevät jonnekin muualle, tonne kaupalle tai jonnekin vähän kauemmas. Täällä ei saa polttaa tossa pihassa. Eikä saa haista viinallekaan [...] siitä tulee kielto tänne ja soitetaan kotiin, jos semmoiset tehdään.*

Tutkija: *Ai jaa, ok! No nytpä tiedän, missä ne kaikki sitten käy.* (Havainnointipäiväkirja, 70)

Tunnelma nuorisotalolla oli rento. Nuoret viihtyivät ilmiselvästi ja olivat yhtä suurta joukkoa. Ketään ei suljettu pois ryhmästä ja vaikka kavereiden kesken saatettiin sinne tulla, oli talolla suurempi joukko, jonka kanssa sitten vietettiin aikaa.

Nuorisotilat ovat sitä suuremmassa käytössä, mitä maaseutumaisempaan ympäristöön mennään. Nuoriso-ohjaajat puhuivat kulttuurista, joka oli näille maaseutualueille kehittynyt. Maaseudulla alakouluikäiset lapset tulevat nuorisotaloille koulun jälkeen viettämään aikaansa. Alakouluikäisten saapuminen nuorisotaloille arki-iltapäivisin liittyy koulun kaventuneeseen rooliin. Nykyään koulujen järjestämä iltapäiväkerhotoiminta kestää monissa tutkimusalueemme kunnissa vain alakoulun toiselle luokalle asti. Sitä ylemmillä luokilla olevat oppilaat ovat ilman koulun iltapäiväkerhoja. Näin ollen kovin nuoretkin lapset joutuisivat viettämään aikaansa yksin kotona. Nuorisotalot ovat kuitenkin tulleet korvaamaan iltapäiväkerhon puutetta. Ne tarjoavat turvallisen paikan, jossa viettää aikaa ennen vanhempien saapumista kotiin.¹

Täällä nuorisotalolla on lapsia kolmasluokkalaisista aina kuudesluokkalaisiin. Suuri ikähaitari ei näytä haittaavan, päinvastoin, kaikki ovat toistensa kavereita. Vieraskieliset ovat täällä aivan kuten toisetkin. Heidän erilaisuuttaan ei edes huomata. Täällä pidetään myös tiukkaa ryhmäkuriä. Jos katsotaan leffaa, jossa on K-12 ikäraja, ilmoittavat vanhemmat lapset ohjaajalle, jos joku ei täytä ikävaatimuksia. (Havainnointipäiväkirja, 67)

Kaupungilla "hengailu" ja näyttäytymisen kulttuuri

Nuoret viettävät aikaansa "turuilla ja toreilla", kylillä ja kaupungilla. Toiset tutkijat ovat päätyneet siihen tulokseen, että "hengailu" kaupungeilla voi johtua

---

1 Vrt. Kivijärvi 2015, 47–49.

nuorisotilojen puutteesta.¹ Toiset taas ovat päätyneet siihen, että nuorisotyön palvelut eivät vain kiinnosta kaikkia nuoria.² Jälkimmäinen tulkinta sopii paremmin tämän tutkimuksen tuloksiin. Suurin osa sekä kyselyyn vastanneista että haastatelluista nuorista tiesi paikkakuntansa nuorisotiloista, mutta ei syystä tai toisesta siellä käynyt. Kaupungilla "hengailu" – kuten nuorisotaloissa käyntikin – liittyy selkeästi yhteisöllisyyteen. Näihin paikkoihin lähdetään yleensä kavereiden kanssa katsomaan, keitä muita siellä on. Siellä saattaa myös tavata ennestään tuntemattomia nuoria, jotka tulevat muualta, kuin oman koulun tai omien harrastusten piiristä. Maailmankuvaa ja tuttavapiiriä on mahdollista laajentaa. Nuorisotalosta poiketen kaupunki on avoin tila, missä voi olla ilman aikuisten "valvovia" silmiä. Tässä suhteessa se siis on aivan toisenlainen ympäristö kuin suljettu ja valvottu nuorisotalo.³

"Kylille" lähtiessään nuoret yleensä laittavat parhaat päälleen. Näin tekevät sekä kantaväestöön kuuluvat että maahanmuuttajataustaiset. Pukeutuminen ja julkiseen tilaan nähdäksi meneminen on osa nuorten harrastamaa näyttäytymisen kulttuuria. Ilmiö oli läsnä niin kaupungilla havainnoitaessa kuin myös nuorisotalossa tehdyissä havainnoinneissa.

Katseeni kiinnittyy kahteen nuoreen mieheen, jotka ovat juuri täysi-ikäisyyden kynnyksellä. He kävelevät torille tiedostaen, että ihmiset katselevat heitä. Vaatteet ja 'look' ovat viimeisen päälle trendikkäät. He ovat selkeästi tulleet torille 'hengaillemaan' ja viettämään aikaa. (Havainnointipäiväkirja, 33)

Havainnoinneissa huomattiin, että tähän näyttäytymisen kulttuuriin liittyi selviä maneereja. Niin pojat kuin tytötkin korostivat oman sukupuolensa kulttuurisia piirteitä. Pukeutumisellaan ja kielenkäytöllään pojat korostivat maskuliinisuuttaan ja toiminnallisuuttaan. Toisia nuoria saatettiin suoraan haastaa sanalliseen "nokkapokkaan". Tämä uhittelu tai "machoilu" tuli esiin myös haastatteluissa: "kovan-jätjän" maine voi nuorten miesten maailmassa olla tavoiteltava asia.⁴ Tyttöillä näyttäytyminen keskittyi enemmän olemiseen ilman poikien harrastamaa 'toiminnallista' ulottuvuutta.

Tytöt ovat laittautuneet viimeisen päälle meikkeihin [...] Kiinnitän huomioni kahteen tummaan poikaan, jotka saapuvat keskusaukiolle hiljaisesti, mutta suurieleisesti keskustellen. He näyttävät kovin machomiehiltä. He ovat noin 17-vuotiaita. Penkillä istuu pari vähän nuorempaa tyttöä. He katselevat poi-

---

1 Salasuo 2006, 72.

2 Myllyniemi 2008, 79.

3 Vrt. Mäenpää 2005, 354

4 Vrt. haastattelu: poika, 17 vuotta, Seinäjoki.

kia mittailten. He katsovat poikia ja supisevat toisilleen jotain. He ilmeisen selvästi pitävät näkemästään. (Havainnointipäiväkirja, 33)

Näyttäytymisen kulttuurissa on ystävyysuhteiden ylläpidon ja laajentamisen ohella kyse myös orastavasta parinmuodostuksesta.

Näyttäytymisen kulttuuriin näytti Vaasassa liittyvän myös se, että 'erilaisten' luokkaan kuuluvaksi katsotuista voitiin myös julkisesti 'vitsimielessä' tehdä pilaa. Esimerkiksi erälle havainnoiduille muslimityöille ilveiltiin, heidän eleitään ja puheitaan imitoitiin. Heistä tehtiin julkisesti pilkkaa.

Istun kahvilassa ja näen neljän tytön kävelevän äänekkäästi keskustellen keskuskaukion ohi. He saavat paljon katseita pojilta ja toisilta tytöiltä, ivallisiakin. Tytöt eivät tästä välittäneet, vaan ylpeästi kantoivat huivinsa ja valtaväestöstä poikkeavan ulkonäkönsä ohi pilkan ja ivan. (Havainnointipäiväkirja, 33)

Havainnoitu tapahtuma liittyy myös erityisesti Vaasassa esiin tulleeseen nuorten 'kuppikuntaisuuteen'. Kaupungille tulleet nuoret olivat selkeästi jakautuneet eri ryhmiin ja näyttäytyttäessä ei vahingossakaan eksytty 'väärinä' pidettyihin ryhmiin. Tässä tutkimuksessa jo edellä viitatus nuorison oman jakautumisen mukaan huivejaan käyttäneet muslimityöt luokiteltiin enemmänkin kuuluviksi 'erilaisiin' kuin suosittuihin nuoriin. Siitä kielivät muiden nuorten havainnoidut eleet ja ilmeet.

Nuorten harrastama ryhmittely ja 'kuppikuntaistuminen' haittaa kaverisuhteiden syntymistä eri ryhmien välillä. Erilaiset ryhmät elävät sosiaalista elämäänsä keskenään, omissa ympyröissään ja harvoin sekoittuvat. Tällöin esimerkiksi vieraskielisille nuorille on vaikea päästä näihin suomen- tai ruotsinkielisiin ryhmiin sisään. Ryhmien välille voi tulla jännitteitä edellä kuvatun pilkan ja vitsailun vuoksi. Etnisyyteen pohjautuvat tai viittaavat pilkalliset kommentit voivat aiheuttaa sen, että vieraskieliset alkavat karsastaa ja boikotoida kaikkea 'suomalaista'. Kantaväestön nuoria voidaan pitää epäoikeudenmukaisina ja ilkeinä. Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa vieraskielisillä nuorilla on vähän tai ei ollenkaan kontakteja kantaväestön nuoriin.

Kotipaikan vapaa-ajan viettomahdollisuudet – lisätoiveita

Kyselylomakkeessa vastaajilta kysyttiin, mitä vapaa-ajan viettoon liittyä asioita he haluaisivat kotipaikkakunnallaan olevan enemmän. Vastaaja saattoi valita usean vaihtoehdon tai antaa yhden tai useamman vapaan vastauksen. Kaikkein eniten kaivattiin lisää harrastusmahdollisuuksia: ne oli mainittu lä-

hes joka kolmannessa annetussa vastauksessa (Taulukko 12). Viidenneksen vastausosuuden saivat toivomus, että olisi lisää alle 18-vuotiaille suunnattuja tapahtumia ja toivomus, että olisi kauppoja. Lisää elokuvateattereita tai jotain muuta toivottiin paljon pienemmillä osuuksilla. Myös niiden vastausten osuus, joissa asiaan ei osattu ottaa kantaa, oli melko suuri, viidesosa. Vieraskielisten lasten ja nuorten toiveet ovat hyvin samansuuntaisia kuin Seinäjoen ja Vaasan aikuisväestön näkemykset.¹

Taulukko 12. Vastaajien vastaukset kysymykseen ”Minusta kotipaikkakunnallani saisi olla lisää” sukupuolen mukaan, (%).

	Harrastus	Tapahtumia	Kauppoja	Elokuvia	Muuta	EOS	Yhteensä	Vastausta yhteensä
Pojat	37	15	17	9	5	19	100	59
Tytöt	22	26	21	4	8	22	100	77
Kaikki	29	21	19	6	7	21	100	136

Harrastus = harrastusmahdollisuuksia; Tapahtumia = Tapahtumia alle 18-vuotiaille; Elokuvia = elokuvateattereita; Muuta = jotain muuta, mitä; EOS = en osaa sanoa. Vastausta yhteensä = kaikkien annettujen vastausten lukumäärä. Se on suurempi kuin vastaajien lukumäärä, koska vastaaja sai halutessaan valita tai antaa usean vastausvaihtoehdon.

Tyttöjen ja poikien vastauksissa oli eroa. Pojat toivoivat ensisijaisesti lisää harrastusmahdollisuuksia: näin vastasi kaksi poikaa viidestä. Sen jälkeen keskenään lähes yhtä suurella osuudella seurasivat kaupat ja alle 18-vuotiaille suunnatut tapahtumat. Tyttöjen toiveet jakaantuivat tasaisemmin vastausvaihtoehtojen välillä. Tyttöjen tärkein toive oli saada lisää alle 18-vuotiaille suunnattuja tapahtumia: ne mainittiin neljäsosassa annetuista vastauksista. Sen jälkeen viidesosan osuudella tulivat sekä harrastusmahdollisuudet että kaupat. Haastatteluiden ja havainnointien analyysissä tehdyt huomiot tukevat kyselyyn vastanneiden ajatuksia siitä, että alle 18-vuotiaille suunnattuja tapahtumia ja harrastusmahdollisuuksia oli varsinkin maaseudulla liian vähän tarjolla.

Neljä vastaajaa niistä, jotka olivat toivoneet pelkästään ”jotain muuta”, myös täsmensivät toiveensa. Heistä kolme oli kotoisin Vaasasta ja yksi muualta Etelä-Pohjanmaan maakunnasta kuin Seinäjoelta. Vaasalaisista aikuisuuden kynnyksellä oleva tyttö toivoi Vaasaan Starbucks-kahvilaa. Leikki-ikäinen tyttö toivoi ”enemmän leikkikenttiä”. Hän myös tunsii alakuloa siitä, että joutui leikkimään yksin. Alakouluikäinen tyttö toivoi ”ystäviä”. Muualla asuva yläkouluikäinen poika toivoi harrastuskursseja radiotekniikasta. Lisäksi vastaajajoukossa oli

1 Sotaniemi & Mattila 2013, 84–86.

viisi vastaajaa, jotka rastitetun vastausvaihtoehdon tai -vaihtoehtojen lisäksi halusivat vielä "jotain muuta" ja täsmensivät toiveensa. Kaikki olivat muualla syntyneitä. Kolme toiveista liittyi urheiluun tai kuntoiluun: alakouluikäinen vaasalainen tyttö toivoi nuorille enemmän harjoittelumahdollisuuksia, yläkouluikäinen vaasalainen poika toivoi enemmän jalkapalloa (jonka pelaamista hän myös harrasti) ja ammattikoulussa opiskeleva vaasalainen tyttö toivoi ilmaista kuntosalia, sillä hänen mukaansa kaikilla ei ole rahaa. Vaasalainen yläkouluikäinen poika toivoi pelitapahtumia ("gaming conventions"): toive viittanee joko tietokonepelitapahtumiin tai roolipeleihin eli larppaukseen. (*live action playing*). Viimeinen toiveensa yksilöinyt oli Etelä-Pohjanmaan maakunnassa asunut lukiota käyvä poika, joka toivoi enemmän huvituksia ("amusement"): vastaus voinee pelkkien huvien lisäksi viitata myös *amusement park* -tyylisiin huvipaikkoihin.

Kyselylomakkeeseen vastanneiden toiveita siitä, mitä kotipaikkakunnalla saisi olla lisää, tarkasteltiin asuinpaikan mukaan. Tällöin havaittiin, että suurimmat erot alueiden välillä olivat harrastusmahdollisuuksissa ja alle 18-vuotiaalle suunnatuissa tapahtumissa (Taulukko 13). Seinäjoella ja muualla Etelä-Pohjanmaan maakunnassa asuvat kaipasivat harrastusmahdollisuuksia paljon suuremmalla osuudella kuin vaasalaiset. Tämä kertonee siitä, että Vaasassa perinteikkäämpänä kaupunkina harrastusmahdollisuuksien kirjo on suurempi ja tarjonta parempaa kuin Seinäjoella tai muualla maakunnassa. Toisaalta alle 18-vuotiaille suunnattuja tapahtumia kaivattiin eniten juuri Vaasassa: niitä kaivattiin Seinäjoella huomattavasti vähemmän ja muualla maakunnassa hiukkasen vähemmän kuin Vaasassa. Tämä kertonee siitä, että tarjonta luo lisää kysyntää. Vaasassa oletettavasti tällaisia tapahtumia on enemmän kuin

Taulukko 13. Vastaajien vastaukset kysymykseen "Minusta kotipaikkakunnallani saisi olla lisää" asuinalueen mukaan, (vastausta).

	Harrastus	Tapahtumia	Kauppoja	Elokuvia	Muuta	EOS	Vastausta yhteensä
Vaasa	14	16	12	5	3	17	67
Seinäjoki	9	4	4	2	–	6	25
Muu	16	9	10	3	3	5	46
Yhteensä	39	29	26	10	6	28	138

Harrastus = harrastusmahdollisuuksia; Tapahtumia = Tapahtumia alle 18-vuotiaille; Elokuvia = elokuvateattereita; Muuta = jotain muuta, mitä; EOS = en osaa sanoa. Vastausta yhteensä = kaikkien annettujen vastausten lukumäärä. Se on suurempi kuin vastaajien lukumäärä, koska vastaaja sai halutessaan valita tai antaa usean vastausvaihtoehdon.

Seinäjoella tai Etelä-Pohjanmaan maakunnan muissa kunnissa, vaikkakin Seinäjoki tunnetaan tapahtumakaupunkina, varsinkin kesäaikaan. Seinäjoella on muutamia suuria massatapahtumia, Vaasassa taas kaupungeille ominaista jatkuvaa pientapahtumatarjontaa.

Sukupuolittain tarkasteltuna voidaan todeta, että Seinäjoella ja muualla Etelä-Pohjanmaan maakunnassa sekä tytöt että pojat toivoivat ensisijaisesti lisää harrastusmahdollisuuksia, pojat hieman suuremmalla osuudella kuin tytöt. Sen sijaan Vaasassa kyselyyn vastanneiden poikien ja tyttöjen toiveet menivät ristiin. Poikien toiveissa oli ensisijaisesti harrastusmahdollisuuksien lisääminen (9/30 vastausta) ja toissijaisesti nuorisolle suunnattujen tapahtumien saaminen (5/30 vastausta). Tyttöillä tärkeysjärjestys oli päinvastainen (tapahtumia: 8/37 vastausta; harrastusmahdollisuuksia: 5/37 vastausta), mutta osuudet silti yhtä suuria. Kummankin sukupuolen keskuudessa tärkein toive sai taakseen noin kolmanneksen vastaajista ja toiseksi tärkein noin joka kuudennen vastaajista.

Näyttää siltä, että harrastusmahdollisuudet ovat Vaasassa ja Seinäjoella kohtalaisen laajat. Maaseudulla ne luonnollisesti olivat suppeammat, riippuen kuitenkin kunnan koosta. Niin ikään tapahtumia ja kohtaamispaikkoja on kaupunkiseudulla enemmän kuin maaseudulla, mutta luonnollisesti nuoret aina toivovat jotain ”lisää”, jotain houkuttelevaa, mitä suuremmissa kaupungeissa on. Haastatteluidenkin pohjalta voi kuitenkin todeta lasten ja nuorten olevan pääsääntöisesti tyytyväisiä asuinalueensa harrastus- ja vapaa-ajantoimintaan.

5.

Ikävät kokemukset ja niiden ehkäisy

Seuraavassa käsitellään arkielämän negatiivisia kokemuksia: ennakkoluuloja, kiusaamista ja kokemuksia rasismista. Olemme kiinnostuneita siitä, millaisia ilmenemismuotoja ja seurauksia nämä kokemukset saavat sekä tämän tutkimuksen kohteiden omassa elämässä että myös heidän kanssakäymisessään vertaisjoukkonsa kanssa. Lisäksi tarkastellaan erästä keskeistä etnisyyteen pohjautuvien ikävien kokemusten torjuntatyökalua, suvaitsevaisuuskasvatusta.

Ennakkoluulojen kokeminen

Ennakkoluulo tai ennakkosenne on mielipide, mieltymys tai taipumus, joka on muodostunut ilman järkiperaistä perustelua. Klassisen määritelmän mukaan ennakkoluulo on kokemuspohjaista tietoa edeltävä tai todelliseen kokemukseen perustumaton tunne ihmisistä tai asiaa kohtaan. Luonteeltaan ennakkoluulo voi olla joko suotuisa tai epäsuotuisa.¹ Epätäydelliseen tietoon ja väärin yleistyksiin perustuvat uskomukset ja mielipiteet tuottavat kielteisen ennakkosenteen. Tämä aiheuttaa perusteettomia oletuksia, jotka puolestaan vaikuttavat kykyymme arvioida ihmisiä tai ryhmiä reilulla ja puolueettomalla tavalla.² Ennakkoluulo heijastuu ihmisten suhteissa toisiin ihmisiin ja se tekee vaikeaksi arvioida toisten käyttäytymistä puolueettomasti.

Kyselyssä ennakkoluulojen kokemusta tarkasteltiin esittämällä kysymys "Oletko joutunut ennakkoluulojen kohteeksi oman taustasi vuoksi?". Kolme vii-

---

1 Allport [1954] 1979, 6. "A feeling, favorable or unfavorable, toward a person or thing, prior to, or not based on, actual experience."

2 Anttonen 2009, 20.

destä kysymykseen vastanneesta ilmoitti, ettei ole ollenkaan joutunut tällaisten ennakkoluulojen kohteeksi (Taulukko 13). Lähes joka viides ilmoitti, ettei osaa sanoa. Ennakkoluuloja ilmoitti ainakin joskus kokeneensa joka neljäs vastannut. Niiden vastaajien osuus, jotka olivat kokeneet ennakkoluuloja ”melko usein” oli viisi prosenttia, eli joka kahdeksastoista vastaaja. Tämä tulos – neljäsosa on ylipäätään kokenut ja viisi prosenttia kokenut ”melko usein” – käy yksiin aikuista eteläpohjalaista maahanmuuttajaväestöä koskevan tutkimustiedon kanssa. Aikuisista neljäsosa ilmoitti ylipäätään kokeneensa loukatuksi tai kiusatuksi tulemisen kokemuksia julkisella paikalla ja seitsemän prosenttia kertoi kokeneensa näin toistuvasti.¹

Taulukko 13. Vastaukset kysymykseen ”Oletko joutunut ennakkoluulojen kohteeksi oman taustasi vuoksi” sukupuolen mukaan, (%).

	Melko usein	Melko harvoin	Ei ollenkaan	EOS	Yhteensä	N
Pojat	8	25	59	8	100	39
Tytöt	4	16	57	23	100	51
Kaikki	5	20	58	17	100	90

EOS = en osaa sanoa.

Sukupuolittain tarkasteltuna pojat ilmoittivat puolitoista kertaa tyttöjä useammin ainakin joskus kokeneensa ennakkoluuloja taustansa vuoksi. Tytöt puolestaan ilmoittivat kaksi ja puoli kertaa useammin olevansa asiasta epävarma (”en osaa sanoa”) kuin pojat. Pojat siis ilmoittivat tyttöjä useammin sekä kokeneensa ennakkoluuloja että olevansa myös tyttöjä varmempi mielipiteestään.

Syntymäpaikalla voidaan olettaa olevan merkitystä ennakkoluulojen kohteeksi joutumisen suhteen. Ennako-oletuksena voidaan esittää, että muualla syntyneet kokevat omaan taustaansa liittyviä ennakkoluuloja Suomessa syntyneitä enemmän. Kuitenkin näyttää siltä (Taulukko 14), että ennakkoluuloja oli koettu hieman enemmän Suomessa syntyneiden keskuudessa kuin muualla syntyneiden ryhmässä (Suomessa syntyneet: 6/21 vs. muualla syntyneet: 17/69). Koko ryhmän tasolla tarkasteltuna ennako-oletus ei siis pitänyt paikkaansa.

1 Häkkinen & Mattila 2011, 130–131.

Taulukko 14. Syntymäpaikan yhteys kysymykseen "Oletko joutunut ennakkoluulojen kohteeksi oman taustasi vuoksi" sukupuolen mukaan, (vastaajaa).

	Syntynyt	Melko usein	Melko harvoin	Ei ollenkaan	EOS	Yhteensä
Pojat	Muualla	1	6	19	2	28
	Suomessa	2	4	4	1	11
Työt	Muualla	2	8	21	10	41
	Suomessa	–	–	8	2	10
Kaikki	Muualla	3	14	40	12	69
	Suomessa	2	4	12	3	21

EOS = en osaa sanoa.

Sukupuolittain tarkastellen havaittiin, että ennako-oletus ei pitänyt paikkaansa poikien keskuudessa, mutta tyttöjen keskuudessa se päti (Taulukko 14). Suomessa syntyneet pojat raportoivat neljä kertaa enemmän kuin muualla syntyneet, että olivat kokeneet taustaansa liittyvää ennakkoluuloa "melko usein" (1/28 vs. 2/11). Suomessa syntyneiden ennakkoluulokokemusta muualla syntyneisiin verrattuna terävöittää vielä se, että vain yksi kolmasosa (4/11) Suomessa syntyneistä vastasi, ettei ollut koskaan kokenut tällaista ennakkoluuloa. Muualla syntyneiden poikien ryhmässä puolestaan kaksi kolmasosaa (19/28) vastasi, ettei ollut joutunut ennakkoluulojen kohteeksi lainkaan. Tyttöjen joukossa muualla syntyneistä tytöistä neljännes (10/41) vastasi kokeneensa tämän kaltaisia ennakkoluuloja. Suomessa syntyneiden tyttöjen ryhmästä kukaan ei raportoinut näin. Sen sijaan he raportoivat hyvin yksimielisesti (8/10), etteivät olleet tällaista kokeneet. Ulkomailla syntyneiden tyttöjen ryhmässä vain puolet (21/41) kertoi, etteivät olleet tällaista kokeneet.

Miten selittää sitä, että Suomessa syntyneet pojat kokevat taustaansa liittyviä ennakkoluuloja muualla syntyneitä poikia enemmän?¹ Löytyykö muuta yhdistävää ja ennakkoluuloja aiheuttavaa tekijää kuin maahanmuuttajatausta – mikä Suomessa syntyneiden kohdalla ei aina välttämättä ole hyvin ilmeinen seikka. Suomessa syntyneet pojat olivat keskenään erilaisia niin äidinkieleltään, etniseltä taustaltaan kuin iältäänkin. Heitä yhdisti maahanmuuttajatausta ja asuminen Vaasassa. Jos heitä verrataan siihen yhteen muulla syntyneeseen

1 Vastaajaryhmät (Suomessa syntyneet pojat ja muualla syntyneet pojat) ovat pieniä, ja täten jokaisen vastaajan merkitys korostuu luetettavan tilastollisen analyysin kannalta turhan paljon. Pieni ryhmäkoko ei kuitenkaan mielestämme riitä selittämään kahden pienen ryhmän välistä eroa.

poikaan, joka myös vastasi kokeneensa ennakkoluuloja, häntä ei yhdistä kahteen muuhun poikaan mikään muu kuin vanhempien maahanmuuttajatausta. Mielestämme perheen maahanmuuttajatausta ei Suomessa syntyneiden kohdalla riitä kokemuksen selittämiseksi.

Ainoa järkevä selitys siihen, miksi Suomessa syntynyt ja vieraskielisen taustan omaava kokee enemmän ennakkoluuloja kuin maahan muuttanut, on täällä syntyneen parempi kyky asian havaitsemiseen. Asuttuaan koko ikänsä Suomessa on hänen kielitaitonsa ja kulttuurinlukutaitonsa sillä tasolla, että hän havaitsee hienovaraisemmankin ennakkoluulon helpommin, kuin maahan muualta muuttanut. Tähän liittyy myös se, että koko ikänsä Suomessa asuneena hän ei odottaisi kokevansa taustaansa liittyviä ennakkoluuloja. Mutta esimerkiksi kantasuomalaisista selvästi silmillä havaittavasti poikkeava ulkonäkö asettaa hänet helposti heti ensi katseella 'ei-suomalaisten' ryhmään. Lisäksi se, miksi juuri Suomessa syntyneet pojat raportoivat ennakkoluulojen kokemisesta, on yhteydessä jo edellä viitattuun seikkaan: aineiston perusteella pojat ylipäättään olivat kokemuksestaan tyttöjä varmempia.

Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että vastaajajoukko koki omaan taustaansa liittyviä ennakkoluuloja kuitenkin suhteellisen vähäisessä määrin. Mutta silloin, kun niitä koettiin, ne näyttivät poikien kohdalla kasaantuvan Suomessa syntyneisiin. Tyttöjen joukossa ne kasaantuivat muulla syntyneisiin.

Muutama haastateltu nosti esiin ennakkoluulojen kokemisen. Vanhempien kertomuksissa nämä kokemukset mainittiin useammin kuin lasten ja nuorten omassa puheessa. Tämä selittyy esimerkiksi sillä, että vieraskielinen vanhempi oli saattanut itse kokea ennakkoluuloja ja kertoi tarinaa enemmänkin omasta näkökulmastaan kuin lapsen näkökulmasta. Toinen seikka on, että mitä nuorempi haastateltu lapsi on, sitä todennäköisemmin hän ei tunnista koko ilmiötä. Myös tämä korostaa vanhempien asemaa ilmiön havaitsemisessa ja siitä kertomisessa. Toki lapset ja nuoret itsekin kertoivat kokeneensa ennakkoluuloja, mutta harvemmin he puhuivat siitä niin korostetusti kuin vanhempansa.

Osa teini-ikäisistä pohti, että valtavirrasta poikkeava ulkonäkö, vieras kieli tai tietyn 'maalaisuus' tuovat joskus ennakkoluuloja esiin. Havaintomateriaali vahvisti tätä näkemystä. Erilaisten stereotyyppien liittäminen tiettyihin etnisiin ryhmiin – joiden tunnusmerkkejä esimerkiksi ulkonäkö (myös pukeutuminen), kieli tai 'maalaisuus' ovat – on suomalaisessakin tutkimuksessa tunnettu ilmiö. Suomalaisessa arkiajattelussa tunnettu ilmiö on myös se, että tietyistä maista tulleet naiset voidaan yleisellä tasolla leimata kaupallisen seksin tarjoajiksi tai hieman siistimmin "ostovaimoiksi". Tällaisia maita ovat esimerkiksi Venäjä ja

Thaimaa.¹ Tästä kumpuava asenne voi siirtyä myös nuorten maailmaan ja tietystä maista tulleita tyttöjä saatetaan kutsua ”huoriksi”.² Asenne näkyy myös arkipäivän kohtelussa:

Kyllä venäläisillä tytöillä on vaikea saada kavereita. Paljon helpompi on virolaisilla tytöillä sopeutuminen ja kavereiden saaminen. (Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa)

Toki teineillä roisi kielenkäyttö – ”läpänheitto” – kuuluu asiaan ja nuoriso myös käyttää erilaisia karskeja ’hellittelynimiä’ kavereistaan. Esimerkiksi omia tovereita voidaan huoritella ilman, että se oikeasti tarkoittaisi mitään. Ei ole poikkeuksellista kuulla yläkouluiäkäisen tytön sanovan kaverilleen ”mitä huora” tai ”mitä ämmä”. Pojilla taas toteamus ”Kato, mitä homo” ajaa saman asian. Nämä huorittelut ja homottelut kuuluvat ryhmän sisäiseen keskustelukulttuuriin ja vahvistavat yhteenkuuluvuuden tunnetta.³ Vertailukohtana voi mainita sanan ”nigger” käytön Yhdysvalloissa. Valkoisen suussa se on äärimmäinen rasistinen loukkaus, mutta mustien omassa piirissä sitä käytetään hellittelyyn, kehumiseen ja rakentamaan ryhmän sisäistä yhteenkuuluvuutta.⁴

Tositarkoituksella tehty seksuaalinen leimaaminen, eli negatiivinen huorittelu ja homottelu, on asia erikseen. Tällöin on tarkoitus nimenomaan loukata, olla pahantahtoinen leimattua kohtaan.⁵ Tällaisen kielenkäytön taustalla lymyää ajatus homoista tai huorista moraalisesti alempiarvoisina ihmisyksilöinä.⁶ Siinä, missä homoksi leimaamisella ja homottelulla on Suomessa melko lyhyet, korkeintaan 1940-luvulle ulottuvat juuret, on huorittelulla ja huoraksi leimaamisella paljon pitemmät perinteet.⁷

---

1 Esim. Antikainen 2010, 63–64 (venäläiset); Pellander 2007, 38, 48–50 (thaimaalaiset). Löyhän seksuaalimoraalin rodullistamisella on länsimaissa pitkät perinteet: esimerkiksi mustaihoisten naisten seksuaalisuus samaistettiin prostituutioon jo 1800-luvulla. Erityisesti ei-länsimaiset naiset ovat joutuneet ”kantamaan huorahtavan naisen taakkaa” jo pitkään. Rantonen 1998, 194 (lainaus), 201–203.

2 Haastattelu: tyttö.

3 Vrt. Virtanen 1990.

4 Esim. Aldridge ym. 2001; Ks. myös Kennedy 2003. Yhdysvaltain mustat käyttävät sanaa muodossa ”nigga”, joka vastaa mustien käyttämän amerikanenglannin sääntöjen mukaista sanan ”nigger” ääntämystä.

5 Esim. Löfström 2007, 95; Souto. 2011, 150–152; Näre 2005; Saarikoski 2012.

6 Vrt. Löfström. 2007, 96.

7 Juvonen 2002; Virtanen 1990; Homottelun lyhyistä juurista, ks. myös Löfström 1999.

Ennakkoluulojen esiintyminen ja esittäminen oli sidoksissa myös lasten ja nuorten ikään. Päiväkoti-ikäiset ja alakoulun alimmilla luokilla olevat kyselevät viattomia kysymyksiä vailla sen kummempaa tarkoitusta tai viittausta. Nuorimmat lapset saattoivat viattomasti kysyä huonosti suomea taitavalta, että ”etkö sinä osaa puhua?” tai ”miksi sinulla on tuommoinen iho?” Asia usein myös jäi tähän pohdintaan, eikä se vaikuttanut sen enempää siihen, miten kysymyksen kohteeseen suhtauduttiin tai miten häntä kohtaan käyttäydyttiin. Lasten iän karttuessa ennakkoluuloinen käytös saattoi terävöityä. Kouluikäiset pojat saattoivat huudella ivallisia heittoja ”neekereistä” ja ”mutakuonoista”.¹ Aikuisuuden kynnyksellä olevat nuoret kertoivat ennakkoluulojen näkyvän arjessaan hienovaraisemmin keinoin, esimerkiksi enemmänkin tarkoittavina katseina ja eleinä, harvemmin suoranaisina hyökkäyksinä tai huuteluna.²

Haastatteluissa kävi ilmi, että ennakkoluuloja saattoi joutua kokemaan yllättäviltäkin tahoilta, esimerkiksi harrastusten ohjaajilta tai opettajilta.

Haastateltava: No, ala-asteella minulla oli ihan mainio opettaja ykkös-kakkos-luokat ja sitten seuraavakin oli aivan mahtava opettaja. Että ei tässä mitään. Yläasteella nyt oli monta eri opettajaa, että ne vaihteli. Ei tässä mitään opettajien kanssa ollut. Lukiossa ehkä tällaisia [opettajia oli] enemmän, jotka vihaa kaksoiskansalaisia. Sen kyllä huomaa sitten helposti.

Tutkija: Miten?

Haastateltava: No, oli justiin esimerkiksi minulla joku [oppiaineen nimi poistettu] koe, niin istuin kaverin vieressä. Kaikki muutkin istui. Ja sitten kokeen aikana, yhtäkkiä, minut siirtää. Justiin minut se valitsee sieltä ihan keskeltä [luokkaa]. Ja jos viittaa, niin ei se ikinä valitse minua [vastaamaan]. Tällaisia pieniä. Mutta ei se nyt vaikuta, kun se on [oppiaineen nimi poistettu]. Että en yhtään panosta siihen. (Haastattelu: poika)

Edellä haastateltu kertoi tarinaa siitä, kuinka oli joutunut opettajan ennakkoluulojen kohteeksi. Haastateltu, kuten muutkin ennakkoluuloja kokeneet, käytti vahvoja ilmauksia, kuten ”vihata” ja ”rakastaa”. Tämä kuvastaa sitä, kuinka ennakkoluulojen kokeminen vaikuttaa kokijaan voimakkaasti tunteiden tasolla.

Kysymyslomakkeessa erilaisen kohtelun kokemusta selvitettiin vastaamalla väittämiin. Tuloksen valossa (Taulukko 15) näyttää siltä, että ennakkoluuloja ja erilaista kohtelua oli koettu, mutta sen esiintyminen oli vähäistä. Vastausten perusteella ilmiötä ei esiintynyt käytännöllisesti katsoen lainkaan vapaa-ajan harrastusten parissa. Silloin, kun sitä ilmeni, sitä ilmeni nimenomaan koulussa

---

1 Havainnointipäiväkirja, passim, erit. 35.

2 Haastattelu: poika; Haastattelu: tyttö.

opettajakunnan taholta. Tällöinkin se oli harvinaista: sellaista kertoi havainneensa joka seitsemästoista vastaaja.

Taulukko 15. Peruskouluikäisten ja sitä vanhempien vastaajien vastaukset erilaista kohtelua koskeviin väittämiin, (%).

Väittäjä	Kyllä	Ei	EOS	Yht.	N
Opettajat kohtelevat minua eri lailla kuin muita	6	87	7	100	72
Ohjaajat (harrastus/vapaa-aika) kohtelevat minua eri lailla kuin muita	1	93	6	100	72

EOS = en osaa sanoa; Yht. = yhteensä.

Huom! Taulukko on laadittu kysymyslomakkeen sellaisen kohdan perusteella, jossa esitettiin väittäjä ja vastaaja arvioi 5-portaisella asteikolla oliko eri mieltä (vastausvaihtoehto 1) vai samaa mieltä (vastausvaihtoehto 5). Tuloksia käsiteltäessä vastaukset numeroarvolla 1 ja 2 on yhdistetty yhdeksi arvoksi ja vastaukset numerolla 4 ja 5 on yhdistetty yhdeksi arvoksi. Vastaukset numerolle 3 on tulkittu sarakkeeseen EOS.

Kiusaamisen kohteena

Suomessa kiusaaminen on yleinen ilmiö, joka ulottuu yhteiskunnan jokaiselle osa-alueelle, esimerkiksi kotiin,¹ työhön² tai kouluun³. Näin ollen suomalaisissa päiväkodeissa ja kouluissa kiusataan myös kantaväestön lapsia, eikä ilmiö koske vain maahanmuuttajataustaisia. Tässä tutkimuksessa tarkastelu on kuitenkin juuri maahanmuuttajataustaisten kokemuksessa.

Kiusaamista on vaikea määritellä ja mitata, koska siinä on usein toiminnan lisäksi kysymys myös asenteista. Kuinka kiusattu itse asennoituu kiusaamiseen ja kuinka muut yhteisön jäsenet suhtautuvat kiusattuun. Kiusaamisen tavat voidaan karkeasti jakaa kahteen ryhmään: suoraan ja epäsuoraan kiusaamiseen. Suora kiusaaminen on esimerkiksi suoraa sanallista haukkumista tai fyysistä tönimistä tai lyömistä. Epäsuora kiusaaminen on esimerkiksi huomiotta jättämistä (ikään kuin kiusattu ei lainkaan olisi olemassa) tai ryhmästä ulos sulkemisesta. Tai sitten voidaan kertoa loukkaavia vitsejä, joiden voidaan päätellä

1 Esim. Hellsten 1991; Jokinen 2007.

2 Esim. Lindroos 1996; Lehto & Sutela 1982, 108–120; Määttänen 2015.

3 Esim. Repo 2013; Mäntylä ym. 2013. Koulukiusaamisesta yleisesti, ks. Salmivalli 2009.

olevan osoitettu kiusatulle. Usein yhtä ja samaa kiusattua kiusataan yhdistellen kiusaamisen eri tapoja.¹

Pojille on tyypillistä käyttää suoraa fyysistä hyökkäystä, joka on suhteellisen helppo huomata ja tunnistaa. Tytöille on tyypillistä käyttää epäsuoria keinoja, esimerkiksi pahan puhumista kiusatusta tai kiusatun sulkemista joukon ulkopuolelle. Tyttöjen harjoittamaa epäsuoraa kiusaamista on vaikeampaa huomata kuin poikien suoraa toimintaa.²

Minulla ei ollut ketään ystäviä silloin. Oli aivan kauheata mennä kouluun, enkä voinut edes puhua kenellekään. (Haastattelu: tyttö)

Kiusaamisen kohteeksi voi joutua kuka hyvänsä, joka jollain tavoin mielletään ryhmästä poikkeavaksi: kiusaaminen ei esimerkiksi edellytä objektiivista poikkeavaa ulkonäköä. Tutkimuksessa on todettu, että kysyttäessä oppilaat kyllä saattavat mainita kiusaamisen syiksi esimerkiksi poikkeavan ulkonäön (silmälasit, paino, pituus) tai erilaisen tavan puhua. Tämä ei usein kuitenkaan ole koko totuus. Kiusaaminen voi alkaa mistä tahansa, ei siihen erityistä syytä tarvita.³ Haastatteluissamme kiusaamisen kohteeksi joutuneet haastatellut kuitenkin arvelivat kiusaamisen johtuneen esimerkiksi valtaväestöstä poikkeavasta ulkonäöstään.⁴ Yleinen psykologinen seikka on, että kiusaamisen uhrit hyvin usein alkavat etsiä syytä itsestään.⁵

Kysymyslomakkeessa kiusaamisen kokemuksia selvitettiin esittämällä väittämiä, joihin vastattiin. Vastausten perusteella (Taulukko 16) näyttää siltä, että kokemus kiusaamisesta oli vastanneiden keskuudessa harvinaista. Keskimääräisesti katsoen yhdeksän kymmenestä vastaajasta ilmoitti, ettei häntä kiusata hoidossa, koulussa, vapaa-ajalla, eikä häntä myöskään jätetä ryhmän ulkopuolelle. Vastaukset heijastavat kyselyn ”nykyhetkeä”, sillä väittämät oli laadittu presens-muodossa. Niillä ei voida selvittää sitä, oliko tällaista tapahtunut joskus menneisyydessä.

---

1 Olweus 1992; Olweus 2001; Mäntylä ym. 2013, erit. 19–29.

2 Olweus 1992, 23–24; Saarikoski 2012.

3 Olweus 1992, 32–33; Vrt. Uusitorppa 2011, passim.

4 Haastattelut: 2 tyttöä ja 1 poika.

5 Esim. Graham & Juvonen 1998; Graham & Juvonen 2001.

Taulukko 16. Vastaajien vastaukset kiusaamista koskeviin väittämiin, (%).

Väittäjä	Kyllä	Ei	EOS	Yhteensä	N
Minua kiusataan hoidossa*	–	92	8	100	12
Minua kiusataan koulussa**	4	89	7	100	73
Minua kiusataan vapaa-ajalla***	–	93	7	100	84
Minut jätetään ryhmän ulkopuolelle***	5	87	8	100	62

EOS = en osaa sanoa

* = vain leikki-ikäisten vastaukset

** = vain peruskouluikäisten ja sitä vanhempien vastaukset

*** = kaikki vastaajat

Huom! Taulukko on laadittu kysymyslomakkeen sellaisen kohdan perusteella, jossa esitettiin väittäjä ja vastaaja arvioi 5-portaisella asteikolla oliko eri mieltä (vastausvaihtoehto 1) vai samaa mieltä (vastausvaihtoehto 5). Tuloksia käsiteltäessä vastaukset numeroarvolla 1 ja 2 on yhdistetty yhdeksi arvoksi ja vastaukset numerolla 4 ja 5 on yhdistetty yhdeksi arvoksi. Vastaukset numerolle 3 on tulkittu sarakkeeseen EOS.

Kiusaamiskokemuksista keskusteltiin haastatteluissa. Niissä käsiteltiin meneisyyttä, sillä yksikään haastateltava ei kertonut meneillään olevasta kiusaamisesta ja sen kokemisesta. Alakoulussa kiusaamista kokeneet haastatellut olivat sitä mieltä, että kiusaaminen oli ollut pahimmillaan viidennellä ja kuudennella luokalla. Tämä näkemys käy yhteen myös muiden tutkimustulosten kanssa.¹

Haastateltava: Vitos-kutosella oli, mutta muualla ei ollut.

Tutkija: Minkälaista se oli, se kiusaaminen?

Haastateltava: Vähän niin kun haukkumista ja silleen. Joo, haukkumista. Ja oliko ne tytöt vai pojat ketkä sitten – tyttöjä. (Haastattelu: tyttö)

Oli tosi paljon kiusaamista ja monet pienet lapset eivät tienneet, että ... Oli pari poikaa, jotka eivät tienneet, että on olemassa eri värisiä ihmisiä. Tuli vähän riitaa. Sitä joutui taistelemaan itsensä puolesta. Se oli ala-asteella vähän sellainen juttu. Ja yläasteella kaikki halusivat olla kovia ja kukaan ei saanut olla alimpana. Sitten tuli hieman ongelmia. (Haastattelu: tyttö)

Kiusaaminen oli usein ollut joko sanallista haukkumista tai nimittelyä tai fyysistä käsiksi käyntiä. Kovin usein se oli myös ollut joukosta ulos sulkemista. Tavallisesti kiusaaminen oli toteutettu siten, että koulussa työskentelevien aikuisten oli vaikea huomata sitä ja puuttua siihen. Vertaisjoukon kiusaamiseen käyttämät sanat, katseet tai eleet eivät ulkopuolisille hevin auenneet kiusaamiseen tähtää-

1 Olweus 1992, 21–22.

vänä toimintana tai niihin oli muutoin vaikea puuttua. Esimerkiksi naureskelu, tyttöjen kikattelu, saattoi opettajista tuntua harmittomalta. Todellisuudessa kyseessä oli ollut kiusatun kustannuksella tapahtunut huvittelu.¹

Kiusaaminen saattaa mennä hyvin pitkälle, jopa äärimmäisyyksiin ja sillä voi olla hyvin tuhoisia seurauksia. Eräs haastateltu kertoi, kuinka välitunneille oli kiusaamisen takia pelottavaa mennä. Hän lukitsi silloin itsensä vessaan, mutta kiusaajat ulottivat häirintänsä sinnekin. He töhrivät vessojen seinät kiusattua pilkkaavin sanoin ja lausein. Töhrimisen jäljet olivat kaikkien näkösällä vessoissa. Myös opettajat näkivät ne siellä ja haastateltavan mukaan tiesivät, kenestä niissä oli kyse. Haastateltu koki, että opettajat kyllä olivat tienneet kiusaamisesta, mutta eivät olleet siitä välittäneet tai eivät olleet siihen halunneet puuttua. Kiusattu oli mielestään jäänyt kiusaamisen kanssa aivan yksin. Hän kertoi murrosikäisenä usein miettineensä itsemurhaa ja satuttaneensa itseään juuri kiusaamiskierteen vuoksi. Hän kuitenkin selvisi tilanteesta ja nykyään asiat ovat paljon paremmin.

Tällä hetkellä oikeastaan kaikki on hyvin. Olen saanut koulussa kavereita. Niille pystyn puhumaan, purkamaan tunteita ja ne auttavat minua aina. [...] Nyt ei ole enää huolta siitä, että joku tulee kiusaamaan. [...] Minulle tapahtui niin, että ennen olin sellainen nollanuori ja kaikki kiusasivat. [...] Mutta nyt kaikki haluavat tutustu minuun. (Haastattelu)

Kuten edeltävässä lainauksessakin käy esiin, merkittävin kiusaamiselta suojaava seikka on ystävyysuhteet, eli kiinnittyminen paikallisyhteisöön. Tutkimuksen mukaan tyypilliset kiusaamisen uhrit ovat sellaisia, joiden käyttäytyminen ja asenne viestittävät heidän olevan ”turvattomia ja arvottomia” yksilöitä, jotka ovat voimattomia hyökkäyksen tai loukkauksen edessä. Ystäväpiiri tuo sekä fyysisistä turvaa että osoittaa yksilön sosiaalista arvoa vastakohtana ”arvottomalle” yksilölle.² Tätä näkemystä vahvistaa haastattelu. Sanalliseen kiusaamiseen haastateltu oli vastannut näin:

En ollut kuulevinaan, mitä huutelivat. Kävelin vain ja naureskelin heidän jutuilleen. Eivät sitten kauan jaksaneet. (Haastattelu)

Haastatellulla oli myös oma kaveripiirinsä, joiden kanssa pystyi asettumaan huutelijoita vastaan. Tilanne olisi ollut toinen, jos hänellä ei olisi ollut ketään kaveria tukena.

---

1 Haastattelu: tyttö.

2 Olweus 1992, 32–35.

Mikäli kiinnittyminen paikallisyhteisöön suojaa kiusaamiselta, näyttää siltä, että maaseutu ja pienet kaupungit voivat vieraskieliselle lapselle olla turvallisempia kasvuympäristöjä kuin suuret kaupungit. Tutkimuksissa on nimittäin havaittu, että pienillä paikkakunnilla ja maaseudulla asuvilla maahanmuuttajilla on suhteellisesti enemmän sekä läheisiä että kantasuomalaisia ystäviä, kuin pääkaupunkiseudulla asuvilla. Eräs syy tähän lienee se, että maaseudulla asuvilla ei välttämättä ole muita vaihtoehtoja, kuin suomensuomalaisten verkostojen kasvattaminen, sillä suurin osa heidän maanmiehistään asuu pääkaupunkiseudulla ja muissa suurissa kaupungeissa. On myös arveltu, että pienillä paikkakunnilla henkilökohtaisten kontaktien luominen suomalaisiin voi olla helpompaa kuin suurissa kaupungeissa.¹

Toisaalta, kuten edellä on jo viitattu, maaseudulla kaikki erilaisuus voi olla syy silmätikuksi joutumiselle. Tällöin 'erilaisen' voisi olla helpompi olla suuremmassa kaupungissa tai koulussa, jossa nuorten kirjokin olisi laajempi. Silloin kukaan ei välittäisi erilaisesta henkilöstä. Tutkimuksen mukaan kiusaamista kuitenkin tapahtuu tasaisesti niin maaseudulla kuin kaupungeissa, niin suurissa kuin pienissä kouluissa.²

Kokemukset rasismista ja syrjinnästä

Alun perin termi *rasismi* (racism) tuli käyttöön 1930–1940-lukujen taitteessa. Tuolloin se nojautui käytyyn keskusteluun sen aikaisista rotuteorioista ja -näkemyksistä. Sieltä periytyvässä merkityksessä rasismi tarkoittaa antropologisen (biologisen) rodun pohjalta tapahtuvaa rotusyrjintää, -sortoa tai -kiihkoilua. Nykyään rasismien käsite on irronnut antropologisen rodun käsitteestä. Tämä liittyy rasismien uusiin tulkintoihin ja myös käsitteen kokemaan inflaatioon. Termillä on alettu viitata sekä tiettyyn ideologiaan että sen lisäksi tarkoituksellisiin eriarvoistaviin käytäntöihin ja myös tahattomiin prosesseihin ja seurauksiin. Lisäksi mitä tahansa syrjintää on ollut tapana jo vähän aikaa kutsua rasismiksi. Esimerkiksi Suomessa on jo 1990-luvulla ollut käytössä sellaisia sanoja kuin ikärasismi tai sukupuolirasismi, kun selvästi on kuitenkin tarkoitettu ikään tai

---

1 Liebkind ym. 2004, 193–195.

2 Olweus 1992, 27, 29.

sukupuoleen perustunutta syrjintää. Enää ei ole oikein selvää, mitä rasismilla tarkoitetaan.¹

Voidaan määritellä, että rasismi tarkoittaa jonkin ihmisryhmän arvottamista alempiarvoiseksi kuin toiset ihmisryhmät. Ryhmä voidaan rajata ja rakentaa minkä tahansa havaittavan tai jopa oletetun tai kuvitellun piirteen perusteella. Tavallisesti tällaisia piirteitä ovat vaikkapa ihonväri, kansalaisuus, kulttuuri, etninen alkuperä tai uskonto. Rasismiin kuuluu usein myös se, että arvottaja pitää omaa ryhmäänsä parempana kuin toisia ryhmiä. Alempiarvoiseksi arvottaminen tarkoittaa myös ihmisryhmän ja sen jäsenten ihmisarvon alentamista. Rasismiin kuuluu aina syrjintää. Rasismi aiheuttaa sosiaalista eriarvoistumista ja täten vahingoittaa koko yhteiskuntaa. Sitä käytetään myös vallan välineenä.²

Nykyään puhutaan myös arkipäivän rasismista. Sillä tarkoitetaan monenlaisia arkipäivän käsityksiä ja sosiaalisia käytänteitä. Arkipäivän rasismi tuotetaan ja sitä ylläpidetään sekä toistetaan arjen vuorovaikutustilanteissa, niiden rutineissa, käytännöissä ja asenteissa. Ominaista sille onkin juuri rutiininomaisuus, toistettavuus, siihen tottuminen ja sen kyseenalaistamattomuus. Sitä kautta rasismia ylläpitävät luokittelut ja niihin pohjautuvat teot ja käytännöt näyttävät valtarehmän silmissä normaaleina ja yleisesti hyväksytyinä.³

Erityisesti arkipäivän rasismiin kannalta on olennaista korostaa, että rasismissa ei aina ole kyse tietoisesta tai julkilausutusta erilaisuuteen kohdistuvasta vihasta ja syrjinnästä. Toiminta voi vahvistaa ja uusintaa ryhmärajoja ja asettaa ryhmiä ja ihmisiä epätasa-arvoiseen asemaan silloinkin, kun toimija ei tarkoituksellisesti siihen tähtää. Kyse on sosialisoinnin myötä tiedostamatta opituista tavoista luokitella ihmisiä tiettyjen kriteerien mukaan. Sitten näitä luokitteluita toistetaan automaattisesti ja niitä pidetään itsestään selvinä. Luokittelut puolestaan tuottavat oletuksia, jotka ohjaavat ihmisen toimintaa.⁴

Nuorten ryhmiä ja kulttuureita on tutkimuksessa pidetty esimerkkinä sosiaalisista ympäristöistä, joissa on mahdollista muodostaa ja ylläpitää uusia, eileimaavia ryhmittelyjä ja kulttuurisesti joustavia ryhmärajoja. Monikulttuurisissa nuorten ryhmissä haastetaan perinteillä oikeutettuja kulttuurisia ryhmärajoja ja kyseenalaistetaan käsitys yksilöiden kuulumisesta vain yhteen kulttuuriseen

---

1 Mattila 1996, 128–129 (ks. myös viitteissä mainittu kirjallisuus); Maamies 1996; Shaikir & Tapanainen (toim.) 2005, 16. Kesäkuun alussa 2016 silmiin osui eräässä facebook-keskustelussa termi poliittinen rasismi. Sillä tarkoitettiin jonkin poliittisen ajattelutavan hyväksymättömyyttä. Kirjoittaja halusi sanoa, että jos et kannata tai hyväksy jotain poliittista suuntausta, syyllistyt poliittiseen rasismiin.

2 Ks. esim. Miles [1989] 1994; Hall 1992; Jelloun [1998] 1998; Simola & Heikkinen (toim.) 2003; Salonen & Villa (toim.) 2005; Puuronen 2011.

3 Essed 1991, 3; Suurpää 2002, 193; Puuronen 2003.

4 Souto 2011, 26.

ryhmään. Nuorten ryhmistä uudet käytänteet ja tulkinnat voivat levitä laajemmallekin yhteiskuntaan.¹

Rasismien tarkastelu lasten ja nuorten arjessa on tärkeää siksi, että se on siinä läsnä. Lisäksi sitä voidaan pitää pitkään vaiettuna aiheena, joka vasta viime aikoina on noussut tutkimuksen piiriin. Lapsille ja nuorille niinkin keskeinen paikka kuin koulu on ollut pitkään sokea asian suhteen. Tästä kertoo muun muassa se, että koulujen opetussuunnitelmissa rasismia ei mainita lainkaan: opetussuunnitelmien pohjalta maailmaa tarkastellen tällaisista ilmiöistä ei koulussa ole olemassakaan. Lapsia ja nuoria koskevat tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että se on olemassa ja koulumaailmassa läsnä.²

Vain harva kyselyyn vastannut kertoi kokeneensa taustaansa liittyvää syrjintää (Taulukko 17). Näin kertoi vain joka viidestoista vastaaja. Myös asiasta epävarmojen joukko oli suhteellisen pieni, joka viides vastaaja. Tytöt raportoivat syrjintäkokemuksista useammin kuin pojat: joka kymmenes tyttö kertoi kokeneensa näin motivoitunutta syrjintää, kun pojista näin kertoi vain joka kahdeskymmenes poika.

Taulukko 17. Vastaukset kysymykseen ”Oletko joutunut syrjinnän kohteeksi oman taustasi vuoksi” sukupuolen mukaan, (%)

	Kyllä	En	EOS	Yhteensä	N
Pojat	5	72	23	100	40
Tytöt	10	69	21	100	51
Kaikki	8	70	22	100	91

EOS = en osaa sanoa

Kun tarkastellaan lähemmin syrjintäkokemuksista kertoneiden ryhmää, niin huomiota kiinnittää muutama seikka (Taulukko 18). Ensinnäkin, syrjintäkokemukset keskittyvät Vaasaan. Tämä käy yksiin jo edellä mainitun havainnon kanssa, jonka mukaan Vaasa olisi tutkimusalueen ’kuppikuntaisin’ paikka. Toiseksi, syntyminen Suomessa ei näytä suojaavan syrjintäkokemuksilta, vaan syrjinnän kokemista raportoivat sekä tänne muuttaneet että täällä syntyneet. Kun tätä tulosta tarkastellaan sen tiedon valossa, mikä meillä on vastaajien äidinkielistä – ja sitä tietä aavistus heidän fyysisestä habituksestaan – näyttää siltä, että Suomessa eurooppalaisen näköiseksi syntyminen ei ole suojannut syrjintäkokemuksilta. Toisaalta myöskään maahan muuttaminen yhdistettynä eksoottiseen äidinkieleen – ja ilmeisesti kantasuomalaisesta selvästi erottuvaan

1 Souto 2011, 27.

2 Esim. Rastas, 2007; Souto 2011, erit. 16.

ulkonäköön – ei ole ainoa syrjintäriskiä lisäävä tekijä: myös eurooppalainen kieli (ja ilmeisesti habitus) sekä maahanmuuttajuus on johtanut syrjintäkokemuksiin. Kolmanneksi, pahin ikäkausiksi syrjintäkokemusten kannalta on yläkouluikä, eli murrosikä. Tämän ikäkauden ongelmallisuus tuli esiin muuallakin tässä tutkimuksessa.

Taulukko 18. Kysymykseen ”Oletko joutunut syrjinnän kohteeksi oman taustasi vuoksi” myönteisesti vastanneiden joukko sukupuolen, kotipaikan, syntymäpaikan ja iän mukaan, (vastaajaa).

	Kotipaikka		Syntymäpaikka		Ikä			Yhteensä
	Vaasa	Seinäjäki	Suomi	Ulkomaat	Alakoulu	Yläkoulu	2. aste	
Pojat	2	–	2	–	1	–	1	2
Tytöt	3	2	1	4	–	4	1	5
Yhteensä	5	2	3	4	1	4	2	7

Nuorten haastatteluissa oli yhtymäkohtia rasistisiin kokemuksiin, vaikka rasismista ei suoraan puhuttukaan. Selvimmin rasismiin viittaavat kokemukset liittyivät haastattelumateriaalissamme venäläiseen taustaan. Heihin kohdistuneista solvauksista ja ulkopuolelle jättämisistä puhuttiin, esimerkiksi tähän tapaan:

Semmoista huutelua sun muuta, ryssittelyä. (Haastattelu)

Tämä tyttökin sanoi, että oli venäläisillä vaikeaa. Ei päässyt tyttöporukoihin. (Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa).

Kielteinen suhtautuminen venäläistaustaan tai venäläisyyteen heijastaa tutkimuksessa havaittua, kantasuomalaisten keskuudessa vallitsevaa etnistä hierarkiaa. Sen mukaan eri maahanmuuttajaryhmiin suhtaudutaan eri tavalla. Myönteisimmin suhtaudutaan kulttuurisesti läheisemmistä, korkean elintason maista tuleviin maahanmuuttajiin. Suhtautuminen on varauksellisempaa Suomea köyhemmistä maista tuleviin, ulkonäöltään ja kulttuuriltaan suomalaisista erottuviin maahanmuuttajiin.¹ Jostain syystä venäläiset ovat poikkeus tässä etnisessä hierarkiassa. Vaikka he ovat kotoisin naapurimaasta, eivätkä suuresti eroa kulttuuriltaan tai ulkoiselta olemukseltaan suomalaisesta kantaväestöstä,

1 Jaakkola 2009, 52–60; Heikkilä & Pikkarainen 2008, 10; Vähätalo 2005, 25–34; Sjöblom-Immala 2013, 51–61, 116–117.

heidät sijoitetaan etnisen hierarkian tyvipäähän. Esimerkiksi Suomessa asuvat venäläiset kokevat rasismia useammin kuin vaikkapa täällä asuvat virolaiset.¹ Tutkimuksen perusteella tiedämme asian olevan Etelä-Pohjanmaallakin näin.² Etelä-Pohjanmaan maakunnassa sijaitsevaa Kuortaneen kuntaa koskeva tuore tapaustutkimus osoittaa, miten syvällä kielteisen venäläiskuvan juuret ovat. Venäläisten yhteydessä kuortanelaiset muistavat aina viitata isonvihan (1700-luvun alussa) hirmutöihin ja edetä sieltä Suomen sodan (1800-luvun alku) ja kevään 1918 ”vapaussodan” kokemusten kautta viime sotiin ja sen aikaisia venäläisiä sotavankeja koskeviin muistelmiin. Minkään muun kansallisuuden kohdalla kuortanelaisilla ei ollut esittää näin pitkää ja yhtä negatiivista suhtautumisketjua.³

Rasismi ja sen pelko nousivat selvemmin esiin aikuisten haastatteluissa. Esiin nousemista edisti juuri aineiston keräyksen aikana syksyllä 2015 Suomessa ajankohtaisena velloneut pakolaiskeskustelu. Haastatteluissa vanhemmat olivat sitä mieltä, että pakolaiskriisin aikana kantasuomalaisissa kodeissa kärjistyneet rasistiset asenteet olivat heijastuneet myös näiden kotien lasten asenteisiin.⁴ Eräs haastatelluista vanhemmista pelkäsi, että hänen oman perheensä lapsia voitaisiin alkaa syrjiä pakolaisiin lyödyn negatiivisen leiman ja kärjistyneiden asenteiden vuoksi.

[Lapsi] ei ainakaan minulle ole tullut sanomaan mitään. Mutta minua vaivaa, että en tiedä, kuinka selittäisin hänelle tämän jutun. Koska hän on kuitenkin niin pieni vielä. Hän ei ole vielä kysynyt minulta, mutta kyllä varmaan pian. Kun nyt alkoi tuolla tuo pommitus [viittaa ajankohtaiseen keskusteluun, verbaaliseen pommitukseen] ja kaikki. Että mitä jos koulukaverit rupeavat kysymään häneltä jotain, että hän ei tiedä. Minua pelottavat nämä jutut kaikista eniten. Aletaanko häntäkin [lasta] katsoa kieroon? Huudellaanko hänellekin kadulla? (Haastattelu: poika (vanhemmat))

Haastatellun lapset eivät olleet kokeneet rasismia koulussa eivätkä muuallakaan. Haastattelun aikainen pakolaistilanteen kiristämä ilmapiiri kuitenkin pelotti, koska haastateltu ajatteli, että se lisää negatiivisia asenteita kaikkia ulkonäöltään jollain tavoin kantasuomalaisista poikkeavia kohtaan. Viimeaikaisesta kokemuksesta tiedämme asenneilmapiirin merkityksen. Brittien äänestettyä eroavansa Euroopan unionista kesäkuun kansanäänestyksessä 2016 (ns. Brexit),

---

1 Liebkind ym. 2004, 204–205; Souto 2011, 26–28; Sjöblom-Immala 2013, 51–61, 116–117.

2 Häkkinen & Mattila 2011, 130–140.

3 Riukulehto & Rinne-Koski 2015.

4 Esim. haastattelu: tyttö (vanhemmat).

asenteet Britanniassa oleskelevia puolalaisia EU-kansalaisia kohtaan kiristyivät suorastaan vihamielisiksi.¹

Suvaitsevaisuuskasvatuksella ennakkoluuloja ja rasismia vastaan

Suvaitsevaisuuskasvatus on suomalaisen yhteiskunnan ensisijainen keino juuria pois ennakkoluuloja ja rasismia. Sen kohteena ovat lapset ja nuoret ja se läpäisee koko suomalaisen koulutusjärjestelmän. Jo esiopetuksessa tavoitteena on ”kehittää valmiuksia kohdata vakaumuksellisia kysymyksiä, jotka liittyvät ihmissuhteisiin, kulttuuri-identiteettiin, ihmisen ja luonnon suhteeseen ja yhteisöön”. Tavoitteen saavuttamiseksi esiopetuksessa ”käsitellään suvaitsevaisuutta ja kohtuullisuutta, oikeudenmukaisuutta ja reiluutta, rohkeutta ja omaa identiteettiä sekä hyvántahtoisuutta ja huolenpitoa”.²

Perusopetuksen lainmukainen tehtävä puolestaan on kasvattaa oppilaita ”vastuullisuuteen ja yhteistyöhön sekä toimintaan, joka pyrkii ihmisryhmien, kansojen ja kulttuurien väliseen suvaitsevaisuuteen ja luottamukseen”.³ Perusopetuksen arvopohjaan kuuluu se, että

Opetuksessa otetaan huomioon suomalaisen kulttuurin monipuolistuminen myös eri kulttuureista tulevien maahanmuuttajien myötä. Opetuksen avulla tuetaan oppilaan oman kulttuuri-identiteetin rakentumista sekä hänen osallisuuttaan suomalaisessa yhteiskunnassa ja globaalistuvassa maailmassa. Sen avulla edistetään myös suvaitsevaisuutta ja kulttuurien välistä ymmärtämystä.⁴

Suvaitsevaisuuskasvatus on mukana kaikkien soveltuvien aineiden opetuksessa. Se on esimerkiksi osa suurempaa aihekokonaisuutta (Ihmisenä kasvaminen), jonka päämäärä on

*tukea oppilaan kokonaisvaltaista kasvua ja elämän hallinnan kehittymistä. Tavoitteena on luoda kasvuympäristö, joka tukee toisaalta yksilöllisyyden ja terveen itsetunnon ja toisaalta tasa-arvoon ja suvaitsevaisuuteen pohjautuvan yhteisöllisyyden kehitystä.*⁵

---

1 Esim. Independent 26.6.2016 ja 22.7.2016 sekä 6.9.2016.

2 EOPS 2010, 15.

3 Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (20.12.2001/1435), 2 §.

4 POPS 2004, 14

5 POPS 2004, 38.

Myös opetussuunnitelman eräs toinen suuri aihekokonaisuus (Kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys) sisältää sellaisia tavoitteita ja sisältöjä, jotka ovat yhteydessä suvaitsevaisuuteen. Mainita voidaan esimerkiksi valmius vuorovaikutukseen ja kansainvälisyyteen sekä kyky toimia monikulttuurisessa yhteisössä ja kansainvälisessä yhteistyössä.¹ Myös lukiossa kasvatetaan suvaitsevaisuuteen.² Näin suvaitsevaisuus ja siihen kasvattaminen on suomalaisen kasvatustieteen lävistävä, perustavaa laatua oleva ajattelutapa ja tavoite.

Tutkimusalueella suvaitsevaisuuskasvatus on huomioitu ammattihenkilöstön ammatillisessa ohjeistuksessa ja se on nostettu tärkeäksi aiheeksi jokapäiväisessä työssä. Vaasassa ammattihenkilöstö koki, että pitkät perinteet maahanmuuttajien vastaanottamisessa ovat muokanneet Vaasan koulutusjärjestelmästä monikulttuurisen toimintaympäristön. Silti suvaitsevaisuuskasvatus ei ole onnistunut niin kuin olisi toivottu: maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön välillä on usein kuilu, jota on vaikea ylittää.³ Seinäjoella ja muualla Etelä-Pohjanmaan maakunnassa tilanne on toinen. Maahanmuuttajataustaisia oppilaita on vielä suhteellisen vähän. Monissa päiväkodeissa ja kouluissa asiaan on alettu kiinnittää huomiota vasta viime aikoina. Seinäjoella ja muualla Etelä-Pohjanmaan maakunnassa haastatellut kokivat suvaitsevaisuuskasvatuksen olleen pääosin onnistunutta.⁴ Mistä tämä Vaasassa havaittu perinteen pituuden ja kehnon onnistumisen tunteen välinen ristiriita kumpuaa, se jäi tässä tutkimuksessa selvittämättä.

Vanhemmat kokivat, että jo lastentarhassa tulisi opettaa erilaisuuden hyväksymistä ja sen kanssa elämistä. Lapset pitää saada ymmärtämään, että eri värinen iho ei tee toisesta alempiarvoista. Haastattelussa vertailumainina nostettiin esiin Britannia, Yhdysvallat ja Kanada. Siellä jo lastentarhassa keskustellaan erilaisuudesta ja luetaan monikulttuurisuutta tukevia tekstejä.⁵ Tutkimusessamme mukana ollut varhaiskasvatuksen henkilökunta kertoi poikkeuksetta, että heidän tietämässään päiväkodeissa tehdään juuri näin. Toisaalta havainnoitaessa tällaista toimintaa ei kovin usein havaittu. Tämä voi toki johtua siitä, että havainnoitsija ei ollut paikalla juuri niillä kerroilla, kun monikulttuurisuus oli ollut opetuksen teemana. Tai sitten se johtuu siitä, että henkilökunnan tunteesta huolimatta näin ei toimita niin usein kuin olisi suotavaa tai mahdollista.

Vanhemmat arvostelivat myös tapaa, jolla suvaitsevaisuus- ja monikulttuurisuuskasvatusta päiväkodeissa tehdään. Heidän mukaansa se ei ole neutraalia,

---

1 POPS 2004, 17–18.

2 LOPS 2003, esim. 12, 32,45 ja 138.

3 Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa; Havainnointipäiväkirja, erit. 31–34.

4 Esim. haastattelu: tyttö, 16 vuotta, Seinäjoki; Haastattelu: poika, 17 vuotta, Seinäjoki.

5 Haastattelu: tyttö, 6 vuotta, Vaasa (vanhemmat).

vaan nostaa jo valmiiksi 'erilaisia' lapsia kaikkien edessä tikun nokkaan.¹ Havainnointimateriaalissa on neljä tapausta, jolloin päiväkodin aamupiirissä tai ryhmätyössä vieraskielistä lasta pyydettiin kertomaan, kuinka lapsen omalla äidinkielellä sanotaan jokin sana tai toimitaan eri tilanteissa. Pyyntö sai kaikki pyynnön kohteena olleet lapset silmin nähden vaivautuneiksi. He eivät olisi halunneet tällä tapaa tulla asetetuksi huomion keskipisteeksi.² Yleensä lapset haluavat sulautua joukkoon ja olla samankaltaisia kuin muut vertaisensa. Harvoin halutaan olla selkeästi erilaisia.³ Edellä kuvatuunlaisia opetuksellisia tuokiota ja niiden tuottamaa noloutta – jopa häpeää – saatettiin muistella pitkään jälkeenkin päin. "Mä tosiaan aina aattelin, et hitto kuin noloa, et antaisivat mun vaan olla!", kuten eräs nuorisotalossa jututettu nuori kokemuksistaan kertoi.⁴

Havainnoitaessa huomattiin, että ammattihenkilöstö kiinnitti huomiota lapsen erilaisuuteen tarkoituksenaan tuoda lasta positiivisella tavalla esiin. Tarkoitus saattoi kuitenkin kääntyä pääläelle. Ammattihenkilöstö tulikin kiinnittäneeksi huomiota erilaisuuteen, osoittaneeksi sitä sormellaan kantaväestön lapsille ja saaneensa huomion kohteena olevan maahanmuuttajataustaisen lapsen tuntemaan itsensä erilaiseksi. Tämä tietenkään ei ollut ollut tarkoitus, vaan vahingossa syntynyt toiminnan sivutuote.⁵ Aikuiset olivat tarkoittaneet jotain muuta, mutta olivatkin tarkoittamattaan luoneet itse erilaisuutta lasten keskuuteen.

Tämän kaltaiset tapahtumat saattoivat edetä seuraavasti. Päiväkodissa opettajat esimerkiksi ihailivat tytön mustaa, pitkää rastatukkaa kaikkien muiden kuullen. Tämä johti siihen, että muut lapset alkoivat huomata tällä "rastatukalla" olevan muitakin erilaisia piirteitä. Näin kierre oli valmis. Lapsi puolestaan ei enää halunnut olla "rastatukka", vaan halusi vaaleat hiukset, kuten muilla tytöillä oli. Hän alkoi haluta olla samanlainen kuin muut.⁶

Tyttöni sanoi, että äiti, miksi minulla ei ole vaaleat hiukset niin kuin muilla? Hän ei tykkää, kun hänen hiuksiaan silitellään ja kehutaan. Harmittaa, kun hän on alkanut vihaamaan niitä sen vuoksi. Hoitotätien olisi pitänyt ymmärtää, ettei kukaan halua olla erilainen ... tai siis ainakaan noin ... (Haastattelu: tyttö (vanhemmat))

Vanhemmat painottivat, että lapsen erilaista ulkonäköä tai äidinkieltä ei pitäisi tuoda esiin vertaisryhmän edessä. Tähän oli kaksi syytä. Toisaalta oltiin

---

1 Haastattelu: tyttö, 6 vuotta, Vaasa (vanhemmat).

2 Havainnointipäiväkirja, passim.

3 Souto 2011.

4 Havainnointipäiväkirja.

5 Vrt. Rastas 2007, 144–145.

6 Haastattelu: tyttö (vanhemmat).

sitä mieltä, että pienet kommentit alkavat nakertaa vähitellen lapsen mieltä ja erilaisuuden kokemukset hiipivät ajatuksiin pikkuhiljaa. Toisaalta vanhemmat myös pelkäsivät vertaisryhmän erottelevan heidän lapsensa erilaisiksi kuin muut ja sen altistavan heitä kiusaamiselle.¹ Havainnoinneissa huomattiin, että tämä vanhempien pelko ei ollut aiheetonta. Vertaisryhmissä erilaisuudelle ei aina ollut tilaa tai ymmärrystä.²

Monikulttuurisuuskasvatus täytyisikin tehdä neutraalisti – ei siten, että yksi lapsi leimautuisi koko muun ryhmän silmien edessä. Neutraaliin tapaan on hyviä keinoja. Esimerkiksi voidaan lukea erilaisuutta käsitteleviä satuja, huo- lehtia, että opetuksessa käytetyssä kuvamateriaalissa on fyysisesti eri näköisiä ihmisiä ja keskustella lasten kanssa erilaisuudesta. Näin tästä tulisi päivittäinen, luonnollinen tapa toimia, eikä se saattaisi ketään epämukavaan tilanteeseen. Tutkimukseemme osallistunut lastentarhanopettaja kertoi, että he esimerkiksi saattavat kuunnella ja laulaa lasten suosikkielokuvista peräisin olevia lauluja eri kielillä. Hänen mukaansa erilaisuutta käsiteltiin lasten kanssa päiväkodissa lähes päivittäin.³ Kaikille ikäryhmille suunnattua aihetta käsittelevää opetus- materiaalia on runsain mitoin saatavilla.

Suvaitsevaisuuskasvatuksen mahdollisuudet ovat kuitenkin rajalliset. Lapsi ja nuori oppii asioita paitsi virallisen kasvatuksen piirissä (päiväkoti, koulu), myös kavereiltaan ja kotoaan. Kavereiden ja kodin tarjoama arvomaailma, kasvatus tai esimerkki voi olla suvaitsevaisuuskasvatuksen tavoitteille päinvastainen. Edeltävästä tutkimuksesta tiedämme, että toisinaan nuoret tuntevat ahdistus- ta virallisen kasvatuksen opettaman suvaitsevaisuuden ja muun ympäristön edustaman toisenlaisen arvo- ja asennemaailman ristipaineessa.⁴

Asia nousi esiin myös tässä tutkimuksessa. Havainnointien yhteydessä tähän ristiriitaan törmättiin useammankin kerran. Jo ala-asteikäisillä lapsilla saattoi olla kovin vahvoja mielipiteitä, mutta samalla tiedettiin, että niiden il- maiseminen ei ehkä ole suotavaa. Esimerkiksi ”neekereistä” huudelleet pojat katselivat varovasti paikalla olleita aikuisia – mitä nämä näistä kommenteista pitivät. Olivatko ne hyväksytyjä vai eivät.⁵

Osa haastatellusta ammattihenkilökunnasta koki, että omassa työympäris- tössä saattoi olla työntekijöitä, joilla oli negatiivisia tai jopa rasistisia mielipi- teitä maahanmuuttajataustaisista ihmisistä. Heidän mielipiteensä puolestaan muokkaavat heidän asenteitaan ja toimintaansa maahanmuuttajataustaisia

---

1 Haastattelu: tyttö, (vanhemmat).

2 Esim. havainnointipäiväkirja, 36.

3 Haastattelu: lastentarhanopettaja, Seinäjoki.

4 Perho 2010, 79.

5 Havainnointipäiväkirja, passim.

lapsia ja nuoria kohtaan. Että näin todella tapahtuu, tuli esiin lasten ja nuorten haastatteluissa.¹ Eräs opettaja kuvaili tätä ilmiötä näin:

Ja sitten aikuistenkin pitää aloittaa siitä oppilaiden [huomioimisesta, kunnioittamisesta ihmisenä] – että aikuisetkaan eivät ole täällä ihan tuota no – suorastaan rasisteja. (Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa)

Kyseessä on sen laatuinen ongelma, johon olisi syytä puuttua. Opettajiksi kouluttautuvien opetuksessa asia tulisi ottaa huomioon ja esille. Ammatissa jo toimivien kohdalla voitaisiin ajatella lisäkoulutusta, esimerkiksi virkaehtosopimuksessa määrättyinä koulutuspäivinä, eli niin sanottuina VESO-päivinä.

---

1 Haastattelu: poika; Haastattelu: tyttö.

6.

Voimavarat ja jaksaminen

Voimavaroja ja jaksamista lähestytään hyvinvoinnin näkökulmasta, allardtilaisella otteella. Kartoitamme elintasoa, sosiaalisia suhteita ja psykososiaalista hyvinvointia. Näistä lähtökohdista piirtyy kuva tutkimushenkilöiden yleisestä elämäntilanteesta, voimavaroista ja jaksamisesta.

Elintaso

Tässä tutkimuksessa lasten ja nuorten elintasoa kartoitettiin kyselylomakkeessa kolmella tavalla. Kysyttiin vanhempien työssäkäynnistä tai -käymättömyydestä, kysyttiin vastaajan käytettävissä olevan oman rahan määrästä ja kolmanneksi vastaajan asuinolosuhteista. Vanhempien työssäkäyntiä tai -käymättömyyttä koskevaan kysymykseen vastaaminen osoittautui haastavaksi. Osassa vastauksia tieto puuttui kokonaan ja osassa vastauksia se oli ilmaistu niin, ettei vastaus ollut yksiselitteinen. Neljäsosassa sekä vastaajien isiä koskevan tiedon että vastaajien äitiä koskevan tiedon kohdalla tieto joko puuttui tai vastaus oli epäselvä (Taulukko 19). Vastausten mukaan puolet vastaajien isistä sekä miltei puolet vastaajien äideistä oli palkkatyössä. Isistä lisäksi joka kymmenes oli yrittäjä, äideistä vain joka sadas. Kaiken kaikkiaan siis kolme viidestä isästä kävi työssä ja äideistäkin miltei puolet. Vastaavasti työttömien osuudet olivat melko alhaiset: vastaajien isistä vain neljä prosenttia ja äideistä kahdeksan prosenttia oli työttömänä.¹

Tieto saman vastaajan isän ja äidin työstä ja työttömyydestä myös yhdistettiin, jotta saatiin käsitys perheen taloudellisesta tilasta. Lähes kolmasosa vastaajista (28/92) ilmoitti kummankin vanhemman olevan palkkatyössä. Kun

---

1 Vrt. Häkkinen & Mattila 2011, 73–76.

Tauluko 19. Vastaajien vanhempien asema työmarkkinoilla sukupuolen mukaan, (%).

ISÄ	%	ÄITI	%
Palkkatyössä	50	Palkkatyössä	47
Yrittäjä	10	Työtön	8
Eläkkeellä	4	Kotiäiti	5
Työtön	4	Opiskelija	3
Opiskelija	2	Äitiyslomalla	3
Koti-isä	1	Yrittäjä	1
Isyyslomalla	–	Eläkkeellä	–
Jotain muuta	3	Jotain muuta	10
Vastaus epäselvä	9	Vastaus epäselvä	14
Ei tietoa	17	Ei tietoa	9
Yhteensä, %	100	Yhteensä %	100
N, vastaajaa	92	N, vastaajaa	92

tietoon yhdistetään tapaukset, joissa vastaaja ilmoitti toisen vanhemman olevan yrittäjä ja toisen palkkatyössä (3/92) osuus nousee kolmasosaa (34 %) vastaajista.¹ Työttömyys näytti vastaajien keskuudessa olevan hieman korkeammalla tasolla, kuin keskimäärin koko Suomessa. Talvella 2015/2016 koko Suomen työttömyysaste oli noin yhdeksän prosenttia.² Vastaajien keskuudessa se oli noin yksitoista prosenttia.³

1 Näitä tapauksia oli kolme ja kaikissa isä oli yrittäjä ja äiti palkkatyössä. Näin ollen vastaajia, jotka ilmoittivat molempien vanhempiensa olevan ansiossa oli yhteensä 31vastaajaa 92:sta vastaajasta.

2 Marraskuun 2015 työttömyysasteen trendi oli Tilastokeskuksen mukaan 9,2 prosenttia. Findikaattori 2016.

3 Työttömyys koetteli jollain tavoin kymmenen vastaajan vanhempaa. Vastaajia, joiden kumpikin vanhempi oli työtön, oli yksi. Vastaajia, joiden vanhemmista toinen oli eläkkeellä ja toinen työtön sekä toinen jotain muuta ja toinen työtön oli kaksi. Lisäksi sellaisia vastaajia, joiden vanhemmista toinen oli ansiotoiminnassa ja toinen työtön oli seitsemän. Yhteensä siis kymmenen vastaajaa raportoi vanhempiensa työttömyydestä. Näin ollen 'työttömyysasteeksi' saadaan noin yksitoista prosenttia (10/92 vastaajaa).

Todellinen työttömyysaste lienee ollut korkeampi. Esimerkiksi epäselvien tapausten ryhmässä työttömyys mainittiin jollain tavoin 12 vastauksessa.¹ Jos nämä tapaukset lasketaan yhteen varmojen työttömyysvastausten kanssa, saadaan työttömyys mainituksi neljäsosassa vastauksista (22/92). Lisäksi vastausaineistossa on sellaisia tapauksia, jossa joko molemman tai toisen vanhemman työmarkkina-asemasta ei ole tietoa. Mahdollista on, että näissä tapauksissa puuttuva tieto saattaisi olla tieto työttömyydestä. Laskien yhteen kaikki tapaukset, joissa työttömyys on mukana (22 vastausta) ja ne, joissa se voisi olla mukana (koska tietoa ei ole = 16 vastausta), saadaan korkein mahdollinen työttömyysaste, joka on 41 prosenttia (38/92 vastausta). Näin korkea se tuskin oli. Mikäli nyt puuttuva tieto olisi käytettävissä, työttömyysaste asettuisi luultavasti kuitenkin lähemmäs yhtä neljäsosaa kuin kahta viidesosaa. Vertailun vuoksi todettakoon, että esimerkiksi marraskuussa 2015 ulkomaisen työvoiman työttömyysaste Suomessa oli 29 prosenttia.² Ulkomainen työvoima ja tutkimuksemme vieraskielisten lasten vanhemmat eivät tietenkään ole ryhminä samat. Luku antaa kuitenkin jonkinlaisen vertailevan näkökulman.

Vastaajien vanhempien kokemus työttömyydestä voidaan sijoittaa kartalle (Taulukko 20). Näyttää siltä, että Seinäjoella asuneiden vastaajien vanhemmat kokivat työttömyyttä suunnilleen samoin kuin Seinäjoen koko työvoima. Sen sijaan Vaasassa asuneiden vastaajien kokema työttömyys oli kaksinkertaista koko Vaasan työvoimaan nähden ja Etelä-Pohjanmaan maakunnan muissa kunnissa kolmikertaista koko työvoimaan nähden. Parhaiten työelämässä pysyivät siis kiinni ne vastaajien perheet, jotka asuivat alueen suurimmissa kasvukeskuksissa.

Haastatteluissa ilmeni, että suurimmalla osalla haastateltuja vanhemmat olivat työssäkäyviä ja suhteellisen hyvin toimeentulevia. Voidaan puhua hyvän elintason saavuttaneista perheistä. Vain kahdessa tapauksessa näin ei ollut. Havainnoinneissa todettiin, että vieraskieliset lapset ja nuoret erottuivat kantaväestön verrokkiryhmästä siinä mielessä, että he kertoivat kantaväestön lapsia useammin ulkomaille matkustamisesta.³ Tulkitsemme tämän heijastavan sekä luontaisia yhteyksiä ulkomaille että vakaata varallisuuden tasoa: huolimatta halpalentoyhtiöistä ja muusta matkustamisen hinnassa tapahtuneesta halpenemisestä usean hengen 'perhematkustaminen' vaatii kuitenkin varallisuutta. Toinen mahdollinen selitys on vieraskielisten lasten vahva tunneside matkakohteeseen. Esimerkiksi entiseen asuinmaahan tai vanhempien kotimaahan

---

1 Tarkastelussa kaikki sellaiset tapaukset, joissa jomman kumman tai molempien vanhempien asema oli epäselvä, merkittiin epäselviksi tapauksiksi: näissä epäselvissä tapauksissa äidin tai isän kohdalla mainittiin myös työttömyys yhteensä 12 tapauksessa.

2 Marraskuun työllisyyskatsaus 2015 (Pohjanmaan ELY-keskus), 2.

3 Havainnointipäiväkirja, passim.

Taulukko 20. Vastaajien raportoiman vanhempiensa työttömyyden kokemuksen maantieteellinen jakaantuminen vastaajien asuinpaikan mukaan, (%).

Asuinkunta	Työttömyyden kokemus, %	N	Asuinkunnan työttömyysaste, %
Vaasa	23	48	10
Seinäjoki	13	16	11
Muu	30	27	10
N, yhteensä		91	

Muu = Etelä-Pohjanmaan muut kunnat paitsi Seinäjoki.

Huom 1. Tarkastelussa on 21 vastausta (ei 22 vastausta, joissa kaikissa työttömyys mainittiin). Maantieteellisestä tarkastelusta poistettiin yksi ammattikoulun asuntolassa asunut vastaaja. Aineistosta ei ilmene, missä hänen vanhempansa asuvat, joten heidän työttömyyden kokemustaan ei voida sijoittaa kartalle. Tämän takia myös vastausten yhteinen N=91, eikä 92.

Huom 2. Asuinkunnan työttömyysaste = asuinkunnan työttömyysaste syyskuussa 2015. Pyöristetty kokonaiseen prosenttilukuun.

Huom 3. Rivin ”muu” asuinkunnan työttömyysasteena on käytetty ELY-keskuksen antamaa koko Etelä-Pohjanmaan maakunnan lukua.

Lähde: Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus 2015; Pohjanmaan ELY-keskus 2015.

suuntautuva matka on tunnekylläisempi kokemus, kuin matka vaikkapa etelän massaturistikohteeseen. Jos oli käyty vaikkapa mummolassa ulkomailla, oli siinä paljon tunnetta mukana. Näin ollen mummolassa käynyt puhui matkastaan esimerkiksi kaveripiirilleen enemmän ja hartaammin kuin kantaväestön lapsi, joka oli käynyt lomalla Etelä-Euroopan rantalomakohteessa.

Kyselylomakkeessa kysyttiin myös sitä, kuinka paljon vastaajilla oli käytössään omaa rahaa kuukaudessa (Taulukko 21). Alakoululaisilla vastaajilla ei tyypillisesti ollut omaa rahaa lainkaan. Silloin, kun sitä oli, oli sitä tyypillisimmillään 5–19 euroa (9/28 vastausta). Yläkouluikäisillä tyypillisin kuukausiraha oli määrältään 20–50 euroa. Aikuisuuden kynnyksellä olevien kuukausiraha oli suuruudeltaan tyypillisimmillään joko 20–50 euroa tai 51–100 euroa. Tutkimuksen mukaan alakouluikäisten suomalaisten käytettävissä oleva kuukausiraha on keskimääräinen 20–28 euroa (vuonna 2014). Yläkouluikäisten kuukausiraha puolestaan on 40–60 euroa.¹ Nyt käsillä olevassa tutkimuksessa raportoidut summat näyttävät siis eroavan aiemmista tutkimustuloksista. Alakouluikäiset ovat selvästi tutkimustuloksia ’varattomampia’ oman käyttörahahan suhteen ja yläkouluikäisetkin näyttävät saavan hieman vähemmän käyttörahaa, kuin edeltävässä tutkimuk-

1 HU 31.3.2014; Vrt. Wilska & Lintonen 2016; Ks. myös Junnila 2005 ja Hakovirta & Rantalaiho 2012, 51.

sessä ikäluokalle tyypilliseksi on raportoitu. Edeltävässä tutkimuksessa on myös selvinnyt, että pojat saavat noin viidenneksen suurempia taskurahasummaa kuin tytöt.¹ Kyselyaineistossamme tämän laatuista ilmiötä ei ollut havaittavissa.

Taulukko 21. Tyypillisin vastaajien omassa käytössä ollut rahasumma, ikäryhmittäin.

Ikäryhmä	Tyypillinen kuukausiraha	Vastausta
Alakoulu	ei omaa rahaa	10/28
Yläkoulu	20–50 €	14/35
Toinen aste	20–50 € ja 51–100 €	4/14 ja 4/14

Havainnoitaessa huomattiin, että nuorisotaloissa käyvillä ja tutkimuksen kohderyhmään kuuluneilla alakouluikäisillä oli usein vain niukasti käyttörahaa mukanaan, esimerkiksi välipalan ostoa varten. Nuoret kertoivat saavansa vanhemmiltaan jonkin verran käyttörahaa kuukaudessa. Haastattelut tukivat näitä huomioita: lapset ja nuoret kertoivat saavansa käyttörahaa tarvittaessa.

Allardtilaisen hyvinvointitarkastelun elintaso-osioon kuuluu osatekijänä myös asumisen tapa ja taso. Lähes puolet vastaajista asui kerrostalossa, joka kolmas omakotitalossa ja loput rivitalossa (Taulukko 22). Vastaajien asumismuoto seurasi asuinalueen yleistä asumisen rakennetta.² Kaksi kolmesta Vaasassa asuneesta vastaajasta asui kerrostalossa, mikä noudattelee myös Vaasan yleistä asumisen rakennetta. Seinäjokisista puolet asui omakotitalossa ja kolmannes kerrostalossa. Tämäkin tulos noudattelee asuinpaikan yleistä asumisen rakennetta. Muualla Etelä-Pohjanmaan maakunnassa vastaajat asuivat pääasiassa omakotitaloissa. Alue on pääosaltaan maaseutumaista ja kaupungin nimen ottaneissa kunnissakin asumisen rakenne noudattelee maaseutumaista asuintapaa.

Taulukko 22. Vastaajien asumismuoto asuinalueen mukaan, (%).

	Kerrostalo	Omakotitalo	Rivitalo	Yhteensä	N
Vaasa	66	14	20	100	44
Seinäjoki	31	50	19	100	16
Muu	30	59	11	100	27
Kaikki	48	35	17	100	87

Muu = Etelä-Pohjanmaan muut kunnat paitsi Seinäjoki.

1 Junnila 2005; Vrt. Wilska & Lintonen 2016.

2 Vaasan ja Seinäjoen asumisen rakenteesta, ks. Sotaniemi & Mattila 2013, 68–69.

Haastatteluissa lapset ja nuoret puhuivat kodistaan jonkin verran. Nuoret, joilla oli kokemuksia kiusatuksi joutumisesta, puhuivat kodistaan jopa korostetusti. Heidän kertomuksissaan kiteytyi kokemus kodista turvasatamana, jossa oli hyvä olla. Kodista puhuttiin paikkana, jonne saatettiin mennä ikävän päivän jälkeen sängylle istumaan ja itkemään, kuuntelemaan musiikkia. Koti oli myös tärkeä paikka tavata ystäviä ja viettää aikaa perheen kanssa. Koti oli paljon muutakin kuin vain seinät ja katto.¹ Koti oli heidän elämässään jotain pysyvää ja vakaata. Näin ei aina kaikkien kohdalla ollut asia ollut. Kerrottiin erilaisista kodeista, joihin verrattuna suomalainen kerrostaloasunto oli luksusta. Myös pakolaistaustaisille lapsille ja nuorille, vakaa ja pysyvä, vankka rakennus merkitsi paljon. Heillä oli runsaasti kokemusta väliaikaisesta, huterosta tilapäis- tai hätämajoituksesta. Nyt koti oli hyvän elämän symboli.² Kodin tärkeys korostui myös siinä, että lomakekyselyyn vastanneet peruskouluikäiset ja sitä vanhemmat lähes yksituumaisesti ilmoittivat kodin olevan heille tärkeä.³

Asumismuodosta riippumatta vastaajilla näytti yleensä olevan kotonaan myös riittävästi omaa tilaa. Näin kerrottiin myös haastatteluissa. Tiedusteltaessa, oliko vastaajalla ”kotona paikka, jossa voin keskittyä omiin asioihini”, yhdeksän kymmenestä kyselylomakkeeseen vastanneesta ilmoitti asian olevan näin (Taulukko 23). Kaikkein paras tilanne oli omakotitalossa tai rivitalossa asuneilla, sillä heistä vain kaksi ilmoitti, ettei osaa sanoa, mutta kumpikaan ei siis sanonut, ettei olisi ollut. Oman tilan puute keskittyi – odotuksen mukaisesti – kerrostalossa asuneisiin. Heistä joka kuudes ilmoitti, ettei tällaista omaa tilaa tai paikkaa kotona ollut. Raportoitu asumisahtaus eli oman tilan puute paikallistui vaasalaisiin kerrostaloihin. Yhtä lukuun ottamatta omaa tilaa omaamattomat asuivat vaasalaisissa kerrostaloissa. Perhekunnan koolla näyttää olleen yhteys asumisahtauden kokemiseen, sillä neljässä tapauksessa seitsemästä perhekunnan koko oli neljä henkeä tai enemmän. Kolmejäsenisiä perhekuntia oli yksi ja kaksijäsenisiä perhekuntia kaksi. Aineiston perusteella nämä viimeksimainitut koostuivat äidistä ja lapsesta.

Haastatteluissa ilmeni, että oman tilan tarve ja hallinta oli suhteellista – se saattoi olla yhteydessä esimerkiksi sisarusten määrään. Oma huonekaan ei riitä henkilökohtaiseksi tilaksi, jos nuoremmat sisarukset voivat vastoin huoneen haltijan tahtoa ’tunkeutua’ sinne seurustelemaan. Nämä ’oman tilan’ tai ’oman

---

1 Kodin ja kotoisuuden tuntemisen tavoista, ks. esim. Tuan [2004] 2006, 16–17.

2 Esimerkiksi haastattelu: tyttö.

3 Väittämään ”Koti on minulle tärkeä” yhtyi 68 vastaajaa, 2 vastaajaa oli eri mieltä ja 6 vastaajaa ei osannut sanoa. Kieltävästi vastanneet olivat Vaasassa asuneet 16-vuotias Suomessa syntynyt poika ja 17-vuotias muualla syntynyt tyttö.

Taulukko 23. Vastaukset kysymykseen ”Minulla on kotona paikka, jossa voin keskittyä omiin asioihini” asumistyyppiin mukaan, (%).

Asumistyyppi	Kyllä	Ei	EOS	Yhteensä	N
Kerrostalo	83	17	–	100	42
Omakotitalo	97	–	3	100	30
Rivitalo	13	–	7	100	15
Kaikki	90	8	2	100	87

EOS = en osaa sanoa.

yksityisyyden’ loukkaamiseen liittyvät tilanteet saattoivat joskus aiheuttaa myös riitoja sisarusten kesken.¹

Kodin merkitys tärkeänä paikkana korostui tutkimusaineistossa. Pääsääntöisesti lapset ja nuoret pystyivät kodissaan myös keskittymään omiin asioihinsa, rentoutumaan ja latautumaan.

Sosiaaliset suhteet

”Ihminen on laumaeläin” totesi osuvasti yksi haastatelluista vanhemmista. Hänen mukaansa Suomessa läheiset ihmissuhteet ja niiden arvostaminen ei ole sillä tasolla kuin monessa muussa maassa. Perhesuhteet koostuvat ydinperheistä, joihin kuuluvat vanhemmat ja lapset, mutta isovanhemmat ja muut sukulaiset eivät enää kuulu siihen.² Käsitys perheestä määrittyy aina kulttuurisesti. Niinpä on olemassa monia perhekäsityksiä, eikä ole olemassa yhtä universaalia ja ’oikeaa’ perheen mallia.³

Useiden haastateltujen vanhempien mukaan perheen kaventuminen tällä tavoin vain ydinperheeksi on surullinen ja vaarallinen kehitys. Heidän mukaansa ydinperhekeskeisessä yhteiskunnassa lapsiperheet voivat joutua täysin oman onnensa nojaan: voi olla, ettei heillä ole ketään, joka auttaisi arjen haasteissa. Tätä suomalaisen yhteiskunnan piirrettä haastatellut vanhemmat eivät ymmärtäneet lainkaan ja olivat kokeneet sen raskaana. Heidän mukaansa Suomessa vallitsee pärjäämisen kulttuuri, jossa ihmisten odotetaan selviytyvän yksin. Vanhempien

1 Esim. haastattelu: tyttö, 6 vuotta, Vaasa (vanhemmat).

2 Haastattelu: tyttö, 6 vuotta, Vaasa (vanhemmat); Vrt. Viertola-Cavallari 2009, 36–37.

3 Ks. esim. Alitolppa-Niitamo 2010, 47–50.

mukaan tämä oli eräs asia, joka oli saanut heidät miettimään muuttoa toiseen maahan. Sosiaalinen verkosto nähtiin yleisesti tärkeänä.¹

Kyselyyn vastaajien sosiaalisten suhteiden verkostoa aletaan kartoittaa perhekunnan koosta käsin. Kolme viidestä vastaajasta asui perhekunnassa, johon kuului vähintään neljä jäsentä (Taulukko 24). Kolmasosa vastaajista kuului kolmen hengen perheeseen ja vain joka kymmenes kuului kahden hengen perheeseen. Kahden hengen perheeseen merkinnee yksinhuoltajaperhettä. Kun perhekuntaa tarkasteltiin asuinpaikan mukaan, huomattiin, että kaupungeissa painopiste oli suurissa perhekunnissa. Vaasassa vähintään neljän hengen perhekunnassa asui kaksi kolmasosaa vastaajista ja Seinäjoellakin yli puolet. Muualla vastaajat puolestaan asuivat ensisijaisesti kolmen hengen perhekunnissa.

Taulukko 24. Vastaajien perhekunnan koko asuinpaikkojen mukaan, (%).

	Perhekunnan koko, henkeä			Yhteensä	N
	2	3	4+		
Vaasa	13	20	67	100	45
Seinäjoki	6	38	56	100	16
Muu	8	54	38	100	26
Kaikki	11	33	56	100	87

4+ = neljä henkeä tai enemmän

Kyselyssä tiedusteltiin läheisten ja luottamuksellisten ihmissuhteiden olemassaolosta (Taulukko 25). Yhdeksällä vastaajalla kymmenestä oli ainakin yksi luottamuksellinen ihmissuhde. Pojat raportoivat tyttöjä harvemmin (pojat: 88 % ; tytöt: 94 %) luottamuksellisen ihmissuhteen olemassaolosta. Ero kuitenkin selittyi osittain sillä, että pojat olivat tyttöjä epävarmempia siitä oliko heillä vai eikö ollut tällaista luottamuksellista ihmissuhdetta. Tämä käy ilmi siitä, että poikavastaajat vastasivat tyttöjä suuremmalla osuudella "en osaa sanoa". Ero sukupuolten välillä heijastaa myös sukupuolten erilaista käsitystä ystävyyydestä. Tästä on ollut puhetta jo edellä.

Voimavarana oleviin läheisiin ihmissuhteisiin kuuluvat myös isovanhemmat ja muut läheiset sukulaiset (Taulukko 26). Kolme neljästä vastaajasta ilmoitti, että isovanhemmat ja muut läheiset sukulaiset ovat tärkeitä jokapäiväisessä elämässä. Tyttöjen ja poikien välillä ei ollut merkittävää eroa.

Voisi olettaa, että isovanhempien ja muiden läheisten sukulaisten poissaolo tutkimuskohteemme arkipäivästä sijoittuisi juuri ulkomailla syntyneisiin.

1 Haastattelu: tyttö, 6 vuotta, Vaasa (vanhemmat); Haastattelu: tyttö, 5 vuotta, Seinäjoki (vanhemmat); Haastattelu: poika, 8 vuotta, maakunta (vanhemmat).

Taulukko 25. Minulla on ihminen tai ihmisiä, joille voin puhua murheistani, (%).

	Kyllä	Ei	EOS	Yhteensä	N
Pojat	88	5	7	100	41
Tytöt	94	2	4	100	51
Kaikki	91	3	6	100	92

EOS = en osaa sanoa.

Huom! Taulukossa on yhdistetty kaksi eri kysymyslomakkeen kohtaa. Toisessa niissä tiedusteltiin "Minulla on yksi ihminen, jolle voin puhua murheistani" ja toisessa "Minulla on useita ihmisiä, joille voin puhua murheistani".

Taulukko 26. Isovanhempani ja muut läheiset sukulaiset ovat tärkeitä jokapäiväisessä elämässäni, (%)

	Kyllä	Ei	EOS	Yhteensä	N
Pojat	76	12	12	100	41
Tytöt	74	16	10	100	49
Kaikki	75	14	11	100	90

EOS = en osaa sanoa.

Voisi olettaa lähisukulaisten olevan siellä, mistä on muutettu. Näin ei kuitenkaan näytä olleen, vaan ilmiö näyttää keskittyneen Suomessa syntyneisiin (Taulukko 27). Vain alle puolet Suomessa syntyneistä ilmoitti isovanhempien ja muiden läheisten sukulaisten olevan tärkeitä jokapäiväisessä elämässä. Kolmasosa ilmoitti, että he eivät ole tärkeitä ja lähes neljäsosa ei osannut sanoa. Sen sijaan muualla syntyneistä neljä viidestä ilmoitti heidän olevan tärkeitä. Sukupuolittain tarkasteltuna jakaantumukset eivät poikenneet merkittävästi yleisestä jakaantumasta.

Mistä havaittu voisi johtua? Mahdollisia selityksiä on kolme. Ensinnäkin, taulukko kertoo asioiden todellisen laidan: näin asiat ovat, näin ne koetaan. Toiseksi, mahdollista on, että vastaus on kulttuurisidonnainen: siihen kuuluu vastata tietyllä tavalla. Mielestämme ei kuitenkaan ole todennäköistä, että Suomessa syntyneille olisi muodostunut etniseen taustaansa nähden erilainen käsitys läheisten merkityksestä, kuin itse Suomeen muuttaneille. Kolmanneksi, kyse voi olla siitä, että kysymys on huonosti laadittu. Siinä kysytään, ovatko nämä ihmiset tärkeitä jokapäiväisessä elämässä. Siinä ei kysytä, ovatko he fyysisesti läsnä jokapäiväisessä elämässä. Kysymykseen voi siis vastata myöntävästi, vaikka isovanhemmat ja lähisukulaiset asuisivat vakituisesti muualla kuin Suomessa. Ja loppujen lopuksi nykYTEknologian mahdollisuuksin myös fyysisesti

Taulukko 27. Isovanhempien ja muiden läheisten sukulaisten tärkeys vastaajan jokapäiväisessä elämässä sukupuolen ja syntymäpaikan mukaan, (vastaajaa).

	Syntynyt	Kyllä	Ei	EOS	Yhteensä
Pojat	Muualla	26	1	2	29
	Suomessa	5	4	3	12
Tytöt	Muualla	31	5	3	40
	Suomessa	5	3	2	10
Kaikki	Muualla	57	6	5	68
	Suomessa	10	7	5	22

EOS = en osaa sanoa

poissa olevat voivat osallistua jokapäiväiseen elämään skypen, facebookin, pikaviestien tai puhelimen välityksellä aivan toisella tavalla kun esimerkiksi vielä kaksikymmentä vuotta sitten. Tämä kävi ilmi haastatteluissa.

Haastatteluissa lapset ja nuoret kertoivat olevansa kaukana olevien sukulaistensa kanssa yhteydessä skypen ja muiden sähköisten kanavien kautta. Yleisimmin tätä kertoivat ne, jotka eivät olleet syntyneet Suomessa tai ne, jotka kävivät säännöllisesti vanhempansa/vanhempiensa kotimaassa. Perhesiteiden lujuus oli aikanaan ollut pelkästään vanhempien aktiivisuuden varassa. Kasvettuaan lapset olivat jatkaneet yhteydenpidon perinnettä itsenäisesti.¹

Perhesiteiden ohella merkittäviä ihmissuhteita ovat myös ystävyysuhteet. Vertaissuhteet ovat tärkeitä kaikissa ikäluokissa, mutta nuorten maailmassa ne nousevat erityisen tärkeiksi.² Tätä tutkimusta varten tehdyissä haastatteluissa ja havainnoinneissa lasten ja nuorten väliset ystävyysuhteet tulivat korostuneesti esiin. Ystävästä ja heidän merkityksestään puhuttiin paljon. Näin tämänkin tutkimuksen tulokset tukevat jo ennalta tiedettyä.

Maahanmuuttajien ystäväystymisestä ja ystävien hankinnasta tiedetään – kuten edellä on jo todettu – että maahanmuuttoikä vaikuttaa sekä ystävien määrään että 'laatuun' – kuinka paljon ystäväystyy kantaväestön edustajien kanssa. Se vaikuttaa myös siihen, kuinka usein ystäviä tavataan. Mitä nuo-

1 Haastattelu: tyttö, 6 vuotta, Vaasa (vanhemmat); Haastattelu: tyttö, 5 vuotta, Seinäjoki (vanhemmat); Haastattelu: tyttö, 16 vuotta, Vaasa.

2 Nuorisotutkimuksessa vertais- ja ystävyysuhteet nähdään nuorten hyvinvoinnin, identifi kaatioiden ja elämänkulun kannalta keskeisinä. Vertaisryhmissä vietetään aikaa, harrastetaan, jaetaan tunteita ja kokemuksia ja laajennetaan elinpiiriä uusille alueille. Samalla rakennetaan ja reflektoidaan kuvaa omasta itsestä ja tulevaisuuden suunnista. Wierenga 2009, 165.

rempana maahan on muutettu, sitä enemmän ystäviä on, sitä enemmän myös kantaväestöön kuuluvia ystäviä on ja sitä useammin heitä tavataan. Syyksi on oletettu sitä, että pysyvien ystävyys-suhteiden solmiminen uudessa kotimaassa on vanhemmalla iällä vaikeampaa kuin nuorempana. Nämä tutkimustulokset käyvät yksiin myös nyt käsillä olevan tutkimuksen tulosten kanssa. Sekä opettajien että nuorison parissa työskentelevien haastatteluissa maahanmuutto-ian merkitys nousi selkeästi esille.

[Vieraskieliset] alakouluikäiset hän ovat kuin kalat vedessä. Kyllä he sopeutuvat ja saavat kavereita. (Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa)

Lapsista ja nuorista puhuttaessa kaikkein vaikeinta ystävyys-suhteiden solmiminen näyttää olevan murrosikäisille. Tuolloin koulun, paikkakunnan tai maan vaihtaminen on identiteetti-myrskyssä olevalle teinille vaikea paikka.¹ Kuten eräs opettaja asian summasi: "Huolestuttavinta on heillä [maahanmuuttajilla], ketkä tulevat murrosikäisinä yläkouluun".² Nuoren minäkuva on muotoutunut lapsuuden aikana ja nyt hän alkaa todella pohtia, kuka hän on ja mihin hän kuuluu. Nuori alkaa peilata itseään ulkomaailmaan enemmän kuin lapsuudessa. Tässä elämänvaiheessa ystävyys-suhteiden solmiminen toisiin, samojen murrosiän ongelmien kanssa kamppaileviin nuoriin on haastavampaa kuin nuoremmilla ja vielä välittömämmillä lapsilla.³

Tutkija: *Miten [yläkoululaisten] suhteet suomalaisiin lapsiin? Kantaväestöön? Maahanmuuttajaluokilla, onko heillä suomalaisia kavereita?*

Haastateltava: *Kokemuksestani sanoisin, että erittäin harvoin heillä on suomalaisia kavereita. Olivatpa he sitten nivelluokilla tai suomen kielisillä luokilla. Että he ovat sitten omissa porukoissaan.* (Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa)

Toki ystävyys-suhteiden solmimisen helppoutteen tai vaikeuteen vaikuttaa myös ihmisen oma luontainen temperamentti ja persoonallisuus. Näin on sekä kantaväestön että vieraskielisten lasten ja nuorten kohdalla. Ujojen ja sisäänpäin kääntyneiden kohdalla aikuisten merkitys sosiaalisten suhteiden mahdollistajana korostuu. Osa lapsista ja nuorista on luonteeltaan ulospäin suuntautuneita

---

1 Ks. Niemi 2007.

2 Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa.

3 Havainnointipäiväkirja, 68–71.

ja sinnikkäitä. He ovat sellaisia, jotka ”menevät ja tekevät”, harrastavat ja ovat monessa mukana.¹

Minä sitten vaan aloin puhua suomea ja sain kavereitakin helposti. Kun olen vähän tämmöinen, että tykkään mennä ja tehdä kaikkea. Olen semmoinen sosiaalinen sitten kai. (Haastattelu: tyttö, 16 vuotta, Vaasa)

Ystävyys-suhteiden rakentumisessa oli maantieteellistä eroa. Tutkimusmateriaali kertoi, että vieraskielisten lasten on helpompaa ystävyystyötä ikätovereihinsa Seinäjoella ja muualla Etelä-Pohjanmaan maakunnassa kuin Vaasassa. Vaasassa vieraskieliset tavallisimmin viihtyivät yhdessä muiden vieraskielisten kanssa, ”samoissa porukoissa”. Ero erityisesti Etelä-Pohjanmaan maakunnan muihin kuntiin oli silmiinpistävä. ’Maalaiskunnissa’ lapset ja nuoret viihtyivät hyvin keskenään, eikä ”kuppikuntia” ollut siinä mitassa kuin Vaasassa. Tätä selittää osaltaan se edeltävässä tutkimuksessa merkille pantu seikka, että paikkakunnilla, joissa vieraskielisiä on vähän, on heidän helppo sulautua mukaan yhteen yhteiseen joukkoon.²

Kyselyaineisto kertoi, että kaikilla kyselyyn vastanneilla oli ystäviä (Taulukko 28). Ystävyys-suhteita heillä oli tavallisesti sekä suomenkielisiin että vieraskielisiin ystäviin. Vain joka kymmenes vastasi, että hänen ystävänsä olivat pelkästään suomenkielisiä. Tulos seuraa jo tiedettyä, sillä tutkimuksen mukaan 14 prosentilla Etelä-Pohjanmaan aikuisesta maahanmuuttajaväestöstä on ystäviä vain toisten maahanmuuttajien parissa ja kolmella viidestä sekä kantasuomalaisten että toisten maahanmuuttajien parissa.³ Sukupuolittain tarkasteltuna tytöillä oli kielellisesti laajempi ystäväverkosto kuin pojilla. Tytöistä vain joka kuudennelatoista oli ainoastaan suomenkielisiä ystäviä. Poikien joukossa joka viidennellä oli vain suomenkielisiä ystäviä.

Muualla syntyneiden ja Suomessa syntyneiden välillä ei suurta eroavaisuutta ollut (Taulukko 29). Kun mukaan otetaan vielä sukupuolen mukainen tarkastelu, huomataan, että kielellisesti ystäväpiiriltään kaikkein ’kansainvälisimpiä’ olivat Suomessa syntyneet pojat, joiden jokaisen ystäväpiiri oli monikielinen. Myös lähes jokaisen muualla syntyneen tytön ystäväpiiri oli monikielinen. Viidesosalla Suomessa syntyneistä tytöistä sekä neljäsosalla muualla syntyneistä pojista ystäväpiiri koostui vain suomenkielisistä ystäväistä.

---

1 Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, alakoulu, Vaasa; Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa.

2 Liebkind ym. 2004, 193–195.

3 Häkkinen & Mattila 2011, 94.

Taulukko 28. Vastaajien ystävyysuhteet sukupuolen mukaan, (%).

	Suomenkielisiä ja vieraskielisiä	Vain suomenkielisiä	Yhteensä	N
Pojat	80	20	100	41
Tytöt	94	6	100	50
Kaikki	88	12	100	91

Taulukko 29. Vastaajien ystävyysuhteet sukupuolen ja syntymäpaikan mukaan, (vastaajaa).

	Syntynyt	Suomenkielisiä ja vieraskielisiä	Vain suomenkielisiä	Yhteensä
Pojat	Muualla	21	8	29
	Suomessa	12	–	12
Tytöt	Muualla	39	1	40
	Suomessa	8	2	10
Kaikki	Muualla	60	9	69
	Suomessa	20	2	22

EOS = en osaa sanoa

Ystäviä tavattiin usein ja tavallisesti myös omassa kodissa (Taulukko 30). Noin kolme viidestä kyselyyn vastanneesta kutsui ystäviään usein luokseen. Lähes kolmasosa ei puolestaan kutsunut. Pojat kutsuivat ystäviään kylään hie-
man aktiivisemmin kuin tytöt.

Taulukko 30. Vastaajien ystävien tapaaminen vastaajan kotona sukupuolen mukaan, (%).

	Kyllä	Ei	EOS	Yhteensä	N
Pojat	61	27	12	100	41
Tytöt	54	33	13	100	48
Kaikki	57	30	13	100	89

EOS = en osaa sanoa

Samankaltainen jakautuma säilyi silloinkin, kun tarkasteltiin ristiin vastaa-
jien tuttavapiiriä ja ystävien vierailua vastaajien kotona: kaksi kolmesta vastaa-
jasta tapasi ystäviään kotonaan (Taulukko 31). Ystäväpiirin kielellinen rakenne ei

vaikuttanut asiaan. Sekä vain suomenkielisen ystäväpiirin että suomen- ja vieraskielisen ystäväpiirin omaavat tapasivat ystäviään kotonaan yhtä innokkaasti.

Taulukko 31. Vastaajien tuttavapiiri ja ystävien tapaaminen vastaajan kotona, (%).

Ystävyysuhteet	Tapa ystäviä kotonaan		Yhteensä	N
	Kyllä	Ei		
Suomenkielisiä ja vieraskielisiä	66	34	100	67
Vain suomenkielisiä	64	36	100	11
Kaikki	65	35	100	78

Kyllä = tapaa ystäviä kotonaan; Ei = ei tapaa ystäviä kotonaan.

Huom! Analyysistä on poistettu en osaa sanoa vastaukset.

Haastattelussa melkein kaikki lapset ja nuoret kertoivat tapaavansa ystäviään omassa kodissaan ja myös vierailevansa ystäviensä kodeissaan. Yläkouluikäiset ja aikuisuuden kynnyksellä olevat kertoivat tapaavansa ystäviään yleensä kaupungilla ja "leffassa", mutta myös kotona erityisesti silloin, kun vanhemmat eivät ole paikalla. Nuoret käyttivät tästä sanontaa "käty" eli kämpppä tyhjänä.

Psykososiaalinen hyvinvointi

Vastaajien itsetunto näyttää olleen hyvä (Taulukko 32). Miltei neljä viidestä vastaajasta luonnehti itseään lomakekyselyssä avoimeksi ja sosiaalisesti ihmiseksi. Tyttöjen ja poikien vastauksissa ei ollut sanottavaa eroa.

Taulukko 32. Vastaukset kysymykseen "Kuvaile, millainen mielestäsi olet" sukupuolen mukaan, (%).

	Avoin ja sosiaalinen	Vähäpuheinen ja pidättyväinen	EOS	Yhteensä	N
Pojat	80	20	–	100	41
Tytöt	76	20	4	100	46
Kaikki	78	20	2	100	87

Tarkasteltaessa asiaa syntymämaahan mukaan, huomattiin, että Suomessa syntyneet erosivat luonteensa itsemäärittelyn suhteen muualla syntyneiden ryhmästä (Taulukko 33). Suomessa syntyneet määrittelivät itsensä hieman

harvemmin avoimiksi ja sosiaalisiksi ja yli kymmenen prosenttiyksikköä useammin vähäpuheisiksi ja pidättyväisiksi kuin muualla syntyneet. Näyttää siltä, että Suomessa syntyneet ovat oman luonteensa määrittelyn suhteen 'suomalaistuneet'. Ympäristö tekee kaltaiseksi.

Taulukko 33. Vastaukset kysymykseen "Kuvaile, millainen mielestäsi olet" syntymäpaikan mukaan, (%).

Syntynyt	Avoin ja sosiaalinen	Vähäpuheinen ja pidättyväinen	EOS	Yhteensä	N
Suomessa	71	29	–	100	21
Muualla	80	17	3	100	66
Kaikki	78	20	2	100	87

Kyselyyn vastanneet tunsivat säännöllisesti myös onnistumisen elämyksiä. Kaksi kolmasosaa vastanneista (60/92) kertoi tuntevansa niitä "usein". Vain joka seitsemäs vastaaja (14/92) kertoi kokevansa niitä vain "harvoin". Ja ainoastaan yksi vastasi, ettei tunne koskaan onnistumisen elämyksiä.¹

Aiempien tutkimusten mukaan säännöllisellä unirytmillä ja elämänlaadulla on selkeä yhteys lasten ja nuorten jaksamiseen arjessa. Erilaiset masennustilat sekoittavat unirytmia, mutta toisaalta huono unirytmia ja liian vähäinen uni voivat ruokkia erilaisia masennustiloja.² Tutkimuksen mukaan peruskoululaisten nukkumisrytmi myöhentyi verrattaessa keskenään 1980-lukua ja 1990-lukua. Siirryttäessä 2000-luvulle ja sen mittaana nukkumisrytmi on palautunut lähemmäs 1980-luvun rytmiä. Ilmeisesti koululaisten nukkumistottumukset ovat nykyään terveellisemmät kuin kymmenen vuotta sitten.³ Myös käsillä olevan tutkimuksen tulokset tukevat tätä näkemystä.

Haastatteluaineiston pohjalta nousi esiin, että väsymystä esiintyy kaiken ikäisillä lapsilla. Lasten ja nuorten kanssa työskentelevät olivat jokseenkin yhtä mieltä siitä, että arjen hektisyys ja sähköisten laitteiden lisääntynyt käyttö on tuonut mukanaan sen, että jo alle kouluikäiset saattavat kärsiä unihäiriöistä. Toki tämä oli yleisempää murrosikäisillä kuin alle kouluikäisillä.⁴

Kyselyssä vastaajilta tiedusteltiin, tuntevatko he itsensä väsyneiksi (Taulukko 34). Kolme viidestä vastaajasta ilmoitti tuntevansa väsymystä harvoin. Joka

1 17/92 vastaaja valitsi vastausvaihtoehdon "en osaa sanoa".

2 Esim. Luntamo 2013; Myllyniemi (toim.) 2015b, 33–38.

3 Pääkkönen 2014.

4 Haastattelu: tyttö, 16 vuotta, Vaasa; Haastattelu: tyttö, 17 vuotta, Vaasa; Haastattelu: poika, 8 vuotta, Vaasa; Havainnointipäiväkirja, passim.

kuudes ilmoitti, ettei tunne väsymystä koskaan. Usein tai melko usein väsymystä ilmoitti tuntevan niin ikään joka kuudes vastaaja. Sukupuolittain tarkasteltuna väsymyksen kokemus näyttää keskittyvän tyttöihin poikia enemmän. Tyttöjen joukossa usein tai melko usein väsymystä ilmoitti kokevansa joka viiden vastaaja, kun poikien joukossa näin ilmoitti vain kahdeksan prosenttia vastaajista.

Taulukko 34. Vastaajien tuntemus väsymyksestä sukupuolen mukaan, (%).

	Usein	Melko usein	Harvoin	Ei koskaan	EOS	Yhteensä	N
Pojat	5	3	68	17	7	100	41
Tytöt	6	15	61	12	6	100	51
Kaikki	5	10	64	14	7	100	92

EOS = en osaa sanoa.

Tyttöjen raportoima väsymys (usein tai melko usein) näyttää paikallistuvan yläkouluikäisiin tyttöihin (Taulukko 35). Kolme viidesosaa väsymystä raportoineista tytöistä kuului tähän ikäryhmään. Poikien ryhmässä väsymystä raportoivat aikuisuuden kynnyksellä olevat sekä alakouluikäiset.

Taulukko 35. Väsymyksen kokemusta usein tai melko usein raportoineiden vastaajien ikäryhmä sukupuolen mukaan, (vastaajaa).

Ikäryhmä	Pojat	Ikäryhmä	Tytöt
Toinen aste	2	Yläkoulu	7
Alakoulu	1	Toinen aste	2
		Leikki-ikä	2
Yhteensä	3		11

Lisäksi tyttöjen kokema väsymys näytti paikallistuvan muualla syntyneisiin tyttöihin. Joka viides (9/41) muualla syntynyt tyttö raportoi väsymyksen tunteesta.¹ Jos ilmiötä katsotaan yläasteikäisten, muualla syntyneiden tyttöjen joukosta käsin, niin miltei joka kolmas (6/20) heistä raportoi väsymyksestä. Muualla syntyneiden väsymykseen vaikuttaa ilmiselvästi myös kokemus maahanmuutosta. Kuten edellä jo on sanottu, sen tiedetään sinällään olevan stressiä ja henkistä kuormitusta lisäävä tekijä.

1 Myös joka viides (2/10) Suomessa syntynyt tyttö teki näin. Joukko on kuitenkin hyvin pieni, joten tulkinta siitä, että väsymys kohdistuu nimenomaan muualla syntyneisiin tyttöihin voitaneen esittää.

Haastatellut nuoret kertoivat olevansa väsyneitä joskus. Usein sen katsottiin johtuvan pitkistä koulupäivistä ja liian lyhyistä yöunista. Varsinkin lukiolaiset kokivat nykyisen koulutyön vaativaksi ja välillä kuormittavaksi verrattuna yläasteaikaan. Osa kertoi myös nukkumisen sijaan pelaavansa sängyssään puhe-
limella erilaisia pelejä. Yläkouluikäiset ja toisella asteella olevat tytöt kertoivat kärsivänsä ajoittaisista stressin tunteista.

Haastateltava: *Joskus on semmoinen kauhea stressi, että ei vaan jaksakaan tehdä mitään, mutta se on tosi harvoin.*

Tutkija: *Mitä sinä sitten? Mitenkä sinä nollaat? Teet vastapainoksi?*

Haastateltava: *En mitään.*

Tutkija: *Sinä vaan olet?*

Haastateltava: *Minä vain odotan. Se [väsymys] vaan lähtee. (Haastattelu: tyttö, 16 vuotta, Vaasa)*

Väsymystä paikattiin viikonloppuisin nukkumalla pitkään ja olemalla toimitto-
mana.¹ Ala-kouluikäiset lapset puhuivat väsymyksestä vähemmän. Vanhemmat kertoivat haastatteluissaan olevansa tarkkoja nukkumaanmenoajoissa. Osa lapsista kuitenkin kertoi valvovansa usein vanhemmilta salaa.

Osa haastatelluista kertoi, että olivat koulutyön tuoman väsymyksen lisäksi joskus väsyneitä myös harrastusten tuoman stressin takia. Harrastus ei enää tuntunut vapaaehtoiselta. Joskus se tuntui jopa toiselta työltä, josta tuli suorittua vielä paremmin kuin koulutyöstä. Usein vakavasti otetusta urheiluharrastuksesta saatiin mukaan myös kotona tehtäviä harjoitteita, jotta harrastaja kehittyisi entistä paremmaksi. Tämä oli saanut jotkut jopa lopettamaan rakkaan harrastuksensa.²

Haastateltava: *Vähän seura ja opettajat, ne olivat vähän outoja.*

Tutkija: *Millä lailla? Et tykännyt heistä?*

Haastateltava: *Ei. Se ei ollut tykkäämisestä kiinni, mutta silleen, että siihen opetukseen. Kun tuntui että ne opettajat vaan pyytää [tekemään] kaikkea. (Haastattelu: tyttö, 17 vuotta, Vaasa)*

Ihmisen elämässä tulee aina vastaan tilanteita, jotka aiheuttavat mielipahaa ja ahdistusta. Lapsilla ja nuorilla nämä tilanteet monesti selittyvät kasvamiseen kuuluvilla kehityskriiseillä, mutta silti ne vaativat huomiota osakseen. Haastatte-

---

1 Vrt. Myllyniemi (toim.) 2015b, 33–38.

2 Esim. haastattelu: tyttö, 17 vuotta, Vaasa; Haastattelu: tyttö, 16 vuotta, Vaasa; Haastattelu: tyttö, 16 vuotta, Seinäjoki.

luissa ja havainnointien yhteydessä lapset ja varsinkin nuoret puhuivat sangen avoimesti elämänsä erilaisista sotkuisista tilanteista ja masennuksista. Usein ne olivat menneet ohi keskustelemalla kavereiden ja sukulaisten, esimerkiksi äidin kanssa. Kaksi haastateltavaa kertoi käyneensä ammattiauttajan vastaanotolla, mutta he eivät kokeneet saaneensa siitä kovinkaan suurta apua. Havainnointien aikana lapset ja nuoret kertoivat ensi kertaa tapaamalleen tutkijalle omia, kipeitä ja surullisiakin asioitaan. Ilmeisesti tutkija sattui olemaan oikeassa paikassa oikeaan aikaan ja nuoret kokivat hänet tarpeeksi turvalliseksi aikuiseksi, jolle kertoa juttujaan. Kerrottuja asioita olivat esimerkiksi vanhempien kanssa käydyt riidat, kavereiden kanssa tapahtuneet konfliktit tai koulussa ilmenneet ongelmat.¹ Kriisejä ja niistä johtuvaa alakuloa ja masennusta ei kuitenkaan vaikuttanut olevan enempää, kuin samanikäisellä kantaväestöllä on.

Kyselymateriaali tuki haastatteluissa esiin nousutta linjaa: kyselyyn vastanneet eivät suuremmin kokeneet alakuloisuutta (Taulukko 36). Suurin vastaajaryhmä (kaksi viidestä vastanneesta) ilmoitti, ettei koe sitä koskaan. Yhdessä vaihtoehdon ”harvoin” valinneiden kanssa he koostivat lähes kolme neljäsosaa vastanneista. Toisaalta myös epävarmojen joukko oli melko suuri, sillä viidennes vastanneista ei osannut antaa täsmällistä vastausta.

Taulukko 36. Vastaajien kokema alakulo sukupuolen mukaan, (%).

	Ei koskaan	Harvoin	Melko usein	Usein	EOS	Yhteensä	N
Pojat	42	39	–	2	17	100	41
Tytöt	37	29	8	–	26	100	51
Kaikki	39	34	4	1	22	100	92

EOS = en osaa sanoa.

Sukupuolittain tarkasteltuna vastaajien välille tuli hieman eroa. Tytöt olivat selvästi poikia useammin vastanneet tuntevansa ”melko usein” alakuloisuutta. Toisaalta vain yksi vastannut poika ilmoitti ylipäätään tuntevansa alakuloisuutta, mutta silloin hän ilmoitti tuntevansa sitä ”usein”, eli valitsi vaihtoehdon, jota yksikään tyttö ei valinnut.

Jotkut vastaajat kertoivat myös alakulonsa syistä. Kaikkein yleisintä oli, että vastauksessa mainittiin useita syitä (Taulukko 37). Tällöin ystävyys-suhteisiin liittyvät syyt olivat lähes aina (7/9) mukana syiden kokonaisuudessa. Sen sijaan kotiin, harrastuksiin ja vapaa-aikaan liittyvät asiat mainittiin kukin melko usein (5/9). Yhden kerran mainittiin myös päivähoitoon liittyvät seikat (1/9). Ystävyys-suhteiden ongelmien keskeisyyttä mahdollisen alakulon lähteenä ko-

1 Havainnointipäiväkirja, 69, 70, 71.

rosta, että se mainittiin yli puolessa (13/25) niistä kerroista, kun alakulon syy yleensä mainittiin.

Taulukko 37. Tunnetun alakulon syy sukupuolen ja syntymäpaikan mukaan, (vastausta).

	Syntynyt	Koti	Ystävät	Koulu	Työ	Vapaa-aika	Usea syy	Yhteensä
Pojat	Muualla	–	3	1	–	2	1	7
	Suomessa	–	–	–	–	2	–	2
Työt	Muualla	1	3	2	1	1	7	15
	Suomessa	–	–	–	–	–	1	1
Kaikki	Muualla	1	6	3	1	3	8	22
	Suomessa	–	–	–	–	2	1	3
Yhteensä		1	6	3	1	5	9	25

EOS = en osaa sanoa

Kaikkein eniten alakuloa kokivat murrosikäiset, muualla syntyneet tytöt. Tavallisinta oli, että alakuloa tunteneen tytön tuntemuksen taustalla oli syykkonaisuus, jossa hyvin usein merkitsevänä seikkana oli ystävyysuhteet. Tämä sama linja huomattiin myös haastatteluissa ja havainnoinneissa. Tytöt puhuivat paljon ystävyysuhteiden kimuranteista tilanteista ja kertoivat miettivänsä näitä asioita ”ihan liikaa”. He kertoivat, että joskus eivät pystyneet juuri muuta miettimään, vaan jäivät ”mietintäkierteeseen”, joka myös aiheutti uniongelmia. Tytöt kertoivat, että väsymys ja huono koulusuoriutuminen taas aiheuttivat ahdistusta ja alakuloa. Jäädään ikään kuin negatiivisuuden kierteeseen, eikä kierrettä saada omin voimin katkaistua. Yleensä tilanne helpotti, kun siitä päästiin kertomaan kaverille, vanhemmalle tai jollekin luotettavalle aikuiselle.¹

Alakulo ja väsymys eivät näytä käyvän käsi kädessä. Tämä kävi ilmi sekä kyselyyn vastanneiden joukossa että haastatteluissa ja havainnoinnissa. Kyselyssä vain kaksi vastaajaa (2/92) raportoi tuntevansa usein sekä alakuloa että väsymystä. Kummatkin olivat muualla syntyneitä tyttöjä, toinen leikki-ikäinen ja toinen yläkouluiäkäinen. Kuvaa näiden huolien kasaantumattomuudesta samoille vastaajille tukee se, että kaikkiaan viidesosa vastaajista (20/92) ilmoitti, kokevansa harvoin alakuloa ja myös harvoin väsymystä. Tutkimuksessa mukana olleiden lasten ja nuorten alakulon ja väsymyksen tunteet näyttävät asettuvan tavanomaisen elämän raameihin. Elämä yleensä ja varsinkin murrosikäisen elämä on ylä- ja alamäkien vuorottelua.

¹ Esim. haastattelut: 2 tyttöä; Havainnointipäiväkirja, 72.

7.

Tämä hetki ja tulevaisuus

Suomalaisuuden kokemus

*Suomi on sinun kotisi. [...] Se tunne on tosi tärkeä. Se mielenterveys on tosi tärkeä, että lapsi tuntee olevansa suomalainen. Että Suomi on hänen koti-
maansa.* (Haastattelu: tyttö, 6 vuotta, Vaasa (vanhemmat))

Tässä kiteytyy useiden haastateltavien esittämä ajatus yhdenvertaisen suomalaisuuden tunteesta. Siitä, että Suomi on kotimaa. Näin vaikka ei välttämättä olla Suomessa synnytty, vaan maahan muutettu. Näin vaikka ei ehkä näytetäkään samanlaiselta kuin kantaväestö, vaan erilaiselta kantaväestön lapsiin verrattuna. Aineistomme mukaan yhdenvertaisuuden tunteeseen vaikuttaa esimerkiksi se, onko Suomessa vai ulkomailla syntynyt ja ulkomailla syntyneiden kohdalla Suomessa vietetyn ajan pituus. Lisäksi tunteeseen vaikuttaa myös sukulaisten ja ystävien piiri. Jos sosiaalinen verkosto Suomessa on laaja, siteet Suomeen ovat tiukemmat kuin silloin, jos suomalaista sosiaalista verkostoa ei juurikaan ole.¹

Kokemus johonkin ryhmään tai maahan kuulumisesta rakentuu suhteessa ympäristöön. Jos ympäristö viestii, ettet ole suomalainen, etkä semmoisenaan hyväksyty tai tervetullut, alkaa ihminen todennäköisesti näin itsekin ajatella. Havainnointien yhteydessä tästä keskusteltiin paljon ammattihenkilöstön kanssa. Lasten ja nuorten kanssa työskentelevä ammattihenkilöstö oli sitä mieltä, että ympäristön asenteet, sanat ja teot tai tekemättä jättämiset ovat avainasemassa. Vaikka lapselle tai nuorelle kuinka vakuutettaisiin hänen olevan suomalainen ja kuuluvan ryhmään, mutta ympäristö viestii jotain muuta, tuo se väistämättä ristiriitaisen tunteen. Lapselle tulee epävarma olo minuudesta, kodista, olemisesta ja elämisestä. Elämän perusarvot murenevat.² Lapsuuden epävakaisuus

---

1 Vrt. Haikkola 2010; Haikkola 2012.

2 Havainnointipäiväkirja, passim.

ja -varmuus puolestaan vaikuttavat ihmisen myöhäisempiin valintoihin.¹ Jos ei koskaan ole Suomea kotimaakseen tuntenut, eikä ole asuinpaikalleen juurtunut, on todennäköistä, että tehtäessä opiskelu- ja työpaikkavalintoja voidaan helposti muuttaa uudelle paikkakunnalle tai toiseen maahan.

Maahanmuuttajien kotiseututunnetta – suhdetta koti- tai asuinpaikkaan – on Suomessa tutkittu suhteellisen vähän. Tämä on hämmentävää, sillä muutoin kotiseutututkimuksella, -toiminnalla ja -opetuksella on pitkät perinteet Suomessa. Myös sellaisten suomalaisten muuttajaryhmien kuten maasta muualle muuttaneiden, maan sisällä muuttaneiden ja myös 'sotasiirtolaisten' eli Karjalan evakoiden kotiseututunnetta on tutkittu.² Kotiseututunne alkaa muotoutua heti syntymästä lähtien. Lapsi aloittaakin maailmanvalloituksen sisätiloista laajentaen sitä hiekkalaatikolle ja siitä koko ajan kauemmas iän karttuessa.³

Etelä-Pohjanmaalle muuttaneiden, kulttuurisesti venäläisten kotiseututunnetta ja sen muodostumista sekä vanhaa asuinmaata että uutta kotimaata (Suomi) kohtaan on tutkittu. Tutkimuksen valossa kävi ilmi, että maahanmuuttajien kotiseututunne uutta kotimaata kohtaan syntyi suhteellisen nopeasti. Toisilla tutkituista Suomea kohtaan tunnettu saattoi kokonaan syrjäyttää vanhaa kotimaata kohtaan tunnetut tunteet. Toisilla tutkituista entinen kotiseutu säilyi tärkeänä osana omaa identiteettiä ja minuutta: isänmaita saattoi olla kaksi. Tärkeä tekijä kotoisuuden ja kotiseudun kokemuksessa olivat paikalliset sosiaaliset suhteet ja verkostot. Ne taas edellyttävät yhteistä kieltä kommunikaation välineeksi.⁴ Vaikka tulokset on saatu aikuisia ja yhtä kulttuuriryhmää edustavia maahanmuuttajia tutkimalla, ne käsittääksemme ovat pääpiirteissään yleistettävissä myös tutkimuksemme kohteena oleviin lapsiin ja nuoriin. Tämä näkemys on saanut vahvistusta tutkimusaineistomme analyysissä.

Kokemus joukkoon kuulumisesta on yleensäkin lapselle ja nuorelle tärkeä.⁵ Suomi, suomalaisuus ja suomalaisten joukko on täällä asuville vieraskielisille lapsille ja nuorille tärkeä samaistumisen kohde. Kyselyssä vastaajilta tiedusteltiin, kokevatko he itsensä suomalaisiksi (Taulukko 38). Kokemus ei ollut yksi ja yhteinen, vaan sekä myöntävät että kieltävät vastaukset jakaantuivat melko tasaisesti. Lähes kaksi viidestä vastaajasta koki olevansa suomalainen. Miltei täsmälleen yhtä moni oli toista mieltä. Epävarmoja oli hieman useampi kuin joka viides. Tyttöjen ja poikien vastausten välillä ei ollut merkittävää eroa. Kun suomalaisuuden kokemus taulukoitiin ristiin syrjintäkokemuksen kanssa, ha-

---

1 Ks. esim. Niemi 2012.

2 Packalén 2015, 131–132.

3 Esim. Riukulehto & Rinne-Koski 2013, 16.

4 Packalén 2015; Vrt. Lahtinen 2015.

5 Korkiamäki & Ellonen 2010.

vaittiin, että ne eivät korreloi. Tunne suomalaisten joukkoon kuulumisesta tai kuulumattomuudesta ei yhdistynyt syrjintäkokemuksiin.¹

Taulukko 38. Vastaukset väitteeseen ”Koen olevani suomalainen” sukupuolen mukaan, (%).

	Kyllä	En	EOS	Yhteensä	N
Pojat	38	38	24	100	40
Tytöt	39	41	20	100	46
Kaikki	38	40	22	100	86

EOS = en osaa sanoa

Huom! Taulukko on laadittu kysymyslomakkeen sellaisen kohdan perusteella, jossa esitettiin väittämä ja vastaaja arvioi 5-portaisella asteikolla oliko eri mieltä (vastausvaihtoehto 1) vai samaa mieltä (vastausvaihtoehto 5). Tuloksia käsiteltäessä vastaukset numeroarvolla 1 ja 2 on yhdistetty yhdeksi arvoksi ja vastaukset numerolla 4 ja 5 on yhdistetty yhdeksi arvoksi. Vastaukset numerolle 3 on tulkittu sarakkeeseen EOS.

Odotuksen mukaista olisi, että Suomessa syntynyt tuntisi helpommin ja suuremmassa määrin itsensä suomalaiseksi, kuin muualla syntynyt ja Suomeen muuttanut. Näin aineistossa olikin (Taulukko 39). Suomessa syntyneiden selvä enemmistö – kolme viidestä – tunsi itsensä suomalaiseksi. Sen sijaan muualla syntyneistä vain kolmannes tunsi näin. Muualla syntyneiden suosituin vastaus oli ”en koe olevani suomalainen”: näin vastasi hieman useampi kuin kaksi viidesosaa vastaajista. Lisäksi kummassakin ryhmässä huomattava joukko vastaajia – joka viides – oli epävarmoja asian suhteen (”en osaa sanoa”).

Taulukko 39. Vastaukset väitteeseen ”Koen olevani suomalainen” syntymäpaikan mukaan, (%).

Syntynyt	Kyllä	En	EOS	Yhteensä	N
Muualla	33	45	22	100	67
Suomessa	58	21	21	100	19
Kaikki	38	40	22	100	86

EOS = en osaa sanoa

1 Ristiintaulukoitaessa suurimmat jakaantumasettuivat kohtiin koen olevani suomalainen X en ole joutunut syrjinnän kohteeksi taustani vuoksi (32 % vastanneista) ja en koe olevani suomalainen X en ole joutunut syrjinnän kohteeksi taustani vuoksi (25 % vastanneista)

Tulosta voidaan pitää monella tapaa huolestuttavana. Ensinnäkin, on hyvin huolestuttavaa, että maassa syntyneistä viidennes ei tunne olevansa suomalainen ja toinen viidennes on asian suhteen epävarma. Vaikka suomalaisuutta koki kolme viidestä vastaajasta, ei asioiden tolaa voida pitää hyvänä. Yksilöllisen ja kansallisen hyvinvoinnin kannalta suomalaisuutta kokevien osuuden pitäisi syntyperäisten ryhmässä lähestyä mieluummin sataa kuin kuuttakymmentä prosenttia.

Toiseksi, muualla syntyneiden ryhmässä keskeinen kokemus ei ollut kokemus suomalaisuudesta, vaan päinvastoin, kokemus ”ei-suomalaisuudesta”. Tätäkään asioiden tilaa ei voida pitää positiivisena. Tulosta pehmentää jonkin verran se, että maassaoloajan pidentyminen vaikuttaa tulokseen myönteisesti (Taulukko 40). Aineistossamme on niin, että maassa vietetyn ajan pidentyessä erilaisuutta kokeneiden osuus laski reilusta puolesta yhteen kolmannekseen. Kotoutumisen kannalta joka kolmas kieltävästi vastannut on kuitenkin edelleen sellainen tulos, että se antaa aihetta miettiä keinoja, joilla joukkoon kuulumisen tunteen saavuttamista voitaisiin tehostaa.

Taulukko 40. Suomeen muuttaneiden vastaukset väittämään ”Koen olevani suomalainen” maassaoloajan mukaan, (%).

	Kyllä	En	EOS	Yhteensä	N
Maassa enintään 3 vuotta	25	54	21	100	28
Maassa yli 3 vuotta	41	33	26	100	27

EOS = en osaa sanoa

Huom! Taulukko on laadittu kysymyslomakkeen sellaisen kohdan perusteella, jossa esitettiin väittämä ja vastaaja arvioi 5-portaisella asteikolla oliko eri mieltä (vastausvaihtoehto 1) vai samaa mieltä (vastausvaihtoehto 5). Tuloksia käsiteltäessä vastaukset numeroarvolla 1 ja 2 on yhdistetty yhdeksi arvoksi ja vastaukset numerolla 4 ja 5 on yhdistetty yhdeksi arvoksi. Vastaukset numerolle 3 on tulkittu sarakkeeseen EOS.

Kun suomalaisuuden kokemuksesta tarkasteltiin sukupuolen ja syntymäpaikan mukaan (Taulukko 41), huomattiin, että kaikkein eniten vierautta suomalaisuuden suhteen tunsivat muualla syntyneet tytöt. Heistä miltei puolet vastasi ettei tunne olevansa suomalainen. Muualla syntyneistä pojista hieman useampi kuin kaksi viidestä tunsivat samoin. Toisaalta hieman useampi kuin joka kolmas ulkomailla syntynyt tyttö tunsivat itsensä suomalaiseksi. Ulkomailla syntyneiden poikien joukossa samoin tunsivat reilu neljännes vastanneista. Muualla syntyneet tytöt olivat mielipiteessään varmempia kuin muualla syntyneet pojat: tämä ilmeni siten, että epävarmojen (”en osaa sanoa”) osuus oli tyttöjen joukossa pienempi kuin poikien joukossa. Suomessa syntyneiden osalla huomio kiinnittyi

siihen, että neljännes pojista ei tuntenut olevansa suomalaisia ja reilu neljännes tytöistä oli asiasta epävarma. Tulosta ei toisaalta voi pitää kovin täsmällisenä, sillä Suomessa syntyneiden ryhmät ovat perin pieniä, tyttöjä vastanneiden keskuudessa oli seitsemän ja poikia kaksitoista.

Taulukko 41. Vastaukset väittämään ”Koen olevani suomalainen” syntymäpaikan ja sukupuolen mukaan, (vastaajaa).

	Syntynyt	Kyllä	En	EOS	Yhteensä
Pojat	Muualla	8	12	8	28
	Suomessa	7	3	2	12
Tytöt	Muualla	14	18	7	39
	Suomessa	4	1	2	7

EOS = en osaa sanoa

Huom! Taulukko on laadittu kysymyslomakkeen sellaisen kohdan perusteella, jossa esitettiin väittämä ja vastaaja arvioi 5-portaisella asteikolla oliko eri mieltä (vastausvaihtoehto 1) vai samaa mieltä (vastausvaihtoehto 5). Tuloksia käsiteltäessä vastaukset numeroarvolla 1 ja 2 on yhdistetty yhdeksi arvoksi ja vastaukset numerolla 4 ja 5 on yhdistetty yhdeksi arvoksi. Vastaukset numerolle 3 on tulkittu sarakkeeseen EOS.

Kokemus suomalaisuudesta liittyi ajatukseen kotimaasta: minkä maan kokee kotimaakseen. Kyselylomakkeeseen vastanneet tunsivat kaikkein yleisimmin kotimaakseen joko Suomen tai vanhempiensa kotimaan (Taulukko 42). Kumpikin vastausvaihtoehto sai osakseen reilun neljänneksen osuuden vastauksista. Reilu viidennes vastanneista ilmoitti tuntevansa kotimaakseen sekä Suomen että toisen vanhempansa kotimaan: heillä oli kaksi kotimaata.¹ Vastajan syntymäpaikka määrittäi vastausta. Muualla syntyneiden suosituin vastaus oli vanhempien kotimaa, minkä vastauksen antoi lähes kolmannes muualla syntyneistä vastaajista. Suomessa syntyneiden suosituin vastausvaihtoehto oli Suomi, jonka vastauksen antoi yli puolet Suomessa syntyneistä vastaajista. Tämä tuki myös haastatteluissa ja havainnoinneissa saatuja tuloksia: Suomessa syntyneet ovat pääsääntöisesti myös omasta mielestään suomalaisia.

1 Kotiseutukäsitysten kirjo on laaja. Kolmeen pääryhmään jaoteltuna voidaan puhua yksipaikkaisista, monipaikkaisista ja paikasta riippumattomista kotiseuduista. (Ks. esim. Riukulehto & Suutari 2012, 14–21). Käsiy kahdesta kotimaasta rinnastuu käsitykseen monipaikkaisesta kotiseudusta.

Taulukko 42. Vastaukset kysymykseen ”Tunnen kotimaakseni”, sukupuolen ja syntymäpaikan mukaan, (vastaajaa).

	Syntynyt	Suomi	Suomi & vanhemman kotimaa*	vanhemman kotimaa**	EOS	Yhteensä
Pojat	Muualla	5	4	11	8	28
	Suomessa	7	3	2	–	12
Tytöt	Muualla	8	10	11	11	40
	Suomessa	5	3	1	1	10
Kaikki	Muualla	13	14	22	19	68
	Suomessa	12	6	3	1	22
Yhteensä		25	20	25	20	90

* = luokkaan on yhdistetty vastaukset: Suomi ja isän kotimaa, Suomi ja äidin kotimaa, Suomi ja isän ja äidin kotimaa

** = vanhemman kotimaa. Luokkaan on yhdistetty vastaukset: isän kotimaa, äidin kotimaa, isän ja äidin kotimaa

EOS = en osaa sano: Luokkaan on yhdistetty vastaukset en osaa sano ja ei mikään näistä.

Sukupuolten vastauksissa oli eroa (Taulukko 42). Muualla syntyneiden poikien suosituin vastaus oli vanhemman kotimaa: näin vastasi kaksi viidestä. Muualla syntyneiden tyttöjen tunne kotimaasta sen sijaan levittyi tasaisemmin eri vastausvaihtoehtojen välillä. Se liukui Suomen, Suomen ja vanhemman kotimaan kautta aina vanhemman kotimaahan, joka oli myös tyttöjen suosituin vastaus.

Kyselylomakkeessa kartoitettiin myös vastaajien kokemuksta erilaisuudesta kysymällä heiltä ”Koetko olevasi erilainen kuin useimmat paikkakunnallasi”. Kyselyyn vastanneet eivät näytä suuressa mitassa kokeneen eroa asuinpaikkakuntansa muuhun väestöön, sillä näin koki vain joka viides vastaaja (Taulukko 43). Neljäsosa tytöistä ja joka seitsemäs poika tunsi olevansa erilainen paikalliseen muuhun väestöön verrattuna. Kaksi kolmesta pojasta ja lähes kolme viidestä tytöstä tunsi puolestaan ettei ollut erilainen paikkakunnan väestöön verrattuna. Jälleen kerran tytöt olivat mielipiteessään epävarmempia kuin pojat. Vertailuaineiston puuttuessa on mahdotonta sanoa, onko tulos yhdenmukainen kantasuomalaisen lasten ja nuorten vastaavan kokemuksen kanssa. Selvää on, että varsinkin murrosiässä erilaisuuden kokemusta esiintyy aivan normaalina ilmiönä nuorten keskuudessa. Selvittämättä tässä jää, onko se selvästi yleisempää vai harvinaisempaa kuin tässä tutkitun joukon raportoima tunne.

Taulukko 43. Vastaukset kysymykseen ”Koetko olevasi erilainen kuin useimmat paikkakunnallasi” sukupuolen mukaan, (%).

	En	Kyllä	EOS	Yhteensä	N
Pojat	65	15	20	100	40
Tytöt	51	24	25	100	51
Kaikki	57	20	23	100	91

EOS = en osaa sanoa

Kun tarkastellaan niitä vastaajia, jotka sanoivat tuntevansa itsensä erilaiseksi kuin useimmat muut paikkakunnalla asujat, huomataan, että näin tuntevia oli jokaisessa ikäryhmässä leikki-ikäisistä aina aikuisuuden kynnyksellä oleviin (Taulukko 44). Lisäksi heitä oli saman verran kaikissa muissa ikäryhmissä paitsi kaikkein nuorimmassa. Tuntemus ei siis näytä liittyvän tiettyyn ikäkauteen. Myöskään maassaoloaika ei näytä vaikuttavan, sillä muualla syntyneiden ryhmässä maassaoloaika jakaantui tasaisesti korkeintaan kolme vuotta maassa olleisiin ja yli kolme vuotta maassa olleisiin. Näiltä osin kokemus näyttää jatkautuvan tasaisesti kokijoiden kesken.

Taulukko 44. Ne, jotka vastasivat myöntävästi kysymykseen ”Koetko olevasi erilainen kuin useimmat paikkakunnallasi?”, iän, syntymäpaikan, maassaoloajan ja sukupuolen mukaan, (vastaajaa).

	Syntynyt	Leikki-ikä	Alakoulu	Yläkoulu	Toinen aste	Yhteensä	Ollut maassa korkeintaan 3 vuotta	Ollut maassa yli 3 vuotta
Pojat	Muualla	–	2	1	–	3	1	2
	Suomessa	–	1	–	2	3		
Tytöt	Muualla	2	2	4	2	10	4	4
	Suomessa	1	–	–	1	2		
Kaikki	Muualla	2	4	5	2	13	5	6
	Suomessa	1	1	–	3	5		

Taulukon 44 esittämässä tuloksessa herättää huolta se, että lähes kolmasosa niistä, jotka tunsivat olevansa erilaisia kuin paikallisväestö, oli Suomessa syntyneitä (5/18). Kaikkein huolestuttavinta on se, että poikien joukossa erilaisuuden kokemuksesta raportoineista puolet (3/6) oli Suomessa syntyneitä. Tyttöjen kohdalla Suomessa syntyneitä oli vähemmän, joka kuudes (2/12). Kokemus ei

äidinkielestä päätellen näytä kiinnittyvän mihinkään tiettyyn 'etniseen ulkoonäköön'. Kokemus ei myöskään ole yhteydessä kokijan kotikuntaan, vaan näin koettiin Vaasassa, Seinäjoella sekä Etelä-Pohjanmaan maakunnan muissakin kunnissa.

Kyselyyn vastanneet suhtautuivat omaan taustaansa pääsääntöisesti myönteisesti. Vähintään neljä viidestä vastaajasta ilmoitti, että puhuu mielellään kahta kieltä tai on ylpeä sukujuuristaan tai on ylpeä itsestään (Taulukko 45). Sukupuolittain ja syntymäpaikan mukaan tarkasteltuna ryhmien välillä ei ollut merkityksellisiä eroja. Luonteva suhtautuminen monikielisyyteen heijastaa vastaajien kotien kielellisiä oloja. Kyselyaineiston mukaan miltei kolme vastaajaa viidestä (53/92) ilmoitti, että heidän kotikielensä oli suomalaisille "vieras kieli". Lähes kolmasosa vastaajista (29/92) kertoi, että heidän kotonaan puhutaan sekä kotimaista kieltä (suomi tai ruotsi) että jotain ulkomaista kieltä: näiden vastaajien koteja voidaan pitää kaksikielisinä.

Taulukko 45. Vastaukset väittämiin "Puhun mielelläni kahta kieltä", "Olen ylpeä sukujuuristani" ja "Olen ylpeä itsestäni", (%).

Väittäjä	Kyllä	Ei	EOS	Yhteensä	N
Puhun mielelläni kahta kieltä	82	7	11	100	89
Olen ylpeä sukujuuristani	87	4	9	100	85
Olen ylpeä itsestäni	80	7	13	100	87

Huom! Taulukko on laadittu kysymyslomakkeen sellaisen kohdan perusteella, jossa esitettiin väittäjä ja vastaaja arvioi 5-asteisella asteikolla oliko eri mieltä (vastausvaihtoehto 1) vai samaa mieltä (vastausvaihtoehto 5). Tuloksia käsiteltäessä vastaukset numeroarvolla 1 ja 2 on yhdistetty yhdeksi arvoksi ja vastaukset numerolla 4 ja 5 on yhdistetty yhdeksi arvoksi. Vastaukset numerolle 3 on tulkittu sarakkeeseen EOS.

Tutkimusaineistomme pohjalta näyttää siltä, että tutkimukseen osallistuneiden lasten ja nuorten tunnot suomalaisuudesta ja Suomesta kotimaanaan olivat jakautuneita. Maassa syntyneet tunsivat näin useammin kuin muualla syntyneet. Muualla syntyneiden ryhmässä kotoisuuden ja kuulumisen kokemukset lisääntyivät maassaoloajan pidentymisen myötä. Ulkopuolisuuden ja erilaisuuden – 'ei-suomalaisuuden' – kokemuksia esiintyi aineistossa kuitenkin niin paljon, että asia vaatisi laajempaa paneutumista. Nämä kokemukset näyttäsivät olevan hiukkasen yleisempiä muualla syntyneiden poikien kuin tyttöjen keskuudessa. Huomiota kiinnittävää lisäksi on, että erilaisuutta koettiin myös Suomessa syntyneiden poikien keskuudessa. Erityisesti vieraskielisten lasten ja nuorten kyseessä ollessa tulisi panostaa siihen, että yhä useampi heistä voisi tulevaisuudessa tuntea Suomen kotimaakseen ja itsensä suomalaisiksi. Ehyt

identiteetti ja joukkoon kuulumisen sekä osallisuuden kokemus ovat keskeisiä lasten ja nuorten persoonallisuuden sekä identiteetin rakennuskiviä, joista rakentuu ehjä ja kokonainen aikuinen suomalainen.

Tulevaisuuden suunnitelmia

Tulevaisuuden suunnitelmia kartoitettiin yläkouluikäisten ja aikuisuuden kynnyksellä olevien keskuudessa. Haastattelut osoittivat, että yli 15-vuotiaat haastatellut olivat hyvinkin tarkasti miettineet ja päättäneet, mitä elämältään haluavat. Suuret linjat olivat jo hallussa. Sen sijaan pienemmät seikat – kuten täsmällinen ammatinvalinta – saattoivat yhä aiheuttaa päänvaivaa.

Haastateltu: *No, olen miettinyt, että haluaisin poliisiksi. Se ei ole yhtään varmaa, mutta olen miettinyt silleen.*

Tutkija: *Mikä siinä poliisin ammatissa kiehtoo?*

Haastateltu: *En tiedä. Se on semmoinen, se ei ole semmoista, että menet töihin ja aina samanlaista. Niin, se on semmoista, se on musta kivaa. Ei mitään semmoista, että joo, istut nyt koko päivän ja koko ajan joka päivä samaa, niin en tiedä. En tykkää semmoisesta, en minä siihen pysty.* (Haastattelu: tyttö, 16 vuotta, Vaasa)

Yläkouluikäisten ja aikuisuuden kynnyksellä olevien keskuudessa versoi myös nuoruuteen usein kuuluva idealismi ja halu kurottaa kohden ”parempaa maailmaa” (Taulukko 46). Esimerkiksi kaksi kolmesta vastanneesta ilmoitti haluavansa muuttaa maailmaa.¹ Kolme neljästä ilmoitti olevansa kiinnostunut oikeudenmukaisuuden toteutumisesta maailmassa.² Kaksi viidestä tämän ikäisestä vastaajasta ilmoitti olevansa kiinnostunut politiikasta. Vanhemmassa ikäryhmässä kiinnostus politiikkaan oli vielä suurempaa, sillä puolet aikuisuuden kynnyksellä olevista oli kiinnostunut politiikasta. Puolet vastanneista ilmoitti haluavansa saada jotain merkittävää aikaan.

---

1 En halua vastasi joka kymmenes vastaaja (6/49) ja en osaa sanoa -vastauksiksi luokiteltuja oli 11/49.

2 Vastaajista 2/50 ilmoitti, ettei ole oikeudenmukaisuuden toteutumisesta kiinnostunut ja 11/50 vastaajasta ei osannut sanoa.

Taulukko 46. Kyllä-vastausten osuus eräisiin idealismia ja yhteiskunnallista aktiivisuutta heijastaviin väittämiin yläkouluikäisten ja iältään aikuisuuden kynnyksellä olevien vastaajien vastauksissa, (vastaajaa).

Väittämä	Kyllä vastauksia/vastaajaa
Haluan muuttaa maailmaa	32/49
Olen kiinnostunut oikeudenmukaisuuden toteutumisesta maailmassa	37/50
Olen kiinnostunut politiikasta	19/50
Olen kiinnostunut politiikasta, iältään aikuisuuden kynnyksellä olevat	7/14
Haluan saada jotain merkittävää aikaan	24/50

Selvää oli se, että kaikki tutkimukseen osallistuneet olivat pääsääntöisesti eteenpäin pyrkiviä, määrätietoisia ja motivoituneita. Suunnitelmat saattoivat myös olla hyvin kunnianhimoisia. Eräs yläkoululainen poika ilmoitti haluavansa olla kemisti tai kemian opettaja ja toinen ikätoveri ilmoitti haluavansa tehdä jonkin keksinnön.¹ Kunnianhimoisten suunnitelmien kääntöpuolena oli se, että nykyinen asuinpaikkakunta saattoi tuntua heille ja heidän suurille suunnitelmilleen liian pieneltä. Esimerkiksi toteamus ”Seinäjoki tuntuu jotenkin pieneltä paikalta.” oli seinäjokisten haastateltujen keskuudessa yleinen.² Kotipaikka tuntui pieneltä myös muista kuin seinäjokisista. Esimerkiksi monet vaasalaiset sanoivat samaa.³ Usko ja luottamus tulevaisuuteen on vahvasti yhteydessä niin yleiseen elämäntyytyväisyyteen kuin elämässä pärjäämiseenkin.⁴

Opiskelu, varusmiespalvelu vai työelämä?

Opiskelun jatkamista pidettiin sekä yläkouluikäisten että aikuisuuden kynnyksellä olevien joukossa ylivoimaisesti tärkeimpänä lähitulevaisuuden tavoitteena (Taulukko 47). Työelämään ei vielä oltu valmiita astumaan: vain yksi aikuisuuden kynnyksellä oleva poika (7 %) ilmoitti menevänsä seuraavaksi töihin. Opiskelun avulla eteenpäin pyrkimisen henki terävöityy entisestään, kun ottaa huomioon ne tarjotut vastausvaihtoehdot, joita kukaan vastaajista ei ”seuraavaksi elämäs-

1 Kyselyaineisto. Kummatkin omia polkujaan eteenpäin pyrkivät pojat olivat syntyneet Suomen ulkopuolella.

2 Haastattelu: tyttö, 16 vuotta, Seinäjoki (lainaus); Havainnointipäiväkirja, 72.

3 Esim. haastattelu: tyttö, 17 vuotta, Vaasa.

4 Myllyniemi (toim.) 2015b, 89.

sään halunnut” tehdä. Kukaan ei seuraavaksi halunnut ”mennä naimisiin”, ”olla vaan” tai ”tehdä omia juttuja”.

Taulukko 47. Vastaukset kysymykseen ”Seuraavaksi elämässäni haluan” ikäryhmittäin, (%).

Ikä	Opiskella	Armeijaan	Töihin	EOS	Muu	Yhteensä	N
Yläkoulu	90		–	3	7	100	31
Toinen aste	79	7	7	7	–	100	14
Kaikki	88	2	2	4	4	100	45

Sama koulutuksen kautta eteenpäin pyrkimisen eetos näkyi myös siinä, missä seuraavaksi haluttiin kouluttautua (Taulukko 48). Akateeminen opintoura oli kaikkein suosituin: lukio tai yliopisto kutsuivat yhteensä kahta kolmasosaa vastaajista. Näin oli myös ikäryhmän mukaisessa tarkastelussa. Yläkouluikäiset tähtäsivät ennen kaikkea lukioon, mutta myös yliopistoon menoa suunniteltiin jo. Ammatillisiakin opintoja toki suunniteltiin, mutta edellä mainittuja vähemmän. Aikuisuuden kynnyksellä olevien vastaajien opintotoiveet olivat yliopisto tai ammattikorkeakoulu. Näin vastasi kolme neljästä vastaajasta.

Taulukko 48. Seuraavaksi elämässään opiskelemaan haluavien opiskelupaikkasuunnitelma ikäryhmittäin, (%).

Ikä	Lukio	Yliopisto	AMK	Ammattik.	Opisto	Yhteensä	N
Yläkoulu	42	21	11	18	7	100	28
Toinen aste	18	46	27	9	–	100	11
Kaikki	36	29	15	15	5	100	39

Ammattik. = ammattikoulu

AMK = ammattikorkeakoulu

Ennen kaikkea yläkouluikäisten kohdalla havaittiin eroja tyttöjen ja poikien koulutustoiveissa (Taulukko 49). Tyttöjen kohdekoulutuspaletti oli laajempi kuin poikien. Tyttöjen toiveissa oli mainittu esimerkiksi ammattikorkeakoulu, joka puuttui poikien toiveista täysin. Lisäksi jakaantuminen erilaisiin koulutuksiin oli tasaisempaa kuin pojilla. Yllättäen poikien halu lukioon oli suurempaa kuin tyttöjen. Tämän ikäryhmän pojista lähes kolme neljästä halusi lukioon, kun tyttöjen kohdalla halukkuus oli kolmanneksen luokkaa. Toisaalta yliopistokoulutuksen tavoittelu – joka reaalisesti ei suinkaan seuraa yläkouluikäisten koulutusjatkumossa seuraavana – oli tytöillä merkittävästi poikia tavallisempaa

(tytöt: 5/19 ; pojat: 1/9). Tältä osin tulos on hyvin epäluotettava, koska vastaukset kuvastanevat haaveiden ylärajaa ja ehkä myös kysymyksen vääryymmärtämistä. Jos tarkastellaan vain niitä koulutuksia, jotka reaalisesti ovat mahdollisia heti yläkoulun jälkeen – lukio, ammattikoulu, opisto – ovat jakaantumet lukiota lukuun ottamatta melko samat.

Taulukko 49. Koulutushalukkuuden päämääräkoulutus ikäryhmittäin sukupuolen mukaan, (vastaajaa).

Ikäryhmä	Sukupuoli	Ammattik.	AMK	Lukio	Opisto	Yliopisto	Yhteensä
Yläkoulu	Pojat	2	–	5	1	1	9
	Tytöt	3	3	7	1	5	19
Toinen aste	Pojat	–	2	1	–	1	4
	Tytöt	1	1	1	–	4	7

Ammattik. = ammattikoulu

AMK = ammattikorkeakoulu

Aikuisuuden kynnyksellä olevan vastaajajoukon sukupuolitettu koko – neljä poikaa ja seitsemän tyttöä – on niin pieni, ettei mitään varmaa voida sanoa (Taulukko 49). Jos tästä jotain sanotaan, niin näyttää siltä, että ikäluokan tytöt tähtäävät selvästi poikia enemmän yliopistoon (tytöt: 4/7; pojat: 1/4), kun taas poikien määränpää näyttää olevan ammattikorkeakoulu (tytöt: 1/7; pojat: 2/4).

Vastaajat vastasivat myös kysymykseen ”Kotipaikkakunnallani saisi olla lisää jatkokoulutusmahdollisuuksia?”. Yläkouluikäisistä ja aikuisuuden kynnyksellä olevista vastaajista kolme viidestä (30/50) vastasi myöntävästi. Kieltävästi vastasi vain noin joka kymmenes (6/50). Sukupuolittain tarkasteltuna pojat olivat näkemyksissään varmempia: pojista vain viidesosa (4/20) ei osannut sanoa asiaa mitään varmaan, tyttöjen ryhmässä näin vastasi joka kolmas (10/30). Tyttöjen epävarmuus puolestaan heijastui siihen, että pojista varman kyllä-kannan ilmaisi reilu kaksi kolmannesta (14/20) vastaajista, tytöistä vain reilu puolet (16/30)

Naimisiin ja perhe

Vaikka kukaan kyselyyn vastanneista ei sanonutkaan jo seuraavaksi haluavansa mennä naimisiin, oli mietintä tulevasta kumppanista ja mahdollisista lapsista jo läsnä. Haastatteluissa, havainnoinneissa ja lomakekyselyssä saatiin samansuuntaista tietoa. ”Hengailtaessa” vaikkapa ”turuilla ja toreilla” katseltiin muun muassa mahdollista tulevaa seurustelukumppania. Haastatteluissa kävi ilmi, miten nuoret olivat tätä asiaa jo miettineetkin: monet halusivat tulevaisuudessa perustaa perheen ja saada lapsia.

”Oma perhe” koettiin myös kyselyn vastaajajoukossa tärkeäksi tulevaisuuden asiaksi (Taulukko 50). Yli puolet kysymykseen vastanneista ilmoitti haluavansa pienen perheen ja lapsia. Ikäryhmittäin tarkasteltuna osoittautui, että kyseinen vaihtoehto oli myös kummankin ikäryhmän suosituin vastausvaihtoehto. Vastaajien mielestä myös oli niin, että lapset kuuluvat perheeseen. Kukaan vastaaja ei valinnut vastausvaihtoehtoa ”en halua lapsia”.

Taulukko 50. Vastaajien toiveet tulevan oman perheen suhteen ikäryhmittäin, (%).

	Lapsia, pienen perheen	Lapsia, suuren perheen	EOS	Yhteensä	N
Yläkoulu	59	15	26	100	27
Toinen aste	46	31	23	100	13
Kaikki	55	20	25	100	40

EOS = en osaa sanoa

Kyselyaineiston mukaan sekä pojat että tytöt halusivat ensisijaisesti pienen perheen (pojat: 7/17; tytöt:15/23). Kolmasosa (6/17) pojista halusi kuitenkin suuren perheen, siinä missä tytöistä näin halusi vain noin joka kymmenes (2/23). Tuloksen perustella voidaan sanoa, että haave suuresta perheestä eli enemmän poikien kuin tyttöjen keskuudessa.

Joo, kyllä olen sitä paljon jo miettinytkin. Haluan vaimon ja pienen perheen. Ja varmaan sen talon, koiran ja farmariautonkin. (Haastattelu: poika, 17 vuotta, Seinäjoki)

Aikuisuuden kynnyksellä olevat nuoret kertoivat haastatteluissa avoimesti tulevaisuudensuunnitelmistaan. Avioituminen ja lapset kuuluivat enemmistön toiveisiin. Nuoret kuitenkin asettivat lasten hankinnalle ehtoja. Ennen lapsia täytyy esimerkiksi jo olla hyvä(palkkainen) työ ja asunto.

Haluan vähän kiertää maailmaa ja opiskella. Sitten haluan jonkun hyvän työn. Sitten vasta ehkä perhe. Mutta joo, sen minä kyllä kanssa haluan.
(Haastattelu: tyttö, 16 vuotta, Vaasa)

Missä haluaisin asua

Kyselyyn vastanneilta tiedusteltiin heidän tulevaisuudensuunnitelmiaan asuinpaikan suhteen (Taulukko 51). Kolmasosa vastaajista halusi tulevaisuudessa asua muualla Suomessa kuin nykyisellä asuinpaikallaan. Joka neljäs ilmoitti haluavansa edelleen asua nykyisellä asuinpaikallaan. Vain joka seitsemäs halusi tulevaisuudessa asua ulkomailla. Tytöt osoittivat suurempaa muuttohalukkuutta kuin pojat. Tytöistä kaksi viidestä mutta pojista vain joka viides halusi tulevaisuudessa asua muualla Suomessa. Myös ulkomaille muuton suhteen tytöt osoittivat poikia suurempaa halukkuutta.

Taulukko 51. Vastaukset kysymykseen ”Missä haluan tulevaisuudessa asua” sukupuolen mukaan, (%).

	Nykyisellä	Muualla Suom.	Ulkomailla	EOS	Yhteensä	N
Pojat	31	21	10	38	100	39
Tytöt	19	41	19	21	100	48
Kaikki	24	32	15	29	100	87

Nykyisellä = nykyisellä asuinpaikalla

Muualla Suom. = muualla Suomessa

EOS = en osaa sanoa

Vastausten perusteella selvitettiin myös sitä, oliko vastaajan nykyisellä asuinpaikalla merkitystä muuttohalukkuuden tai muuttosuunnan suhteen (Taulukko 52). Asuinpaikka ei näyttänyt vaikuttavan muuttopäätökseen. Nykyisellä asuinpaikalla jatkossakin asumaan halukkaiden jakaantuma vastasi vastaajien asuinpaikan jakaantumaa (sarakkeiden 3. ja 4. vertailu keskenään). Sen sijaan muuttohalukkaiden vastaajien joukossa asuinpaikka näytti yhdistyvän muuttohalukkuuteen. Kaikkein muuttohalukkaimpia olivat Vaasassa asuneet vastaajat ja kaikkein muuttohaluttomampia olivat Etelä-Pohjanmaan muissa kunnissa kuin Seinäjoella asuneet (sarakkeiden 1. ja 2. ja 4. vertailu keskenään). Joukkojen pienen koon takia tulos on vain suuntaa-antava.

Taulukko 52. Tulevaisuuden ajatellun asuinpaikan yhteys vastaajan nykyiseen asuinpaikkaan, (%).

	Sarake 1	Sarake 2	Sarake 3	Sarake 4
	Asua muualla	Asua ulkomailla	Asua nykyisellä	Perusjakautuma, eli vastaajien nykyinen asuinpaikka
Vaasa	64	62	52	52
Seinäjäjoki	18	15	14	17
Muu*	18	23	34	31
Yhteensä, %	100	100	100	100
N	28	13	21	92

Asua nykyisellä = asua nykyisellä asuinpaikalla.

Muu* = muut Etelä-Pohjanmaan maakunnan kunnat paitsi Seinäjäjoki.

Vastaajien muuttohalukkuutta tarkasteltiin myös sukupuolen ja syntymäpaikan suhteen (Taulukko 53). Kaikkein liikkuvaisempia olivat Suomessa syntyneet tytöt: heistä kaksi kolmesta halusi tulevaisuudessa asua muualla Suomessa kuin nykyisellä asuinpaikkakunnallaan. Heidän kohdallaan myös vaasalainen tausta korostui: neljä heistä asui parhaillaan Vaasassa, yksi Seinäjäjoella ja yksi muualla Etelä-Pohjanmaan maakunnassa.

Taulukko 53. Vastaajien muuttohalukkuus sukupuolen ja syntymäpaikan mukaan, (vastaajaa).

	Syntynyt	Nykyisellä	Muualla Suom.	Ulkomailla	EOS	Yhteensä
Pojat	Muualla	9	5	3	11	28
	Suomessa	3	3	1	4	11
Tytöt	Muualla	8	14	9	8	39
	Suomessa	1	6	–	2	9
Kaikki	Muualla	17	19	12	19	67
	Suomessa	4	9	1	6	20
Yhteensä		21	28	13	25	77

EOS = en osaa sanoa

Muuttamisesta pois Suomesta olivat kaikkein eniten kiinnostuneet ulkomailla syntyneet tytöt (Taulukko 53). Heistä lähes neljännes halusi tulevaisuudessa muuttaa ulkomaille. Ulkomailla syntyneet tytöt halusivat jossain määrin myös muuttaa tulevaisuudessa nykyiseltä asuinpaikaltaan pois: reilu kolman-

nes heistä ilmoitti näin. Poikien joukossa esiin nousi muualla kuin Suomessa syntyneiden 'juurevuus'. Kolmasosa heistä ilmoitti haluavansa jatkossakin asua nykyisellä kotiseudullaan. Leimallista kysymykseen vastanneille oli myös "en osaa sanoa" vaihtoehdon suuri osuus. Näin vastasi kolmannes vastaajista. Tämän vastausvaihtoehdon suosio ei näyttänyt olevan riippuvainen esimerkiksi vastaajien iästä tai asuinpaikasta,¹ vaan kyseessä näyttää olevan aito neuvottomuus, päättämättömyys tai kannanottamattomuus asian suhteen.

Ulkomaille muuttamista suunnitelleet myös mainitsivat toiveitaan asuinpaikan suhteen. Toiveet kohdistuivat Eurooppaan. Se mainittiin sekä alueena että yksityisinä valtioina (Ruotsi, Italia (kaksi mainintaa), Ranska, Saksa (kaksi mainintaa), Sveitsi, Lontoo (siis Iso-Britannia). Näissä toiveissa heijastui myös vastaajan tausta, esimerkiksi maininnoissa "Saksa (kotimaani)" tai "Italiassa, vasta muutama kk Suomessa". Yhdysvallat esiintyi toiveiden kohteena yllättävän harvoin: vain kolme kertaa. Silloin, kun Yhdysvallat mainittiin, sen vetovoima keskittyi länsirannikolle sellaisiin paikkoihin kuin "Los Angeles" tai "Kalifornia". Tyttöjen ja poikien välillä oli eroa sikäli, että pojat ilmoittivat toiveasuinpai-koikseen vain mannereurooppalaisia paikkoja. Tytöt ilmoittivat myös "Aasian" ja Yhdysvallat.

Muuttohalukkuuden syitä ei kyselykaavakkeessa selvitetty. Syyt lienevät kuitenkin ne tavanomaiset: opiskelu, halu päästä kotipaikalta pois ja halu nähdä laajemmin maailmaa. Myös mahdollisuus työpaikkaan saattaa olla muuttohalukkuutta lisäävä tekijä. Haastatteluissa kävi ilmi, että haastatelluilla oli selkeä suunnitelma opiskella Suomessa, mutta tämän jälkeen he olisivat avoimia kaikille mahdollisuuksille. He esimerkiksi pitivät hyvin todennäköisenä, että voisivat siirtyä töihin vanhempiensa kotimaahan. Näin varsinkin, jos he olivat jo saaneet siellä työkokemusta esimerkiksi kesätöiden muodossa ja näin ollen tunsivat maan työkuultuurin. Myös paikallisen kielen taito ja mahdolliset tuttavuussuhteet ja sukukontaktit helpottaisivat muuttoa.

Että olen ihan avoin kaikelle. Ei minulla ole mikään pakko jäädä Suomeen. Saatan lähteä [vanhempien kotimaa, maan nimi poistettu]. Siellä on tuttu-jakin ja kaikkea. (Haastattelu: poika, 17 vuotta, Seinäjoki)

Tutkimusaineistomme valossa nuorista piirtyi hyvinkin vastuuntuntoinen kuva. Nuorilla oli vahva halu menestyä ja elää nykyajan standardien ja ihan-teiden mukaista elämää. Nähdä maailmaa, opiskella ja tehdä kaikkea "kivaa", kuten haastatellut kuvailivat. "Kiva" osoittautui kuitenkin hyvin vastuulliseksi.

---

1 Näin vastanneista leikki-ikäisiä oli 2 vastaajaa, alakouluikäisiä 5 vastaajaa, yläkoulu-ikäisiä 14 vastaajaa ja aikuisuuden kynnyksellä olevia edusti 4 vastaajaa. Vastaajista 11 asui Vaasassa, 4 Seinäjoella ja 10 muualla Etelä-Pohjanmaan maakunnassa.

Se ei esimerkiksi tarkoittanut elämä risaiseksi -menteliteettia. Täysi-ikäisyyteen nousemassa on oiva uusi sukupolvi.

Tulevaisuuden Suomi

Haastatteluissa ja havainnoinneissa hyvää ja nopeaa kotoutumista jarruttavaksi tekijäksi nousi maamme maahanmuuton nuoruus ja siitä johtuvat seikat. Perinteisiin maahanmuuttomaihin verrattuna suomalaisen yhteiskunnan ja suomalaisten ihmisten suhtautuminen maahanmuuttajiin on vielä 'lapsenkengissä'. Esimerkiksi sellaisessa perinteisessä maahanmuuttomaassa kuin Yhdysvalloissa ollaan asennoitumisessa paljon edellä Suomea ja suomalaisia. Asenne-ero näkyy esimerkiksi siinä, että Suomessa maahanmuuttajuus näyttää periytyvän. Maahanmuuttajien lapsista voidaan arkipuheessa käyttää termiä toisen (suku) polven maahanmuuttaja. Yhdysvalloissa tämän ryhmän jäseniä kutsutaan yleisesti termillä ensimmäisen (suku)polven amerikkalainen. Heidän varaansa Yhdysvallat myös rakentaa tulevaisuutensa ja toivonsa. Ero pienissä sanavalinnoissa osoittaa suurta eroa ajattelussa, asenteissa ja kansallisessa strategiassa.¹

Haastattelussa tätä Suomen 'lapsenkenkäisyyttä' tuotiin esiin esimerkiksi näin:

Ihmisten pitäisi ymmärtää, että aina ei ole ihmisillä vaihtoehtoja. Joskus on vain jätettävä kotimaa ja lähdettävä vieraaseen maahan. Amerikassa ja Britanniassa tämä ymmärretään, mutta Suomessa vielä ei. Suomessakin pitäisi ymmärtää, että maailma on muuttunut. Ihmiset liikkuvat eri syiden vuoksi. Ei se ole meidän vika. Me haluamme saada hyvää aikaan. Ei kai ole mitään järkeä tehdä semmoista kylmää sotaa [ihmisten välille]. Ihan turhaa energian haaskausta, kun sillä ajalla voitaisiin tehdä jotain hyvääkin. (Haastattelu: tyttö, 6 vuotta, Vaasa (vanhemmat))

Maahanmuuttajien määrän lisääntyttyä Suomessa 1990-luvulta lähtien myös ilmapiiri muuttui suvaitsevammaksi. Haastateltu ammatti-ihminen kuvasi kehitystä näin:

Silloin ihan alussa, en edes muista milloin – 2000-luvun alussa ehkä – kun alkoivat nämä myanmarilaiset [tulla], niin silloin oli ehkä joku pieni sellainen, että nämähän ovat tulleet sieltä ja semmoista, mutta ei ole semmoista [että

---

1 HS 25.2.2016. Muuttoliiketutkimuksen tavoista käyttää käsitettä sukupolvi, ks. esim. Martikainen & Haikkola 2010.

suomalaiset vanhemmat karttaisivat monikulttuurista päiväkotia]. Kyllä joskuskin, kun yksi poika on niin tosi tumma, niin lapset on niin – kysyivät, että miltä se tuntuu. Mutta niin ei muuten – eikä vanhemmakaan. (Haastattelu: lastentarhanopettaja, Seinäjoki)

Havainnoitaessa ja haastateltaessa keskustelut kääntyivät myös tulevaisuuden Suomeen: miltä Suomi näyttää 20 vuoden kuluttua? Eräs vanhempi kuvasi Suomea verraten sitä maahanmuuttoasioissa ja monikulttuurisena yhteiskuntana olemisessa vielä "lapseksi".

Paljon pitäisi tehdä töitä, että se lapsi [Suomi] kasvaisi. Siitä riippuu meidän tulevaisuus. Jos se [Suomi] menee oikeaan suuntaan, me kaikki menemme oikeaan suuntaan. Meidän kaikkien elämä riippuu tästä lapsesta [Suomesta]. Pitäisi kaikkien työskennellä, että tulee hyvä tulevaisuus meille, lapsille, lapsenlapsille. Ja [olemassa] on hyviä malleja. Britannia, Australia, heillä on kauan, kauan sitten alkanut [monikulttuurinen yhteiskunta] ja niillä on hyviä ajatuksia. (Haastattelu: tyttö, 6 vuotta, Vaasa (vanhemmat))

Tähän Suomi on vielä lapsen kengissä -näkökulmaan voidaan yhtyä. Suomi on perinteisesti ollut maastamuuttomaa, mutta 1990-luvulta lähtien maahanmuutto on kasvanut moninkertaiseksi. Olemme kuitenkin vielä kaukana Euroopan perinteisten maahanmuuttomaiden – esimerkiksi Iso-Britannia, Ranska, Saksa tai Ruotsi – maahanmuuttajaluvuista. Tämä 'jälkeenjääneisyys' selittänee osaltaan sen nuivan suhtautumisen taustaa, jota monimuotoistuvaa yhteiskuntaa kohtaan joissakin piireissä tunnetaan. Tämä suhtautuminen sai polttoainetta kesällä ja syksyllä 2015 maahan saapuneiden turvapaikanhakijoiden lisääntyneen määrän myötä.

Nyt kun ollaan tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa, niin saa nähdä, kuinka sitten. Niin, tämä [pakolaistilanne] on vähän tällainen kinkkinen tilanne. Mutta toivotaan, ettei siihen mennä, [että ihmisille tulisi pahoja ajatuksia]. Mutta on se valtava määrä, jos puhutaan, että miljoona lähtee noita pakolaisia, niin. (Haastattelu: lastentarhanopettaja, Seinäjoki)

'Jälkeenjääneisyys' ei kuitenkaan täysin selitä kiristyneitä asenteita, eikä sitä, miten se varsinkin sosiaalisessa mediassa näyttää paisuneen suuriin mittasuhteisiin. Sosiaalisessa mediassa vellova nuiva asennoituminen ei kuitenkaan ole koko kuva suomalaisen yhteiskunnan asenteesta erityisesti turvapaikanhakijoita ja yleensä maahanmuuttoa kohtaan. Sosiaalisen median ominaispiirre nimitäin on, että suhteellisen pieni joukko voi siellä tuottaa suhteettoman suuren

metelin. Kaikesta päätellen nuivasti suhtautuvat ovat suhteellisen pieni, mutta äänekkäs osa kansaamme.¹

Tutkimukseemme osallistuneet nuoret uskoivat tulevaisuuden Suomessa suvaitsevaisuuden ja ymmärryksen kasvavan matkustelun ja yhä useamman ulkomaalaisen luokkatoverin myötä. Monikulttuurisuus ja moninaisuus on heidän mukaansa tulevaisuutta. Osa heistä toivoi pystyvänsä vaikuttamaan uusien vieraskielisten lasten ja nuorten hyvinvointiin omalla toiminnallaan. Esimerkiksi taustansa vuoksi rajua kiusaamista kokenut nuori toivoi tulevaisuudessa työkentelevänsä sellaisessa ammatissa, jossa voisi auttaa kanssaihmiään. Toisin sanoen hän toivoi voivansa tulevaisuudessa vaikuttaa siihen, että erilaisuuden vuoksi kiusatuksi joutuminen vähenisi tai peräti loppuisi kokonaan.

Nuorilla oli hyvin positiivinen kuva tulevaisuudesta. Tässä suhteessa he erottuivat aikuisista, joiden joukossa oli niitäkin, jotka pelkäsivät 'muukalaisvihan' tulevaisuudessa vain laajenevan. Heidän mielestään sellaisessa tulevaisuuden Suomessa ei syntyperältään vierasmaalaisena voisi enää asua. Näkemykseen toki vaikutti se, että haastattelut ajoittuivat syksyyn 2015, jolloin kriisiytyneen maahantulon kiristämät asenteet tulivat esiin. Ylipäätään tulevaisuuteen suhtauduttiin kuitenkin positiivisesti ja toiveikkaasti.

Toivon, että kaikki voisivat olla kavereita tai edes kestää toisiaan. Kun me kaikki olemme erilaisia, niin miksi siitä täytyy tehdä niin iso numero? Oltiisi kaikille kivempi, jos hyväksyttäisiin se erilaisuus. (Haastattelu: tyttö, 17 vuotta, Vaasa)

Meidän ihmisten pitäisi keskittyä positiiviseen, että miten päästä tässä maailmassa eteenpäin, eikä käyttää negatiivista energiaa toisten haukkumiseen ja kyräilyyn. (Haastattelu: poika, 10 vuotta, Vaasa (vanhemmat))

---

1 Ks. esim. Sjöblom-Immala 2013.

8.

Lasten ja nuorten kanssa työskentelevien näkökulma

Seuraavassa käsitellään vieraskielisten lasten ja nuorten kanssa työtä tekevien ammattilaisten näkemyksiä ja kokemuksia. Näkökulmana on moniammatillinen yhteistyö: siinä eri ammattialojen ja -kuntien edustavat työskentelevät yhdessä saadakseen aikaan asiakkaan kannalta parhaan mahdollisen lopputuloksen. Lasten ja nuorten kohdalla tällaisia moniammatillisia työyhteisöjä ovat tyypillisimmillään päiväkodit ja koulut. Opettajien tukena on erityisopettajia, kuraattoreita, terveydenhoitajia ja sosiaalityöntekijöitä. Lastentarhaopettajat ja alakoulun opettajat mainitsivat vielä lisäksi maahanmuuttokoordinaattorin kanssa tehdyn yhteistyön. Kuvaamme myös maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten arkielämää siihen osallistuvan ammattilaisen silmin. Kiinnostuksen kohteena ovat ammattilaisten näkemykset vertaissuhteista ja integroitumisesta paikallisyhteisöön. Lasten ja nuorten kanssa työskentelevät edistävät heidän elämänpolkuaan joka päivä. Ammattilaisten näkökulma avaa tutkimuskohteeseen toisen perspektiivin, joka mahdollistaa paremman käsityksen saamisen itse tutkimuskysymyksestä.

Syrjäytymisen ehkäisy

Nuorten syrjäytyminen on kasautuvaa huono-osaisuutta, jossa yhdistyvät työttömyys, toimeentulo-ongelmat, elämänhallinnan ongelmat sekä yhteiskunnallinen ulkopuolisuus. Syrjäytyneistä Suomessa asuvista nuorista lähes neljännes on maahanmuuttajataustaisia. Heidän riskinsä syrjäytyä on pahimmillaan jopa kuusinkertainen kantaväestöön verrattuna.¹ Suomessa lailla säädetty nuorten yhteiskuntatakuu on maahanmuuttajien kannalta keskeinen sosiaalinen uu-

---

1 TEM 2012.

distus. Suomen maahanmuuttajaväestöstä lähes kolme neljäsosaa on iältään alle 35-vuotiaita.¹

Maahanmuuttajanuorten kohonneeseen syrjäytymisriskiin voidaan puuttua. Syrjäytymistä ehkäisevien toimenpiteiden vaikuttavuus edellyttää kuitenkin sitä, että ongelmat voidaan jo varhain tunnistaa. Mitä varhemmin ongelma tunnistetaan ja siihen puututaan, sen parempia saavutetut tulokset ovat. Tämän vuoksi kunnissa tehtävän perustyön merkitys on olennainen. Esimerkiksi kouluympäristöissä suurin vastuu ongelmien varhaisesta tunnistamisesta on opettajilla. Opettajien vastuuta on kuitenkin viime aikoina yhä enenevässä määrin jaettu muun muassa oppilashuollossa työskentelevien kanssa. Nuoret näkevät opettajat tärkeinä ilmapiirin luojina sekä ongelmien ratkojina.² Nuorten näkemys käy yksiin sen kanssa, mikä oli nyt käsillä olevaa työtä tehtäessä haastatellun ammattihenkilöstön näkemys oman työnsä luonteesta.

Koulun yhteisöllisyyttä tuetaan parhaiten edistämällä oppilaan huoltajien aktiivista osallistumista koulun arkeen. Maahanmuuttajataustaisia oppilaita kouluttavien valmistavien luokkien opettajat kertoivat koulutyön sujuvan, kun vanhemmat käyvät säännöllisesti koululla keskustelemassa asioista. Yhteisen kielen puute hankaloittaa kanssakäymistä, mutta tulkin käyttö mahdollistaa tiiviinkin yhteydenpidon. Lapsen hyvinvoinnin ja koulumenestyksen kannalta on tärkeää, että myös vanhemmat ovat kiinnostuneita lapsensa koulumenestyksestä ja kannustavat menestymään siinä. Tähän tutkimukseen osallistuneiden opettajien havainto onkin ollut, että usein kouluttamattomatkin vanhemmat ovat äärimmäisen kiinnostuneita lastensa asioista. Kodin ilmapiiri – sen rauha, kannustavuus samoin kuin ongelmatkin – heijastuvat lasten jaksamiseen ja koulumenestykseen.

Valmistavien luokkien opettajat kertoivat myös, että ongelmatilanteissa koulun oppilashuolto on avainasemassa. Opettajat korostivat, että he yksin eivät voi mittavampia ongelmia käsitellä, jo pelkästään oman puutteellisen kielitaitonsa takia. Toiseksi he kertoivat, että oppilaiden oireilu alkaa yleensä näkyä vasta valmistavan luokan jälkeen. Näin ollen ongelmatilanteet yleensä jäävät yleisopetuksen käsiteltäviksi. Valmistavalla luokalla viivytään korkeintaan lukuvuosi ja sille tullaan heti maahan muuttamisen jälkeen. Tuolloin muuttamiseen liittyvä stressi ja mahdollinen kulttuurishokki ei vielä ole iskenyt täydellä voimallaan. Kotoutumisongelmat näkyvät harvoin heti ensimmäisien maahanmuuttokausien aikana: yleensä ne näyttäytyvät vasta myöhemmin.

Kotoutumisongelmat voivat oireilla monilla tavoilla. Esimerkiksi joku perheen jäsenistä saattaa masentua tai perheessä saattaa olla työttömyyttä tai alkoholiongelmia. Koulussa nämä ongelmat alkavat näkyä lapsen oireiluna. Ensimmäisiä merkkejä ovat hygieniaan ja nukkumiseen liittyvät ongelmat.

---

1 Ahonen ym. 2014, 60.

2 Ahonen ym. 2014, 60–61.

*Minulle tulee mieleen semmoisia hygienia-asioita. [...] Minulle tulee tästä elämänhallinnasta mieleen ihan kaikki arkeen liittyvät asiat pukeutumisesta lähtien. Alakoulussa ne näkyvät välillä tosi räikeästikin [...] että ei osata pu-
keutua ja muuta. (Haastattelu: S2-opettaja, Seinäjoki)*

Opettajien mukaan ongelmat otetaan puheeksi vanhempien kanssa ja keskusteluun mukaan otetaan usein myös koulukuraattori ja terveydenhoitaja. Tätä laajennettua kokoonpanoa käytetään varsinkin silloin, jos perheen omat voimavarat eivät riitä ongelmien ratkaisuun ja hoitamiseen.

Lain mukaan oppilashuolto toteutetaan opetustoimen sekä sosiaali- ja terveystoimen monialaisena, suunnitelmallisena yhteistyönä yhdessä oppilaan ja hänen huoltajiensa sekä tarvittaessa muiden yhteistyötahojen kanssa.¹ Esimerkiksi Vaasan kaupungin voimassa olevassa perusopetuksen toimenpideohjelmassa korostetaan tämän yhteistyön käynnistämistä heti perusopetukseen valmistavan opetuksen alkaessa. Huoltajien ja oppilaiden perehdyttämiseen on käytettävissä eri kielille käännettyjä tiedotteita ja lomakkeita sekä tulkikeskukseen tulkkauspalveluja. Maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten kohdalla kodin ja koulun yhteistyö voi kuitenkin sisältää erilaisia haasteita, joista yhteisen kielen puuttuminen lienee yksi suurimmista.²

Yhteisen kielen puuttuessa käytetään yleensä tulkkiä. Opettajalle työskenteleminen tulkin välityksellä voi olla hankalaa. Nyt käsillä olevan tutkimuksen haastatteluissa opettajat ja lastentarhanopettajat kertoivat kuitenkin, että heille tulkki oli yksi työväline muiden joukossa. Tulkin kanssa työskentelyä ei koettu hankalaksi tai epämiellyttäväksi, asia oli paremminkin päinvastoin.

Aina tulkin välityksellä. Meillä on aina tulkki käytössä. (Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, alakoulu, Vaasa)

Kyllä joo, on käytetty tulkkeja [...] Ja kyllä käytetään tulkkeja paljon. (Haastattelu: lastentarhanopettaja, Seinäjoki.)

No tietysti aina palaverissa tulkit paikalla. (Haastattelu: S2-opettaja, Seinäjoki)

Tulkin käyttö henkilökohtaisessa vuorovaikutustilanteessa ei sinänsä ollut lainkaan ongelma. Sen sijaan ongelmallisena nähtiin se, että lasten ja nuorten mukana päivittäin koteihin välitettävä tieto ei välttämättä kulkenut koteihin tarkoitettussa muodossa. Esimerkiksi reissuvihkoihin suomeksi kirjatut viestit saattoivat sisällöltään muuttua sen mukaan, mitä viestiä tulkannut lapsi tai nuori halusi kieltä ymmärtämättömille vanhemmilleen kertoa.

1 Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (30.12.2013/1287), 3 §.

2 Ahonen ym. 2014, 60.

Lapsella on se tieto, joka sitten annetaan halutussa muodossa sille vanhemmalle. [...] mutta sitten tällöinen tieto, mikä menee koululta vaikka jollain reissuviholla, lapulla tai muuta niin se on se suurin ongelma. (Haastattelu: S2-opettaja, Seinäjoki)

Osallisena yhteisössä

Mahdollisuuksia maahanmuuttajanuorten osallisuuden lisäämiseksi on olemassa. Niiden hyödyntämiseen tarvitaan kuitenkin toimijoita yhteiskunnan eri sektoreilta. Erityisesti kunnissa tehtävän perustyön merkitys on suuri. Nuorten hyvinvointi syntyy nimenomaan heidän lähiympäristöissään. Pohjanmaalla solmittiin muutama vuosi sitten maahanmuuttajien osallisuutta ja työllisyyttä edistävä alueellinen aiesopimus. Sen tavoitteena on eri toimijoiden tiiviinä yhteistyönä edistää maahanmuuttajien kotoutumista. Aiesopimuksen toimeenpanoa tuetaan kehittämishankkeiden ja hyväksi todettujen menetelmien käyttöönottamisella. Yhtenä kärkenä tässä on maahanmuuttajataustaisten nuorten mielenterveyden edistäminen ja heidän osallisuutensa lisääminen kouluissa. Toiminta edellyttää laajaa yhteistyötä niin koulun, palveluiden kuin lasten ja nuorten vanhempien keskuudessa.¹

Seinäjoella ja muualla Etelä-Pohjanmaan maakunnassa tehdään tiivistä yhteistyötä eri toimijoiden kesken. Nuoriso-ohjaaja kertoi, kuinka pienelle paikkakunnalle saapui maahanmuuttajalapsia, jotka eivät saaneet kantaväestöstä kavereita. Opettaja oli soittanut nuorisotoimeen, josta puolestaan pyydettiin nuoriso-ohjaajien apua tilanteeseen. Opettajat ja nuoriso-ohjaajat päättivät järjestää nuorisotalolla yhteisiä illanviettoja, joissa maahanmuuttajanuoret ja kantasuomalaiset nuoret voisivat tutustua toisiinsa. Näiden yhteisten illanviettojen järjestäminen loppui kuitenkin ilman mitään erityistä syytä. Maahanmuuttajanuoret kävivät nuorisotalolla vain pari kertaa.²

Seinäjoella ja Vaasassa joka kesä järjestetty leikkikenttätöiminta on kasvatushenkilöstön kokemusten mukaan yksi parhaista tavoista saada yhteen kantaväestön lapset ja vieraskieliset lapset. Erityisesti Seinäjoella toiminta on ollut hyvin suosittua ja useina päivinä kentillä on ollut odotettua enemmän kävijöitä. Vaasassa sen sijaan leikkikentillä on käynyt huomattavasti vähemmän lapsia: usein vain muutamia päivittäin. Seinäjoen varhaiskasvatuksesta vastaavien viranhaltijoi-

---

1 Ahonen ym. 2014, 60–61.

2 Tiedonanto: nuorisotoimen työntekijä; Seinäjoki.

den mukaan ohjattu leikkikenttätoiminta tukee merkittävästi lasten sosiaalisten suhteiden kehittymistä ja uusien kavereiden löytymistä ja kehittymistä.¹

Havainnot seinäjokiselta leikkikentältä tukivat edellä esitettyä näkemystä. Ensimmäisistä havainnointipäivistä lähtien seurattiin erään noin viisivuotiaan vieraskielisen pojan taivalta kentällä. Aluksi hän oli kovin ujo ja hakeutui aikuisten seuraan. Usein hänet tavattiin myös käpertyneenä omaan maailmaansa, kuin suojautuneena ulkomaailman asioilta. Päivä päivältä aikuisten tukemana hän uskaltautui vähitellen tästä omasta maailmastaan ulos. Kesän puolivälissä hänen epävarmuutensa oli poissa ja hän oli uskaltanut leikkimään toisten lasten kanssa. Aluksi se oli muiden vieraskielisten lasten kanssa leikkimistä, mutta jalkapallon ja muiden pelien kautta hän taitavana urheilijana löysi paikkansa myös kantaväestön lasten parissa. Hänen hapuileva kielitaitonsa kehittyi nopeasti muiden suomea puhuvien lasten kanssa ryhmäytyessä ja leikkiessä. Loppukesästä hänestä sukeutui oikea 'pojankloppi', joka uskaltautui hännäämään ja ärsyttämään tyttöjä. Ohjaajat olivat yllättyneitä ja mielissään tämän pojan kehityksestä ja hänessä ilmenneestä suuresta muutoksesta.²

Tätä muutosta kuvaa lainaus havainnointipäiväkirjassa:

Meno alkaa olla kuin villissä lännessä. Pojat huomaavat, et hei, tuo tätihän [havainnoija] ei komenna ollenkaan. He alkavat kiskoa vaatteita pois päältään.
(Havainnointipäiväkirja, 29)

Tämä on esimerkki menon riehaantumisesta. Tässä tilanteessa oli mukana kolme poikaa. Joukon iloisena vetäjänä toimi tämä vielä kesän alussa leikkikentällä ilman kavereita ollut maahanmuuttajataustainen poika. Hänestä oli kehkeytynyt kesän aikana veijari, joka veti puoleensa muita lapsia. Hän oli kesän aikana alkanut tuntea olonsa turvalliseksi, hän viihtyi muiden lasten seurassa ja muut hänen seurassaan. Kenelläkään ei ollut tylsää tämän kaverin leikeissä. Joskus tarvittiin aikuisia toppuuttelemaan riehakasta menoa, mutta aikuisten mielestä se oli myös hyvä asia. Heidän mukaansa huolestuttavampaa olisi, jos joku ei koko kesänä löytäisi kavereita ja sulkeutuisi joukon ulkopuolelle. Ohjaajat sanoivatkin, että heidän mielestään on hieno asia, että tämä poika on löytänyt paikkansa toiminnassa.

Tämä tapahtumakulku vahvistaa jo edellä esiin tuotua kasvatusalan ammattilaisten näkemystä siitä, että alle kouluikäiset lapset solahtavat osaksi yhteisöä mutkattomammin, kuin esimerkiksi yläkouluikäiset nuoret. Toki kasvatusalan ammattilaiset kokivat myös, että tämän kaltainen ohjattu vapaa-ajan toiminta, voisi tuoda maahanmuuttajataustaiset nuoretkin lähemmäs toisiaan. Maa-

---

1 Tiedonanto: varhaiskasvatusjohtaja, Seinäjoki; Tiedonanto: liikuntatoimen työntekijä, Seinäjoki; Tiedonanto: nuorisotoimen työntekijä 1 ja 2, Vaasa.

2 Havainnointipäiväkirja, passim.

hanmuuttajat eivät nimittäin ole yhtenäinen joukko. He ovat sekakoosteinen ryhmä, jota yhdistää vain maahanmuuttajuus, josta siitakin heillä jokaisella on oma yksilöllinen kokemuksensa.

Koulussa valmistava opetus tapahtuu omassa opetusryhmässään. Tämä tarkoittaa sitä, että näissä 'maahanmuuttajaryhmissä' maahanmuuttajat on karsoitettu 'kaltaistensa' seuraan, eikä luonnollisia oppituntien aikaisia kontakteja muunlaisiin ikätovereihin ole. Siksi valmistavassa opetuksessa käytetään usein menetelmänä vierailuja tavalliseen suomenkieliseen opetusluokkaan, integroitua opetusta.¹ Tutkimuksessamme mukana olleissa kouluissa valmistavan opetuksen oppilaiden vierailut tavallisiin suomenkielisiin luokkiin ja niiden tavallisille oppitunneille aloitettiin mahdollisimman nopeasti. Luokissa vierailaan sellaisten tuntien aikana, joihin on helppo ottaa osaa. Tällaisia oppiaineita ovat esimerkiksi taideaineet, käsityö ja liikunta. Pitkään maahanmuuttajien kanssa työskennelleet valmistavan luokan opettajat näkivät tärkeänä mahdollisimman nopean ja tehokkaan opetusryhmien integroinnin. Kontaktit kantaväestön lapsiin ovat tärkeitä, vaikka yhteistä kieltä ei vielä olisikaan. Kieli kehittyy parhaiten kantaväestön kanssa sitä puhuen.

Me integroimme oppilaita aika paljon suomenkielisiin ryhmiin [...] Tämä [integrointi] vaihtelee osapuolittain: [se] riippuu aina oppilasryhmän koostumuksesta. Minulla on aika paljon neljännen luokan ikäisiä [maahanmuuttajaoppilaita]. Olemme tehneet sellaisen ratkaisun, että aina itse opetan neljännen luokan liikunnan ja piirustuksen, niin minulla on siinä mukana [toisen opettajan] suomenkielinen neljäs luokka ja sitten omat neljännen luokan ikäiset oppilaat. Näin he integroituvat tähän suomenkieliseen ryhmään. Ja sitten vastaavasti, jos minulla on viides- ja kolmasluokkalaista, niin olen sopinut, että he menevät [toisen opettajan] suomenkieliseen luokkaan sen luokan oman opettajan tunneille heti alusta lähtien käytännön aineissa. Siis liikunta, käsityö ja piirustus. Tällainen integrointi on tärkeää. Että oppilas pääsee siihen oman ikäistensä suomalaisten vertaisryhmään. (Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, alakoulu, Vaasa)

Ammattilaisten mielestä maahanmuuttajien pääsemisessä paikallisyhteisön jäseniksi on nähtävissä myös sukupuolittuneita eroja. Poikien tilannetta pidettiin yleisesti ottaen helpompana kuin tyttöjen. Syynä pidettiin poikien yleistä toiminnallisuutta ja 'fyysisyyttä', jonka nähtiin edistävän kavereiden saamista:

Erikseen on, jos varsinkin pojat pääsevät johonkin jalkapalloa pelaamaan. Silloin heillä on, saattaa olla, aivan eri tunne. Silloin heillä on suomenkielisiä

---

1 Opetushallitus 2016b.

kavereita. Silloin tulee hyviä kavereita, koska heillä on enemmän aikaa viettää toisten kanssa. (Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa)

Sen sijaan yläkouluikäisten tyttöjen ystävystyminen kantaväestön kanssa koettiin opettajien haastatteluissa ongelmallisena. Murrosikä oli haastateltujen mukaan muutoinkin jo sinällään vaikeaa identiteetin rakennusaikaa. Tyttöjen sydänystäväsuhteisiin keskittyvä ”bestis-kulttuuri” nähtiin yhtenä keskeisenä ongelmana. Kun pojat muodostavat joukkoja, jotka ystävystyvät keskenään helposti, tytöt muodostavat tiiviitä pareja tai pieniä ryhmiä, jotka ystävystyvät keskenään syvästi. Toisaalta ongelmaksi nousi myös se, että maahanmuuttajatyttöjen elinpiiri saattaa olla kapeampi kuin maahanmuuttajapoikien tai kantaväestön lapsien ja nuorten. Lisäksi näkyvissä oli myös etnisyyden hierarkia: toiset etnisyydet olivat kavereiksi hyväksyttävämpiä kuin toiset.

Mutta tytöille ei [kavereita tule]. Harvoin, paitsi jos hän on joku virolainen. Virolaisilla tytöillä on enemmän edellytyksiä saada suomalaisia tyttökavereita, mutta no, venäjänkieliset tytöt, heistä ei ihan voi näin sanoa. Sitten ne kaikki muut, varsinkin muslimitytöt, koska he eivät voi mennä harrastuksiin, eivät pääse. Monet menevät vain koti-koulu-reitillä. (Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa)

Ammattihenkilöstö näki, että vieraskielisten lasten perhesiteet saattoivat olla monin tavoin tiukempia kuin kantaväestön lasten. Yleensä he eivät saaneet viettää aikaansa missään ilman vanhempien lupaa. Lapset myös kunnioittivat aikuisia eri tavalla kuin kantaväestön lapset.

Ja sen muuten olen huomannut, että maahanmuuttajataustaiset [lapset] sanovat, että hänen pitää kysyä isältä tai äidiltä. Oli se sitten ihan joku pienikin juttu, niin hänen pitää saada äidiltä ja isältä niin kuin [lupa]. (Haastattelu: leikkikenttäohjaaja, Seinäjoki)

Päästäkseen mukaan paikallisyhteisöön ja löytääkseen kantaväestöstä ystäviä täytyy hallita maan kieli. Se oli tärkein asia, mitä ammattihenkilöstö korosti. Ilman kieltä, ei voi täysin kiinnittyä yhteiskuntaan. Myös vertaissuhteet kantaväestöön hankaloituvat ja varsinkin yläkoulussa ongelmana voi olla leimautuminen yksinkertaiseksi, jos kielitaito ei ole yhtä hyvä kuin muilla. Tapahtuu erilaisia vääriinymmärryksiä ja muut joutuvat selittämään eri sanojen merkityksiä. Tämä laittaa kieltä vajavaisesti taitavan lapsen eri asemaan toisiin lapsiin nähden.

Se kieli. Että [toiset lapset] sanovat tyhmäksi, jos ei osaa kieltä. Eihän se tee tyhmäksi. Pidetään itseämme parempina, fiksumpina, koska meillä on tämä kieli hallussa. (Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, yläkoulu, Vaasa)

Ammattihenkilökunnan työyhteisö ja sen rooli

Ammattihenkilöstön haastatteluissa nousi esiin, että eri kulttuurit ovat alkaneet näkyä arjessa joka puolella. Se ei enää ole vain Vaasan 'etuoikeus', vaan kulttuurista monimuotoistumista tapahtuu myös Seinäjoella ja muualla Etelä-Pohjanmaan maakunnassa. Monikulttuurisuudesta ja sen lisääntymisestä puhutaan yhteiskunnassa yhä enenevässä määrin, mutta asiaan reagoiva ammatillinen koulutus ja perehdytys ei ole ajan tasalla. Etenkin Seinäjoella ja muualla maakunnassa koettiin vahvasti näin. Vanhemmalla maahanmuuton kohdealueella – Vaasan kaupungissa – monikulttuurisuus ja sen huomiointi on arkipäiväisempää. Tilanteeseen on kuitenkin tultu oman kasvamisen ja työn kautta. Vaasassa pitkän uran tehnyt opettaja kertoi:

Tämmöistä negatiivista asennetta oli [kun maahanmuuttajaoppilaat aikanaan tulivat Vaasan kouluihin]. Se ehkä tuli tämän, sanotaanko, tällaisen uuden tyyppisen oppilaan kautta. Suomalaiset opettajat ovat hyvin kuuluisia [siitä], että ovat pedantteja. Niin sitten opettajat ymmärsivät, että nyt tulee tällainen erityinen oppilas. Se tarkoittaa heidän työmääränsä lisääntymistä. Kun [työ]moraali on korkea, niin sitten tätä kautta oli negatiivinen asenne, että kuinka minä nyt sitten pystyn tätä lasta ja millä lailla ohjaamaan. (Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, alakoulu, Vaasa)

Kun maahanmuuttajaoppilaita alkoi vaasalaisiin kouluihin tulla parikymmentä vuotta sitten, merkitsi se siis opettajien työmäärän kasvamista. Opettajat esimerkiksi joutuivat opiskelemaan uusia asioita ja suunnittelemaan tuntejaan enemmän ja uudesta näkökulmasta. Tämä tuotti myös negatiivista asennetta. Nyt maahanmuuttajaoppilaita on jo melkein kaikissa vaasalaisissa luokissa, ja työskentely heidän kanssaan on tavanomaista opetustyön rutiinia. Maahanmuuttajaoppilaita on tullut osa koulun arkipäivää, heidän läsnäolonsa on itsestäänselvyys.

Seinäjoella ja muualla Etelä-Pohjanmaan maakunnassa maahanmuuttajataustaisia oppilaita on alkanut viime aikoina tulla perusopetuksen ryhmiin yhä enenevässä määrin. Opettajat kokevat, ettei heillä ole riittävästi taitoja ja pedagogisia työvälineitä tämän uuden ryhmän täysipainoiseen huomioimiseen ja opettamiseen. Tämä nousi esiin esimerkiksi havainnoitaessa seinäjokisessa päiväkodissa. Lastentarhanjohtaja pyrki antamaan ohjeita, tietoa ja työkaluja erilaisia etnisiä taustoja omaavien lasten opettamiseen ja kasvattamiseen. Joskus kuitenkin koettiin, että esimerkiksi kielitaito tai uskallus ei riittänyt maahanmuuttajalasten kanssa työskentelyyn.

[...] kaikille lapsille meillä on aluksi ikään kuin omahoitaja tai kaksi, jotka pyrkivät olemaan siinä aina, kun lapsi tulee ja tietysti ohjaamaan, että löytyy ne kaverit. Ja jos on vaikka englannin kielinen asiakas ja sitten joku [henkilökun-

nasta] on, että en osaa englannin kieltä sitten yhtään, niin sitten katsotaan, jos joku muu olisi sitten hyvä. (Haastattelu: lastentarhanopettaja, Seinäjoki)

Suuremmissa työyhteisöissä henkilökunta pystyy tukemaan toisiaan ja oppimaan toisiltaan.

Koska me toimimme yhteisöllisesti ja aikuiset kokeilevat eri juttuja, niin sieltä alkaa löytää niitä ihmisiä, joilla on ne samat ajatukset [...] (Haastattelu: lastentarhanopettaja, Seinäjoki.)

Yksiköissä, joissa oli kapasiteettia toimia näin, koettiin henkilökunnan väliset henkilökohtaiset suhteet hyvinä.

Täällä on minun mielestäni mielenkiintoista juuri ne kaikki ihmissuhteet ja mitenkä löytää ne [sopivat ammatilliset työtoverit] [...] kyllä se on oma juttunsa [...] (Haastattelu: lastentarhanopettaja, Seinäjoki)

Henkilökunnan hyvä olo näkyy myös lapsissa. Työntekijät kokivatkin oman kokonaisvaltaisen hyvinvointinsa heijastuvan suoraan työhönsä ja sitä kautta siis myös lapsiin ja heidän hyvinvointiinsa. Näin siis isoissa yksiköissä, joissa 'kriittistä massaa' on tarpeeksi. Mutta miten tullaan toimeen pienemmissä työpaikoissa, joissa on pärjättävä ilman kollegoiden apua? Erityisesti silloin tarvitaan työnantajan panostusta asiaan: henkilökunnan koulutusta. Henkilökunnan kouluttaminen toimimaan monikulttuurisessa ympäristössä on ensiarvoisen tärkeää. Se on suuressa osassa tutkimusaluetta nyt myös ajankohtaista ja kiireellistä.

Olin yhdessä sellaisessa – mikäs sen koulutuksen nimi nyt olikaan: sellainen maahanmuuttajataustaisten perheiden kanssa työskentelevien, joku tämmöinen – niin sieltä saatiin aivan mahtavia, niin kuin retkelle, lappuja monella kielellä. (Haastattelu: lastentarhanopettaja, Seinäjoki)

Työpaikoilla ammattihenkilökunnan mitoitus on nykyisin usein hiottu äärimilleen. Tiukka mitoitus tuottaa esimerkiksi influenssakauden aikana usein ammattihenkilökunnan niukkuutta: sairastuneiden ja sairauslomalla olevien tilalle ei tahdota saada sijaisia. Havainnointien aikana huomattiin, että esimerkiksi päiväkotihenkilökunta työskenteli usein äärirajoillaan – työpäivän aikana ei ehtinyt perehtyä yksittäisiin lapsiin, oli vain hallittua kaaosta, pelkkää päivästä selviytymistä. Luonnollisesti tämä toi henkilökunnan kanssakäymiseen ja toimintaan kireyttä ja kitkaa työpäivien aikana. Näinä hetkinä kireys oli selkeästi aistittavissa ulkopuolisenkin silmin.

Kovin kireä tunnelma on tänä aamuna. Aikuiset laskevat montako hoitajaa tänään on paikalla [...] Annan oman auttavan käteni ja otan hoitajalta pienen pojan syliini. Hän itkee ja kiukuttelee. Hoitaja näyttää ahdistuneelta. Kakka-pyllyjen pyyhkiminen odottaa ja tämä lapsikin täytyisi saada tyytyväiseksi. (Havainnointipäiväkirja, 56.)

Henkilökuntavajaukset toivat päiväkodin päivärytmeihin muutoksia. Varhaiskasvatukselliset tuokiot täytyi pitää lyhyempinä ja lasten kanssa pyrittiin menemään ulos, jossa tilanne rauhoittui lasten päästessä purkamaan energiaansa. Toisin sanoen, henkilöstöpula aiheuttaa opetuksellisista tavoitteista jälkeen jäämistä.

Avoimessa toiminnassa – eli toiminnassa, jossa lapset itse suurimmaksi osaksi määrittävät mitä leikkivät ja kenen kanssa – näitä ongelmia oli harvemmin oli. Leikkikenttätoiminnassa nousi esiin se seikka, että jos paikalle tuli yksikin alle neljävuotias lapsi, yhden ohjaajan koko työaika kului pienen lapsen huoltamiseen. Jos paikalla oli muutoinkin paljon lapsia, saattoi tosiasiallista vajetta työpanoksesta syntyä, koska henkilökuntaa ei oltu mitoitettu siten, että joku hoitajista ehkä joutuisi poistumaan, vaikka käyttämään lapsia vessassa. Pääsääntönä leikkikenttätoiminnassa oli, että lasten tulisi pärjätä itse, olla kuvia ja hoitaa wc-käynnit omatoimisesti. Täälläkin henkilökunnan niukkuus heijastuu suoraan siihen, että toiminnan pidemmälle tähtäävät kasvatukselliset tavoitteet jäävät hetkestä ja tilanteesta selviämisen jalkoihin.

Tämä henkilöstöpula aiheuttaa mielestäni sen, etteivät aikuiset ehdi tehdä kuin tärkeimmän työn, sosiaalisuutta tukevat asiat jäävät toiselle sijalle perushoidon vietyä suurimman osan ajasta. (Havainnointipäiväkirja, 65)

Kouluhenkilökunnan kokemukset, varsinkin valmistavien luokkien opettajien, eivät olleet aivan samankaltaisia. Vaikka resursseja on supistettu, valmistavissa luokissa oli edelleen pienet oppilasmäärät: enimmillään kymmenen oppilasta kerrallaan. Tämä nähtiin hyvänä asiana.

Jos vertaa normiluokkien kahteen – kolmeen kymmeneen oppilaaseen, niin onhan tämä hyvä näin, maksimissaan kymmenen oppilasta. (Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, alakoulu, Vaasa)

Pelättävissä kuitenkin on, että laman jatkuessa ja kuntatalouksien voidessa yhä huonommin resursseja tullaan leikkaamaan myös tältä osin.

Oman työn merkitys

Vieraskieliselle lapselle ja nuorelle paikan löytäminen paikallisyhteisössä ei ole aina välttämättä mutkatonta. Vieraskielisten lasten kanssa työskentelevät näkivät oman työnsä merkityksen usein juuri tästä näkökulmasta. Esimerkiksi leikkikenttäohjaaja, joka työpaikallaan kesän aikana oli nähnyt maahanmuuttajataustaisten lasten ryhmäytyvän ja ”pääsevän porukkaan”, piti tärkeänä kehitystä, jonka tuloksena vieraskielisestä, arasta lapsesta saadaan itsevarmempi ja pärjäävämpi, tulevaisuuden yhteiskunnan aikuinen.

Olen ajatellut, että työni ohjaajana on katsoa, että kaikki sujuu, ettei tule mitään konfliktitilanteita ja saada kaikki osallistumaan. Sillä lailla sitten, että [on] noita arempia lapsia ja ujompia lapsia. Että on itsellekin voitto, kun saa jonkun mukaan sinne leikkiin. Kun näkee, että joku toinen innostuu leikkimään. Ja sitten sellaiset lapset, jotka ihan kesän alussa – kun [mukana] oli niitä, jotka eivät ottaneet kontaktia kehenkään – niin nyt ne painelevat itse menemään tuolla. Nyt vähän välttämättäkin ajattelee, että ehkä tässä nyt itsekin on jotain tehnyt oikein. (Haastattelu: leikkikenttäohjaaja, Seinäjoki.)

Valmistavan luokan opettaja puolestaan määritteli työnsä päämäärän näin:

Minun näkökulmastani se [kotouttaminen] on sitä, että lapsi saa koulussa mahdollisuudet edistyä omien taitojensa ja edellytystensä mukaan, mitkä taidot hänellä nyt jo on. Että mahdollisimman nopeasti sieltä minun [valmistavasta] luokastani pois. (Haastattelu: opettaja, valmistava luokka, alakoulu, Vaasa)

Jo havainnointien alusta lähtien oli silmiinpistävää se, kuinka tärkeää aikuisten läsnäolo oli näille lapsille juuri kaverisuhteiden syntymisen kannalta. Seinäjoen leikkikentällä tehty havainnointi osoitti moneen otteeseen sen, kuinka aikuisen läsnäolo ja ohjaus kannustaa toisilleen vieraita lapsia tutustumaan toisiinsa. Erityisesti yksinäiselle lapselle aikuisen tuki ja turva on korvaamaton.

Ohjaajilla on hyvin napakka ote lapsiin. Heti jos lapsille tulee erimielisyyksiä tai muuta sellaista, puututaan siihen nopeasti. Ohjaajilla on suuri merkitys jouhevan ja mielekkään leikin kannalta. (Havainnointipäiväkirja, 11.)

Kentälle on tullut uusia lapsia. Kaksi uutta tyttöä. Äiti lähtee pois ja tytöt jäävät leikkimään. He kävelevät vähän epävarman näköisinä hiekkalaatikolla ja silmäilevät pälyillen aluetta. He eivät tunnu tietävän mitä tekisivät. Yksi ohjaajista huomaa tyttöjen epävarmuuden ja menee juttelemaan heidän

kanssaan. Ohjaaja pyytää tyttöjä yhteiseen leikkiin. He lähtevät tämän mukaan. (Havainnointipäiväkirja, 18.)

Samana havainto tehtiin myös päiväkodissa. Aikuisten jaksaminen ja osallistuminen leikkeihin ja lasten sosiaalisiin suhteisiin oli äärimmäisen tärkeää. Aikuisilla on suuri rooli lasten ryhmäytymisessä. Päiväkodin henkilökunnan mukaan olisikin tärkeää, että aikuiset käyttäisivät vähemmän aikaa keskinäiseen keskusteluun ja papereiden selaamiseen ja enemmän aikaa lasten kanssa tapahtuvaan kanssakäymiseen. Sama voidaan yleistää koskemaan koko kasvatustajajärjestelmää ja siellä työskenteleviä aikuisia, esimerkiksi opettajia.

Haastatellut kasvatusalan ammattilaiset olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä oman kuntansa tapaan hoitaa asioita. Tosin jatkuvat leikkaukset jo niukoista resursseista toivat ongelmia jokapäiväisen työn hoitamiseen. Yhteiskunnallisesti merkittävänä asiana pidettiin sitä seikkaa, että eteläisellä Pohjanmaalla on pystytty toteuttamaan kaikille avoimia ja käyttäjille ilmaisia tai hyvin pientä korvausta periviä lasten ja nuorten toimintoja. Sellaisia toimintoja kuin leikkikenttätoiminta ja nuorisotalot. Joukkoon kuuluu toki myös kolmannen sektorin järjestämä ja ylläpitämä harrastustoiminta. Esimerkiksi Suomen Punainen Risti, Mannerheimin lastensuojeluliitto ja urheiluseurat tekevät tärkeää työtä myös maahanmuuttajataustaisten perheiden hyväksi.

En olisi ikinä ajatellut, että se [ilmainen leikkikenttätoiminta] olisi näin iso juttu, että nyt olen huomannut, että tämä on ihan älyttömän hieno juttu [...] onhan tämä siis aivan uskomatonta, että tämä on ilmainen, tänne saattua [...] voit vaan tulla, jos uskallat ja haluat ja näin [...] ja sitten juuri se, että kavereita täältä saa varmasti. Ihan varmasti. Ja sitten semmoinenkin aktivointi [...] (Haastattelu: leikkikenttäohjaaja, Seinäjoki)

Kunnallisista palveluista varsinkin leikkikenttätoiminta ja nuorisotalot koettiin ammattihenkilöstön mukaan tärkeiksi. Kumpaankin toimintaa liittyy se, että niissä saa viettää aikaa turvallisten aikuisten valvonnan alla. Nuorisotalotoiminnan erityispiirteeksi on noussut se, että talolla oleskelu korvaa koulujen lopetettuja iltapäiväkerhoja: niissä on hyvä odotella iltaa ja vanhempien kotiutumista työstä. Kesäisen leikkikenttätoiminnan erityispiirre on se, että sen koettiin ehkäisevän 3–10-vuotiaiden lasten kesäistä yksinäisyyttä. Kaikilla vanhemmillla ei esimerkiksi ole kesälomaa, eivätkä kouluikäiset lapset ole päivähoitojärjestelmän piirissä. Perheen rahavarat saattavat myös työttömyyden tai muun syyn takia olla niukat, jolloin ilmaistoiminta on entistä toivottavampaa. Leikkikenttätoiminnassa oli kuitenkin mukana sosioekonomiselta statukseltaan hyvin sekakoosteista asiakaskuntaa. Leikkikenttätoimintaan osallistuneiden lasten eväiden tuonnissa ja eväiden laadussa ei kuitenkaan näkynyt taloudel-

lisen aseman aiheuttamaa eroa. Maahanmuuttajataustaisten lasten eväät olivat ehkä erilaiset mutta eivät laadultaan huonommat.

Sitten noista eväistä vielä. Näillä maahanmuuttajalapsillahan [eväät] on siis niin viimeisen päälle. Että he eivät ole niitä, joilta ne [eväät] puuttuvat [...] ne [maahanmuuttajataustaiset lapset] syövät todella paljon hedelmiä ja sitten sellaista pientä pähkinää ja sellaista. Ei ole sellaista leipää oltermannilla ja kinkulla, on ne eväät erilaiset. (Haastattelu: leikkikenttäohjaaja, Seinäjoki)

Hyvänä asiana nähtiin myöskin se, että valvottu toiminta ehkäisee toimettomuutta: esimerkiksi konsolipelien pelaamisen tai television katselun sijaan päästiin purkamaan energiaa ja tapaamaan uusia kavereita. Leikkikenttäohjaajat näkivätkin, että kaikki saivat näillä kentillä myös kavereita, myöskin vieraskieliset lapset.

[...] että semmoisillekin lapsille, että vaikka istuisi siellä tietokoneella kotona ja katsoisi kotona televisiota, kun ei ole mitään tekemistä, niin sitten kun täällä tarjotaan sitä [toimintaa]. Niin kuin meilläkin on viikoittain teemat, että mitä tehdään, niin sekin on sitten joillekin lapsille, että ne sitten odottavat, että hei mitähän me tehdään tällä viikolla ja näin [...] niin ne sitten lähtevät tänne. Että se kesä ei mene siellä kotona istuskellessa, vaan se menee täällä kavereiden kanssa, että saa uusia kavereita ja näin. (Haastattelu: leikkikenttäohjaaja, Seinäjoki)

Vieraskielisille lapsille ja nuorille sosiaalisen lokeronsa löytäminen eteläisellä Pohjanmaalla ei ole aina välttämättä mutkatonta. Sen löytymistä voidaan kuitenkin avittaa monipuolisella toiminnalla. Lastentarhan ja koulun lisäksi erilaiset harrastus- ja vapaa-ajan toiminnot tukevat kotien työtä.

Kyllä sanon, että tällä on iso merkitys ja varsinkin niille, jotka [...] tykkäävät ja tulevat aina takaisin. Joskus saatat nähdä niistä lapsista ja vanhemmista, että taas niitä tuodaan, vaikka se [lapsi] ei välttämättä halua. Mutta sitten sellaiset lapset, jotka pyöräilevät tänne itse päivästä päivään, joka kerta uudestaan ja sitten sellaiset lapset, jotka tulevat juosten sieltä autosta ja joku[heistä] äidille ja isällensä huutaa enää, että heippa. Vanhemmat huutavat monta kertaa, että "hei nyt", eikä mitään [vastausta enää] kuulu. Kyllä siinä kohtaa tulee itsellekin semmoinen hyvä fiilis, että täällä niillä lapsillakin on kivaa. (Haastattelu: leikkikenttäohjaaja, Seinäjoki)

9.

Yhteenveto ja toimenpidesuosituksset

Tutkimusjoukkoon kuului laaja kirjo eri lähtökohdista tulevia lapsia ja nuoria: osa heistä on syntynyt ja kasvanut Suomessa, osa on muuttanut varhaislapsuudessa Suomeen ja osa on asunut vain vähän aikaa Suomessa. Tutkimushenkilöitä yhdistää kuitenkin yksi piirre: maahanmuuttajatausta. Näin ollen heidän vanhempansa ja he itse ovat kohdanneet sellaisia maahanmuuttajuuteen liittyviä asioita, joita moni kantaväestön edustaja ei omassa elämässään ole kohdannut.

Tutkimuksen päätuloksena voidaan todeta, että tutkimusalueemme vieraskieliset lapset ja nuoret vaikuttavat voivan suhteellisen hyvin. Merkittäviä eroja kantaväestön lasten hyvinvointiin ei näytä olevan. Toisaalta jo tutkimuksen luonne – vapaaehtoinen kyselytutkimus ja siihen liittynyt haastatteluaineisto – merkitsee sitä, että tutkimukseen lienevät osallistuneet ne, jotka olivat tutkimusjoukon ulospäin suuntautuvimpia, sosiaalisimpia ja hyvinvoivimpia. Tästä kertoo omalla tavallaan muun muassa tutkimusjoukon koulutushakuisuus sekä harrastamisesta ja tulevaisuuden suunnitelmista piirtyvä kuva aktiivisista lapsista ja nuorista. Tutkimukseen osallistuneiden joukosta näyttävät puuttuvan ne, joiden omassa tai perheen elämässä olisi sosiaalisia ongelmia. Ja silloinkin kun niitä on ollut, niistä on jo selvitty voitokkaasti, kuten vaikeasta koulukiusaamisesta selvinneen tarina osoittaa. Lisäksi tutkimuksesta puuttuu kokonaan joidenkin kieli- tai etnisten ryhmien edustus. Voidaan kuitenkin todeta, että samankaltaiset vaikeudet ovat läsnä kaikissa tämän kaltaisissa tutkimuksissa, olipa kohdejoukko sitten maahanmuuttajat tai kantasuomalaiset.

Vaikka tutkimus ei tuonut päivänvaloon mitään yhtä suurta ongelmaa tai epäkohtaa, huomio kiintyy seuraaviin asioihin.

Kielen oppiminen ja ystävystyminen

Sosiaalistumisen, juurtumisen, joukkoon pääsemisen ja hyväksytyksi tulemisen avain on paikallisen kielen – Suomen kyseessä ollessa – suomen tai ruotsin kielen hallinta. Tämäkin tutkimus osoittaa, että mitä varhemmalla iällä vieraskielinen lapsi pääsee mukaan paikallista kieltä puhuvaan vertaisryhmään, sitä paremmin ja helpommin hän oppii kieltä, saa ystäviä ja sosiaalistuu suomalaiseseen paikallisyhteisöön ja elämänmenoon. Suomessa syntyneille ja hyvin nuorina tänne muuttaneille on ensiarvoisen tärkeää olla suomalaisen päiväkotijärjestelmän ja varhaiskasvatuksen piirissä. Alle kouluikäisten ryhmässä myös kantaväestön kielitaito on vasta kehitteillä, eikä huonommin kieltä taitava herätä sellaisia tuntemuksia kuin myöhemmin, vaikkapa yläkoulussa. Alle kouluikäisten ryhmässä lapset oppivat kieltä ja muita taitoja yhdessä ja sosiaalistuvat nopeasti.

Vanhempana maahan tulleiden kohdalla kielen oppimisen haasteellisuus yleensä kasvaa vartuttujen ikävuosien myötä. Alakouluikäisellä tulevalle vieraskielisellä on keskimäärin helpompaa kuin yläkouluikäisellä tulevalle. Yläkouluikäisten sopeutumista, sosiaalistumista ja kielen oppimista hankaloittaa myös oma kehitysvaihe, murrosikä, ja sen muassaan tuomat seikat. Lisäksi murrosikä koskee myös kantasuomalaista vertaisryhmää. Näin ollen haasteita tulee sekä sisältä (yksilön oma kehitys) että ulkoa (vertaisryhmän kehitys).

Puhuttaessa sosiaalistumisesta koulumaailmassa ja etenkin yläkoulussa huomioon pitää ottaa nuorten oma ryhmäytymisen kulttuuri. Ensinnäkin sukupuolet ryhmäytyvät ja ystävystyvät eri tavalla. Pojat muodostavat kaveriporukoita, joihin on suhteellisen helppo päästä mukaan. Tällaiset porukat viettävät aikaa yhdessä ja ovat kiinnostuneita samoista asioista. Esimerkiksi urheilun tai pelien – sekä perinteisten pelien kuten jalkapallo tai uudempien pelien kuten tietokonepelit – harrastaminen avaa ovia näihin poikaporukoihin. Tytöt muodostavat niin sanottuja bestis- eli sydänystäväsuhteita. Tähän tyttöjen bestiskulttuuriin on vaikeampi päästä sisään kuin poikien laajempiin ryhmiin. Myös nuorten itsensä tekemä sosiaalinen jaottelu suosittuihin, tavallisiin ja erilaisiin saattaa vaikeuttaa ystävyyssuhteiden solmintaa. Tässä jaottelussa maahanmuuttajataustainen lapsi tai nuori saattaa hyvin helposti tulla lokeroiduksi erilaisten ryhmään jo pelkän maahanmuuttajataustansa tai etnisyyden ulkoisten tunnusmerkkien – kuten pukeutumisen – perusteella.

Ystävyyssuhteiden luomisessa pätee tämänkin tutkimuksen valossa se, että mitä nuorempana aloittaa, sen laajempi ja monipuolisempi suhdeverkosto syntyy. Esimerkiksi jo päiväkodissa solmitut ystävyyssuhteet usein jatkuvat läpi peruskoulun. On myös niin, että lapsuuden kavereiden kanssa – mikäli olosuhteet ovat suotuisat, eikä mikään ulkopuolinen asia, vaikkapa eri kouluun joutuminen, erota – muodostuu usein pitkiä, kestäviä ja ihmistä 'kantavia' ih-

missuhteita. Toiselle asteelle siirryttäessä tilanne ystävyysuhteiden solmimisen kohdalla muuttuu: toisen asteen koulutukseen hakeudutaan oman mielenkiinnon mukaan ja siellä kaikki aloittavat uusien oppilastoveriensä kanssa puhtaalta pöydältä. Kuten eräs haastateltu totesi: silloin kaikki on itsestä kiinni. Tuossa iässä ollaan jo aikuisuuden kynnyksellä. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että murrosiän pahin kuohuntavaihe on suurelta osalta nuoria jo ohi ja oma identiteetti on rakentumassa. Lisäksi suhtautuminen elämään ja asioihin yleensä on jo aikuismaisempaa.

Lisäksi huomattiin, että tutkimusalueen pienemmillä paikkakunnilla ja sellaisilla paikkakunnilla, joissa vielä oli suhteellisen vähän maahanmuuttajia, ystävyysuhteet kantaväestön lasten ja vieraskielisten lasten välillä olivat helpommin solmittavissa. Esimerkiksi Vaasassa, jossa maahanmuuttajataustaisia asukkaita on suhteellisen paljon ja he edustavat monia etnisiä ja kielellisiä taustoja, omissa ryhmissä pysyminen – 'kuppikuntaisuus' – on paljon tavallisempaa.

Vaikka koulu on oppivelvollisuusikäisten 'työpaikkana' keskeinen toverisuhteiden syntymisen paikka, ei muidenkaan näyttämöiden merkitystä sovi vähätellä tai sivuuttaa. Esimerkiksi harrastusten parissa tutustuu saman kiinnostuksen kohteen jakaviin ikätovereihin. Nuorempien lasten kannalta sen tyyppinen toiminta, jota edustaa kesäaikaan järjestettävä leikkikenttätöiminta, on toverisuhteiden ja sosiaalistumisen kannalta tärkeää. Se myös ehkäisee eristäytymistä kotiin esimerkiksi television tai nettipelien pariin. Ja vaikka nuorisotaloja käyttivät suhteellisen harvat tutkimukseen osallistuneet, taloilla on tärkeä rooli. Tämän tutkimuksen mukaan nuorisotaloja käyttivät Suomen ulkopuolella syntyneet, eli itse maahan muuttaneet. He ovat toverien saamisen ja joukkoon pääsemisen suhteen haasteellisemmassa asemassa kuin maassa syntyneet. Näin ollen nuorisotaloilla on tärkeä tehtävä juuri haasteellisessa asemassa olevien sopeutumistyössä.

Katsottaessa vieraskielisten ryhmäytymistä ja ystävien hankintaa on huomattava, että vieraskieliset eivät ole yhtenäinen ryhmä. He edustavat useita kulttuureja, joiden omissa käytännöissä pojille ja tytöille voidaan varata erilaisia rooleja ja vapauksia. Pojille esimerkiksi kantasuomalaisille tuttu meneminen ja tuleminen voi olla sallittua. Sen sijaan tyttöjen menemistä ja tulemistä saateetaan kontrolloida hyvinkin tarkasti. Tällöin tyttöjen ja poikien mahdollisuudet ystävystyä kantasuomalaiseen vertaisjoukkoon ovat erilaiset. Vain suomalainen oppivelvollisuuskoulu tarjoaa sosiaalisen kentän, johon on pakko osallistua. Vapaaehtoinen koulutus – esimerkiksi lukio tai ammatillinen peruskoulutus – voivat olla sellaisia koulutuksen kenttiä, joihin esimerkiksi tyttöjen ei ole suotavaa mennä mukaan. Koska niihin osallistuminen ei ole lakisääteisesti pakollista, ei esimerkiksi tyttöjä voida pakottaa niihin osallistumaan. Sama koskee tietenkin myös harrastustoimintaa.

Koulu

Aina kansakoululaitoksen synnystä lähtien kotimainen koululaitos on ollut suomalaisuutta, suomalaista identiteettiä ja kansalaisuutta eniten muovannut laitos. Myös tämä tutkimus nosti esiin esikoulun ja peruskoulun suomalaiseen yhteiskuntaan sosiaalistavan vaikutuksen. Kaikille lapsille yhteinen ja yhtäläinen koulu sosiaalistaa kävijänsä ”suomalaisuuteen” – jonka sisältö toki on muuttuvaa ja ajassa elävää – ja omaan ikäryhmäänsä eli sukupolveensa. Tämä tuli selvästi esiin niissä haastatteluissa, joissa vanhemmat nostivat esiin huolensa siitä, että he kulttuurisesti kadottavat lapsensa: suomalaisessa koulujärjestelmässä lapsista muovautuu samankaltaisia suomalaisen koulujärjestelmän tuotteita, kuin saman ’myllyn’ läpi käyneistä kantasuomalaisista lapsistakin. Katsantokannasta riippuu, pidetäänkö tätä hyvänä vai huonona asiana. Mutta jos tarkoitus on sosiaalistaa vieraskielisiä lapsia suomalaiseen yhteiskuntaa ja toisaalta suomalaista yhteiskuntaa – kantasuomalaisia ikätovereita – vieraskielisiin lapsiin, on kaikille yhteinen, yhtäläinen ja pakollinen peruskoulu verraton järjestelmä. Sen toimivuutta edistää erityisesti pitkälle koulutettu ja motivoitunut opetushenkilökunta.

Koulujärjestelmää koskevana ongelmana tuli esiin nykyisen huonon taloustilanteen muassa tuoma resurssien pieneneminen. Kuntien budjettien koon pienentyessä tai polkiessa paikallaan kohdistuvat leikkaukset enemmän tai myöhemmin myös kouluun. Supistukset iskenevät pahiten juuri niihin, jotka kipeimmin tukea tarvitsisivat. Vieraskielisten lasten ja nuorten – sekä heidän vanhempiansa – tapauksessa keskeisiä seikkoja ovat tulkit, oppilashuolto ja opetukselliset järjestelyt, kuten vaikkapa nivelluokat. Esimerkiksi Vaasan kaupungissa on kireän taloustilanteen takia lopetettu alakoululaisten nivelluokat. Näin siitä huolimatta, että ammattihenkilöstön mukaan nivelluokka on tehtävänsä erittäin hyvin täyttävä pedagoginen järjestely.

Tutkimus osoitti myös sen, että kodin ja koulun yhteistyö – kontaktin ottaminen maahanmuuttajavanhempiin – jää usein opettajan vastuulle. Opettajien pitäisi todella panostaa siihen. Heidän pitää olla aktiivisia, käyttää tulkkeja ja varmistaa, että asiat on ymmärretty. Vieraskieliset vanhemmat vaativat opettajalta enemmän työtä ja paneutumista kuin kotimaisia kieliä puhuvat vanhemmat. Monikulttuurisessa koulussa tästä paneutumisesta pitää tulla opettajien rutiininomaista toimintaa.

Tutkimuksessa kävi myös ilmi, että lasten ja nuorten parissa toimiva ammattihenkilökunta kaipasi koulutusta siitä, miten toimia yhä monikulttuurisemmaksi käyvässä työympäristössä. Kulttuurisen kompetenssin lisäämistä toivoivat myös lasten ja nuorten vanhemmat. Tämänlaatuisen toiveen voi lukea myös niistä koululaisten vastauksista, joissa viitattiin siihen, että esimerkiksi jotkut opettajat kohtelevat maahanmuuttajataustaisia oppilaita eri tavalla kuin kanta-

suomalaisia. Tällaista asennetta ei tutkimuksessa tullut kovin paljon esiin. Kuitenkin on niin, että tällaiset asenteet ja käytösmallit on pyrittävä kitkemään pois. Kulttuurinen kompetenssi on taito, jota ammattihenkilöstöllä ei voi olla liikaa.

Eräs keskeinen löydös koskee suvaitsevaisuuskasvatusta. Ennen kaikkea päiväkotia koskevan materiaalin valossa näyttää siltä, että suvaitsevaisuuskasvatuksella saattaa olla tahtomattomia vaikutuksia. Käytössä oleva tapa, jossa ryhmässä olevia ulkomaalaistaustaisia käytetään opetuksen esimerkki- tai mallihenkilöinä – esimerkiksi kehutaan muusta ryhmästä poikkeavaa fyysistä piirrettä, pyydetään sanomaan jokin asia omalla kielellä – sisältää sen vaaran, että heidän 'erilaisuutensa' nousee ryhmän muiden jäsenten silmissä esiin. Nämä esimerkki- tai mallihenkilöt tulevat ominaisuutensa takia nostetuksi esiin, tikun nokkaan, muun ryhmän edessä. Pahimmillaan tämä johtaa siihen, että suvaitsevaisuuden lisääntymisen sijasta tullaan luoneeksi erilaisuuden havaitsemista ja sen lisääntymistä. Suvaitsevaisuuskasvatus pitäisikin tehdä neutraalisti, käyttämättä ryhmän jäseniä opetuksen havaintomateriaalina.

Toinen suvaitsevaisuuskasvatukseen liittyvä esiin tullut seikka on se, että sen lähtökohdat, asenteet ja tavoitteet eivät välttämättä ole yhteisesti jaettuina koko suomalaisessa yhteiskunnassa. Opetuslaitoksen lakisääteisenä tehtävänä on kasvattaa oppilaita suvaitsevaisuuteen ja näin se myös tekee. Toisaalta ympäröivässä yhteiskunnassa saattaa esiintyä nurjaa, kireää tai hyvinkin torjuvaa suhtautumista erilaisuuteen. Kouluopetuksen edustaman maailmankuvan ja oman kodin tai toveripiirin edustaman maailmankuvan välillä saattaa olla ristiriita. Syksyllä 2015 Suomen asenne- ja keskusteluilmapiiri kiristyi huomattavasti. Alkusysäys oli kesän ja syksyn "pakolaiskriisi", jonka tuloksena Suomeen tuli yli 32 000 turvapaikanhakijaa. Julkisuudessa, tiedotusvälineissä ja sosiaalisessa mediassa alettiin esittää kantoja ja puhua tavoilla sekä äänenpainoilla, jotka eivät ole sen ajatusmaailman ja filosofian mukaisia, joihin suvaitsevaisuuskasvatus nojaa. Tutkittujen joukossa esitettiin huolta siitä, että turvapaikanhakijoiden tulon myötä kiristynyt asenneilmasto heijastuisi myös maassa jo oleskeleviin – sekä tänne muuttaneisiin että täällä syntyneisiin – kantaväestöstä poikkeavaksi mielletyn ulkoisen habituksen omaaviin.

Psykososiaalinen hyvinvointi

Tutkimukseen osallistuneet näyttävät elintasoltaan olleen suhteellisen vakaata joukkoa. Tiedot vanhempien työttömyydestä, perheen asuinoloista ja omassa käytössä olleen rahan määrästä antavat ymmärtää, että tutkimukseen osallistuneet lapset ja nuoret elävät suhteellisen turvatussa ja vakaassa taloudellisessa tilanteessa. Koti oli lapsille ja nuorille sekä tilana että ihmissuhteina tärkeä paikka.

Pääsääntöisesti lapset ja nuoret pystyivät siellä keskittymään omiin asioihinsa, rentoutumaan ja latautumaan.

Psykososiaalisesti tutkimusjoukko näyttää voivan hyvin. Minäkuvaltaan he olivat valtaosin avoimia ja sosiaalisia. Tutkimusjoukko oli myös pääsääntöisesti ylpeä omista juuristaan ja taustastaan: he esimerkiksi ilmoittivat puhuvansa mielellään kahta kieltä, vaikka miltei kolme viidestä vastaajasta puhui kotikielenään jotain suomalaisille "vierasta" kieltä. Kavereita ja läheisiä ihmissuhteita oli kaikilla tutkimukseen osallistuneilla. Lapset ja nuoret olivat aktiivisia ja harrastivat muun muassa liikuntaa. Liikuntaharrastuksista suosituimpia olivat joukkuelajit. Psykososiaalisen hyvinvoinnin kannalta joukkuelajien harrastamista voidaan pitää erinomaisena asiana: niiden luonteeseen kuuluu yhdessä tekeminen, joten niillä on voimakas sosiaalistava vaikutus. Alakuloisuutta ja väsymystä ei raportoitu enemmän kuin keskimäärin on odotettavissa saman ikäkauden muilla edustajilla. Alakulon ja väsymyksen syyt olivat tavanomaisia: ihmissuhteisiin, kouluun ja myös vakavasti harrastettuun liikuntaan liittyviä asioita. Silloin, kun psykososiaalista pahoinvointia oli ollut, siitä oli päästy eroon ja yli ja elämä oli kirkastunut.

Kokemuksia erilaisuudesta, ennakkoluuloista ja kiusaamisesta oli jonkin verran, mutta ei ilmeisesti enempää kuin vastaavalla kantaväestöllä. Suoranaista rasismia sen sijaan tutkimuksessa tuli esiin hyvin vähän. Silloin, kun sen suuntaista raportointiin esiintyneen, liittyi se hyvin usein venäjänkieliseen taustaan. Erilaisuutta muihin kotipaikkakuntansa asukkaisiin tunsin noin joka viides vastaaja – tytöt useammin kuin pojat. Tämä tunne ei paikallistunut mihinkään tiettyyn ikäryhmään. Maahan itse muuttaneiden keskuudessa ei myöskään näyttänyt olevan merkitystä sillä, kuinka kauan oli Suomessa oleskellut. Kokemus ei kokijan äidinkielestä päätellen näytä kiinnittyvän mihinkään tiettyyn 'etniseen ulkonäköön'. Kokemus ei myöskään ollut yhteydessä kokijan kotikuntaan, vaan näin koettiin niin Vaasassa, Seinäjoella kuin myös Etelä-Pohjanmaan maakunnan muissakin kunnissa. Tunne näyttää siis valtaosaltaan olevan normaalia, varsinkin nuorten ihmisten kokemaa 'erilaisuuden' tunnetta.

Sen sijaan huolestuttavaa oli, että lähes kolmasosa niistä, jotka tunsivat olevansa erilaisia kuin paikallisväestö, oli Suomessa syntyneitä. Maassa syntyneiden kokema erilaisuus liittyyneen tutkimuksessa havaittuun seikkaan, että maassa syntyneet pojat raportoivat muualla syntyneitä enemmän kokeneensa taustansa liittyviä ennakkoluuloja. Selittävä tekijä lienee juuri syntyperäisyys: kun on täällä synnytty, niin omataan korkea herkkyyys huomata kaikkinaisen omaan taustaan liittyvä erilaisuus ja mahdollinen ennakkoluuloisuus.

Tähän joukkoon kuulumisen kokemukseen liittyy vielä kokemus suomalaisuudesta. Suomalaisuuden kokemus ei ollut tutkimukseen osallistuneiden keskuudessa yksi ja yhteinen, vaan sekä myöntävät että kieltävät vastaukset jakaantuivat melko tasaisesti. Lähes kaksi viidestä vastaajasta koki olevansa suo-

malainen. Miltei täsmälleen yhtä moni vastasi, ettei kokenut olevansa suomalaisen. Tyttöjen ja poikien vastausten välillä ei ollut merkittävää eroa. Kokemus kytkeytyi Suomessa vietetyn ajan pituuteen: mitä pitemmän aikaa Suomessa oli oltu, sitä suurempi osuus tutkituista koki olevansa suomalaisia. Tämä on hyvä tulos. Huolestuttava tulos se sijaan oli, että osa Suomessa syntyneistä ei tunne olevansa suomalaisia tai on siitä epävarmoja. Kenenkään maassa syntyneen ja varttuneen ei pitäisi tuntee näin.

Vieraskielisten lasten ja nuorten pitäisi kaiken kaikkiaan saada enemmän tuntee olevansa suomalaisia. Se on ehdottoman tärkeää sekä maahanmuuttajien kotoutumisen kannalta että kaikkien tutkimuksen kohteena olleiden vieraskielisten lasten ja nuorten psykososiaalisen hyvinvoinnin kannalta. Ilman tunnetta joukkoon kuulumisesta ei ole ehjää ihmisyyttä. Tämän tunteen lisääminen tai ainakin toimiminen niin, ettei tunne vähenisi, on jokaisen täysikasvuisen asia. Jos lapsi tai nuori kuulee tai tuntee toistuvasti, jokapäiväisesti, olevansa erilainen, ei-suomalainen, alkaa hän itsekin uskoa olevansa sellainen. Tämä ei ole kenenkään etu. Kaikkien etu sen sijaan on, että kaikki maassa olevat voivat tuntee kuuluvansa samaan ryhmään, tuntee olevansa osa samaa yhteiskuntaa.

Kehitysehdotuksia

Tulevaisuudessa suomalaisen yhteiskunnan lapset ja nuoret ovat entistä monipuolisempi ryhmä. Sen muassaan tuomiin haasteisiin yhteiskunnalla on oltava valmiudet vastata. Lasten ja nuorten parissa työskentelevien tulee pystyä toimimaan eri kulttuurien ja eri kieliryhmistä tulleiden lasten, nuorten ja heidän vanhempiensa kanssa.

- Luontevin väylä kulttuurisen kompetenssin lisäämiseen on työnantajan työajalla järjestämä koulutus tai kurssitus. Tätä tulee tarjota lisää lasten ja nuorten kanssa työskenteleville.
- Työyhteisöihin täytyy saada lisää eri ryhmien edustajia. Tämä toteutetaan esimerkiksi siten, että henkilöstön rekrytoinnissa työyhteisön monimuotoisuuden lisääminen olisi tavoite. Näin koko työyhteisön kulttuurisen osaamisen yhteismäärä kasvaisi.
- Eteläisellä Pohjanmaalla voitaisiin kokeilla paikallisten vertais- tai kokemusasiantuntijoiden käyttöä koulutuksessa. Monikulttuurisemmassa työympäristössä (esimerkiksi Vaasa) työskentelevien kokemusta käytettäisiin hyväksi vähäisemmässä määrin kansainvälistyneiden paikkakuntien henkilöstön koulutuksessa.

Yhteenveto ja toimenpidesuosituks

- Maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten vanhempien mahdollisimman suuri huomioiminen ja osallistaminen pitää saada osaksi lasten ja nuorten kanssa työskentelevien rutiininomaista työtä. Heidän kykynsä ja motivaationsa tähän tulee varmistaa koulutuksellisin keinoin.

Suvaitsevaisuuskasvatusta tulee tehdä neutraalisti. Nyt sekä lapset ja nuoret että heidän vanhempansa kokivat, että pahimmassa tapauksessa ne pedagogiset menet, joita nyt käytetään, eivät vähennä huomion kiinnittymistä erilaisuuteen, vaan saattavat suorastaan nostaa erilaisuutta esiin. Siksi

- Henkilökunnan tulee toimia siten, että kenenkään erilaisuutta ei korosteta: oppilaita ei tule käyttää opetuksen esimerkki- tai mallihenkilöinä.
- Ammattihenkilökunnalle tulee laatia toimintamallit siitä, kuinka suvaitsevaisuuskasvatus toteutetaan mahdollisimman neutraalisti.

Tutkimus osoitti, että kaikessa toiminnassa, jossa on mukana lapsia ja nuoria, on luotava sellaiset olosuhteet, että 'kuppikuntaistuminen' saa mahdollisimman vähän tilaa. Olosuhteiden luominen on aikuisten asia. Tämä tapahtuu muokkaamalla toiminta sellaiseksi, että kaikki voivat omien kykyjensä mukaan osallistua. Urheilukielellä ilmaistuna: "kaikki pelaa".

- Maahanmuuttajaluokkien oppilaita on integroitava perusopetukseen aina, kun se on mahdollista.
- S2-oppilailla on oikeus osallistua koulujen lakisäätöisten oppilaskuntien toimintaan. Tähän heitä on aktiivisesti kannustettava. Kielitaidon karttuessa heidän tulee päästä myös oppilaskunnan hallituksen jäseneksi pelkästään sillä perusteella, että ovat vähemmistön edustajia. Heidän mukanaolonsa auttaa ottamaan huomioon monet kulttuuriin liittyvät erityiskysymykset niin päätösten teossa kuin koulun toiminnan suunnittelussakin¹
- Ryhmät on niin koulussa kuin harrastuksissakin pidettävä mahdollisimman monimuotoisina.
- Toiminta on mahdollisuuksien mukaan pidettävä sellaisena, että kaikki voivat osallistua. Myös ujut ja syrjään vetäytyvät on vedettävä toimintaan mukaan. Olosuhteiden luominen siihen on aikuisten asia.

Tutkimustulosten mukaan tutkittu joukko tunsivat olevansa suomalaisia ja kuuluvansa joukkoon. Kuitenkin osa tutkituista – jopa osa Suomessa syntyneistä – ei tuntenut näin. Kansalliseen yhteyteen kuulumisen määrittelyssä on eurooppalaisessa ajattelussa perinteisesti ollut kaksi päälinjaa. Toinen niistä on korostanut synnynnäisiä ja muuttumattomia seikkoja, esimerkiksi ihonväriä. Tämä

---

1 Ajatus Pollari & Koppinen 2011, 62.

linja pohjautuu niin sanotusti "vereen", eli nykykielellä geeneihin. Ajatteluun kuuluu, että "veren" määrittelemään yhteisöön ei ole pääsyä kenelläkään, joka syntyperänsä perusteella ei siihen kuulu. Toinen tapa määrittellä nojaa opittuihin asioihin, kuten kieleen ja kulttuuriin. Yhteisön jäseneksi pääsee omaksumalla sen kielen ja kulttuurin, ryhtymällä yhteisön jäseneksi.¹ Tämä on yleensä toteutunut koululaitoksen kautta.

Monimuotoistuvassa maailmassa on syytä seurata jälkimmäisen linjan viitoituksia. Tämän päivän Suomessa tämä tarkoittaa sen kaltaisen suomalaisuuden rakentamista ja rakentamista, joka ensisijaisesti nojaa yhteiseen jaettuun kokemukseen, kieleen ja kulttuuriin.

- Nykysuomalaisuuden kriteeriksi on syytä asettaa kulttuurinen yhteenkuuluvuus. Kieli ja kulttuuri laajasti ymmärrettynä määrittävät suomalaisuuden. Keskeinen nykysuomalaisuuden rakentamisen ja rakentumisen paikka on oppivelvollisuusperustainen, yleinen ja yhtäläinen koululaitos.

Tässä suosituksessa "suomalainen kulttuuri" ei tarkoita jotain paikalleen jähmettynyttä kulttuurista tilaa. Kulttuuri – jopa suomalainen kulttuuri – on jatkuvasti muutoksessa. Tästä kertoo esimerkiksi se, miten suomalainen ruokakulttuuri ja vaikkapa lasten ja nuorten suosikkiruuat muuttuvat. Tästä kertoo se, miten ennen oli täysin sallittua harjoittaa kuritusväkivaltaa lapsia kohtaan: nyt se on maassamme lailla kiellettyä. "Suomalaisuuden" kulttuuripohja, arvot, asenteet ja sisällöt muuttuvat jatkuvasti. Toiset niistä muuttuvat nopeammin kuin toiset. Eräs hitaimmin muuttuva asia on kieli.

---

1 Esim. Jokisalo (toim.) 1996; Isaksson & Jokisalo 2005.

Lähteet ja kirjallisuus

Lähteet

Kyselyaineisto

Yhteensä 92 kyselyyn vastanneen vastaukset. Kysely toteutettu Survey Pal -ohjelmistolla netissä elokuussa 2016.

Henkilökohtaiset haastattelut

Kaikkiaan 10 haastateltua vieraskielistä lasta ja nuorta. Alle 15-vuotiaat haastateltu vanhemman tai vanhempien kanssa. Haastattelut tehtiin syksyllä 2016. Haastattelijana Jaana Anglé. Tarkempi erittely, ks. taulukko 1.

Kaikkiaan viisi haastateltua viranhaltijaa Vaasasta ja Seinäjoelta. Haastattelut tehtiin kesällä ja syksyllä 2016. Haastattelijana Jaana Anglé. Tarkempi erittely, ks. taulukko 2.

Viranhaltijoiden tiedonannot

Tarkempi erittely, ks. taulukko 2.

Havainnointimateriaali

Havainnoinnit tehtiin kesällä ja syksyllä 2016 Seinäjoella ja Vaasassa. Havainnoija Jaana Anglé. Tarkempi erittely, ks. taulukko 3.

Lait ja asetukset

Kansalaisuuslaki (16.5.2003/359)

Laki ammatillisesta peruskoulutuksesta (21.8.1998/630)

Lukiolaki (21.8.1998/629)

Lukioasetus (6.11.1998/810)
Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (30.12.2013/1287)
Perusopetuslaki (21.8.1998/628)
Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (20.12.2001/1435)
Varhaiskasvatuslaki (19.1.1973/36)

Tilastot

Findikaattori 2016. URL <http://www.findikaattori.fi/fi/34>. Luettu 19.1.2016.

Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus 2015. Etelä-Pohjanmaan työllisyyskatsaus 9/2015. URL <http://www.ely-keskus.fi/documents/10191/7493433/EPO+ty%C3%B6llisyyskatsaus+syyskuu+2015/32777076-7b9b-4b96-98fd-10f3004c38bb>. Luettu 20.1.2016.

Koulutukseen hakeutuminen 2016. Tietokantataulukko 2. Peruskoulun 9. luokan päättäneiden välitön hakeminen jatko-opintoihin peruskoulun sijaintimaakunnan ja sukupuolen mukaan 2008–2014. Tilastokeskus URL http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__kou__khak/020_khak_tau_002.px/?rxid=0dee383f-be4a-497e-a27b-1aca66a276c6. Luettu 31.5.2016.

Marraskuun työllisyyskatsaus 2015 (Pohjanmaan ELY-keskus). URL <http://www.ely-keskus.fi/documents/10191/57761/15-11+ty%C3%B6llisyyskatsaus.pdf/07a86fa2-464d-4e5a-a0fe-6f4afaf86520>. Luettu 13.6.2016.

Pohjanmaan ELY-keskus 2015. Syyskuun työllisyyskatsaus 2015. URL <http://www.ely-keskus.fi/documents/10191/57761/15-09+ty%C3%B6llisyyskatsaus.pdf/ea08107a-faab-45e8-b727-ff414b4cf5b7>. Luettu 20.1.2016.

Väestörakenne-tietokanta. Tilastokeskus. URL http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__vaerak/?tablelist=true.

Kirjallisuus

- Ahola, Anja, Petri Godenhjelm & Marjaana Lehtinen (2002). *Kysymisen taito: Surveylaboratorio lomaketutkimusten kehittämisessä*. Katsauksia 2/2002. Helsinki: Tilastokeskus.
- Ahonen, Tiia, Marjo Hannu-Jama, Ritva Mertaniemi & Nina Stubb (2014). Maa-hanmuuttajanuoret osallisiksi kouluuyhteistyössä. *Kuntalehti* 10/2014, 60–61.
- Aira, Tuula, Lasse Kannas, Jorma Tynjälä, Jari Villberg & Sami Kokko (2013). *Hii-putuva liikunta nuoruusiässä: Drop off – ilmiön aikatrendejä ja kansainvälistä vertailua WHO-koululaistutkimuksen (HBSC-Study) aineistoilla 1986–2010*. Terveyden edistämisen tutkimuskeskus, julkaisuja 5. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Alastalo, Marja, Riikka Homanen, Anitta Kynsilehto & Pekka Rantanen (2016). *Maistraatin tiskiltä tilastoksi: Ulkomaalaisten rekisteröinnin ja tilastoinnin käytännöt Suomessa*. Tutkimuksia A54. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Alasuutari, Maarit (2005). Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.), *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 145–162.
- Aldridge, Kevin, Richelle Thopson & Earnest Wisnton (2001). The evolving N-Word: News uses divide the races and the generations. *The Cincinnati Enquirer* 5.8.2001. URL http://www.enquirer.com/editions/2001/08/05/loc_1the_n-word.html. Luettu 4.5.2016.
- Alitolppa-Niitamo, Anne (2010). Perheen akkulturaatio ja sukupolvien väliset suhteet. Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.), *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Tietolipas 233 / Nuorisotutkimusverkon julkaisuja 106. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 45–64.
- Allardt, Erik (1976). *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Helsinki: WSOY.
- Allardt, Erik (1993). Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research. Martha Nussbaum & Amartya Sen (eds.), *The Quality of Life*. Oxford: Clarendon Press, 88–94.
- Allardt, Erik (1998). Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. J. P. Roos & Tommi Hoikkala (toim.), *Elämänpolitiikka*. 2000-luvun kirjasto. Helsinki: Gaudeamus, 34–53.
- Allianssi 2016. *1990-luvun laman virheitä ei saa toistaa*. Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry:n kalvosarja. URL <http://www.alli.fi/binary/file/-/id/692/fid/4279/>. Luettu 18.5.2016.
- Allport, Gordon W. [1954] (1979). *The Nature of Prejudice*. Unabridged, 25th anniversary edition. Reading, Massachusetts: Perseus Books.
- Antikainen, Maire (2010). *Matkalla suomalaiseksi ja hoiva-alan ammattilaiseksi?: Venäläis- ja virolaistaustaisten naisten ja suomalaisuuden kohtaamiset kuulumista rakentamassa*. [Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteellinen

- tiedekunta, opettajankoulutuslaitos], Tutkimuksia 317. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Anttonen, Ritva (2009). *"Manne takaraivossa": Ennakkoluulot ja syrjintä suomalaisten romaniyrittäjien kokemana*. Jyväskylä Studies in Business and Economics 79. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Arvonen, Anu, Liisa Katva & Anne Nurminen (2010). *Maahanmuuttajien oppimisvaikeuksien tunnistaminen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Bourdieu, Pierre (1986). The forms of capital. John G. Richardson (ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 241–258.
- Castaneda, Anu E., Shadia Rask, Päivikki Koponen, Mulki Mölsä & Seppo Koskinen (toim.) (2012). *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi: Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa*. Raportti 61/2012. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Clark, Vicki L. Plano & John W. Creswell (eds.) (2008). *The Mixed Methods Reader*. Thousand Oaks, California: SAGE Publications.
- Clarkeburn, Henriikka & Arto Mustajoki (2007). *Tutkijan arkipäivän etiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Cotterell, John (2007). *Social Networks in Youth and Adolescence*. 2nd ed. Serie: Adolescence and society. London: Routledge.
- Del Angel, Tanja (2015). Äidinkielenä kaksikielisyys: Kaksikielisten perheiden näkökulmaa kaksikielisyteen. [teksti Tanja del Angel] Duo kahden kulttuurin perheille. [Helsinki]: Monikulttuuriyhdistys Familia Club ry. URL <http://pdf.duoduo.fi/kaksikielisyys-julkaisu.pdf>. Luettu 5.9.2016.
- Denzin, Norman K. (2012). Triangulation 2.0. *Journal of Mixed Methods Research*, 6 (2), 80–88.
- Dunderfelt, Tony (1992). *Elämänkaaripsykologia: Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen*. 2. painos. Helsinki: WSOY.
- Ellonen, Noora (2008). *Kasvuyhteisö nuoren turvana: Sosiaalisen pääoman yhteys nuorten masentuneisuuteen ja rikekäyttäytymiseen*. [Tampere]: Tampere University Press & [Helsinki]: Nuorisotutkimusverkosto.
- Emerson, Robert M., Rachel I. Fretz & Linda L. Shaw (2011). *Writing Ethnographic Fieldnotes*. Second edition. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- EOPS (2010). *Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010*. Helsinki: Opetushallitus 2010.
- Eskola, Jari & Juha Suoranta (2008). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Essed, Philomena (1991). *Understanding Everyday Racism: An Interdisciplinary Sage Series on Race and Ethnic Relations*. Volume 2. Newsbury Park: Sage Publications.

- Graham, Sandra & Jaana Juvonen (1998). Self-Blame and Peer Victimization in Middle School: An Attributional Analysis. *Developmental Psychology*, 34 (3), 587–599.
- Graham, Sandra & Jaana Juvonen (2001). An Attributional Approach to Peer Victimization. Jaana Juvonen & Sandra Graham (Eds.), *Peer Harassment in School: The Plight of the Vulnerable and Victimized*. New York: Guilford Press, 49–72.
- Haikkola, Lotta (2010). Etnisyys, suomalaisuus ja ulkomaalaisuus toisen sukupolven luokitteluissa. Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.), *Maa-hanmuutto ja sukupolvet*. Tietolipas 233 / Nuorisotutkimusverkon julkaisuja 106. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 219–238.
- Haikkola, Lotta (2012). *Monipaikkainen nuoruus: Toinen sukupolvi, transnationaalisuus ja identiteetit*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos. URL <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/36449/monipaik.pdf?sequence=1>.
- Hakovirta, Mia & Minna Rantalaiho (2012). *Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hall, Stuart (1992). *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Toimittaneet Juha Koi-visto, Mikko Lehtonen, Timo Uusitupa & Lawrence Grossberg. Tampere: Vastapaino.
- Hallamaa, Jaana, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Irma Sorvali (2006). *Etiikkaa ihmistieteille*. Tietolipas 211 / Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Harinen, Päivi (toim.) (2005). *Mitähän tekis?: Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen -tutkimushankkeen väliraportti*. Verkkojulkaisusarja. [Helsinki]: Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto. URL <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/mitahantekis.pdf>.
- Hautala, Tiina (2005). Nuorten marginalisoitumiseen vaikuttavat tekijät. Tiina Hautala, Suvi Nenonen & Ilona Tanskanen (toim.), *Näkökulmia hyvinvointiin 4*. Turun ammattikorkeakoulun raportteja, 32. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 34–45.
- Heikkilä, Elli & Maria Pikkarainen (2008). *Väestön ja työvoiman kansainvälisyminen nyt ja tulevaisuudessa*. Siirtolaisuustutkimuksia A 30. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Hellsten, Tommy (1991). *Virtahepo olohuoneessa: Läheisriippuvuus ja sisäisen lapsen kohtaaminen*. Helsinki: Kirjapaja.
- Helne, Tuula, Tuuli Hirvilammi & Markku Laatu (2012). *Sosiaalipolitiikkaa rajallisella maapallolla*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

- Helve, Helena (ed.) (2005). *Mixed Methods in Youth Research*. Publications 60. Helsinki: Finnish Youth Research Network/Finnish Youth Research Society.
- Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme (2011). *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hofstede, Geert & Gert Jan Hofstede (2005). *Cultures and Organizations, Software of the Mind: [Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival]*. Rev. and expanded 2. ed. New York: McGraw-Hill.
- Honkasalo, Veronica, Päivi Harinen & Reetta Anttila (2007). *Yhdessä vai yksin erilaisina? Monikulttuuristen nuorten arkea, ajatuksia ja ajankäyttöä*. Verkkojulkaisuja 15. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- HS 25.2.2016. Suomessa yhdysvaltalaisien huippupolitiikkojen vanhempia kutsuttaisiin elintasopakolaisiksi. *Helsingin Sanomat* 25.2.2016. URL <http://www.hs.fi/ulkomaat/a1456372474731>. Luettu 26.2.2016.
- HU 31.3.2014. Tutkija: Keskimääräinen viikkoraha on ala-asteikäisellä 5–7 euroa. *Helsingin Uutiset* 31.3.2014. URL <http://www.helsinginuutiset.fi/artikkeli/stub-1116>. Luettu 24.4.2016.
- Häkkinen, Anne (2009). *Maahanmuuttajien terveystarpeeseen vastaminen Etelä-Pohjanmaalla*. Siirtolaisinstituutin Pohjanmaan aluekeskukseen tutkimuksia, n:o 3. Peräseinäjoki: Siirtolaisuusinstituutti, Pohjanmaan aluekeskus.
- Häkkinen, Anne & Markku Mattila (2011). *Etelä-Pohjanmaan maahanmuuttajat*. Pohjanmaan aluekeskukseen tutkimuksia, n:o 4. Seinäjoki: Siirtolaisuusinstituutti, Pohjanmaan aluekeskus.
- Hämeenaho, Pilvi & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.) (2015). *Moniulotteinen etnografia*. Helsinki: Ethnos.
- Independent 26.6.2016. Brexit: Wave of hate crime and racial abuse reported following EU referendum. *Independent* 26.6.2016. URL <http://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/brexit-eu-referendum-racial-racism-abuse-hate-crime-reported-latest-leave-immigration-a7104191.html>. Luettu 1.11.2016.
- Independent 22.7.2016. Poles on Brexit: I don't think many will stay. Life in Britain is tough. *Independent* 22.7.2016. URL <https://www.theguardian.com/world/2016/jul/22/polish-uk-brexit-dont-think-many-will-stay-poland-immigration>. Luettu 1.11.2016.
- Independent 6.9.2016. Polish Foreign Minister: Brexit has fuelled Anti-Polish hate crime. *Independent* 6.9.2016. URL <http://europe.newsweek.com/poland-roles-uk-polish-immigrants-hate-crime-brexit-rise-post-racism-496028?rm=eu>. Luettu 1.11.2016.
- Isaksson, Pekka & Jouko Jokisalo (2005). *Kallonmittaajia ja skinejä: Rasismien aatehistoriaa*. Tarkistettu 3. painos. Pystykorvakirja. Helsinki: Like & Suomen Rauhanpuolustajat.

- Jaakkola, Magdalena (2009). *Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta: Asennemuutokset 1987–2007*. Helsingin kaupungin tietokeskus tutkimuksia 1/2009. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Jelloun, Tahar Ben [1998] (1998). *Isä, mitä on rasismi?* [Le racisme expliqué à ma fille]. Suomennos Annikki Suni. Jyväskylä & Helsinki: Gummerus.
- Jick, Todd D. (1979). Mixing Qualitative and Quantitative Methods: Triangulation in Action. *Administrative Science Quarterly*, 24 (4), Qualitative Methodology (Dec., 1979), 602–611.
- Johnson, R. Burke, Anthony J. Onwuegbuzie & Lisa A. Turner (2007). Toward a Definition of Mixed Methods Research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1, 112–133.
- Jokinen, Brita (2007). *Kiusaaja keskellämme: Kokemuksia ja selviytymistarinoita vaikeasta ihmissuhteesta*. Helsinki: WSOY.
- Jokisalo, Jouko (toim.) (1996). *Rasismi tieteessä ja politiikassa – aate- ja oppihistoriallisia esseitä*. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 1/1996. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Junnila, Asta (2005). Taskuraharikkaat. *Tietoaika* 6/2005. URL http://www.stat.fi/tup/tietoaika/ta_06_05_taskuraharikkaat.html. Luettu 9.6.2016.
- Juvonen, Tuula (2002). *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*. Tampere: Vastapaino.
- Kaipio, Kalevi (1999). *Kasvattava yhteisö*. Jyväskylä: Jyväskylän koulutuskeskus.
- Kennedy, Randall (2003). *Nigger: The Strange Career of Troublesome Word*. New York: Vintage Books.
- Kivelä, Suvi & Sakari Ahola (2007). *Elämää nivelvaiheissa: Nuorten syrjäytyminen ja sen ehkäisy*. VaSkooli-projektin loppuraportti. [Turku]: [Turun ammatti-instituutti] & Turun yliopisto, koulutussosiologian tutkimuskeskus, Ruse.
- Kivijärvi, Antti (2015). *Etnisyyden merkityksiä nuorten vertaissuhteissa: Tutkimus maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön nuorten kohtaamisista nuorisotyön kentillä*. Julkaisuja 162. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Klemelä, Kirsi, Anne Tuittu, Arja Virta & Risto Rinne (toim.) (2011). *Vieraina koulussa? Monikulttuurinen koulu oppilaiden, vanhempien, opettajien ja rehtoreiden kokemana*. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja, A:211. [Turku]: [Turun yliopisto], 2011.
- Korhonen, Elina (2007). Venäläinen kasvatus uskoo sivistyksen voimaan. *Pari ja perhe, Väestöliitto* 4/07, 28.
- Korkiamäki, Riikka & Noora Ellonen (2010). Ikätoverisuhteet sosiaalisina resursseina yläkouluiässä. *Nuorisotutkimus* 3/2010, 18–35.
- Kulmalainen, Taru (2015). *Tyttöjen kaverisuosio: Etnografinen tutkimus yläkoulun epävirallisista järjestyksistä*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in social sciences and business studies, no 103. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

- Kuronen, Ilpo (2010). *Peruskoulusta elämänkouluun: Ammatillisesta koulutuksesta syrjäytymisvaarassa olevien nuorten aikuisten tarinoita peruskoulusuhteesta ja elämänkulusta peruskoulun jälkeen*. Koulutuksen tutkimuslaitoksen tutkimuksia, 26. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Kuula, Arja (2006). *Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Kyrönlampi, Taina & Määttä, Kaarina (2013). Using Children as Research Subjects: How to Interview a Child aged 5 to 7 Years. Satu Uusiautti & Kaarina Määttä (eds.), *How to Study Children? Methodological Solutions of Childhood Research*. Rovaniemi: Lapland University Press/Lapin yliopistokustannus, 51–65.
- Lahtinen, Alexandra (2015). Kahdeksan naista Pohjanmaalla: Venäläisten maahanmuuttajanaisten kokemuksia. Markku Mattila (toim.), *Aina liikkeessä: Liikkuvainen Pohjanmaa*. Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskusten tutkimuksia nro 7. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 155–182.
- Laine, Kaarina (1997). Ihmissuhteet. Sirkku Aho & Kaarina Laine (toim.), *Minä ja muut: Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen*. Helsingissä: Kustannusosakeyhtiö Otava, 163–201.
- Lappalainen, Sirpa, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) (2007). *Etnografia metodologiana: Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Larja, Liisa, Hanna Sutela & Mika Witting (2015). Nuorten kouluttautuminen: Ulkomaalaistaustaiset nuoret jatkavat toisen asteen koulutukseen suomalaistaustaisia harvemmin. Tarja Nieminen, Hanna Sutela & Ulla Hannula, *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Sarja: Väestö. Helsinki: Tilastokeskus, 55–67.
- Lehto, Anna-Maija & Hanna Sutela (2008). *Työolojen kolme vuosikymmentä: Työolotutkimuksen tuloksia 1977–2008*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Lehtonen, Jukka (2003). *Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa: Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset*. Julkaisuja 31. Helsinki: Yliopistopaino & Nuorisotutkimusverkosto.
- Lehtonen, Jukka (2006). *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt Suomen kunnissa: Keinoja ja ideoita yhdenvertaisuuden tueksi*. ESR tutkimukset ja selvitykset -sarja. Helsinki: Työministeriö & Euroopan sosiaalirahasto.
- Liebkind, Karmela, Inga Jasinskaja-Lahti & Erling Solheim (2004). Cultural identity, perceived discrimination, and parental support as determinants of immigrants school adjustments. *Journal of Adolescent Research*, 19 (6), 635–656.
- Liimatainen, Esa (2000). *Prososiaalinen käyttäytyminen, minäkäsitys ja liikuntaharrastus 11- ja 17-vuotiailla nuorilla*. Jyväskylä: LIKES.

- Lindroos, Ritva (1996). *Kiusaamisen kurjuus yhteisöissä ja työyhteisöissä*. Työpoliittinen tutkimus, nro 164. Helsinki: Työministeriö.
- LOPS 2003. *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Nuorille tarkoitettun lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet*. Helsinki: Opetushallitus, 2003.
- Luntamo, Terhi (2013). *Pain symptoms and sleep problems among school-aged children: Long-term prevalence changes, and pain symptoms as predictors of later mental health*. *Annales Universitatis Turkuensis. Sarja D Medica – Odontologica*, 1069. Turku: University of Turku.
- Löfström, Jan (1999). *Sukupuoliero agrarikulttuurissa: "Se nyt vaan on semmonen"*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 757. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Löfström, Jan (2007). *Sukupuoli ja seksuaalisuus koulussa*. Hannele Niemi & Riitta Sarras (toim.), *Eriaisuuden valot ja varjot: Eettinen kasvatusta koulussa*. Helsingissä: Otava.
- Maamies, Sari (1996). *Rotu ja rasismi*. *Helsingin Sanomat* 15.3.1996, C9.
- Malin, Maili (2011). *Maahanmuuttajien terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavat tekijät*. *Yhteiskuntapolitiikka*, 76 (2), 201–213.
- Malin, Maili & Merja Anis (2013). *Maahanmuuttajat hyvinvointivaltiossa*. Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.), *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus, 141–159.
- Martikainen, Tuomas & Lotta Haikkola (2010). *Johdanto: Sukupolvet maahanmuuttajatutkimuksessa*. Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.), *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Tietolipas 233 / Nuorisotutkimusverkon julkaisuja 106. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–43.
- Mason, Jennifer (2002). *Qualitative Researching*. 2. ed. London: Sage.
- Mattila, Markku (1996). *Syrjintää tietein keinoin: Rotuhygieniä ja rasismi*. Pirjo Markkola & Jarmo Peltola (toim.), *Kuokkavieraiden pidot: Historian marginaalista marginaalihistoriaan*. Tampere: Vastapaino, 123–141.
- Miles, Robert [1989] (1994). *Rasismi*. [Racism]. Suomentaneet Antero Tiusanen ja Juha Koivisto. Tampere: Vastapaino.
- Myllyniemi, Sami (2008). *Mitä kuuluu? Nuorisobarometri 2008*. Julkaisuja 88. Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisu 39. Helsinki: Opetusministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosiain neuvottelukunta.
- Myllyniemi, Sami (toim.) (2015a). *Ihmisarvoinen nuoruus*. Nuorisobarometri 2014. Nuorisosiain neuvottelukunnan julkaisu nro 51 & Nuorisotutkimusseuran julkaisu nro 159. Kenttä. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisosiain neuvottelukunta & Nuorisotutkimusverkosto.
- Myllyniemi, Sami (toim.) (2015b). *Arjen jäljillä – Nuorisobarometri 2015*. Nuorisosiain neuvottelukunnan julkaisu nro 54 & Nuorisotutkimusseuran

- julkaisuja nro 174. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisosiain neuvottelukunta & Nuorisotutkimusverkosto.
- Myrskylä, Pekka (2009). Koulutus periytyy edelleen. *Hyvinvointikatsaus* 1/2009, 22–23.
- Myrskylä, Pekka (2012). *Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret?* EVA-analyysi No 19, 1.2.2012. URL <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf>. Luettu 7.1.2015.
- Mäenpää, Pasi (2005). *Narkissos kaupungissa: Tutkimus kuluttaja-kaupunkilaisesta ja julkisesta tilasta*. Helsinki: Tammi.
- Mäntylä, Niina, Jonna Kivelä, Seija Ollila & Laura Perttola (2013). *Pelastakaa koulukiusattu! Koulun vastuu, puuttumisen muodot ja ongelmat oikeudellisessa tarkastelussa*. Kunnallisan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisu nro 70. Helsinki: KAKS – Kunnallisan kehittämissäätiö.
- Määttänen, Eeva (2015). *Vyyhti auki: Työpaikkakiusaamisesta ja työpaikkakiusatun kohtaamisesta*. Helsinki: BoD – Books on Demand.
- Niemi, Hannele (2007). Monien identiteettien maailmassa. Hannele Niemi & Riitta Sarras (toim.), *Erlaisuuden valot ja varjot: Eettinen kasvatus koulussa*. Helsingissä: Otava, 9–19, 123.
- Niemi, Martti (2012). *Lapsen ominaisuudet, perheen resurssit ja vanhempi-lapsisuhde lapsen kehityksen ennustajana: Pitkäaikaistutkimus varhaislapsuudesta kouluikään*. Acta Universitatis Tamperensis 1766. Tampere: Tampere University Press.
- Näre, Sari (2005). *Styylaten ja pettäen: Luottamuksen ongelma ja postindividuaalismi nuorten sukupuolikulttuurissa*. Julkaisu 49. Helsinki: Yliopistopaino.
- Olweus, Dan (1992). *Kiusaaminen koulussa*. Englanninkielisestä käsikirjoituksesta *Bullying at School* suomentanut Maija Mäkelä. Helsinki: Otava.
- Olweus, Dan (2001). *Bullying at school: Tackling the problem*. The *OECD Observer* No 225 March 2001. URL http://www.oecdobserver.org/news/archivestory.php/aid/434/Bullying_at_school:_tackling_the_problem.html. Luettu 7.6.2016.
- Opetushallituksen määräys 5/011/2015. *Ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavan koulutuksen perusteet 2015*. Helsinki: Opetushallitus.
- Opetushallitus (2016a). *Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden opetus*. URL http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/kieli-_ja_kulttuuriryhmat/maahanmuuttajataustaiset_oppilaat. Luettu 25.4.2016.
- Opetushallitus (2016b). *Perusopetukseen valmistava opetus – usein kysyttyä*. URL http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/kieli-_ja_kulttuuriryhmat/maahanmuuttajataustaiset_oppilaat/perusopetukseen_valmistava_opetus. Luettu 30.5.2016.
- Packalén, Emilia (2015). *Maahanmuuttajan kotiseutuidentiteetti ja sen muotoutuminen: Kulttuurisesti venäläiset maahanmuuttajat Etelä-Pohjanmaalla*.

- Markku Mattila (toim.), *Aina liikkeessä: Liikkuvainen Pohjanmaa*. Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskuksen tutkimuksia nro 7. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 131–153.
- Pellander, Saara (2007). *Aasialainen sukutausta, suomalainen elämä: Naisten kokemuksia ja tulkintoja toiseudesta*. Web Reports 23. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Peltola, Marja (2014). *Kunnollisia perheitä: Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema*. Julkaisuja 147. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura.
- Perho, Sini (2010). *Rasistisuus nuorten yhteisöissä: Tutkimus vuosituhanteen vaihteen Joensuusta*. Julkaisu 103. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Pirttiniemi, Juhani (2004). Ohjauksen tarve peruskoulun päättyessä. Jukka Hassinen & Janne Marniemi (toim.), *Oppiva koulu – pajakoulut muutoksen tekijöinä*. Balanssi akatemia [4]. [Helsinki]: Valtakunnallinen työpajayhdistys, 22–40.
- Kupari, Pekka, Jouni Välijärvi, Leif Andersson, Inga Arffman, Kari Nissinen, Eija Puhakka & Jouni Vettenranta (2013): *Pisa12. Ensituloksia*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja, 2013:20. [Helsinki]: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Pollari, Jorma & Marja-Leena Koppinen (2011). *Maahanmuuttajan kohtaaminen ja opettaminen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- POPS 2004. *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004*. Helsinki: Opetushallitus, 2004.
- Puuronen, Vesa (2003). Arkipäivän rasismi Suomessa. Raisa Simola & Kaija Heikkinen (toim.), *Monenkirjava rasismi*. Joensuu: Joensuu University Press, 193–210.
- Puuronen, Vesa (2006). *Nuorisotutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Puuronen, Vesa (2011). *Rasistinen Suomi*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Pääkkönen, Hannu (2014). Uusi teknologia on vaikuttanut koululaisten elämäntapoihin. *Hyvinvointikatsaus 1/2014*. URL http://www.stat.fi/artikkelit/2014/art_2014-02-26_004.html. Luettu 15.2.2016.
- Rantonen, Eila (1998). *Musta Venus – rotu ja huoruus*. Taava Koskinen (toim.), *Kurtisaaneista kunnian naisiin: Näkökulmia Huora-akatemiasta*. Helsinki: Yliopistopaino, 193–218.
- Rastas, Anna (2005). Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa. Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.), *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 78–102.
- Rastas, Anna (2007). *Rasismi lasten ja nuorten arjessa: Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi*. Julkaisuja 78. [Tampere]: Tampere University Press & [Helsinki]: Nuorisotutkimusverkosto.

- Repo, Laura (2013). *Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Rinne, Risto & Joel Kivirauma (toim.) (2003). *Koulutuksellista alaluokkaa etsimässä: Matala koulutus yhteiskunnallisen aseman määrittäjänä Suomessa 1800 ja 1900 -luvulla*. Kasvatusalan tutkimuksia, 18. [Turku]: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Riukulehto, Sulevi & Katja Rinne-Koski (2013). *Otta noessa: Kuortaneenjärven kotiseututuhentymien syvärakenteita*. Julkaisuja 31. Seinäjoki: Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.
- Riukulehto, Sulevi & Katja Rinne-Koski (2015). Kuortanelaista venäläissuhde historian syvärakenteena. Markku Mattila (toim.), *Aina liikkeessä: Liikkuvainen Pohjanmaa*. Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskuksen tutkimuksia nro 7. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 183–210.
- Riukulehto, Sulevi & Timo Suutari (2012). *Joki on Nurmon äiti: Nurmonjokilaakso kotiseutukuvassa*. Julkaisuja 28. Seinäjoki: Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.
- Rubin, Zick (1980). *Children's friendship*. Shepton Mallet: Open Books.
- Ruusuvuori, Johanna, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) (2010). *Haastattelun analyysi*. Vastapaino: Tampere.
- Saarikoski, Helena (2012). *Mistä on huonot tytöt tehty? Tutkimus huora-sanan käytöstä ja tyttöjen kokemasta kiusaamisesta*. 2. korj. p. Helsinki: Patruuna.
- Salasuo, Mikko (2006). *Atomisoitunut sukupolvi: Pääkaupunkiseudun nuorisokulttuurinen maisema ja nuorisotyön haasteita 2000-luvun alussa*. Tutkimuksia 6/2006. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Salmivalli, Christina (2009). Bullying and the Peer Group: A Review. *Aggression and Violent Behavior*, 15, 112–120.
- Salonen, Annamari & Susan Villa (toim.) (2005). *Rasismi ja etninen syrjintä Suomessa 2005*. Helsinki: Ihmisoikeusliitto.
- Sarvimäki, Matti & Aki Kangasharju (2006). Maahanmuuttajat ja julkiset palvelut: Pienten lasten hoito ja sosiaalihuollon avopalvelut. Teoksessa *Maahanmuuttajat ja julkiset palvelut*. Työpoliittinen tutkimus 296. Helsinki: Työministeriö.
- Shakir, Aysu & Maippi Tapanainen (toim.) (2005). *Rasismi ja etninen syrjintä Suomessa 2004*. [Helsinki]: Ihmisoikeusliitto.
- Simola, Raisa & Kaija Heikkinen (toim.) (2003). *Monenkirjava rasismi*. Joensuu: Joensuu University Press.
- Sjöblom-Immala, Heli (2013). *Tervetuloa Suomeen? Korkeakouluopiskelijoiden asenteita mittaava ETNOBAROMETRI 2013*. Tutkimuksia A 44. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Soilamo, Outi (2008). *Opettajan monikulttuurinen työ*. Turun yliopiston julkaisu- ja Sarja C, Scripta lingua Fennica edita, osa 267. Turku: University of Turku.

- Sotaniemi, Joonas & Markku Mattila (2013). *"Olen palannut kotiseudulle jää-däkseri": Seinäjoen ja Vaasan muuttoliikkeet*. Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskuksen tutkimuksia nro 6. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Souto, Anne-Mari (2011). *Arkipäivän rasismi koulussa: Etnografinen tutkimus suomalais- ja maahanmuuttajanuorten ryhmäsuhteista*. Julkaisuja 110. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto.
- Stenvall, Elina (2009). Vieraskielisten lasten harrastamisen yhtäläisyydet ja erot. Tuula Joronen (toim.), *Maahanmuuttajien kulttuuripalvelut ja vapaa-aika pääkaupunkiseudulla*. Tutkimuksia 4:2009. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 89–99.
- Suonperä, Matti (1973). Urheilija ja hänen sosiaalinen ympäristönsä. Friedrich Blantz, Antti Kalliokoski, Matti Suonperä & Kalevi Tomperi (toim.), *Urheiluvallmennuksen psykologiaa: Käyttäytymistieteiden sovellutuksia kilpaurheiluun ja valmentamiseen*. Helsinki: Suomen valtakunnan urheiluliitto, 29–43.
- Suurpää, Leena (2002). *Erilaisuuden hierarkiat: Suomalaisia käsityksiä maahanmuuttajista, suvaitsevaisuudesta ja rasismista*. Julkaisuja 28. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Säävälä, Minna (2012). *Koti, koulu ja maahan muuttaneiden lapset: Oppilashuolto ja vanhemmat hyvinvointia turvaamassa*. Väestötutkimuslaitos Katsauksia E 43/2012. Helsinki: Väestöliitto.
- Talib, Mirja-Tytti (2002). *Monikulttuurinen koulu: Haaste ja mahdollisuus*. Helsinki: Kirjapaja.
- Talib, Mirja-Tytti (2007). Opettajana monikulttuurisessa koulussa. Hannele Niemi & Riitta Sarras (toim.), *Erilaisuuden valot ja varjot: Eettinen kasvatustutkimus koulussa*. Helsinki: Otava.
- Talib, Mirja-Tytti & Päivi Lipponen (2008). *Kuka minä olen? Monikulttuuristen opiskelijoiden identiteettipuhetta*. Kasvatusalan tutkimuksia 37. [Helsinki]: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- TEM (2012). *Nuorten yhteiskuntatutkimus 2013*. Työ- ja elinkeinoministeriön raportteja 8/2012. Työllisyys- ja yrittäjyysosasto raportti.15.3.2012. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- TENK (2009). *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. URL <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>. Luettu 2.5.2015.
- Teräs, Marianne & Elina Kilpi-Jakonen (2013). Maahanmuuttajien lapset ja koulutus. Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.), *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus, 184–202.
- Tuan, Yi-Fu [2004] (2006). Paikan taju: aika, paikka ja minuus. [Sense of Place: Its relationship to Self and Time, käänttänyt Liisa Kaski] Seppo Knuutila, Pekka

- Laaksonen & Ulla Piela (toim.), *Paikka – Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–30.
- Uusiautti, Satu & Kaarina Määttä (eds.) (2013). *How to Study Children? Methodological Solutions of Childhood Research*. Rovaniemi: Lapland University Press/Lapin yliopistokustannus.
- Uusitorppa, Aino-Kuutamo (2011). *Sä et tiedä miltä musta tuntuu*. Helsinki: WSOY.
- Vaarama, Marja (2011). Prologi: Sosiaalipolitiikan nykytila. Elina Palola & Vappu Karjalainen (toim.), *Sosiaalipolitiikka – Hukassa vai uuden jäljillä?* Teema 12. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 15–29.
- Vaarama, Marja, Pasi Moisio & Sakari Karvonen (2010). Johdanto. Marja Vaarama, Pasi Moisio & Sakari Karvonen (toim.), *Suomalaisten hyvinvointi 2010*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 10–18.
- Valtiontalouden tarkastusvirasto (2015). *Tuloksellisuustarkastuskertomus: Maahanmuuttajaoppilaat ja perusopetuksen tuloksellisuus*. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 12/2015. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto.
- Viertola-Cavallari, Ritva (2009). *Italiasta tuli kohtaloni*. Päivi Oksi-Walter, Jonna Roos & Ritva Viertola-Cavallari (toim.), *Monikulttuurinen perhe*. Helsinki: Arkki, 13–66.
- Virtanen, Leea (1990). Huoraksi nimittely suomalaisessa perinteessä. Aili Nenola & Senni Timonen (toim.), *Louhen sanat: Kirjoituksia kansanperinteen naisista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 520. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 139–160.
- Vähätalo, Kari (2005). *Maahanmuuttajat ja kantaväestö pitkäaikaistyöttöminä pääkaupunkiseudulla*. Tutkimuksia 2/2005. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Wierenga, Ani (2009). *Young People Making a Life*. New York: Palgrave Macmillan.
- Wilska, Terhi-Anna & Tomi Lintonen (2016). The gender gap in teenagers' incomes. A 30-year trend in Finland 1983–2013. *Journal of Youth Studies*, 19 (4), 421–437
- Wolcott, Harry F. (1994). *Transforming Qualitative Data: Description, Analysis and Interpretation*. Thousand Oaks: Sage.
- YLE 18.1.2016. OAJ:n asiantuntija: Kaikki maahanmuuttajalapsen heti päiväkoiteihin. URL http://yle.fi/uutiset/katso_koko_suomen_yo-tulokset__nain_lu-kiot_parjasivat/8904807. Luettu 31.5.2016.
- Zacheus, Tuomas, Pasi Koski, Risto Rinne & Juha Tähtinen (2012). *Maahanmuuttajat ja liikunta: Liikuntasuhteen merkitys kotoutumiseen Suomessa*. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisu A:212. Turku: Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta.

Liitteet

LIITE 1. Haastattelujen teemat

Numerojärjestys on mielivaltainen, se ei välttämättä heijasta haastattelun kulkua.

A) Lasten ja nuorten haastattelut

1) Arkielämän velvollisuudet

- Lastentarha
- Koulu
- Opiskelu
- Työ

2) Voimavarat ja jaksaminen

- Sosioekonominen status
- Sosiaaliset suhteet: elämän tärkeät ihmiset (perhe, sukulaiset, kaverit) ja suhteet heihin
- Huolet ja murheet

3) Harrastukset ja vapaa-aika

4) Erilaisuus ja ulkopuolisuus

- "Normista" poikkeava ulkonäkö
- Voiko suomalaisessa yhteiskunnassa elää ilman kokemusta siitä, ettei ole suomalainen

5) Ikävät kokemukset

- Kiusaaminen
- Ulkopuolelle jättäminen
- Rasismi
- Aikuiset ja ikätoverit tässä suhteessa

6) Tämä hetki ja tulevaisuus

- Haaveet ja unelmat
- Muutto toiselle paikkakunnalle
- Yhteiskunnalliset asiat
- Tulevaisuuden Suomi

7) Transnationalisuus

- Suomessa syntynyt / Suomen muuttanut
- Kulttuuri
- Kieli

B) Opettajien, lastentarhanopettajan ja leikkikenttäohjaajan haastattelut

1) Lasten / oppilaiden ryhmäytyminen ja integroituminen

2) Lasten / oppilaiden sosiaaliset suhteet

3) Lasten / oppilaiden jokapäiväinen leikkikenttäelämä / tarhaelämä / koulunkäynti

4) Lasten / oppilaiden tausta

- Etninen tausta
- Sosiaalinen tausta
- Kielelliset taidot

5) Yhteistyö vanhempien kanssa

6) Kulttuurinen kompetenssi työssäsi

7) Moniammatillinen yhteistyö työssäsi

Lisäksi soveltuvin osin käsiteltiin samoja teemoja kuin lasten ja nuorten haastatteluissa.

LIITE 2. Yhteydenottokirje

Hyvä Vastaanottaja,

Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskus tutkii alueellisia muuttoliikkeitä. Saamassasi kyselylomakkeessa selvitetään vieraskielisten, alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten sosiaalistumista paikallisyhteisöön Seinäjoen alueella ja Vaasassa. Tässä tutkimuksessa vastaajina voivat olla nuorimpien lasten huoltajat, mutta erityisen tärkeää ovat lasten ja nuorten omat kokemukset. Yli 15-vuotiaat voivat täyttää lomakkeen yksin, mutta vanhempi voisi halutessaan auttaa tarvittavissa kohdissa ja tarkastaa sen ennen lähetystä.

Tutkimus toteutetaan vuoden 2015–2016 välisenä aikana. Tutkimuksen rahoittaa Suomen kulttuurirahaston Etelä-Pohjanmaan rahasto. Postiosoitettone on saatu Väestötietojärjestelmästä (Väestörekisterikeskus, PL 70, 00581 HELSINKI).

Toivomme, että voisitte uhrata aikaanne ja vastata netissä olevaan kyselyyn. Se olisi todella tärkeää tutkimuksemme onnistumisen kannalta. Toivomme Teidän vastaavan kyselyyn yhden (1) viikon sisällä, mutta kuitenkin viimeistään sunnuntaina 23.8.2015. Kysely on osoitteessa [nettiosoite].

Kyselyt käsitellään luottamuksellisesti. Vastaukset analysoidaan tilastollisesti. Nimiä tai tunnistettavia tietoja ei sisällytetä tutkimusraporttiin.

Painotamme, että vastaaminen ja tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Toivomme silti, että voisitte käyttää aikaanne tutkimukselle, sillä tiedot auttavat selvittämään, miten vieraskieliset lapset ja nuoret ovat löytäneet paikkansa muun väestön keskuudessa. Vastaajien kesken arvotaan 4 kpl elokuvalippuja joko Vaasan tai Seinäjoen elokuvateatteriin.

Hankkeen erikoistutkija on KT Jaana Anglé (puh. 044- 766 6412); lapset@netikka.fi). KT Anglé vastaa mielellään kaikkiin mahdollisiin hanketta koskeviin kysymyksiin. Lisätietoja hankkeesta tarvittaessa antaa myös yksikkömme päällikkö FT, dosentti Markku Mattila

Tutkimuksen kuluessa on vielä tarkoitus haastatella kyselyyn osallistuneita syksyllä 2015. Mikäli olet halukas osallistumaan haastatteluun, ole hyvä ja jätä yhteystietosi nettikyselyyn ja otamme tarvittaessa yhteyttä.

Terveisin,

Jaana Anglé, KT

Erikoistutkija

Siirtolaisuusinstituutti,

Pohjanmaan aluekeskus

Markku Mattila, FT, Dos.

Tutkimuksen vastuullinen johtaja

Siirtolaisuusinstituutti,

Pohjanmaan aluekeskus

LIITE 3. Kyselylomake

Huom! Tässä esitetään vain se, mitä kysyttiin ja miten. Netissä olleen lomakkeen layout oli erilainen.

ETELÄISEN POHJANMAAN LAPSET

Kysely lapsille ja nuorille (nuorimmat lapset täyttävät yhdessä huoltajansa kanssa). Tärkeää on, että lapsen / nuoren omat mielipiteet pääsisivät esiin. Yli 15-vuotiaat voivat täyttää yksin, mutta vanhempi voi auttaa ja tarkastaa lomakkeen ennen lähetystä.

SISÄLLYS

- A. TAUSTA JA PERHESUHTEET
- B. ASUMINEN
- C. TYÖ
- D. VAPAA-AIKA / ARKI / HARRASTEET
- E. YSTÄVYYSSUHTEET
- F. VOIMAVARAT JA JAKSAMINEN
- G. YHTEISKUNNALLINEN TOIMINTA

Vastaajan nimi: .....

A. TAUSTA JA PERHESUHTEET

Valitse yksi seuraavista.

1. Ikä

- 3–6 vuotta
- 7–12 vuotta
- 13–16 vuotta
- 17 vuotta
- 18 vuotta

2. Sukupuoli

- Tyttö
- Poika

3. Olen syntynyt:

- Suomessa
- Muualla

4. Jos et ole syntynyt Suomessa, minä vuonna tulit Suomeen?

Vuonna: .....

5. Asun

- Kerrostalossa
- Rivitalossa
- Omakotitalossa
- En tiedä

6. Kotona puhuttu kieli

- suomi
- ruotsi
- joku muu

**7. Vanhempani tekevät pääasiassa. (Voit vastata useaan.)
Voit merkitä X haluamasi kentän kohdalle.**

	Äiti	Isä
a) On palkattu työntekijä	_____	_____
b) On yrittäjä	_____	_____
c) Äitiys- / isyyslomalla	_____	_____
d) Kotiäiti / -isä	_____	_____
e) On työtön	_____	_____
f) On eläkkeellä	_____	_____
g) Jotain muuta	_____	_____
h) En tiedä	_____	_____

8. Tunnen kotimaakseni (voit valita useamman):

- Suomi
- isäni kotimaan
- äitini kotimaan
- ei mikään näistä
- en osaa sanoa

B. ASUMINEN

I Seinäjoki, II Muut kunnat ja III Vaasa (Seuraavalla sivulla.)

9. I SEINÄJOKI

- Hyllykallio
- Kantakaupunki
- Kasperi
- Keskiseinäjoki
- Kihniö
- Kuoras
- Kylänpää
- Lakeus
- Läntinen
- Nurmo
- Peräseinäjoki
- Ruuhikoski
- Törnävä
- Ylistaro
- Jokin muu, mikä: .....
- En osaa sanoa

10. II MUUT KUNNAT

- Alajärvi
- Alavus
- Evijärvi
- Ilmajoki
- Isojoki
- Jalasjärvi
- Kauhajoki
- Kauhava
- Karijoki
- Kurikka
- Kuortane
- Lapua
- Lappajärvi
- Soini
- Teuva
- Vimpeli
- Ähtäri
- Jokin muu, mikä: .....
- En osaa sanoa

11. III VAASA

- Asevelikylä
- Gerby
- Haapaniemi
- Hietalahti
- Huutoniemi
- Höstvesi
- Isolahti
- Keskusta
- Kiilapalsta
- Kivihaka
- Korkeamäki
- Kotiranta
- Kråklund
- Melaniemi
- Metsäkallio
- Palosaari
- Pukinjärvi
- Purola
- Ristinummi
- Runsor
- Sundom
- Suvilahti
- Teeriniemi
- Vaskiluoto
- Vetokannas
- Vikinga
- Västervik
- Vöyrinkaupunki
- Jokin muu, mikä: .....
- En osaa sanoa

12. Montako ihmistä asuu kotonasi?

- Yksi
- Kaksi
- Kolme
- Neljä tai enemmän
- En osaa sanoa

13. Montako ihmistä kotoasi käy töissä?

- Yksi
- Kaksi
- Kolme
- Neljä tai enemmän
- Ei yhtään
- En osaa sanoa

Jos vastasit numero 13. Ei yhtään tai En osaa sanoa, jatka suoraan kysymykseen numero 15.

14. Keitä työssäkäyvät aikuiset ovat?

- Minä itse
- Äiti
- Isä
- Lapsen sisar
- Lapsen veli
- Lapsen isovanhempi
- Joku muu, kuka: .....
- En osaa sanoa

15. Missä haluat tulevaisuudessa asua?

- Nykyisellä asuinpaikkakunnallani
- Suomessa, mutta toisella paikkakunnalla, kuin nyt asun
- Muualla kuin Suomessa
- Jossain muualla, missä: .....
- En osaa sanoa

C. TYÖ

Mitä teet juuri tällä hetkellä?

16. Olen:

- kotihoidossa
- päivähoidossa
- alakoulussa
- yläkoulussa
- 10. luokalla
- lukiossa
- ammattikoulussa
- opistossa
- työharjoittelussa

- En opiskele, käyn töissä
- Teen jotain muuta, mitä: .....
- En osaa sanoa

17. Seuraavaksi elämässäni haluan

- opiskella lukiossa
- opiskella ammattikoulussa
- opiskella opistossa
- opiskella ammattikorkeakoulussa
- opiskella yliopistossa
- mennä töihin
- mennä armeijaan
- mennä naimisiin
- olla vaan
- tehdä omia juttujani
- Jotain muuta, mitä: .....
- En osaa sanoa

18. 25-vuotiaana haluan

- matkustella
- oman uran
- oman perheen
- Jotain muuta, mitä: .....

19. Jos avioidun, haluan

- lapsia ja suuren perheen
- lapsia ja pienen perheen
- en halua lapsia
- en osaa sanoa

F. VOIMAVARAT JA JAKSAMINEN

20. Tunnen itseni väsyneeksi.

- usein
- melko usein
- harvoin
- en koskaan
- en osaa sanoa

21. Nukun yöunia

- yli 8 tuntia yössä
- alle 8 tuntia yössä
- minulla on vaikeuksia nukkua
- en osaa sanoa

22. Tunnen itseni alakuloiseksi.

- usein
- melko usein
- harvoin
- en koskaan
- en osaa sanoa

23. Jos tunnet itsesi alakuloiseksi, mistä se johtuu? (Voit valita usean vaihtoehdon.)

- ystävyysuhteistani
- hoitopaikkaan liittyvistä asioista
- kotiasioista
- työasioista
- harrastuksiin liittyvistä asioista
- vapaa-aikaan liittyvistä asioista
- Jostain muusta, mistä:
- en osaa sanoa

24. Minulla on kotona paikka, jossa voin keskittyä vain omiin asioihini.

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

25. Koen onnistumisen elämyksiä.

- Usein
- Harvoin
- En koskaan
- En osaa sanoa

26. Minulla on yksi ihminen, jolla voin puhua murheistani.

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

27. Minulla on useita ihmisiä, joille voin puhua murheistani.

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

28. Isovanhempani ja muut läheiset sukulaiset ovat tärkeitä jokapäiväisessä elämässäni.

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

D. VAPAA-AIKA / ARKI / HARRASTEET

29. Minulla on harrastuksia

- Yksi
- Enemmän kuin yksi
- Minulla ei ole harrastuksia

Jos vastasit kysymykseen 29, että Sinulla ei ole harrastuksia, voit siirtyä suoraan kysymykseen numero 32.

30. Jos Sinulla on harrastuksia, mitä ne ovat? (Voit vastata useaan.)

- Urheilu ja liikunta
- Piirtäminen ja maalaus
- Musiikki
- Sosiaalinen media
- Pelit ja leikit
- Konsoli-/ ja verkkopelit
- Kavereiden tapaaminen
- Luonto ja retkeily
- Kalastus ja metsästys
- Elokuvat ja Tv:n katselu
- Lukeminen
- Shoppailu
- Näytteleminen
- Jokin muu, mikä.

31. Jos harrastat urheilua, onko se

- joukkueurheilua
- yksilöurheilua
- En osaa sanoa

32. Asuinpaikkakunnallani on lapsi- / nuorisotilat?

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

33. Käyn vapaa-aikanani nuorisotalossa?

- Usein
- Joskus
- En koskaan
- En osaa sanoa

34. Jos vastasit numeroon 31 usein tai joskus, saako nuorisotalosta mielestäsi ystäviä?

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

35. Jos käyt nuorisotalossa, vallitseeko siellä mielestäsi hyvä ryhmähenki?

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

36. Kotipaikkakunnallani saisi olla lisää jatkokoulutusmahdollisuuksia?

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

37. Minusta kotipaikkakunnallani saisi olla lisää (voit vastata useaan):

- harrastusmahdollisuuksia
- tapahtumia alle 18-vuotiaille
- kauppoja
- elokuvateattereita
- en osaa sano
- Jotain muuta, mitä:

38. Minulla on omaa rahaa käytössäni kuukaudessa

- alle 5 euroa
- 5–19 euroa
- 20–50 euroa
- 51–100 euroa
- yli 100 euroa
- minulla ei ole omaa rahaa käytössäni

39. Oletko joutunut ennakkoluulojen kohteeksi oman taustasi vuoksi?

- Kyllä, lähes päivittäin
- Kyllä, melko usein
- Kyllä, melko harvoin
- Ei, en ole
- En osaa sanoa

40. Jos olet joutunut ennakkoluulojen kohteeksi, ovatko ne olleet yksinomaan negatiivisia?

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

41. Koetko olevasti erilainen kuin useimmat paikkakunnallasi?

- Kyllä
- En
- En osaa sanoa

E. YSTÄVYYSSUHTEET

42. Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? 1 on täysin eri mieltä ja 5 täysin samaa mieltä. Vastaa kohtiin, jotka koskettavat Sinua juuri tällä hetkellä.

	Eri mieltä			Samaa mieltä	
	1	2	3	4	5
a) Minua kiusataan hoidossa	☐	☐	☐	☐	☐
b) Minua kiusataan koulussa	☐	☐	☐	☐	☐
c) Minua kiusataan harrastuksissa	☐	☐	☐	☐	☐
d) Minua kiusataan vapaa-aikana	☐	☐	☐	☐	☐
e) Koen olevani ulkopuolinen	☐	☐	☐	☐	☐
f) Tulen hyvin toimeen muiden ihmisten kanssa	☐	☐	☐	☐	☐
g) Olen ylpeä itsestäni	☐	☐	☐	☐	☐
h) Minut jätetään ryhmän ulkopuolelle	☐	☐	☐	☐	☐
i) Koen kuuluvani ryhmään	☐	☐	☐	☐	☐
j) Opettajat kohtelevat minua erilailla kuin muita	☐	☐	☐	☐	☐
k) Ohjaajat (harrastus/vapaa-aika) kohtelevat minua erilailla kuin muita	☐	☐	☐	☐	☐
l) Puhun mielelläni kahta eri kieltä	☐	☐	☐	☐	☐
m) Olen ylpeä sukujuuristani	☐	☐	☐	☐	☐

LIITE 3. Kyselylomake

n) Minut on otettu hyvin ryhmään mukaan hoidossa	☐	☐	☐	☐	☐
o) Minut on otettu hyvin ryhmään mukaan koulussa	☐	☐	☐	☐	☐
p) Minut on otettu hyvin ryhmään mukaan harrastuksissa	☐	☐	☐	☐	☐
q) Minut on otettu hyvin ryhmään mukaan vapaa-aikanani	☐	☐	☐	☐	☐
r) Tunnen koti-ikävää Suomessa asuessani	☐	☐	☐	☐	☐
s) Koen olevani suomalainen	☐	☐	☐	☐	☐
t) Joskus olen epävarma, mistä tunnen olevani kotoisin.	☐	☐	☐	☐	☐
u) Tunnen, että minulla on useita koteja.	☐	☐	☐	☐	☐
v) Koti on minulle tärkeä.	☐	☐	☐	☐	☐
x) Minulle koti on muutakin kuin paikka.	☐	☐	☐	☐	☐

43. Minkälainen tuttavapiirisi on perheen ulkopuolella? Onko Sinulla suomalaisia sekä vieraskielisiä ystäviä?

- Kyllä
- Ei, minulla on vain suomalaisia ystäviä.
- Ei, minulla on vai vieraskielisiä ystäviä.
- Ei, minulla ei juurikaan ole ystäviä.
- En osaa sanoa.

44. Kutsun ystäviä usein luokseni.

- Kyllä
- En
- En osaa sanoa

45. Oletko joutunut syrjinnän kohteeksi oman taustasi vuoksi?

- Kyllä
- En
- En osaa sanoa

46. Kuvaile, millainen mielestäsi olet

- Avoin ja sosiaalinen. Tutustun ihmisiin helposti.
- Avoin ja sosiaalinen. En tutustu ihmisiin helposti.
- Vähäpuheinen ja pidättyväinen. Tutustun ihmisiin helposti.
- Vähäpuheinen ja pidättyväinen. En tutustu uusiin ihmisiin kovin helposti.
- En osaa sanoa

G. YHTEISKUNNALLINEN TOIMINTA

47. Perheessämme ollaan kiinnostuneita yhteiskunnallisista asioista yleensä? (Voit valita useamman vaihtoehdon.)

- Kyllä, asuinpaikkakuntamme politiikasta.
- Kyllä, Suomen valtakunnallisesta politiikasta.
- Kyllä, maailman politiikasta.
- Ei, emme ole kiinnostuneita politiikasta.

48. Minä olen kiinnostunut (voit valita useamman vaihtoehdon):

- Asuinpaikkakuntani politiikasta.
- Suomen valtakunnallisesta politiikasta.
- Maailman politiikasta.
- Kielistä.
- Harrastuksista.
- Leikeistä.
- Uskonnosta.
- En osaa sanoa

49. Minä olen kiinnostunut oikeudenmukaisuuden toteutumisesta maailmassa:

- Kyllä
- En
- En osaa sanoa

50. Haluatko muuttaa maailmaa?

- Kyllä
- En
- En osaa sanoa

51. Minä olen kiinnostunut (voit valita useamman vaihtoehdon):

- eläinten oikeuksista
- ihmisten oikeuksista
- maailmantaloudesta
- Suomen taloudesta
- rauhan säilymisestä maailmassa
- nälän poistamisesta maailmasta
- sielun pelastumisesta
- saamaan jotain merkittävää aikaan
- hyvistä ihmissuhteista
- terveistä elämäntavoista
- Jostain muusta, mistä:

52. Seuraatteko äitinne kotimaan tapahtumia:

- päivittäin
- kuukausittain
- vuosittain
- emme seuraa
- en osaa sanoa

53. Seuraatteko isänne kotimaan tapahtumia:

- päivittäin
- kuukausittain
- vuosittain
- emme seuraa
- en osaa sanoa

54. Jos äänestit / tai olisit saanut äänestää vuoden 2015 eduskuntavaaleissa, äänestitkö, olisitko äänestänyt (yli 15-vuotias vastaa):

- Poliittista oikeistoa
- Poliittista keskustaa
- Poliittista vasemmistoa
- En osaa sanoa

Tutkimuksessa tehdään joitakin haastatteluja. Minuun saa olla yhteydessä haastateltavia valittaessa.

- Kyllä
- Ei
- Minun yhteystietoni. Puhelinnumero ja osoite: .....